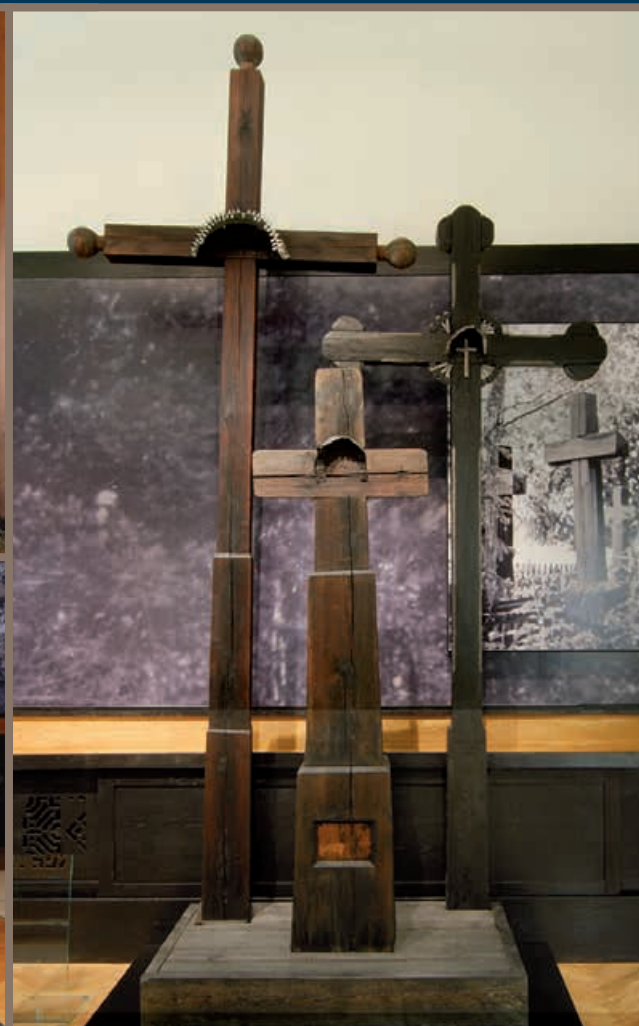

VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJUS 2012 METAIS

VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJUS

VYTAUTO DIDŽIOJO
KARO MUZIEJUS
2012 METAIS

ALMANACHAS

KAUNAS 2013

SPAUDINIŲ RENGIMO LEIDYBAI KOMISIJA:

Komisijos pirmininkas ir atsakingasis redaktorius –
Eduardas Brusokas, *LDK karybos istorijos ir archeologijos*
skyriaus vedėjas.

Komisijos nariai:

dr. Aušra Jurevičiūtė, *Naujausiųjų laikų karybos istorijos skyriaus*
vyriausioji muziejininkė,

Regina Rajeckienė, *Edukacijos ir informacijos skyriaus*
Informacijos poskyrio vedėja,

dr. Andriejus Stoliarovas, *Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus*
vyriausiasis muziejininkas.

Laikinieji komisijos nariai:

Lina Kasparaitė, *Edukacijos ir informacijos skyriaus*
vyriausioji muziejininkė,

Marius Pečiulis, *Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus*
vyriausiasis muziejininkas.

Kalbos redaktorius Žilvinas Tamošaitis

Fotografas Artūras Užgalis

Dizainerė Vaiva Šimonienė

ISSN 2029-3259

© Krašto apsaugos ministerija, 2013

© Vytauto Didžiojo karo muziejus, 2013

TURINYS

AMŽININKAI APIE BRG. GEN. VLADĄ NAGEVIČIŲ <i>Dr. Aušra Jurevičiūtė</i>	5
ALEBARDŲ RAIDĄ IR PUOŠYBINIAI ELEMENTAI XV–XVIII A. <i>Danutė Gruzdienė</i>	13
KARINIAI ELEMENTAI SENUOSIUOSE ŽEMĖLAPIUOSE <i>Virginija Gureckienė</i>	18
GRAFAS JUOZAPAS ANTANAS KOSAKOVSKIS – LDK KARIUOMENĖS KARININKAS, KOLEKCIININKAS, MECENATAS <i>Algimantas Daugirdas</i>	36
LINKAIČIŲ ARTILERIJOS DIRBTUVIŲ PRODUKCIJA VDKM RINKINIUOSE <i>Edvinas Vaidotas</i>	44
KAUNO TVIRTOVĖS PLANŲ NEGATYVŲ KOLEKCIJA VDKM RINKINIUOSE <i>Marius Pečiulis</i>	56
VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJAUS ATEITIES VIZIJŲ FRAGMENTAI <i>Vilija Sapjanskienė</i>	69
TRAGIŠKI DVIEJŲ MUZIEJAUS VADOVŲ LIKIMAI. DIREKTORIAI, KURIUOS SUŠAUDĖ <i>Dr. Steponas Gečas</i>	73
NAUJAUSIŲJŲ LAIKŲ KARYBOS ISTORIJOS SKYRIAUS EKSPOZICIJA „ANTINACINIS IR ANTISOVIETINIS PASIPRIEŠINIMAS LIETUVOJE 1941–1956 M.“ <i>Antanas Jankūnas</i>	87
ATNAUJINTA GINKLŲ ISTORIJOS EKSPOZICIJA <i>Vidmantas Airini</i>	92
DIDŽIOJOJE SALĖJE ATNAUJINTA EKSPOZICIJA „ĮDOMIAUSI MUZIEJAUS EKSPONATAI“ <i>Arvyda Navickienė</i>	94

ĮDOMIAUSI 2012 METŲ EKSPONATAI	
<i>Janina Karosevičiūtė</i>	97
SPAUDA APIE MUZIEJŲ 2012 METAIS	
<i>Kristina Čepkauskienė</i>	100
EKSKURSIJŲ VADOVO DARBO SPECIFIKA	
<i>Mindaugas Grigonis</i>	106
2012 METŲ PARODOS:	
„KAUNO PILIES GYNYBA 1362 METAIS“	
<i>Kristina Rinkevičiūtė</i>	111
„LDK DIDŽIAJAM ETMONUI JONUŠUI RADVILAI – 400“	
<i>Virginija Gureckienė</i>	117
„1812 M. LIETUVOJE“	
<i>Algimantas Daugirdas</i>	120
„PIRMASIS PASAULINIS KARAS IR LIETUVA“	
<i>Marius Pečiulis</i>	123
„PETRUI TARASENKAI – 120“	
<i>Kristina Rinkevičiūtė</i>	126
„LIETUVOS RESPUBLIKOS KARIUOMENĖS GENEROLAI 1919–1940 METAIS“	
<i>Dr. Andriejus Stolarovas</i>	131
„ATKURTOS LIETUVOS KARIUOMENĖS UNIFORMŲ RAIDA 1990–2011“	
<i>Algirdas Markūnas</i>	136
„ATKURTOMS LIETUVOS KARINĖMS ORO PAJĖGOMS – 20“	
<i>Dr. Aušra Jurevičiūtė</i>	140
MUZIEJAUS ISTORINĖ KRONIKA (1971–1975)	
<i>Dr. Aušra Jurevičiūtė, Antanas Jankūnas, Algirdas Markūnas</i>	143
VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJAUS 2012 METŲ KRONIKA	
<i>Regina Rajeckienė</i>	194

AMŽININKAI APIE BRG. GEN. VLADĄ NAGEVIČIŲ

Dr. Aušra Jurevičiūtė

Šį kartą rašydami apie brg. gen. Vladą Nagevičių, norime supažindinti su jo amžininko, Lenkijos kariuomenės pulkininko ir diplomato, pirmojo ir vienintelio Lenkijos karo atašė tarpukario Lietuvoje Leono Mitkievičiaus-Žulteko (Leon Mitkiewicz-Żółtek) atsiminimais. Savo dienoraštyje jis beveik 10 puslapių paskyrė susitikimui su brg. gen. V. Nagevičiumi ir išpūdžiams apie Karo muziejų aprašyti.

Šie atsiminimai pirmą kartą buvo išspausdinti 1968 m. Londone, atšviestą knygą 1989 m. perspausdino Lenkijos leidykla „Wess“, o po metų, 1990-aisiais, leidykla „Bellona“. Lietuvoje pirmą kartą knyga buvo išleista 2002 m. Iš lenkų į lietuvių kalbą ją išvertė istorikė Regina Žepkaitė.

Trumpai apie autorių. Plk. Leonas Mitkievičius-Žultekas (gimė 1896 m. vasario 20 d. Zambrove, mirė 1972 m. gruodžio 12 d. Andese, JAV) 1915 m. baigė Balstogės gimnaziją. Pirmojo pasaulinio karo metu buvo pašauktas į Rusijos kariuomenę, ten baigė kavalerijos mokyklą. Nuo 1917 m. lapkričio pradėjo tarnybą gen. ltn. Juzefo Dovboro-Musnickio (Józefa Dowbor-Muśnickiego) I korpuse. Bolševikų-lenkų karo metu štabe tarnavo karininku. 1922 m. gegužės 3 d. jam suteiktas rotmistro laipsnis su vyresniškumu nuo 1919 m. birželio 1 d. ir 183 vieta kavalerijos karininkų korpuse. 1923 m. buvo 4-osios kavalerijos brigados štabo vadas Suvalkuose. Vėliau tarnavo referentu Ypatingosios karo tarybos biure Varšuvoje. Nuo 1924 m. lapkričio 3 d. iki 1925 m. spalio 15 d. buvo Varšuvos aukštosios karo mokyklos IV kvalifikacijos kėlimo kursų klausytojas. 1927 m. balandžio 12 d. jam suteiktas majoro laipsnis su vyresniškumu nuo 1927 m. sausio 1 d. ir 36 vieta kavalerijos karininkų korpuse. Baigęs kursus gavo mokslinio štabo karininko diplomą ir buvo paskirtas į Centrinę kavalerijos mokyklą Grudziondze. Pastaroji 1928 m. buvo performuota į Kavalerijos mokymo centrą. Vėliau grįžo dėstyti į Varšuvos aukštąją karo mokyklą. Pakeltas į pulkininkus leitenantus su vyresniškumu nuo 1930 m. sausio 1 d. kavalerijos karininkų korpuse. Dėl gerų atestacijų 1932 m. balandžio 1 d. paskirtas 2-ojo kavalerijos pulko vadu. 1935 m. sausio 26 d. Prezidentas suteikė jam pulkininko laipsnį su vyresniškumu nuo 1935 m. sausio 1 d. ir 3 vieta kavalerijos karininkų korpuse. 1936 m. paskirtas 1-uju karininku kariuomenės inspektoriaus div. gen. Leono Berbeckio (Leona Berbeckiego) štabe. 1938 m., užmezgus diplomatinius santykius su Lietuva, paskirtas karo atašė. 1939 m. spalio viduryje iš šių pareigų pasitraukė protestuodamas dėl Lietuvos–Sovietų Sąjungos savitarpio pagalbos sutarties ir dalies Lietuvos teritorijos su Vilniumi gražinimo Lietuvai. Nuvykęs

į Prancūziją tapo Vyriausiojo štabo II skyriaus vadu. 1942 m. birželio 10 d. kariuomenės vado gen. Vladislavo Sikorskio (Władysława Sikorskiego) buvo paskirtas I tankų divizijos vado pavaduotoju, o sausio 22 d. buvo paskirtas lenkų atstovu Jungtiniame sąjungininkų štabe prie Jungtinio štabo vadų komiteto Vašingtone. Jo pareigos buvo Vyriausiojo štabo vado pavaduotojas. Po Antrojo pasaulinio karo pasiliko JAV. Čia aktyviai dalyvavo lenkų kombatantų (buvusių karių) veikloje, pasisakydavo Laisvosios Europos radijuje. Parašė keletą knygų apie Lenkijos kariuomenę ir savo tarnybą. Buvo apdovanotas du kartus Narsiujų kryžiumi, auksiniu Nuopelnų kryžiumi, Nepriklausomybės atgavimo dešimtmečio medaliu, 1918–1920 m. karo atminimo medaliu ir kt.

IŠ L. MITKIEVIČIAUS-ŽULTEKO ATSIMINIMŲ:

Lietuvos karo muziejus Kaune

„Birželio pradžioje paprašiau pulkininką Dulksnį (Kostą, Kariuomenės štabo II skyriaus viršininką – A. J.), kad padėtų man aplankyti Karo muziejų (autorius Karo muziejų vadina Kariuomenės muziejumi – Regina Žepkaitė, istorikė, atsiminimų vertėja). Pulkininkas Dulksnys kurį laiką delsė atsakyti, bet po kelių dienų pranešė, kad muziejaus direktorius generolas daktaras Nagevičius manęs laukia bet kurią dieną ir mielai pats mane lydės. Susitarėme susitikti birželio 14 d. (1938 m. – A. J.) 10 valandą ryto.

Apie Karo muziejų Kaune jau žinojau, kad jis yra svarbiausias antilenkiškos propagandos ir tendencingai kauptų lenkų ir lietuvių praeities eksponatų centras, kuriame aiškiai siekiama parodyti Lenkijos priešišumą Lietuvai. Būčiau galėjęs be jokio vargo nueiti į Karo muziejų ir pats, neinformuodamas apie tai Kariuomenės štabo, tačiau norėjau, kad viskas būtų kaip dera. Žinojau, kad muziejaus direktorius yra vienas veikliausių Vilniui vaduoti sąjungos narių, Lenkijai tikrai nepalankus, galima sakyti, net priešiškas. Mano tikslas aplankyti muziejų, apie tai oficialiai pranešus štabui, visų pirma buvo tas, jog nesupratau, kodėl lenkai turėtų Karo muziejų boikotuoti, taip pat norėjau įrašyti atsiliepimų knygoje labai deklaratyvių įrašų, pabrėžiantį draugišką Lenkijos kariuomenės poziciją naujosios Lietuvos atžvilgiu.

Tačiau parodydamas, kad ne viskam, kas ten eksponuojama, lenkų karininkas gali pritarti, nuvykau į muziejų apsirengęs ne uniforma, o civiliniais rūbais... Atrodo, kad tuo užgavau generolą Nagevičių, kuris manęs laukė savo kabinete apsirengęs visa paradine uniforma ir akivaizdžiai buvo nemaloniai nustebintas mano tamsiai mėlynų drabužių. Neslėpdamas nepasitenkinimo tai parodė jau pačioje mūsų pokalbio pradžioje. Kalbėdamas apie savo keliones į užsienį, matyt, specialiai pasakė:

– Į atsakingus ir sunkius postus karinėje diplomatijoje turi būti siun-

Leon Mitkiewicz-Żółtek, *Wspomnienia kowieńskie 1938–1939*, Warszawa, 1990, 358 s

čiami specialiai parengti ir itin gerai mokantys užsienyje elgtis žmones. Būtų didelė klaida į atsakingus karo atašė postus skirti, pavyzdžiui, jaunos pulkų vadus, paimtus tiesiai iš rikiuotės.

Kalbėjomės rusiškai. Tokio generolo Nagevičiaus pamokymo atspirties taškas buvo paskyrus mane karo atašė į Kauną Lenkijos telegramų agentūros paskelbtas, beje, man sutikus, labai trumpas mano gyvenimo aprašymas, kuriame apie mano karinę tarnybą buvo pasakyta tik tiek: kavalerijos pulko vadas, anksčiau buvęs Varšuvos aukštosios karo mokyklos dėstytojas. Visai neužsiminta apie pastarųjų trejų metų tarnybą pirmuoju karininku Generaliniame ginkluotųjų pajėgų inspektorate, generolo Berbeckio (Leono – A. J.) štabe. Lietuvos, kaip ir Lenkijos, viešoji nuomonė susidarė vaizdą, kad aš į savo postą atvykau iš kažkokios mažos Lenkijos kavalerijos įgulos. Generolas Nagevičius labai gudriai ir sumaniai tai pasakė, bet aš negalėjau tų žodžių taikyti sau: Lietuvos kariuomenės štabas taip pat paskelbė, kad pirmuoju karo atašė Varšuvoje būsiąs pulkininkas Valušis (Aloyzas – A. J.), 1-ojo kunigaikščio Jonušo Radvilos husarų pulko vadas, tas pats, kuris mane rijo akimis per pasveikinimo pusryčius.

Lietuvos karo muziejaus pastatas vienas puikiausių Kaune. Jį sudaro trys dalys, sujungtos į vieną gražią architektūrinę kompoziciją. Vidurinėje dalyje kaip tik yra muziejus. Kairysis, primenantis mauzoliejų, sparnas turi bokštą su laikrodžiu; iš bokšto kas valandą skamba lietuviškų patriotinių dainų melodijos, laikrodis muša valandas, pusvalandžius, ketvirčius, kurių dūžiai girdėti kone visame Kaune. Priešais muziejaus rūmus, erdviame skvere, stovi Lietuvos nepriklausomybės paminklas ir „Laisvės varpas“, Amerikos lietuvių dovana (Laisvės varpas kabėjo bokšte – A. J.). Laisvės paminklas – tai aukšta keturkampė stela su simboliškai sparnuotos Nikės (Laisvės – A. J.) statula viršuje. Netoli varpų bokšto yra Nežinomo kareivio kapas, sudėtas iš paprastų pilkų lauko akmenų,

surinktų Lietuvos laukuose. Aplink Nežinomo kareivio kapą daugybė kryžių ir koplytelių su Katalikų Bažnyčios šventųjų figūrėlėmis; tokios koplytėlės labai būdingos Lietuvos kraštovaizdžiui. Aukštame laikrodžio bokšte nuolatos budi sargybinis Lietuvos kariuomenės veteranų (karo invalidas su Vyčio kryžiaus ordino spalvų – A. J.) uniforma. Viršuje išdidžiai plevėsuoja naujosios Lietuvos vėliava – geltona, žalia, raudona.

Kasdien apie 6 valandą vakaro kieme priešais muziejų vyksta valstybės vėliavos nuleidimo iškilmės (ryte vykdavo ir vėliavos pakėlimo ceremonija – A. J.). Ceremonialas labai iškilmingas ir dalyvaujantiems daro didelį įspūdį. Į tas kasdienes iškilmes susirenka daug žiūrovų. Keletą kartų ėjau žiūrėti tos lietuvių patriotizmo manifestacijos. Mačiau gausias ekskursijas iš kaimų, netgi iš Vilniaus bei Švenčionių; labai gausios mokinių, ypač iš provincijos, ekskursijos. Lietuviai į šias iškilmes reaguoja labai patriotiškai. Pasigirdus pirmiesiems tautos himno akordams visi kaip pagal komandą nusiima kepures ir stovi susikaupę. Nežinau, kas tų iškilmių autorius (iškilmių autorius buvo brg. gen. V. Nagevičius – A. J.), bet, be abejonės, jis labai nusipelnė stiprindamas tautos suvokimą, jog yra nauja Lietuva.

Mano įspūdžiai iš Karo muziejaus iš tiesų labai nevienodi. Viena vertus, turėjau pripažinti, jog jam įrengti reikėjo daug darbo ir pastangų, kad eksponatų visuma būtų pateikta kaip istoriniai dokumentai, pagrindžiantys dabartinės Lietuvos teises į savarankišką egzistavimą, antra vertus, kaip lenką mane erzino be reikalo išryškinti daugelį amžių trukusios bendros lietuvių ir lenkų praeities akcentai, kuriais tiesiog beatodairiškai siekiama išbraukti iš atminties tą istorinį bendrabūvį. Kitas nemalonus momentas – tai visuotinis lietuvinimas dabartinės, etninės Lietuvos prasme tokių žmonių kaip Adomas Mickevičius, kuris net nemokėjo lietuviškai kalbėti.

Įeiname su generolu Nagevičiumi į muziejų. Pirmasis mano įspūdis, įėjus į svarbiausią salę, buvo didžiulė nuostaba. Tikrai nesupratau, kur esu: Lietuvos mieste Kaune ar Lenkijos miestuose – Krokuvoje ar Varšuvoje. Priešais duris, ant priešingos sienos, kiekvienam įėjusiajam krenta į akis didžiulės drobės: Jano Matejkos „Griunvaldo“ (Žalgirio) ir čia pat šalia to paties tapytojo „Liublino unijos“ kopijos. Už jų – Jano Matejkos „Vytautas“ – Lietuvos didžiojo kunigaikščio, nekarūnuoto Lietuvos karaliaus Vytauto portretas; Tadeuszo Stykos triptikas, vaizduojantis Žalgirio mūšį, ir Jano Stykos „Jaunojo Vytauto priesaika“. Stykų paveikslai yra neabejotini originalai. Be šių didelių drobių, sudarančių vertingą muziejaus turtą, salės viršutiniame aukšte eksponuojama ilga Respublikos karalių portretų eilė nuo Vladislovo Jogailos iki Stanislovo Augusto; Lenkijos karaliai nuo Vladislovo Jogailos (Krėva, 1386 m.) iki paskutiniojo Jogailaičio Žygimanto II Augusto mirties 1572 metais kartu buvo ir

didieji Lietuvos kunigaikščiai, todėl naujoji Lietuva su tam tikromis išlygomis galėjo juos priimti į savo muziejų, nors naujoji, etnografinė, Lietuva nėra senosios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės paveldėtoja. Stiprus įspūdis, jog esu Respublikoje, nemažėja. Tas neslopstantis jausmas liko manyje ilgam. Į dešinę nuo Stanislovo Augusto Poniatovskio portreto kabo dabartinio Lietuvos prezidento Antano Smetonos portretas (visai neblogas). Dvi tolesnės laisvos vietos paliktos būsimai dabartinės naujosios Lietuvos istorijai.

Tačiau detaliau apžiūrinėjant muziejų pirmieji istorinės Lietuvos ir Lenkijos sandraugos įspūdžiai silpnėjo. Čia, kaip ir įgulos ramovės salėse, viešpatauja Vytauto valdomos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, didžiulės teritorijos nuo Baltijos iki Juodosios jūros, kultas. Lietuvos karo muziejuje didysis kunigaikštis Vytautas garbinamas kaip simbolinė istorinė figūra, kaip lietuvių tautos siekių išraiška, galų gale – kaip politinis *credo*. Pagrindinėje salėje rodoma keliolika didžiojo kunigaikščio Vytauto atvaizdų įvairiomis istorinėmis aplinkybėmis. Meniškiausias toje serijoje – Jano Stykos paveikslas „Jaunojo Vytauto priesaika“.

Viena muziejaus salių skirta kunigaikščių Radvilų, tikrai žymių Krėvos unijos 1386 metų laikotarpio lietuvių „ponų“, atminimui. 1413 metais Horodlėje jie gavo Lenkijos bajorystę ir Ragų herbą. O 1515 metais Vokietijos imperatorius Maksimilianas I jiems suteikė kunigaikščių titulą. Ypač gerbiamas kunigaikščio Jonušo Radvilos atminimas. Puošniuose stenduose eksponuojami Jonušo Radvilos sutarčių dėl Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės atplėšimo nuo Žečpospolitos ir jos pasidavimo Švedijos valdžiai su Švedijos karaliumi Gustavu Adolfu, o iš tikrųjų su švedų generolu, veikusiu Gustavo Adolfo vardu, originalai (o gal puikios kopijos) (muziejuje buvo kopijos – A. J.). Lenkijoje, senojoje ir dabartinėje, kunigaikštis Jonušas Radvila liūdno ir tamsaus laikotarpio (XVII a.) istorijoje užima visiškai kitokią vietą: jis vertinamas kaip senosios Respublikos vieningumo priešas, gal net išdavikas. Ir naujojoje Lietuvoje yra žmonių, pavyzdžiui, kaip profesorius Pakštas (Kazys – A. J.), kuriems kyla nerealių minčių apie Lietuvos ir Baltijos valstybių susijungimą su Švedija.

Prieiname antrąjį muziejaus aukštą. Generolas Nagevičius tyli kaip užmuštas. Šios salės skirtos naujosios Lietuvos istorijai.

Vienoje salėje stovi 1920 metais Lietuvos ir Lenkijos sudarytos Suvalkų sutarties antkapis (mūsų istoriografijoje – Juodasis paminklas – A. J.). Tai iš juodo marmuro iškaltas nedidelis obeliskas, kokie paprastai statomi Romos katalikų kapinėse Lietuvoje ir Lenkijoje. Toje vietoje, kur paprastai iškalama epitafija, storomis gedulingomis sidabrinėmis raidėmis užrašas lietuvių kalba: „Lietuvi, atmink, jog išdavikas lenkas atėmė iš Tavęs Vilnių, Tavo sostinę“. Ant obelisko juoduose gedulinguose rėmuose 1920 metų Suvalkų sutarties tekstas su Lenkijos atstovų (pulkininko Mackiewicziaus ir pono Łukasiewicziaus), taip pat

ir lietuvių parašais. *(Juodasis paminklas atrodė taip: jis buvo padarytas iš juodo 3 metrų aukščio šlifuito granito. Priekinėje jo pusėje buvo iškaltas toks užrašas: „1920–1930 V. D. m. Atmink, lietuvi, kad klastingas lenkas, pasirašęs Suvalkų sutartį 1920 m. spalio 7 d., jau po 2 dienų tą sutartį sulaužė ir pagrobė tavo sostinę Vilnių“. Po šiuo užrašu buvo įkomponuotas bronzinis Petro Rimšos medalis, vaizduojantis Zigmunto Augusto laikų lietuvišką pinigą su jo monograma ir lotynišku užrašu „Qui habitat in coelis irridebit eos“ (Tas, kuris gyvena danguje, juoksis iš jų). Šiais Šv. Petro žodžiais buvo norima pašiepti lenkų pinigus, kurie buvo ne tokie vertingi nei lietuvių. Aplink šį pinigą dailininkas sukomponavo ornamentus ir lenkišką užrašą „Wolny z wolnymi, równy z równymi“ (Laisvas su laisvais, lygus su lygiais). Toks buvo lenkų šūkis bendraujant su lietuviais. Prisimenant lenkų skriaudas, padarytas lietuviams, toks šūkis skambėjo kaip pajuoka. Kitoje paminklo pusėje buvo trumpas užrašas „...ir eisime kovos keliu“, o po juo – kitas P. Rimšos medalis, vaizduojantis Lietuvos raitelio (Vyčio) kovą su lenkų ereliu. Atidengiant šį paminklą muziejaus organizatorius gen. lt. V. Nagevičius pasakė: „Šis kuklus pažiūrėti paminkliukas turi didžiulę reikšmę. Po juo palaidoti dviejų tautų santykiai. [...] Jis privalo mums taip pat priminti, kad kelias į Vilnių eina ne per Varšuvą. Eidami vaduoti Vilniaus, mes privalome eiti tais keliais, kuriaisėjo Algirdas, Kęstutis, Vytautas. O jie vaikščiojo ne Vyslos, bet Dniepro, Bugo ir Pripetės pakrantėmis. Lenkas šaudo šiandien ukrainiečius, ryt šaudys gudus, poryt lietuvius. Argi mes taip ir duosimės po vieną iššaudomi.“ – A. J.)*

Apie šį antkapį jau seniai žinojau. Gana ilgai stovėjau tylėdamas priešais tą tikrai gedulingą antkapį, nes Suvalkų sutartis iš tikrųjų palaidojo naujosios Lenkijos ir naujosios Lietuvos susitarimo galimybes aštuoniolikai metų, o gal ir visai. Generolas Nagevičius, stebėdamas mano išraišką, pirmą kartą prabilo:

– Labai gaila, kad taip įvyko, šiandien mūsų santykiai galėtų būti kitokie.

Po šių žodžių atsisakiau minties jam priminti, kad Suvalkų sutarties tekste kalbama apie vieną laikiną demarkacijos liniją, skyrusią lietuvių ir lenkų kariuomenių veikimo sferas, ir kad joje nėra nė užuominos apie valstybinę Lietuvos ir Lenkijos sieną. Pagaliau šiandien, visai kitoje situacijoje, tai neturi didesnės reikšmės.

„Žymiausių lietuvių“ salėje pamačiau gražią bronzinę Adomo Mickevičiaus galvos skulptūrą. Bronzinėje lentelėje po skulptūra buvo įrašytas garsus ketureilis iš „Pono Tado“: „Tėvyne Lietuva, mielesnė už sveikatą“. Įrašyta lietuviškai, bet žemiau – lenkiškas tekstas. Yra taip pat daiktų, primenančių Adomą Mickevičių iš Kauno laikų, kai jis čia mokytojavo gimnazijoje. Aišku, Mickiewiczų naujieji lietuviai vadina lietuviškai – Mickevičiumi.

Toje pačioje „Žymiausių lietuvių“ (kuriuos lenkai, kaip žinoma, laiko lenkais) salėje yra puikus Emilijos Plater (Platerytės) portretas; jos atminimu

čia rūpinamasi su didele pagarba, derama tautinei Lietuvos didvyrei. Šioje salėje iškabinti generolo Gelgaudo (1831), vyriausiojo Lietuvos ir Žemaitijos sukilimo vado, Vilniuje nužudyto Zigmanto Sierakausko ir Juzefo Sierakausko, Lietuvos delegacijos, vykusios pas Napoleoną į Tilžę 1807 metais, nario, portretai. Vos kelios pavardės „Žymiausių lietuvių“ salėje skamba tikrai lietuviškai: tai iš valstiečių kilę kunigai ir patys valstiečiai.

Visai nelauktai pamačiau maršalo Pilsudskio (labai Lietuvoje nepopuliaraus ir vertinamo... kaip Lietuvos išdaviko) portretą. Portretas kabo ne „Žymiausių lietuvių“, o „Vilniaus“ salėje, kurioje išstatyti ryškiausi propagandinio antilenkiško pobūdžio eksponatai. Čia yra ir Lenkijos herbas – Baltas erelis. Netoli maršalo Pilsudskio portreto kabo prastokas paveikslas, vaizduojantis 1920 metais Kaune vykusį lankų karinės organizacijos teismą. Lenkai buvo teisiami ir nubausti kalėjimu už sąmokslą, kurio tikslas – įvykdyti perversmą Lietuvoje siekiant jos unijos su Lenkija.

„Žymiausių lietuvių“ salėje, atsižvelgiant į be jokių ceremonijų lietuvinamą lenkų kultūrą ir lenkų pavardes, kiekvieną ūmesnį lenką, pavyzdžiui, Zygmuntą Nowakowskį, galėtų apimti pyktis ir jis labai karštai užprotestuotų prieš visą pasaulį. Mickiewicz čia vadinamas Mickevičiumi, Gielgud – Gelgaudu, Sierakowski – Sierakausku, Teofil Lenartowicz – Lenartovičiumi ir t. t. Su šiandieniniais lietuviais mes, lenkai, kultūros srityje galime susitaikyti tik vienu atveju: užmirškime praeitį, žiūrėkime į ateitį: tai, kas buvo gera bendroje mūsų lenkų ir lietuvių istorijoje ir bendrame kultūriniame gyvenime, vertinkime kaip bendras vertybes. Mickievičius buvo tiek pat lietuvis, kaip ir lenkas; savo tėvyne laikė visą Respubliką. Šiandien tai jau istorijos puslapis...

Generolas Nagevičius, lydėdamas mane po muziejų, išskyrus pastabą, pasakytą prie Suvalkų sutarties antkapio, nepratarė nė žodžio. Tylėjau ir aš...

Viena didžiausių muziejaus salių skirta Lietuvos kariuomenei. Tai Lietuvos kariuomenės visų pulkų istorijos rinkiniai. Kiekvienas pulkas, taip pat ir kiekvienas savarankiškas vienetas, užima dalį salės, kur labai išradingai ir aiškiai parodyta kiekvieno dalinio karinė veikla ir svarbiausi jo gyvenimo įvykiai. Bendrą lietuvių kariuomenės augimą apibūdina statistika. Beje, jeigu kalbėtume apie daugiau ar mažiau didvyriškus Lietuvos kariuomenės veiksmus, tai jie parodyti kovose su lenkais – to čia daugiausia.

Lietuvos aviacijai skirta atskira salė. Čia tarp kitų eksponatų atkreipia dėmesį Dariaus ir Girėno lėktuvo liekanos bei lakūnų daiktai; lakūnai žuvo Rytprūsioose, prie Karaliaučiaus, lėktuvo katastrofoje 1936 (1933 m. – A. J.) metais skrisdami iš JAV į Lietuvą, į Kauną.

Kitoje muziejaus dalyje eksponuojami labai gražūs ir gana gausūs senovinių ir šiuolaikinių ginklų rinkiniai. Mano dėmesį patraukė puikus kardas

„Batorówka“ su gražia, lanksčia kaip žilvitis geležte, kertančia kaip skustuvas.

Kitoje Karo muziejaus pastato dalyje įsikūręs Lietuvos kultūros muziejus. Tiesą sakant, tai tik to muziejaus pradžia, tuo tarpu sudaryta iš kelių ne per daug turtingų skyrių. Etnografijos, istorijos, archeologijos skyriai jau pradėti. Be abejonų, Kultūros muziejaus eksponatai vertingi ir labai įdomūs. Lietuvių tapybai atstovauja lietuvių dailininkas Mikalojus Konstantinas Čiurlionis, kurio simbolinių paveikslų galerija reikšmingai padidina muziejaus rinkinių vertę. Mikalojus Čiurlionis, gimęs 1875 metais, miręs 1911 metais, glaudžiai susijęs su Lenkija, studijavo Krokuvos dailės akademijoje.

Generolo Nagevičiaus tylėjimas, vedžiodant mane po Karo muziejų Kaune, dar labiau kankino ir nervino todėl, kad ta ekskursija truko dvi dienas nuo 10 valandos iki 3 valandos po pietų. Antrąją dieną generolas Nagevičius atėjo taip pat civiliniais drabužiais.

Pabaigoje įrašiau į atsiliepimų knygą: „Karo muziejus iškalbingai liudija, jog lietuvių tauta ir kariuomenė trokšta perduoti būsimoms kartoms kovų dėl nepriklausomybės, iškovotos savo krauju, tradicijas. Nepriklausomybės tradicijos ir su jomis susijęs priesakas išlaikyti ir įtvirtinti tautos nepriklausomybę yra labai suprantami ir labai artimi lenkų kario širdžiai.“

Po tuo pareiškimu pasirašiau: „Pirmasis Lietuvoje Lenkijos karo atašė.“

Jau rytojaus dieną visa lietuvių spauda Kauno kronikoje ryškiomis antraštelėmis skelbė mano pareiškimo Karo muziejuje vertimą į lietuvių kalbą. Kaip man buvo pasakyta, lietuvių visuomenė jį priėmė labai gerai; tai ateityje visiškai pasitvirtino. Tačiau ir šiuo atveju šiandieniniai lietuviai liko savimi. Lietuvių spaudoje buvo parašyta: „(...) pulkininkas Leonas Mitkevičius–Žoltkas, Lenkijos karo attaché“. Dievaži, niekad, bent jau nuo XIV amžiaus, Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje taip nevadino nė vieno Mitkiewicziaus.

Praėjus kelioms dienoms po apsilankymo Karo muziejuje nusprendžiau padaryti oficialų vizitą generolui Nagevičiui ir padėkoti už vargą vedžiodant mane po visą muziejų. Taip apibūdinau savo vizito štabe tikslą. Tačiau tikrasis mano vizito tikslas buvo kitoks. Jaučiausi nejaukiai dėl savo civilinės aprangos: gerai žinojau, kad tuo užgavau generolą Nagevičių, ir man dabar rūpėjo padaryti vizitą kariška uniforma.

Šį kartą vizitavau generolą Nagevičių, kaip Lietuvos kariuomenės sanitarinės dalies viršininką, jo įstaigoje prisisekęs visus ordinus, kardą ir pan., žodžiu, pasirodžiau su visa tarnybine paradine lenkų karininko uniforma. Generolas Nagevičius deramai įvertino mano poelgį, nes rytojaus dieną jis atvyko pas mane į mano įstaigą Lenkijos pasiuntinybėje su atsakomuoju vizitu, nors galėjo tik atsiųsti vizitinę kortelę. Vėliau mudu palaikėmė labai draugiškus santykius.¹

¹ L. Mitkiewicz, *Kauno atsiminimai (1938–1939)*, Vilnius, 2002, p. 79–87.

ALEBARDŲ RAIDA IR PUOŠYBINIAI ELEMENTAI XV–XVIII A.

Danutė Gruzdienė

Alebarda (kopija). Europa, XV a. pr.
VDKM ginklų rinkiniai

Vytauto Didžiojo karo muziejuje sukaupta turtinga ginklų kolekcija, kurią sudaro apsauginiai, smogiamieji, duriamieji, kertamieji, šaunamieji ir kiti ginklai. Nemažą kolekcijos dalį sudaro ilgakočiai ginklai, kurie skirstomi į alebardas, spon-tonus ir partizanes. Šiame straipsnyje pakalbėsime apie vieną ilgakočių ginklų rūšį, alebardas, ir supažindinsime su jų raida ir puošyba XV–XVIII a.

Alebarda – tai dvirankis ilgakotis ginklas sudėtine galva. Jos viršutinė dalis antgalis nukaltas iš vientiso metalo gabalo. Pagrindiniai antgalio elementai – kirvis, ietigalis ir kablys. Kartais vietoje kablio buvo nukalamas dar vienas kirvis.

Pirmą kartą alebardos paminėtos XIV a. pradžioje. 1315 m. šveicarų kariai alebardas panaudojo Morgarteno (Morgarten) mūšyje, kuriame sumušė austrų kariuomenę.¹ Jos pradėtos gaminti tuo metu, kai pasirodė pirmieji plokštiniai šarvai. Šie ilgakočiai ginklai buvo labai

efektyvūs ir naudojami kiekviename mūšyje. Pirmosios alebardos buvo labai elementarios formos, be jokių puošybos detalių.² Laikui bėgant alebardų antgalių forma keitėsi. Jas pradėta puošti perforavimo, simbolių ar ornamentų išpjaustymo, cheminio ėsdinimo, graviravimo būdu. XVI–XVIII a. alebardos buvo labai dekoratyvios, todėl keitėsi ir jų paskirtis. Jas pradėjo naudoti ne tik kovose, bet ir įvairiose ceremonijose. Kaip paradiniai ginklai, alebardos buvo naudojamos iki XVIII a. pabaigos.³

Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkiniuose, ilgakočių ginklų grupėje,

¹ R. Holmes, *Weapon: visual history of arms and armour*, London, 2006, p. 72.

² В. Бехайм, *Энциклопедия оружия*, Санкт-Петербург, 1995, с. 242.

³ В. Попенко, *Холодное оружие*, *Энциклопедический словарь*, Москва, 1996, с. 11.

Alebarda (kopija). Europa, XV a. pr.
VDKM ginklų rinkiniai

Paradinė alebarda. Vokietija, XVI a.
VDKM ginklų rinkiniai

Alebarda. Europa, XVI a. II pusė–XVII a. I pusė.
VDKM ginklų rinkiniai

yra dvidešimt devynios alebardos: penkios (kopijos) datuojamos XV a. pradžia, keturios priskiriamos XVI a. pradžiai ir dvi XVI a. viduriui. Pastarosios alebardos yra pagamintos Vokietijoje. Net keturiolika šios rūšies ginklų datuojami XVI a. antra puse–XVII amžiumi ir yra pagaminti Europos valstybėse. Kolekcijoje saugomos dvi paradinės XVIII amžiaus alebardos.

Ankstyvųjų alebardų antgaliai paprastai buvo sudaromi iš kirvio su ietigalio formos viršūne ir nedideliu kabliu, kurie iškalami iš vientiso metalo ir dviem movomis tvirtinami prie koto. Minimam laikotarpiu alebardos buvo gaminamos koviniams tikslams. Šiais ginklais buvo galima priešininkui kirsti, durti, numesti raitelį nuo žirgo. XIV–XV a. alebardos buvo laikomos pačiu populiariausiu ir efektyviausiu pėstininkų ginklu⁴, todėl labai išpopuliarėjo visoje Europoje.

XVI a. alebardos darėsi vis dekoratyvesnės.⁵ Keitėsi kirvio forma, ilgėjo ietigalis. Puošybai pradėta naudoti perforavimo ir pjaustymo technika. Straipsnyje pristatoma XVI a. I ketvirčio Vokietijoje pagaminta alebarda sudaro stambus antgalis su masyviu kirviu, ilgu keturbriauniu ietigaliu ir kabliu. Kirvis papuoštas trimis apskritimo formos trikampių išdėstytomis skylutėmis, o kablys dekoruotas išpjaustytu kalavijo simboliu.

XVI a. alebardų antgaliai darėsi vis lengvesni ir puošnesni. Buvo pradėta naudoti cheminio ėsdinimo ir graviravimo technika.⁶ Dekoratyvūs ir manieringos formos ginklai pamažu prarado kovinius privalumus. Aprašomo laikotarpio alebardos buvo naudojamos ne tik kovinei, bet ir paradinei funkcijai atlikti. Karo muziejaus rinkiniuose saugoma keletas tokio tipo ginklų, pavyzdžiui, XVI a. Vokietijoje pagaminta paradinė alebarda. Ginklą sudaro masyvus antgalis, sudarytas iš plataus, ilgo ietigalio su briauna, plataus kiek pusemėnuliu išlenkto kirvio ir kablio. Alebardos antgalio paviršius yra puoštas graviruotais ir ėsdintais augaliniais bei geometriniiais ornamentais. Abiejose kirvio pusėse yra pavaizduotas renesansinį kostiumą vilkintis karys, laikantis alebardą. Ginklo kablys taip pat dekoruotas – jo kairėje pusėje yra trys vienodi žymenys (raidė M su kryžiumi per vidurį). Po alebardos mova pritvirtintas dailus aksominis kutas, kurio apačia puošta aukso spalvos siūlais.

XVI a. pabaigoje ietigaliai tampa ilgesni, o kitos alebardos dalys – kirvis ir kablys – sumažėja.⁷ Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkiniuose saugoma XVI a. II pusės–XVII a. I pusės Europoje pagaminta alebarda – aptariamo tipo pavyzdys. Ši alebarda papuošta perforavimo būdu. Ginklo antgalį sudaro ilgas

⁴ В. Бехайм, Энциклопедия оружия..., с. 243.

⁵ R. Holmes, *Weapon: visual history of arms and armour...*, p. 72.

⁶ P. Krenn, *Schwert und spiess, Deutschland, 1997*, s. 80.

⁷ В. Бехайм, Энциклопедия оружия..., с. 246.

Alebardų raida ir puošybiniai elementai XV–XVIII a.

Trabantų alebarda. Šventoji Romos imperija, Austrija, XVI a. pab.–XVII a. pr.
VDKM ginklų rinkiniai

Paradinė alebarda. Prūsija, XVIII a.
VDKM ginklų rinkiniai

keturbriaunis ietigalis, dekoratyvus pusbėnuli formos kirvis, kablys ir mova su puošniais apkaustais. Alebardos viršutinė dalis dekoruota: kirvio abiejose pusėse yra po vieną perforuotą skylutę, o kablys papuoštas trimis tuo pačiu principu išgautomis skylutėmis.

XVI–XVII a. alebardos buvo puošiamos ir graviravimo būdu. Dažniausiai buvo graviruojami augaliniai ir floristiniai motyvai. Alebardų antgaliuose bene populiariausi dekoruoti elementai – ūseliai, banguotos garbanos, juostos.⁸ Iš XVI a. pabaigos–XVII a. pradžios ilgakočių ginklų turime trabantų (asmens sargybinių) naudotą alebardą, pagamintą Šventojoje Romos imperijoje, Austrijoje. Šio ginklo antgalis – lapo formos platus ietigalis su briauna per vidurį, nedidelis pusbėnuli formos kirvis ir kablys. Antgalio paviršius cheminio ėsdinimo būdu papuoštas augaliniais ornamentais ir gyvūnų atvaizdais. Ietigalio dešinėje pusėje vaizduojami trys paukščiai ir gyvatė, kairėje – voverė ir paukštis. Aptariamo ginklo kirvis dekoruotas perforavimo būdu. Jis papuoštas devyniomis po tris trikampaiais išdėstytomis skylutėmis. Alebardos kablyje yra trys skylutės, taip pat išdėstytos trikampių. Ši alebarda labai puošni – prie jos movos išlikę aukso spalvos kuto fragmentai.

XVII–XVIII a., plačiau paplitus šaunamiesiems ginklams, alebardos vis dar buvo naudojamos kariuomenėje, tai buvo karininkų ir puskarininkų ginklas, kurį naudojo karo ir taikos metu. Tačiau ilgai alebardos neteko savo dominuojančios reikšmės ir tapo tradiciniu karališkųjų rūmų sargybinių ginklu. Vytauto Didžiojo karo muziejaus ekspozicijoje eksponuojama XVIII a. paradinė alebarda, pagaminta Prūsijoje, patvirtina minėtus faktus. Šio ginklo antgalį sudaro ietigalis, dvipusis kirvis ir mova. Prūsiška paradinė alebarda labai puošni, antgalis graviruotas ir padengtas baltu metalu. Ietigalis su briauna, apačioje abiejose pusėse išgraviruotas valdovo regalijas laikantis erelis su monograma FR ir virš jos esančia karūna. Ši alebarda turi ir perforavimo elementų – ietigalio apačioje, ašmenyse, yra dvi skylutės. Į likusią antgalio dalį ietigalis įsriegtas per aštuonbriaunį sudėtinį kakliuką. Kirvių formos skiriasi. Vienas yra lanko formos, išgaubtas per vidurį. Išilgai alebardos antgalio tęsiasi briauna. Plokštumos centre yra spindulių supamas apskritimas, kuriame yra erelis. Aplink jį, apskritimo krašte užrašyta SUUM CUI QUE (lot. kiekvienam savo), po užrašo – vainikas. Kirvio dalių plokštumos papuoštos floristinių ornamentų kompozicijomis. Mova yra keturbriaunė su dviem sudėtiniais briaunuotais žiedais. Pristatoma XVIII a. prūsiška, paradinė alebarda – ypatingo puošnumo, kurį suteikia graviruoti augaliniai dekoruoti elementai.

Vytauto Didžiojo Karo muziejaus ekspozicijoje galima pamatyti šiame straipsnyje aprašytas alebardas ir susipažinti su jų raida ir dekoravimo technika XV–XVIII a.

⁸ P. Krenn, *Schwert und spieß, Deutschland, 1997*, s. 53.

KARINIAI ELEMENTAI SENUOSIUOSE ŽEMĖLAPIUOSE

Virginija Gureckienė

Senieji kartografiniai kūriniai – vienas svarbiausių praeities žinių šaltinių. Kartografinė medžiaga iliustruoja rašytinių šaltinių teiginius, įvairius istorinius, politinius faktus, socialines permainas, parodo komunikacinius maršrutus. Ankstyviausia topografinė informacija apie Lietuvą, seniausias ir autentiškiausias Lietuvos istorinės geografijos šaltinis – kryžiuočių sukaupta topografinė medžiaga. Kryžiuočių ordinas, XIII a. pabaigoje nukariavęs prūsus, nadruvius, skalvius, pasiekė Nemuną ir pradėjo puldinėti Lietuvą. Pagal Karaliaučiuje, slaptame kryžiuočių archyve, sukauptus 1384–1402 m. žvalgų pranešimus apie Lietuvos kelius, kliūtis juose, miškus, ežerus, pelkes, brastas, įtvirtinimus, gyvenvietes ir atstumus tarp jų, nakvynės vietas, netgi nurodant gyventojų vardus, buvo sudarytas savitas Lietuvos „žemėlapis“ – 100 kelių aprašymai, vadinamieji „vegeberichtai“¹. Šie aprašymai nebuvo tiesiogiai susiję su karine kartografija, tačiau suteikė vertingos informacijos apie kraštą, tad ši informacija buvo panaudota kariniams tikslams. Vėliau panašaus pobūdžio aprašymai tapo vienu iš šaltinių sudarant pirmuosius karinius žemėlapius².

Žemėlapių atsiradimą Vakarų Europoje lėmė mokslo pažanga ir žinių apie kitus kraštus gausa. Reikėjo išsimokslinusių žmonių, kurie galėtų juos parengti. Todėl ilgą laiką LDK kartografijos istorija siejosi su Europoje ir gretimose šalyse sukurtais žemėlapiais, vaizdavusiais Baltijos regioną ir Lietuvos valstybės teritoriją. Intensyvėjant Vakarų Europos ir Lietuvos politiniams kontaktams, XIV a. plėtėsi europiečių žinios apie šiuos kraštus, o kartografijoje imta dažniau minėti Lietuvą. XIII–XIV a. Europoje kuriantis teritorinėms valstybėms, formavosi linijinių sienų samprata, darėsi svarbu žemėlapiuose pavaizduoti politinių darinių sienas. Valstybių žemėlapiai turėjo ir politinę potekstę – juose būdavo išreiškiamos valdovo politinės ambicijos ir valdžios samprata. Vėlyvųjų viduramžių valstybių žemėlapius dažniausiai užsakydavo ir jų rengimą finansuodavo monarchai. Europoje, ypač Renesanso laikotarpiu, plito miestų, jų apylinkių arba pilių planai ir žemėlapiai. Jie pasitarnaudavo

¹ Kraštas ir žmonės, Lietuvos kelių aprašymai, padaryti kryžiuočių žvalgų XIV amžiuje, Lietuvos geografiniai ir etnografiniai aprašymai (XIV–XIX a.), sud. J. Jurginis ir A. Šidlauskas, Vilnius, 1983, p. 7–41.

² E. Sobczynski, Geneza kartografii wojskowej, <http://geoforum.pl/?menu=47155,47157,47168&part=2&link=wojsko-geneza-kartografii-wojskowej-xv-xvii-w-#page_top>, [žiūrėta: 2012 m. gruodžio 6 d.].

pirkliams ar keliautojams suvokiant miestų mastą ir architektūrą, jie naudoti ir karo tikslais. Apie tokius žemėlapius LDK užsimenama XV a. šaltiniuose³.

Tarpvalstybiniai kariniai konfliktai ir interesai skatino karinės kartografijos raidą. Karinės kartografijos pradžia siekia XVI a., kai dailininkų buvo daromi jau įvykusių karo veiksmų, pavyzdžiui, 1514 m. kautynių prie Oršos, planai. Žinomas 43 tokių planų rinkinys, Albrechto Hogencolerno dovanotas Žygimantui Augustui. XVI a. antroje pusėje buvo reikalaujama turėti tų teritorijų, kur vyko karo veiksmai, brėžinius, todėl tokie brėžiniai buvo daromi iš anksto. Kartu atsirado miestų ir tvirtovių (ypač apgulamų) planai, kuriuos rengė karo inžinieriai⁴. Iki XVI a. apie specialiai karo reikmėms sudarytus žemėlapius nei Lenkijoje, nei Lietuvoje nėra žinoma. Pirmieji karinės kartografijos darbai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje žinomi nuo 1558–1583 m. karų su Livonija. Valdant Steponui Batorui (1576–1586), ypatingas dėmesys buvo skiriamas karinei kartografijai. Karalius vertino tokių žemėlapių svarbą, todėl įkūrė specialią karališkojo kartografo pareigybę, kurią patikėjo Maciejui Strubičiui (Maciej Strubicz). M. Strubičius prieš Polocko kampaniją sudarė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Maskvos žemėlapi kaip priedą prie Marcino Kromerio (Marcin Kromer) „Lenkijos kronikos“. Nesibaigiantis Livonijos karas, įsisenėjęs ir vis labiau aštrėjantis konfliktas su Maskva skatino rūpintis patikima kartografinė medžiaga. Šios aplinkybės leidžia teigti, jog M. Strubičiaus žemėlapis – užsakomojo pobūdžio, su politinių ambicijų akcentais. Galbūt dėl šių priežasčių kai kurios M. Strubičiaus žemėlapių dalys skiriasi informacijos kiekiu: itin detalus Dauguvos baseino, Polocko kunigaikštystės kartografavimas (teritorijos, kuriose, kaip žinia, S. Batoro buvo planuojamos karinės operacijos su Ivanu IV) kontrastavo su kitomis žemėlapių dalimis. Atskirų LDK teritorijos sričių objektų lokalizavimo kokybė neprilygo Livonijos, Polocko ar Pskovo sričių lokalizavimui⁵. Žygiuose į Polocką, Velikije Lukus ir Pskovą karalių Steponą Batorą lydėjo kaletas kartografų ir raižytojų: Stanislavas Paholoveckis (Stanisław Pacholowiecki), Stanislavas Sulimovskis (Stanisław Sulimowski) ir Piotras Frankusas (Piotr Frankus), kurie taip pat turėjo kvalifikuotų padėjėjų būrį. Pasinaudoję 1579 m. Polocko kampanijos metu surinkta medžiaga, jie sudarė kelis žemėlapius ir kelių aprašymus. Nors žemėlapiai nebuvo tikslūs,

³ T. Čelkis, V. Karpova, Lietuvos Didžiąjai Kunigaikštystei priklausiusių žemių „veidrodžiai“: du neskelbti XVII a. pirmosios pusės žemėvaldos žemėlapiai, Istorija, Vilnius, 2012, t. 86, p. 3.

⁴ O. Maksimaitienė, Lietuvos istorinės geografijos ir kartografijos bruožai, Vilnius, 1991, p. 126.

⁵ L. Bucevičiūtė, Žemaitijos seniūnija XV–XVIII a. kartografijoje, <http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02-2006-D_20061115_135258-75170/DS.005.0.01.ETD>, [žiūrėta: 2012 m. spalio 5 d.].

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir jai gretimų sričių žemėlapis „Magni Ducatus Lithuaniae Caeterarumque Regionum Illi Adjacentium . . . Guilhelmus Janssonius. . . Anno 1613“ fragmentai. 1635 m.

VDKM spaudos rinkiniai

tačiau jais buvo naudojamosi planuojant tolesnes karines operacijas⁶.

XVII a. pirmoji pusė – karų laikotarpis. LDK kariuomenei pietuose teko kovoti su turkų, rytuose – su Maskvos, šiaurėje – su švedų kariuomenėmis. Kariniai konfliktai su kaimynais skatino kartografavimo darbus. Rengti naują Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėlapių ėmėsi Lietuvos didysis maršalka, Trakų ir Vilniaus vaivada kunigaikštis Mikalojus Kristupas Radvila Našlaitėlis. Kartografavimo darbus lengvino žemėlapio sudarymui surinkta Valakų reformos ir karinių kartografų vykdyta matavimų medžiaga. 1613 m. Amsterdame išleistas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir jai gretimų sričių žemėlapis „*Magni Ducatus Lithuaniae Caeterarumque Regionum Illi Adjacentium . . . Guilhelmus Janssonius. . . Anno 1613*“ – reikšmingas kultūros paminklas. Šiame žemėlapyje yra užrašai ir piešiniai apie vykusias kautynes, kurie atspindi dramatiškus XVI a. įvykius. Prie Vitebsko matyti užrašas „Vitebskas – saugiausia Lietuvos tvirtovė prieš maskviečius“. Tarp Vitebsko ir Smolensko nupiešti kovojantys Lietuvos ir Maskvos raiteliai. Už raitelių pavaizduotas Maskvos kariuomenės pulkas. Piešinio apačioje užrašyta: „Lietuviai sulauko ir atremia maskviečių įsiveržimus.“ Galima teigti, kad čia parodytos lietuvių ir maskviečių kovos iki 1514 m. Oršos mūšio⁷. Netoli Oršos miesto, žemiau Mstislavo, abiejuose Krapinos upės krantuose pavaizduoti kariuomenės pulkai. Galima spėti, kad lietuviai buvo išsidėstę kairiajame krante, o maskviečiai dešiniajame, nes dešiniajame krante parodyta daugiau kariuomenės.

Apie tai byloja užrašas „Čia, viešpataujant Žygimantui Pirmajam, 1514 metais Konstantinas Ostrogiškis sumušė 40 000 vyrų Maskvos kariuomenę.“⁸ Kitą užrašą randame šiauriau Drujos (Daugpilio). Jame rašoma: „Livonai, prispausti Positovijoje Maskvos kariuomenės ir tironijos, 1559 metais pasidavė Lenkijos karaliaus Žygimanto Augusto valdžiai ir malonei.“

Aukščiau Polocko randame tokią pastabą: „1563 metais, viešpataujant Lenkijos karaliui Žygimantui Augustui, Polocko sritis buvo Maskvos atimta, o karaliaus Stepono vėl atgauta.“ Apie kautynes dėl Polocko žemių prie Ulos rašoma: „1564 metais viešpataujant karaliui Žygimantui, ties Ulos pilimi Biržų ir Dubingių kunigaikštis Mikalojus Radvila sumušė 30 000 vyrų Maskvos kariuomenę, kuriai vadovavo Sivičius.“ Po užrašu dešiniajame Ulos upės krante pavaizduoti karių būriai išdėstyti panašiai kaip ir mūšyje prie Oršos. Prie Veližo

⁶ E. Sobczynski, Geneza kartografii wojskowej, <http://geoforum.pl/?menu=47155,47157,47168&part=2&link=wojsko-geneza-kartografii-wojskowej-xv-xvii-w-#page_top>, [žiūrėta: 2012 m. gruodžio 6 d.].

⁷ A. A. Gliozaitis, Kunigaikščio M. K. Radvilos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės 1613 metų žemėlapyje, *Karys*, 1995, Nr. 2, p. 21–24.

⁸ J. Andrius, Kunigaikščio Radvilos Lietuvos žemėlapis, *Aidai*, 1952, Nr. 10, p. 439–450.

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir jai gretimų sričių žemėlapis „Magni Ducatus Lithuaniae Caeterarumque Regionum Illi Adjacentium . . . Guilhelmus Janssonius. . . Anno 1613“ fragmentai. 1635 m. VDKM spaudos rinkiniai

miesto yra užrašas, kad jį 1579 m. užėmė Steponas Batoras. Šalia miesto – karių būriai ir palapinės.

Prie Rasos upės, netoli jos santakos su Dniepru, užrašyta: „Korsunio miestas buvo pastatytas karaliaus Stepono 1581 metais.“⁹ Mikalojaus Kristupo Radvilos žemėlapiu buvo galima naudotis ir karo tikslais. Du šimtmečius šiuo žemėlapiu rėmėsi kitų kartografijos mokslo ir meno kūrėjų kartos. 1613 m. išleidus tikslų, puikiai meniškai apipavidalintą Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėlapi, kokybe aplenkusį sudarytuosius to meto Vakarų Europoje, dauguma vėliau išleistų žemėlapių tebuvo 1613 m. žemėlapio perdirbiniai.

XVII a. pirmojoje pusėje Centrinėje ir Rytų Europoje tarp to meto regiono valstybių tebetvyrojo politinė įtampa. Išižiebdavo karo veiksmai tarp Rusijos, Švedijos, Lenkijos, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės siekiant jėga užgrobti kaimynų žemes. Tokios aplinkybės vertė konfliktuojančias šalis tobulinti gynybines ir puolamąsias priemones, atitinkančias tų laikų strateginius ir taktinius reikalavimus. Teko rekonstruoti pasenusias tvirtoves, statyti naujus, tobulesnius gynybinius objektus, racionaliau juos išdėstyti teritorijoje. Norint įgyvendinti šias sąlygas, reikėjo apsirūpinti patikimu ir išsamiu valstybės žemėlapiu, kuriame būtų nurodytos gretimų valstybių sienos, vidaus administracinio suskirstymo ribos, gyvenvietės, hidrografijos tinklas (upės, ežerai, pelkės), miškų masyvai ir visa kita, kas gali būti svarbu ir reikalinga ruošiantis gynybai, puolimui ir sprendžiant krašto valdymo reikalus. Kartografijos mokslo svarba ir žemėlapių poreikis išaugo bei kartografijos darbai pagyvėjo Abiejų Tautų Respubliką valdant Vladislavui Vazai, kuris į tarnybą savo dvare kvietėsi žymiausias to laikotarpio karo inžinierius ir kartografus: Vilhelmą de Boplaną (Guillaume le Vosseur de

⁹ Ten pat.

Boplon), Janą Pleitnerį (Jan Pleitner), Sebastijaną Andersą (Sebastian Anders). Karaliaus dvare kartografu tarnavęs J. Pleitneris išgarsėjo karaliaus Vladislovo IV nurodymu 1634 m. sudaręs didelį Smolensko apsiausties planą. Planas Henriko Honduiso (Henrik Honduis) dirbtuvėje (apie 1597–1654 m.) išgraviruotas ant 16 varinių plokščių ir 1636 m. atspausdintas¹⁰.

Vienas ryškiausių geodezijos, kartografijos, topografijos specialistų, išsvetur atvykusių į LDK ir Lenkijos Karalystę, buvo V. de Boplanas. Tai normanų kilmės prancūzas, 1630–1648 metais dirbęs lenkų kariuomenėje karo inžinieriumi ir asmeniškai vykdęs kartografavimo darbus Ukrainoje. V. Boplanas, įsikūręs Lenkijos-Lietuvos valstybėje, tuoj pat susipažino su jau esama kartografinė medžiaga. Tyrinėdamas ankstesnių autorių sudarytus žemėlapius, jis atkreipė dėmesį į Mikalojų Kristupui Radvilai vadovaujant 1613 metais išleistą LDK žemėlapi, kurį labai vertino ir jo medžiagą dažnai naudojo sudarydamas savo žemėlapius. Remdamasis sukauptais duomenimis, jis sudarė „Naują Lenkijos Karalystės ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėlapi“ („*Nova totius Regni Poloniae Magnique Ducatus Lithuaniae cum suis Palatinatibus ac confinibus*“). Žemėlapis išleistas 1651 metais. Be to, V. Boplanas parašė geografinę-etnografinę Ukrainos apybraižą, kuri buvo išspausdinta taip pat 1651 m. Ruene. Tai buvo pirmasis bendrosios geografijos, tuometės Ukrainos dalies, įeinančios į Lenkijos-Lietuvos valstybės sudėtį, žemėlapis ir pirmasis geografinis teritorijos aprašymas¹¹. V. Boplanas 1652 m. sudarė pirmą karinį 8 dalių Europos žemėlapi, kurį išraižė vienas žymiausių to laikotarpio raižytojų H. Hondiusas. Medžiagą šiam žemėlapiui rinko artilerijos kapitonas S. Adersas – viena spalvingiausių XVII a. kartografijos asmenybių. Persirengęs pirklio rūbais, jis pasiekė net šiaurinę Juodosios jūros pakrantę. Šios avantiūros tikslas buvo nubraižyti tų žemių planus, kuriuos V. Boplanas perkėlė į žemėlapius. Vėliau šis V. Boplano žemėlapis buvo patikslintas ir perleistas.

XVII a. viduryje karinį konfliktą tarp Lietuvos-Lenkijos bei Rusijos, Švedijos ir Turkijos valstybių stebėjo Europos valstybės. Detalus žemėlapis, pagal kurį buvo galima stebėti kariuomenių judėjimą, buvo labai reikalingas. Todėl 1655 metais Prancūzijos kartografas Nikolas Sansonas (Nicol Sanson d'Abbeville, 1600–1667), Prancūzijos karaliaus dvaro geografą, kartografą, karo inžinierius, įsteigęs Prancūzijos Dieppe kartografijos mokyklą, sudaręs daugybę žemėlapių ir atlasų, sukūręs visos žemės geografinį tinklą, Paryžiuje išleido Lenkijos ir gretimų žemių žemėlapi, apimantį Lenkiją, Lietuvą ir Ukrainą („*Stati della Corona di*

¹⁰ R. Girkus, Pieštiniai žemėlapiai ir žemėlapiai su piešiniais, Geodezija ir kartografija, Vilnius, 2000, t. XXX, Nr. 2, p. 7.

¹¹ A. Samas, Dar vienas Lietuvos senosios kartografijos paminklas, Mokslo Lietuva, Vilnius, 2004, Nr. 4, p. 1–6.

N. Sansono Lenkijos ir gretimų žemių žemėlapis „*Stati della Corona di Polonia divisa ... e palatinati da Guglielmo Sansone geografo ... Giacomo Rosi in Roma...1678...*“ fragmentas. XVII a.

VDKM spaudos rinkiniai

Polonia divisa ...e palatinati da Guglielmo Sansone geografo ...Giacomo Rosi in Roma...), remdamasis Gerardo Merkatoriaus (Gerhaedus, Gerard Mercator de Klemer), Kasparo Henenbergerio (Caspar Hennenberger), M. K. Radvilos Našlaitėlio ir G. Boplano žemėlapiais. Pirmasis šio N. Sansono žemėlapio variantas turėjo didelį komercinį pasisekimą, todėl pataisytas ir papildytas jis net keletą kartų buvo perleistas: Džiovanio de Rosio (Giovani Giacaro de Rossi) – 1678 m. Romoje, N. Višerio (N. Visscher, 1618–1679) – 1680 m. Amsterdame ir kt. Nors N. Sansono žemėlapyje buvo netiksliai transkribuotų vietovardžių, bet jis XVII–XVIII a. buvo populiarus ir perdirbtas leidžiamas net iki 1831 metų¹².

XVII a. vystantis karo mokslui, tobulėjant fortifikacijai, atsirado matavimais paremti karo inžinierių sudaryti įtvirtinimų planai. Planų rengimą Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje pagyvino karo inžinerijos, kartografijos mokyklos susikūrimas. Jos žymiausi atstovai – Lietuvos kariuomenės karo inžinierius, kartografas Frydrichas Getkantas (Fryderyk, Friederich, Fridericus Getkant) ir karo statybos inžinierius, matematikas, kartografas, garsiausias to meto karinės inžinerijos teoretikas Jozefas Naronovičius-Naronskis. Kilus karo su Rusija ir Švedija grėsmei, F. Getkantas braižė Vilniaus gynybinių įtvirtinimų rekonstrukcijos planus, 1648 m. parengė Vilniaus gynybinės sienos, Lukiškių priemiesčio ir gretimų valdų žemėlapius. Sukūrė Kauno, Tauragės, Virbalio miestų planus, sudarė Šiaurės Lenkijos ir Prūsijos karinių įtvirtinimų planų ir žemėlapių, Piliavos tvirtovės fortifikacijos planų. 1639 m. sudarė penkiolikos Lenkijos ir Lietuvos tvirtovių bei įtvirtinimų rankraštinių atlasą „Praktinė topografija“ („*Topographia Practica*“), kuris saugomas Stokholmo kariniame archyve. J. Naronovičius-Naronskis, pasirašinėjęs slapyvardžiu „Eques Lituanus“ (lot. lietuvių bajoras), parengė Svėdasų miestelio ir dvaro, Kėdainių miesto ir dvaro, Tauragės, Raudondvario, Vyžuonų, Alantos ir kitų vietovių planus. Parašė trijų tomų veikalą „Matematikos mokslų knygos“, kurio antrasis tomas, pavadintas „Geometrija, arba Moksliškas matavimų nagrinėjimas“, yra pirmasis kartografijos vadovėlis Lietuvoje ir Lenkijoje. Jis iliustruotas autoriaus sudarytais žemėlapiais. Šioje knygoje pabrėžiamas žemėlapių būtinumas ir kokių įgūdžių turi turėti kariniai inžinieriai, besinaudodami žemėlapiais¹³. J. Naronovičius-Naronskis Lenkijoje tarnavo ne vienam didikui, o tapęs kunigaikščių Radvilų revizoriumi ir kartografu, sudarė ne vieną jų valdos planą. J. Naronovičiaus-Naronskio 1645 m. sudarytas

¹² O. Maksimaitienė, Lietuvos istorinės geografijos ir kartografijos bruožai, Vilnius, 1991, p. 123.

¹³ E. Sobczynski, Geneza kartografini wojskowej, <http://geoforum.pl/?menu=47155,47157,47168&part=2&link=wojsko-geneza-kartografii-wojskowej-xv-xvii-w-#page_top>, [žiūrėta: 2012 m. gruodžio 6 d.].

J. Naronovičiaus-Naronskio Biržų kunigaikštystės žemėlapis. 1645 m.
Biržų krašto muziejaus „Sėla“ rinkiniai

J. Naronovičiaus-Naronskio Biržų kunigaikštystės žemėlapių fragmentai. 1645 m.
Biržų krašto muziejaus „Sėla“ rinkiniai

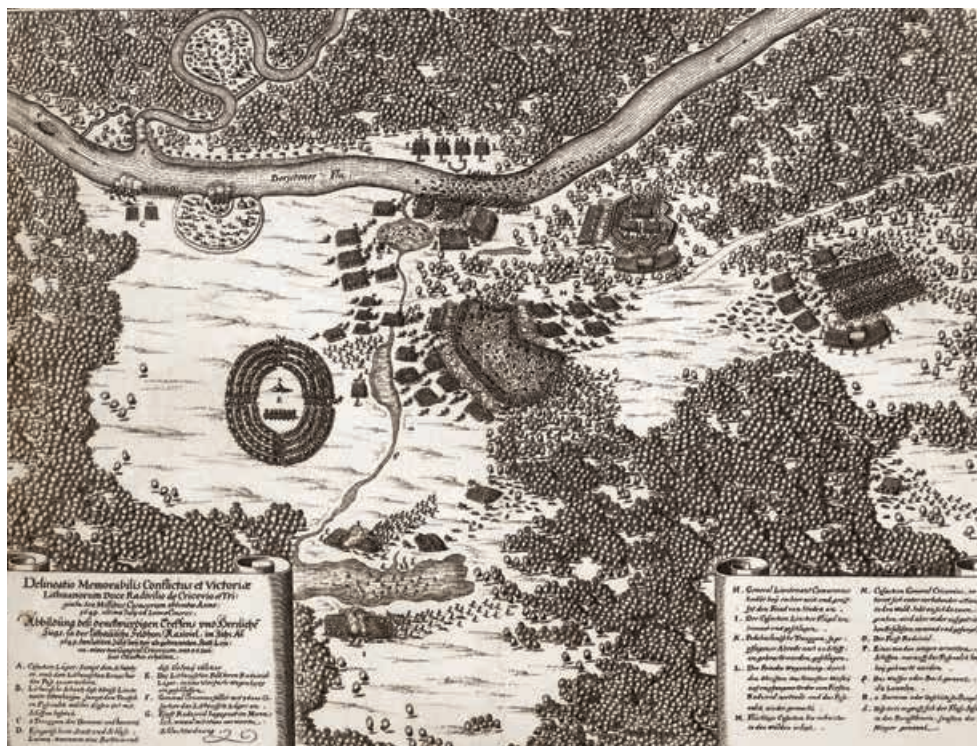
J. Naronovičiaus-Naronskio Biržų kunigaikštystės žemėlapių fragmentai. 1645 m.
Biržų krašto muziejaus „Sėla“ rinkiniai

autorius – „nuolankus tarnas“ Jozefas Naronskis. Kairiajame kampe itin puošniai išrašytas Kuršo kunigaikštystės, besiribojančios su LDK, pavadinimas (lot. *Kurlandia Pars Dukatus*)¹⁴. Apie 1660 m. išvykęs į Prūsiją, padedamas sūnaus ir kitų bendradarbių, J. Naronovičius-Naronskis parengė 44 labai tikslus lotyniškai aprašytus Rytprūsių seniūnijų žemėlapius.

1649 m. karo su Rusija tema atsispindi Lietuvos kariuomenės artilerijos kapitono Kristupo Eigirdo parengtuose Rečicos ir Lojevo (dab. Gomelio sr., Baltarusija) planuose.

Pradėdami 1655 ir 1701 m. karines kampanijas, švedai ištyrinėjo Lietuvos teritoriją, jos kelius, miestus ir tvirtoves. Žvalgai sudarė smulkius ir tikslus Lietuvos vietovių ir kelių žemėlapius, miestų ir jų įtvirtinimų planus. 1655 m. buvo sudaryti devyni nedidelio formato (maždaug 17x16 cm) žemėlapiai. Juose smulkiai pavaizduoti Lietuvos keliai ir apylinkės nuo Gelgaudiškio (Marijampolės apskr., Šakių r.) iki Račkų (dab. Raczki, Lenkija). Švedų kariuomenė naudojo senuoju prekybos keliu,ėjusiu nuo Kauno į Gardiną, o iš ten į Prūsiją.

¹⁴ R. Ragauskienė, D. Karvelis, 1645 m. Juzefo Naronovičiaus-Naronskio Biržų kunigaikštystės žemėlapis. Radvilų valdos istorija ir kartografija, Vilnius, 1997, p. 26.

Graviūra. Mūšis prie Lojevo 1649 m. liepos 31 d. Braižė K. Eigirdas. Raižė K. Merianas, 1649 m., Lietuva žemėlapiuose, sud. A. Biliūnienė, B. Kulnytė, R. Subatniekienė, Vilnius, 2002, p. 83

Graviūra. Mūšis prie Sandomiro. 1656 m. kovo 25 d.
Autorius E. J. Dalbergas (E. J. Dahlbergh). XVII a. antra pusė.
VDKM meno rinkiniai

Žemėlapiuose nurodomi atstumai tarp miestelių, laikas, reikalingas kariuomenei įveikti numatytą atstumą, pažymėtos galimos kariuomenės dalinių nakvynės vietos. Visa tai liudija, kad švedai buvo puikiai susipažinę su Lietuvos miestų įtvirtinimų struktūromis, silpnosiomis ir stipriosiomis jų vietomis, gatvių tinklais, kurie buvo svarbūs planuojant gatvių mūšius. Visi šie duomenys palengvino švedų kariuomenės žygius per Lietuvą. Drauge su kariuomene keliavo ir dai-
lininkai, kurie meno kūriniuose įamžino pergalių šlovę¹⁵.

1655 m. švedų kariuomenė į LDK teritoriją įžengė iš Livonijos. Vietovėse ji orientavosi naudodamasi minėtais mažo formato žemėlapiais. 1701 m. prasidėjus Didžiajam šiaurės karui, švedų kariuomenė pasinaudojo tais pačiais XVII a. viduryje braižytais Lietuvos žemėlapiais, juos papildžiusi ir patobulinusi.

Abiejų Tautų Respublikos–Švedijos karo metais švedų karininkas karo inžinierius, menininkas, kartografas Erikas Jonsonas Dalbergas dalyvavo Švedijos karaliaus Karolio X Gustavo žygyje į Abiejų Tautų Respubliką. Savo darbuose vaizdavo įvairius miestus, kautynių scenas, tvirtoves, nubraižė karo veiksmų planus. Kautynių scenos – neatsiejama karinės kartografijos dalis.

Raižinyje „1656 m. kovo 25 d. mūšis prie Sandomiro“ autorius pirmame plane vaizduoja švedų kariuomenę, už Sano upės žiočių – Lietuvos pulkus, gilumoje – Lenkijos kariuomenę.

Tekstas raižinyje: „Susirėmimas tarp švedų ir lietuvių už pusės mylios nuo Sandomiro miesto. Šviesiausias Švedijos Karalius Karolis Gustavas, matydamas, kad gali būti apsuptas trijų priešų kariuomenių, dalį saviškių valtimis perkėlė per sraunią ir pavojingą Sano upę ir įtvirtintą lietuvių stovyklą, ginamą Vitebsko vaivados Sapiegos ir 8000 kareivių, užėmė. Po to, kai visą savo kariuomenę per Sano upę perkėlė, parodžius Viešpačiui ypatingą palankumą, laimėjo mūšį 1656 metų kovo 25 dieną.“ Kitame raižinyje autorius vaizduoja Brastos apsiaustį 1657 m. (iš Samuelio fon Pufendorfo (Samuel von Pufendorf) veikalo „Septynios knygos apie Karolio Gustavo valdymą Švedijoje“ (1696 m.). Raižinyje matyti to meto Brastos panorama.

Tekstas raižinyje: „Lietuvos Brasta: miestas ir pilis. Jo Didenybės Švedijos karaliaus 1657 metų gegužės 11 dieną apsupta ir to paties mėnesio 13 dieną pasidavusi, Jo Karališkosios Didenybės įsakymu užimta kartu su ten buvusiais įrenginiais.“ Švedų karininkas buvo dalies savo paties vaizduojamų mūšių dalyvis. Kai turėdavo vaizduoti įvykius, kurių pats nematė, E. J. Dalbergas naudodavosi kautynėse dalyvavusių karo inžinerijos karininkų mūšių žemėlapiais ir piešiniais, kuriuos perdarydavo suteikdamas savitą meninę išraišką ir pasiekdavo naują, tobulesnį topografinių peizažų atkūrimo lygmenį. Nors dauguma jų buvo

¹⁵ XVII a. vidurio Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėlapiai, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorinės vėliavos ir žemėlapiai, sud. R. Černius, Vilnius, 2006, p. 52.

Brastos apsiaustis. Autorius E. J. Dalbergas.

Žemėlapis „Magni Ducatus Lituaniae in suos palatinatus et districtus divisus delineatus...“ (sudarė J. Niepreckis, patikslino T. Mazeris) fragmentas.

Žemėlapis „Magni Ducatus Lituaniae Tabula Divisa tam in Palatinatus, / quam in subjacentes Castellanas./ Per F. DE WITT. fragmentas

nubraižyti jau po įvykių ir turėjo daugiau propagandinį charakterį, tačiau parodė karo vadams žemėlapių ir planų reikalingumą ir jų svarbą kariniams veiksams¹⁶. Žemėlapiai ir miestų planai buvo braižomi karo tikslams ir skirti švedų kariuomenės žygiams į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę.

XVII–XVIII a. Lietuvai skirtus žemėlapius sudarė ir išleido N. Sansonas („Partie de Lithuanie“ (1665), „La Curlande de Duché et Semigale...“ (1659)), de Vitas („Magni Ducatus Lithuania...“ (1680)).

Įrašas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėlapyje „Magni ducatus Lituaniae Tabula Divisa tam in Palatinatus, / quam in subjacentes Castellarias. / Per F. DE WITT. Amstelodami / Cum Privilegio Potentiss. D.D. / ...“ (Iš Frederiko de Vito (Frederic de Vito) atlaso, išleido Piteris Mortjeras (Pieter-Morter)): „Žiūrėjau, matai čia Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritoriją, kokią ji užėmė senaisiais laikais, stropiai išraižytą, tačiau nedaug parodyta greta esančių kraštų. Nesistebėk, kad vietovės, pavaizduotos pusrutulyje į ilgį, neatitinka kiekybinių parametrų: taip atsitinka dėl apylankų ir mylių nevienodumo: mat lietuviškosios mylios ilgesnės už lenkiškąsias, o rusiškos ir podoliškos – už lietuviškas...“¹⁷

Šalia šių kartografų, M. K. Radvilos Našlaitėlio ir J. Naronovičiaus-Naronskio, į lietuviškosios kartografijos kūrėjų gretas įsijungė Janas Niepreckis (Jean (Jan) Nieprecki (Nieprzecki), 1719–1754) – lenkų dvasininkas, matematikas, geografas, kartografas. 1749 m. jis sudarė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėlapi. Įrašas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėlapyje „Magni Ducatus Lituaniae in suos palatinatus et districtus divisus delineatus...“ (sudarė J. Niepreckis, patikslino T. Majeris, Niurnbergas, Homano įpėdinių leidykla, 1749 m.): „Visa Lietuva dalijasi į devynias vaivadijas, kurios pagal svarbą išsidėsto tokia tvarka: Vilniaus, Trakų, Polocko, Naugarduko, Vitebsko, Brastos, Mstislavlio, Minsko, Livonijos vaivadijos. Lietuvoje yra dvi kunigaikštystės: Kuršo, kurią valdo kunigaikštis, ir Žemaitijos, kurią valdo starosta, arba seniūnas, įeinantis į Senatą, ir kaštelionas; jiems yra leidžiama rengti žemės teismus. Yra Lietuvoje ir kitos kunigaikštystės, valdomos savų kunigaikščių, pavyzdžiui, Slucko, Nesvyžiaus, Dubingių, Klecko, Kopylio, Biržų ir kitų. Lotynų (Romos) bažnyčios vyskupystės yra penkios..., yra graikų tikėjimo vyskupystės...“¹⁸

Jį parengė ir išleido panaudojęs savo per keliones po Lietuvą sukauptas geografijos, topografijos ir geodezijos žinias. Be to, pritaikė ir ankstesnių

¹⁶ E. Sobczynski, Geneza kartografii wojskowej, <http://geoforum.pl/?menu=47155,47157,47168&part=2&link=wojsko-geneza-kartografii-wojskowej-xv-xvii-w-#page_top>, [žiūrėta: 2012 m. gruodžio 6 d.].

¹⁷ Lietuva žemėlapiuose, sud. A. Bieliūnienė, B. Kulnytė, R. Subatniekienė, Vilnius, 2002, p. 215.

¹⁸ Ten pat.

autorių žemėlapiuose esančią informaciją apie Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę. Savo žemėlapi J. Niepreckis praturtino vertinga ir įdomia istorinių įvykių informacija. Jis vaizdingais specialiais ženkleliais – sukryžiuotais kalavijais – ir prie jų datomis nurodė keletą vietų, kuriose Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenė per karus su Rusija ir Švedija turėjo lemtingų susirėmimų arba stovyklavo. Mstislavlio vaivadijos šiaurinėje dalyje į vakarus nuo Rodomlio gyvenvietės pažymėta, kad 1514 m. Lietuvos kariuomenė, vadovaujama kunigaikščio Mykolo Glinskio, rengėsi mūšui dėl Smolensko. Polocko vaivadijoje prie Ulos gyvenvietės M. Radvila Rudasis 1564 m. visiškai sutriuškino 30 000 rusų kariuomenę. 1567 m. prie Čiesnikų gyvenvietės Lietuvos kariuomenė, vadovaujama lauko etmono Romano Sanguškos, gudraus manevro būdu sumušė Piotro Golovino kariuomenę ir jį patį paėmė į nelaisvę. 1579 m. Lietuvos kariuomenė, vadovaujama paties karaliaus Stepono Batoro, žygyje į Rusiją siekdama prisijungti Pskovą, stovyklavo prie Sokolo gyvenvietės ir Nisos upės. 1605 m. Lietuvos kariuomenė, vadovaujama Jono Karolio Chodkevičiaus, prie Salaspilio (Kirchholmo) stojo į mūšį su švedais ir išgelbėjo Rygą nuo švedų apsupties¹⁹. J. Niepreckio, kaip ir kitų autorių, LDK žemėlapiai buvo ne originalūs, o M. K. Radvilai vadovaujant sudaryto ir 1613 m. išleisto Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėlapiu perdirbiniai.

XVIII a. pirmojoje pusėje Lenkijos ir Lietuvos valstybėje dar buvo tenkinamasi ankstyvesniųjų autorių žemėlapių perdirbiniais, tuo metu Vakarų Europos šalyse jau pradėtos daryti instrumentinės vietovės nuotraukos ir gerokai tobulesniais būdais sudarinėjami žemėlapiai²⁰.

Po XVII a.–XVIII a. pradžios Lenkijos ir Lietuvos valstybės karų su Rusija ir Švedija, bado ir maro epidemijos, didikų tarpusavio kovų nualintame krašte sunyko mokslų, taigi ir kartografijos, vystymasis. Mokslinė veikla pagyvėjo XVIII a. viduryje, pradėjus atsigauti visam kraštui. Kartografinių darbų reikėjo ne tik karo, bet ir civiliniams ūkiniams reikalams – kelių tiesimo, upių reguliavimo, kanalų kasimo ir kitiems darbams. Tomo Žebrausko prie Vilniaus universiteto 1753 m. įkurtos astronomijos observatorijos mokslininkų veikla siejama su geodezijos darbų Lietuvoje pradžia. Vilniaus universitete ir kitose mokyklose buvo ruošiami matavimo specialistai, „žemės geometrijos“ ir karo inžinieriai. Krašto poreikiams skirtus planus sudarinėjo matininkai („kamarininkai“, „kamarninkai“) ir karo inžinieriai. Didelę įtaką tuometei taikomajai topografijai ir kartografijai darė Inžinierių korpuso, kurio filialas buvo ir Vilniuje, įsteigimas.

¹⁹ A. Samas, Jono Niepreckio Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėlapis, *Mokslas ir gyvenimas*, 2002, Nr. 5, p. 26–28.

²⁰ A. Samas, Karališkasis kartografas Hermanas Karolis Pertė, *Mokslo Lietuva*, 2000, Nr. 22 (224), p. 16.

Korpusas rengė karo topografus. Jų atlikti darbai buvo svarbūs viso krašto kartografiniam vaizdai patikslinti.²¹

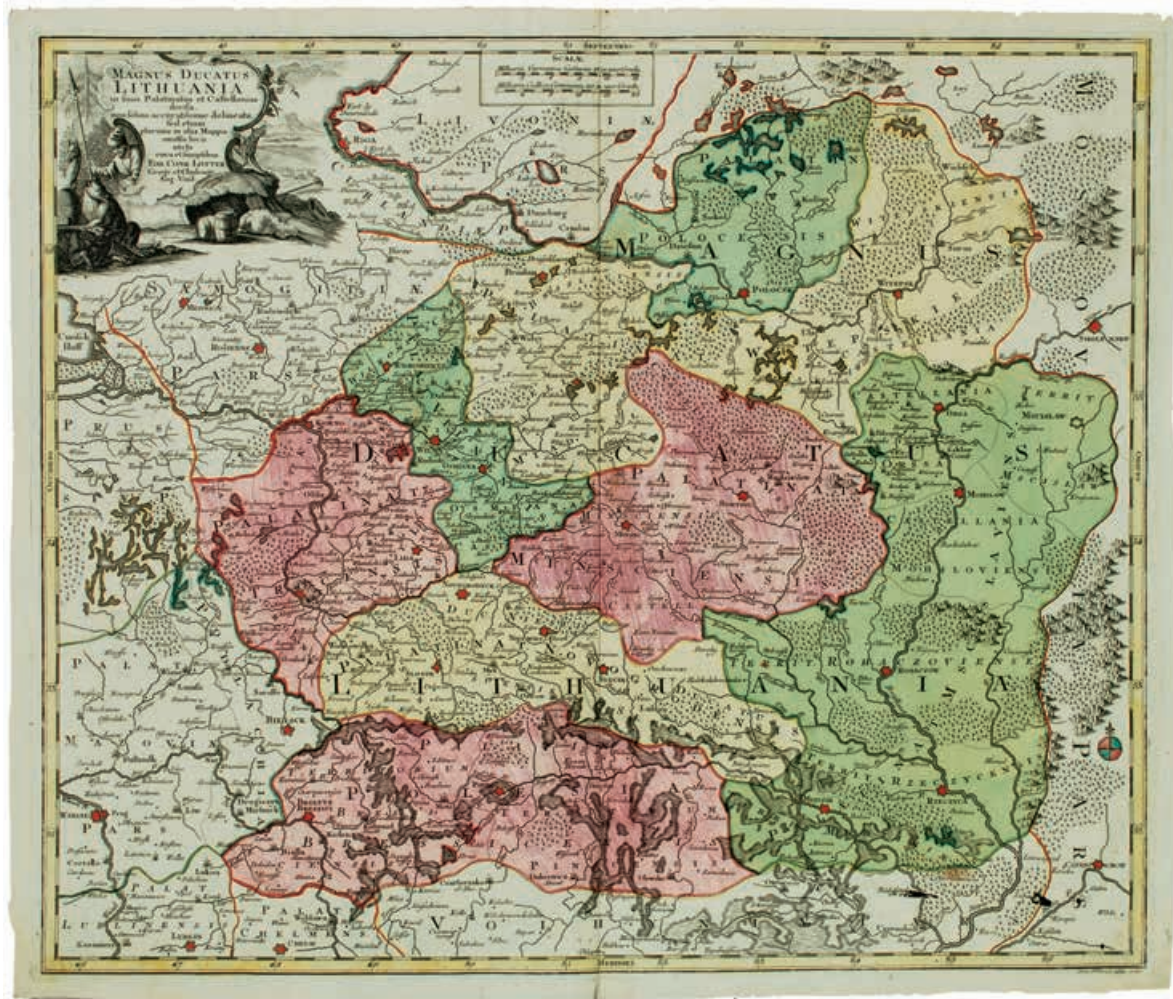
Antroje XVIII a. pusėje beveik visose pažengusiose valstybėse pastebimas spartus kartografijos vystymasis. Buvo akivaizdu, jog būtina sukurti tikslus žemėlapius kariniams ir administraciniais tikslams. Mokslinis ir techninis išsivystymas leido atlikti tiksliais astronominiais matavimais ir trianguliacija paremtus vietovės nuotraukos braižymo darbus. Lenkijos ir Lietuvos valstybės vadovui Stanislovui Augustui Poniatovskiui nusprendus imtis krašto kartografavimo ir valstybės generalinio žemėlapio sudarymo darbų, iš Vakarų Europos buvo pakviesti specialistai. 1764 m. rudenį iš Prancūzijos į Lenkiją atvyko žymus kartografas, entomologas, artilerijos majoras Hermanas Karolis Pertė (Herman Karol de Perthees, 1739–1817, kitur 1740–1815) ir apsigyveno Varšuvoje. Jis vadovavo karaliaus Stanislovo Augusto Poniatovskio Varšuvoje įsteigta Kartografijos tarnybai, kuri ėmė organizuoti matavimo darbus, taip pat sudarinėti Lenkijos ir Lietuvos valstybės žemėlapius. Jis per 34 metus Kartografijos tarnyboje sukūrė keliasdešimt labai turiningų jungtinės valstybės ir atskirų jos regionų įvairaus mastelio ir paskirties žemėlapių. Vieną iš savo kartografijos darbų K. Pertė paskyrė išimtinai Lietuvai. Tai labai vertingas Lietuvai kartografijos paminklas, nes jame pateiktas XVIII a. kartografinis vaizdas.

XVIII a. paskutinis ketvirtis buvo tragiškas Lenkijos ir Lietuvos valstybei: Rusijos, Prūsijos ir Austrijos suokalbiu 1772, 1793 ir 1795 metais buvo įvykdytas valstybės padalijimas. Valstybė nustojo egzistuoti. Tačiau kartografavimo darbai buvo dirbami ir suskaldytoje teritorijoje, žemėlapiai buvo reikalingi tiek kariniams, tiek politiniams tikslams. 1780 m. K. Pertė baigė kurti didelį kartografijos veikalą, trijų tomų atlasą, kurio žemėlapiuose pavaizdavo Lenkijos ir Lietuvos valstybės žlugimo pradžia, t. y. pirmojo padalijimo rezultatus. Tomuose buvo po 30–60 stambaus mastelio žemėlapių. Juose pavaizduotos teritorijos, atitekusios Rusijai, Prūsijai ir Austrijai, nurodytos naujosios valstybių sienos. 1785 m. pasirodė smulkus, labai estetiškas Lietuvos žemėlapis „Carte servante a montrer la destination des deux canaux entrpris en Lithuaniae“. Jame stropiai pavaizduota buvusi Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė su miestais, miesteliais, administracinio dalijimo ženklais²². 1770 m. Karaliaučiaus knygininkas J. Kanteris sudarė Lenkijos ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėlapi. Šis žemėlapis buvo naudojamas tuomet, kai buvo sprendžiami Lenkijos ir Lietuvos valstybės pirmojo padalijimo (1772 m.) klausimai ir žymimos padalijimo ribos.

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėlapis „Magnus Ducatus Lithuania in suos Palatinatus et Castellanas divisa, non solum accuratissime

²¹ Ten pat.

²² Ten pat.

Žemėlapis „Magnus Ducatus Lithuania in suos Palatinatus et Castellanas divisa“ „Tob: Conr: Lotter, Geogr. et Chalcogr. Aug. Vind.“ Braižė G. F. Loteris, išleido T. K. Loteris. XVIII a. VDKM spaudos rinkiniai

Lenkijos ir Lietuvos žemėlapis „*Regnum Poloniae et Magnum Ducatum Lithuaniae...*“ fragmentas. XVIII a.

delineata sed etiam plurimis in aliis Mappis omissis locis aucta cura et sumptibus.“ „Tob: Conr: Lotter, Geogr. et Chalcogr. Aug. Vind.“ (braižė Džordžas Fridrichas Loteris (Georg Friedrich Lotter), išleido Tobiasas Konradas Loteris (Tobias Conrad Lotter)).

1772 m. žymus vokiečių kartografas T. K. Loteris (1717–1777) Augsburgėje išleido „Pasaulio atlasą“, kurį sudarė 50 žemėlapių. Jame, be kitų valstybių, yra ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėlapis, taip pat Lenkijos ir Lietuvos žemėlapis „*Regnum Poloniae et Magnum Ducatum Lithuaniae...*“, kuriame pažymėtos pirmojo Lenkijos ir Lietuvos valstybės padalijimo ribos.

Lenkijos ir Lietuvos žemėlapis „*Regnum Poloniae et Magnum Ducatum Lithuaniae...*“ fragmentas.

Po dvidešimties metų T. K. Loterio sūnūs M. A. Loteris ir G. F. Loteris perbraižė ir patikslino tėvo žemėlapi paroddami Abiejų Tautų Respublikos padalijimų (1772 ir 1793 m.) ribas.

Senieji žemėlapiai nebuvo skirti kuriai nors vienai temai. Jie – universalūs, juose atsispindėjo ir gamtos, ir visuomenės reiškinių raida bei dėsningumai. Greta buvo pateikiama ir įvairių istorinio pobūdžio komentarų, iliustruojama kartografinių objektų karinė paskirtis, komunikaciniai maršrutai. Todėl senieji žemėlapiai neretai siejami su kariniais poreikiais.

GRAFAS JUOZAPAS ANTANAS KOSAKOVSKIS – LDK KARIUOMENĖS KARININKAS, KOLEKCININKAS, MECENATAS

Algimantas Daugirdas

Martyniškis – nedidelis kaimelis Jonavos rajone, prisiglaudęs prie kelio Žeimiai–Šėta. Seni, išretėję medžiai prie gretimai vinguriuojančio Lankesos upelio rodo, kad kitados čia buvo dvaras. Mažai kas iš vietinių gyventojų gali ką nors daugiau papasakoti apie čia gyvenusius jo šeiminius, garsinusius Lietuvos vardą toli už jos ribų. Būtent čia, Martynišchio dvare, prieš 240 metų gimė vienas žymiausių XVIII a. pab.–XIX a. pr. Lietuvos ir Europos karinių veikėjų, grafas, brigados generolas, Prancūzijos imperatoriaus Napoleono I adjutantas Juozapas Antanas Kosakovskis.

Grafų Korvinų-Kosakovskių giminės ištakos Lietuvoje siekia XVI a. pradžią. Į Lietuvą ši giminė atsikėlė iš Mozūrijos, į kurią atklydo XIII a. pr. iš Dunojaus vidurupio regiono Panonijos, esančios šiuolaikinėje Vengrijoje. Čia, Mozūrijoje, giminė gavo ir Kosakovskių pavardę. Vienas garsesnių giminės pradininkų buvo LDK plk. Pranciškus Nikodemas Kosakovskis (1556–1609), dalyvavęs Stepono Batoro žygiuose į Dancigą (Gdanską) 1577 m. Livonijos karo metu ir į Pskovą 1781 m. Vėliau P. N. Kosakovskis, vadovaujamas LDK etmono Jono Karolio Chodkevičiaus, kovėsi 1605 m. su švedais Salaspilio mūšyje. Už karinius nuopelnus gavo Kupiškio ir Lomžos seniūnijas ir dar 7 vaitijas įvairiose LDK vietose.

Dominykas Kosakovskis, Žemaitijos stalininkas, 1740 m. įkūrė Jonavos dvarą, vėliau išsiplėtusį į miestą. XVIII a. pab. jo keturi sūnūs užėmė reikšmingas vietas LDK politiniame gyvenime, dalyvavo Abiejų Tautų Respublikos (ATR) Ketverių metų seime. Mykolas buvo Breslaujos vaivada, Lietuvos izdo komisaras, Antanas – Infliantų¹ kaštelionas, Juozapas Kazimieras – Vilniaus vyskupijos sufraganas, Infliantų vyskupas, Simonas – LDK didysis etmonas.

Juozapas Antanas Kosakovskis gimė 1772 m. Martynišchio senajame dvare Infliantų kašteliono Antano Kosakovskio ir Eleonoros Straševskytės šeimoje. Tėvai ir įtakingi giminės iš anksto buvo numatę Juozapą Antaną išugdyti tinkamu asmeniu užimti svarbius Lietuvos valstybės postus ir iš anksto tam

¹ Infliantai – taip LDK ir Abiejų Tautų Respublikos laikais buvo vadinama Livonijos kunigaikštystė.

rengė. Jaunuolis buvo auklėjamas griežtoje namų aplinkoje. Dėdė vyskupas Juozapas Kazimieras pats parinkdavo jam reiklius mokytojus, kurie mokė lotynų, prancūzų, vokiečių kalbų, tikslųjų mokslų, architektūros, muzikos, dailės, šokių, gerų manierų ir karo meno dalykų: fechtavimo, jodinėjimo, šaudymo, karybos istorijos ir t. t. Būdamas penkerių metų, mažasis Juozapas Antanas jau laisvai kalbėjo prancūziškai. Vėliau ši kalba jam labai pravertė. Mokslus tęsė Vilniaus pijorų kolegijoje, kur mokėsi daugelio LDK didikų vaikai. Kartu mokėsi ir pusbrolis Juozapas Dominykas, tad jaunuoliai kartu praleisdavo daug laiko. Baigę mokyklą abu pasirinko kariškas profesijas ir nors karinę tarnybą pradėjo skirtinguose daliniuose, tačiau jų karo keliai ateityje ne kartą susitiko.

1788 m. pradėtas įgyvendinti Ketverių metų seimo reformas sutrukdė 1792 m. prasidėjęs ATR ir Rusijos karas. Tuo metu Juozapas Antanas tarnavo chorunžu (vėliavininku) LDK I Tautinės kavalerijos (vadinamos Kauno arba husarų) brigados 8-ojoje vėliavoje. LDK kariuomenės sudėtyje jaunuolis dalyvavo mūšiuose prie Miro, Želvos, Lietuvos Brastos, gavo pirmąjį kovos krikštą. Šiame kare nei LDK, nei Lenkijos kariuomenė neįstengė rimčiau pasipriešinti gausesnei Rusijos kariuomenei, kuri buvo ką tik sugrįžusi iš pergalingo karo su Turkija. Galiausiai liepos 24 d. karalius Stanislovas Augustas buvo priverstas pasirašyti kapituliacijos aktą.

Į valdžią atėjus prorusiškos orientacijos Targovicos konfederacijos šalinininkams, Juozapo Antano dėdė Simonas Kosakovskis tapo Lietuvos kariuomenės vadu ir didžiuoju etmonu. Giminytės ryšiai kopiant karinės karjeros laiptais XVIII a. Lietuvoje buvo ypač svarbūs. Remiamas dėdės Simono Kosakovskio, Juozapas Antanas greitai kilo karjeros laiptais. Dar dvidešimties tapo majoru, o 1793 m. balandžio 1 d. buvo paskirtas naujai formuojamos LDK III Tautinės kavalerijos brigados komendantu (vadu). Dalyvavo 1793 m. rugsėjo 15 d. Gardino seime įkurtos LDK Generalinės laisvosios konfederacijos veikloje, atstovaudamas Upytės pavietui.

Ypač sudėtingas gyvenimo laikotarpis jaunuoliui buvo 1794 m. Lietuvoje prasidėjęs sukilimas prieš Rusijos politikos įtakos stiprėjimą Abiejų Tautų Respublikoje, kurio metu J. A. Kosakovskis turėjo apsispręsti, ar pritaria sukilimo idėjoms. Tai padaryti nebuvo lengva, ypač po to, kai sukilėliai įvykdė mirties bausmes etmonui Simonui Kosakovskiui ir Infiantų vyskupui Juozapui Kazimierui Kosakovskiui, prorusiškos Targovicos konfederacijos šalinininkams, kaltinamiems valstybės išdavimu. Artimų giminaičių mirtis sukrėtė Juozapą Antaną. Vienu momentu J. A. Kosakovskis norėjo pasitraukti iš pareigų ir slapta išvykti į Kuršą, tačiau buvo sulaikytas. Patvirtinus priesaiką sukilėlių vadovybei – Lietuvos Tautinei Aukščiausiajai Tarybai, jam buvo patikėtos buvusios pareigos. Brg. gen. Antano Chlevinsko divizijos sudėtyje rugpjūčio 11 d. jis

LDK III Tautinės kavalerijos brigados komendantas Juozapas Antanas Kosakovskis.
Dailininkas ir tapymo metai nežinomi.

Asmeninis autoriaus archyvas

dalyvavo Vilniaus gynyboje. J. A. Kosakovskio vadovaujama III Tautinės kavalerijos brigada Kaminų vietovėje, dabartiniuose Naujininkuose, sudavė rimtą smūgį Rusijos kariuomenės barono gen. mjr. Leontijaus Benigseno (Леонтий Леонтьевичъ Беннигсен)² kavalerijai. Ši buvo priversta trauktis, palikti sužeistuosius ir daugiau kaip 150 vnt. šaunamųjų ginklų, kuriuos išmėtė nukautieji ir sužeistieji. Deja, šis epizodinis lietuvių kavalerijos laimėjimas negalėjo turėti gynėjams didesnės įtakos. Po penkių valandų atkaklaus mūšio Rusijos kariuomenė pralaužė įtvirtinimų liniją pietinėje miesto pusėje ir užėmė Lietuvos sostinę. Sukilimui galutinai pralaimėjus, mjr. J. A. Kosakovskis pasitraukė į užsienį ir keletą metų gyveno Paryžiuje, kur susipažino su žymiaisiais Prancūzijos politikais ir to laikotarpio įtakingais aukštuomenės žmonėmis. Susidraugavo su 1794 m. sukilimo vadu gen. Tadu Kosciuška, Napoleono broliu Liusjenu (Lucien Bonaparte), o šiam padedant – ir su pačiu imperatoriumi. Greitai A. J. Kosakovskis pateko į Napoleono kviečiamų svečių įvairiomis progomis sąrašus. Puikiai kalbantis prancūziškai, išsilavinęs karininkas greitai pasidarė populiarus tarpe svečių.

1804 m. kovo mėnesį Kosakovskiai sutvarkė turtinius reikalus tarp giminių ir pasidalijo valdas Lietuvoje. Juozapui Antanui atiteko Liukonių dvaras Vilkmergės (Ukmergės) paviete, į kurį jis sugrįžo tų pačių metų pavasarį.

1812 m. birželio 22 d. Vilkaviškyje Prancūzijos imperatorius Napoleonas I paskelbė karą Rusijai. Birželio 24 d. prancūzų Didžiajai Armijai ties Kaunu persikėlus per Nemuną, J. A. Kosakovskis tuojau pat pasiūlė savo paslaugas Napoleonui I. Imperatorius paskyrė jį į savo štabą adjutantu, suteikė brigados generolo laipsnį ir davė užduotį suformuoti lietuviškąjį pėsčiųjų šaulių pulką. Jo vadu vėliau buvo paskirtas Juozapo Antano pusbrolis plk. Juozapas Dominykas Kosakovskis.

Vilniaus universiteto auklėtinis, vėliau Prancūzijos kariuomenės maršalo kunigaikščio Joachimo Miurato (Joachim Murat) adjutantas kapitonas Stanislovas Šumskis savo atsiminimuose rašė, kad imperatorius Napoleonas I buvo numatęs brg. gen. J. A. Kosakovskį paskirti formuojamos lietuviškosios Garbės gvardijos šefu. Šią gvardiją turėjo sudaryti karininkai, kilę iš kilmingų Lietuvos šeimų, tačiau dėl intrigų, kurių buvo apstu to meto bajoriškoje aplinkoje, ši vieta atiteko kunigaikščiui Gabrieliui Oginskiui.

1812 m. brg. gen. J. A. Kosakovskis, kaip imperatoriaus štabo narys, dalyvavo greta Napoleono visuose svarbiausiuose mūšiuose. Po Možaisko (Borodino) kautynių prancūzams užėmus Maskvą, Napoleonas 1812 m. rugsėjo 29 d. paskyrė brg. gen. J. A. Kosakovskį Maskvos gubernatoriumi. Tris dienas

² Tokia pavarde buvo vadinamas Rusijos kariuomenėje tarnaujantis vokiečių baronas Levinas Augustas Gotlybas Teofilis fon Benigsenas (Levin August Gottlieb Theophil von Bennigsen).

išbuvęs šiose pareigose, naujasis Maskvos gubernatorius kreipėsi į imperatorių su prašymu atleisti iš šių pareigų, motyvuodamas tuo, kad jo vieta yra kariuomenėje, o ne persekioti ir bausti Maskvos padegėjus, kariuomenės dezertyrus ir gyventojų turto plėšikus.

Spalio 19 d. bado ir šalčio spaudžiama Prancūzijos kariuomenė paliko Maskvą. Lapkričio pabaigoje, vykstant Prancūzijos kariuomenės persikėlimo per Berezinos upę operacijai, brg. gen. J. A. Kosakovskis vedė į mūšį lietuviškuosius dalinius: raitųjų žandarų pulką ir sumažėjusį iki bataliono lietuvių jėgerių pulką. Lapkričio 26–28 d. kovėsi prie Studiankos, Stachovo, Smolevičių, Borisovo. Napoleono įsakymu į puolimą buvo mesta elitinė div. gen. Žano Pjero Dumerko (Jean-Pierre Doumerc) 3-ioji kirasyrų divizija, o kartu su ja ir lietuviškieji daliniai. Šis puolimas sudarė sąlygas pagrindiniams prancūzų kariuomenės daliniams prasiveržti iš apsupimo, persikelti per Bereziną ir trauktis Vilniaus kryptimi. Šiose kautynėse brg. gen. J. A. Kosakovskis buvo stipriai kontūzintas, kai šalia sprogo patrankos sviedinys. Jo žirgas krito užmuštas. Lietuviškieji daliniai patyrė didelių nuostolių, raitųjų žandarų pulkas praktiškai nustojo egzistuoti. Atstatyti sveikatą nebuvo nei laiko, nei sąlygų. Po trumpo poilsio kiek atsigavęs, jau gruodžio 10 d. kovėsi prie Vilniaus, o 13 d. dalyvavo maršalo M. Nėjaus organizuotoje Kauno gynyboje. Per šį mūšį žuvo šalia generolo stovėjęs jo adjutantas.

1813 m. brg. gen. J. A. Kosakovskis toliau ištikimai tarnavo Prancūzijos imperatoriui Napoleonui I, nors tuo metu įžymų karvedį pradėjo vienas po kito palikti jo bendražygiai. Kovėsi nepaprastai atkakliose ir žiauriuose Liutceno, Spandau, Bautceno, Drezdeno, Leipcigo ir Hanau kautynėse. Po mūšio prie Hanau išsekęs generolo organizmas neatlaikė, sunki liga prikaustė jį prie lovos net iki 1814 m. kovo. Pasveikęs brg. gen. J. A. Kosakovskis prisistatė Napoleonui, tačiau karo baigtis jau buvo nulemta. 1814 m. kovo 31 d. sąjungininkų kariuomenė užėmė Paryžių. Napoleonas buvo priverstas pasirašyti besąlyginės kapituliacijos aktą ir atsisakyti sosto. Abdikacijos aktas buvo pasirašytas 1814 m. balandžio 6 d. Fontenblo (Fontainebleau). Atliekant šio akto formalumus, su Napoleonu atsisveikino nedidelė grupelė pačių ištikimiausių karininkų. Tarp jų buvo ir įžymiojo karvedžio adjutantas brg. gen. J. A. Kosakovskis. Iš visų aukšto rango karininkų, norinčių paskutinį kartą paspausti ranką buvusiam imperatoriui, Napoleonas brg. gen. J. A. Kosakovskį sąmoningai pasiliko paskutiniu, tuo parodydamas jam išskirtinį dėmesį. Apie tai liudija 1814 m. balandžio 4 d. Napoleono padėkos laiškas brg. gen. J. A. Kosakovskiiui:

„Pone generole Kosakovski,

Jau treji metai, kai jūs priklausote mano kariniam daliniui. Galiu tik pagirti

1814 m. balandžio 20 d. Napoleono atsisveikinimas su imperijos gvardija Fontenblo pilies kieme (Prancūzija). Generolų eilėje iš kairės trečias brg. gen. J. A. Kosakovskis.

Dail. Antuanas Alfonsas Monfortas (Antoine Alphonse Montfort), XIX a.

<http://www.histoire-image.org/site/zoom/pleinecran.php?i=314&coe_zoom=534>.

[žiūrėta: 2012 m. gruodžio 11 d.].

jus už ištikimybę, kruopštumą, sąžiningumą. Norėčiau, kad nuo to momento, kai paliksite prancūzų kariuomenę, išsinešumėte mano pasitenkinimo liudijimą. Šis laiškas turi vienintelį tikslą: meldžiu, prašau Dievo, kad jis jus apgaubtų šventa malone ir kad pasiektų šis laiškas Fontainebleau.

Napoleonas“.

Nepriekaištinga tarnyba J. A. Kosakovskis pelnė Prancūzijos imperijos grafo titulą, kuris jam buvo suteiktas 1814 m. Jo karinė veikla buvo įvertinta Prancūzijos Garbės Legiono Kavalieriaus (1812 m. spalio 3 d.) ir Karininko (1812 m. spalio 24 d.) kryžiais, Geležinės karūnos, Lelijų bei Neapolio ordiniais.

Visi, kam teko bendrauti su generolu, apibūdina jį kaip labai malonų, taktišką žmogų, kuris kiekvienam rasdavo keletą šiltų žodžių. Kaip rašo savo prisiminimuose grafas Konstantinas Tiškevičius, žinomas XIX a. istorikas ir etnografas „[...] generolas buvo išvaizdus, malonaus veido, didžiai malonus su visais, apdovanotas gerai išauklėto žmogaus bruožais, išpuoselėtais Versalio rūmuose. Turėjo gerą įgimtą skonį ir labai mėgo puikius, nepaprastus daiktus“.

Stanislovas Šumskis, gerai pažinojęs grafą J. A. Kosakovskį, prisimintuose aprašo jį kaip geraširdį žmogų, pasižymintį puikia atmintimi, tačiau labai smulkmenišką. Grafas dažnai kartodavęs, kad gyvenime ne vienam yra padaręs daug gero, tačiau už tai retai kada sulaukdavęs dėkingumo. Dažniausiai už tai žmonės atsimokėdavę priešingai. Pats S. Šumskis prisimena, kaip 1812 m. pabaigoje Prancūzijos kariuomenei traukiantis nuo Berezinos Vilniaus link, brg. gen. J. A. Kosakovskis, pamatęs jį einantį pėsčiomis, pasiūlė vieną iš savo žirgų su sąlyga, kad kiekvieną naktį nuvestų žirgą arklininkui. Taip teko joti iki Smurgainių, minint geru žodžiu generolą. Smurgainyse žirgas buvo gražintas arklininkui visam laikui, tačiau šis jį kažkur nudangino, o generolui pasakė, kad žirgo net akyse nėra matęs. Kai po karo audrų 1818 m. J. A. Kosakovskis ir S. Šumskis viename pokylyje susitiko, grafas priminė, kad jam dar negražintas žirgas. Pakliuvęs į nepatogią padėtį, S. Šumskis pasiūlė tuoj pat sumokėti už žirgą, tačiau grafas šyptelėjo tik norįs išbandyti žmogaus sąžinę ir nė kiek neabejojąs jo garbe.

Baigęs karinę tarnybą, grafas J. A. Kosakovskis išėjo į atsargą ir, pasinaudojęs imperatoriaus Aleksandro I amnestija, 1815 m. grįžo į Lietuvą. Rusijos imperatorius taip pat aukštai vertino generolo karinius nuopelnus ir sugebėjimus, net siūlė tarnybą Lenkijos Karalystės, tuo metu priklausiusios Rusijai, kariuomenėje. Visus šiuos pasiūlymus generolas atmesdavo sakydamas: „*Kas tarnavo Napoleonui, tam galima tarnauti tik ponui Dievui*“.

Į Lietuvą pargabeno ir gausią savo kolekciją, kurią kaupė visą gyvenimą, nuolat papildydamas gausiais ir vertingais eksponatais. Kolekcionavo karo ir medžioklės ginklus, taip pat garsių asmenybių turėtus daiktus. Jo kolekcijoje buvo Lenkijos karalienės ir Lietuvos didžiosios kunigaikštienės Onos Jogailaitės skeptras su atvaizdu, LDK didžiojo etmono Jono Karolio Chodkevičiaus skydas, dėdės Simono etmono buožė, sukilimo vado Tado Kosciuškos dovanotas kardas. Turėjo visą XVI a. Lietuvos kario šarvų komplektą, kelias LDK kariuomenės vėliavas, Prancūzijos karaliaus Liudviko IX kalaviją. Vertino ir saugojo savo paties ginklus, ypač tuos, su kuriais dalyvavo Napoleono žygiuose. Tačiau iš visų savo eksponatų, kaip pats rašė, labiausiai vertino imperatoriaus ranka jam rašytą padėkos laišką už ištikimą tarnybą ir pareigų atlikimą, taip pat padovanotą Napoleono mundurą ir pistoletą.

Grįžęs į Lietuvą, kurią laikė savo Tėvyne, grafas J. A. Kosakovskis didžiąją kolekcijos dalį saugojo Vilniuje, vadinamuosiuose Sledzinskių rūmuose prie Rotušės aikštės, o kitą dalį – savo dvare Liukonyse. Šio dvaro parke grafas pastatė paminklą savo mylimam žirgui, ištikimai jam tarnavusiam mūšio lauke. Karo audrų blaškomas taip ir nesukūrė šeimos, tad savo gausią kolekciją ir kitą turtą paliko brolio Mykolo vaikams.

Mirė grafas J. A. Kosakovskis 1842 m. spalio 28 d. Liukonyse, amžinojo poilsio atgulė Jonavos Šv. Jokūbo bažnyčioje šalia šios bažnyčios fundatoriaus Juozapo Kazimiero ir kitų Kosakovskių giminės narių. Dalį paveldėtos kolekcijos rinkinių giminaičiai padovanojo Vilniaus archeologinei komisijai, o likusios vertybės buvo perkeltos į Vaitkuškio dvaro rūmus Ukmergės rajone, kurie ilgainiui tapo pagrindine Kosakovskių giminės rezidencija. Archeologinės komisijos iniciatyva 1855 m. buvo įkurtas Vilniaus senienų muziejus ir didelę dalį jo eksponatų sudarė grafo J. A. Kosakovskio surinkta kolekcija. Deja, tolesnis likimas (o gal žmonės) buvo negailestingas šiai garbingai giminei. Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, turtinga kolekcija buvo išdraskyta, atskiri jos rinkiniai išgabenti į Rusiją, Vokietiją, Lenkiją. Didžioji jų dalis pakliuvo į Ermitažą, kiti išvežti į Rusijos gilumą. Lietuvoje 1919–1920 m. paskelbus pagrindinį žemės reformos įstatymą, Vaitkuškio dvaras buvo nusavintas ir išdalytas naujakuriams bei mažžemiams. Nesant tikrųjų šeiminių, buvo galutinai išgrobstytos ir likusios vertybės. Skaudžiausia, kad ir po mirties brg. gen. J. A. Kosakovskio palaikai taip pat neturėjo ramybės. Pokario metais jo amžinojo poilsio vieta mažiausiai du kartus buvo išniekinta ir apiplėšta. Norėtusi, kad bent šio garbaus žmogaus atminimas būtų išsaugotas ateities kartoms. Juk už Lietuvos ateitį visą gyvenimą kovojo šis iškilus žmogus, savo Tėvynės patriotas.

LINKAIČIŲ ARTILERIJOS DIRBTUVIŲ PRODUKCIJA VDKM RINKINIUOSE

Edvinas Vaidotas

Lietuvos Respublikos karo pramonės pasididžiavimu laikytos Linkaičių artilerijos dirbtuvės suvaidino trumpą, bet svarbų vaidmenį. 1937–1940 m. dirbtuvėse pagaminta produkcija galėjo patenkinti daugelį Lietuvos kariuomenės poreikių.

Linkaičių artilerijos dirbtuvės pradėtos planuoti 1934 m. spalio 6 d., kuomet Lietuvos kariuomenės vyriausiasis štabas Ginklavimo valdybai nurodė pastatyti dirbtuves Kuršėnų, Meškuičių, Šiaulių arba Radviliškio vietovėse. Ginklavimo valdyba pasirinko Linkaičių kaimą ir pristatė dirbtuvių projektą su preliminaria 7 636 800 Lt sąmata¹ (statybos darbams – 3 736 800 Lt, staklėms ir įrenginiams – 3 600 000 Lt, dirbtuvėms perkelti iš Kauno – 300 000 Lt; į sąmatą nebuvo įtraukta dujokaukių gamyba už 500 000 Lt² bei staklės ir įrenginiai, nupirkti iki 1935 m.)³. 1935 m. gruodžio 19 d. Ginklavimo valdybos viršininkas gen. ltn. Motiejus Pečiulionis pristatė dirbtuvių išvystymo planą, pagal kurį dirbtuves reikėjo pastatyti per 5 metus⁴. 1936 m. kovo 6 d. Karo taryba leido Ginklavimo valdybai pradėti organizuoti 7,92 mm šovinių, 20 mm sviedinių, artilerijos sviedinių ir 81 mm minų gamybą Linkaičiuose.

Linkaičių artilerijos dirbtuves buvo planuojama statyti pagal du projektus. 1934–1936 m. projekte buvo numatyta organizuoti šiuos gamybos skyrius: Šautuvų vamzdžių; 7,92 mm šovinių; 20 mm sviedinių; Artilerijos sviedinių; Kalvės ir presų; Mechanikos; Šaltkalvių; Ginklų ir patrankų remonto bei Medžio apdirbimo. Pagal projektą per vieną pamainą (8 val.) turėjo būti gaminami: 7,92 mm šoviniai (50 000 vnt.), 20 mm sviediniai (500 vnt.), rankinės granatos (170 vnt.), 81 mm minosvaidžio minos (50 vnt.), 75 mm arba 105 mm patrankų sviediniai (110 vnt.), aviacinės bombos (20 vnt.), signalinės raketos (300 vnt.), dujokaukės (100 vnt.), 7,92 mm šovinių apkabos (8500 vnt.), nauji

¹ 1938 m. vasario mėn. LR KAM Ginklavimo valdybos Linkaičių artilerijos dirbtuvių projektas, LCVA, f. 3, ap. 1, b. 428, l. 30.

² 1934 m. lapkričio mėn. LR KAM Ginklavimo valdybos preliminari Linkaičių artilerijos dirbtuvių sąmata, ten pat, b. 231, l. 4.

³ 1938 m. vasario mėn. LR KAM Ginklavimo valdybos Linkaičių artilerijos dirbtuvių projektas, ten pat, b. 428, l. 35.

⁴ 1935 m. gruodžio mėn. LR KAM Ginklavimo valdybos Linkaičių artilerijos dirbtuvių vystymo planas, ten pat, b. 231, l. 5-7.

šautuvai (20 vnt.), šautuvai su pakeistais vamzdžiais (40 vnt.), šalmai (35 vnt.). Taip pat turėjo būti remontuojamos ir gaminamos transporto priemonės bei ginklų atsarginės detalės⁵.

1938 m. vasario 25 d. Ginklavimo valdybos viršininkas dr. plk. Pranas Lesauskis kariuomenės Tiekimo viršininkui pristatė Artilerijos dirbtuvių Linkaičiuose projektą, pagal kurį dirbtuvėse veikė šie gamybos skyriai:

I. 7,92 mm šovinių ir 20 mm tūmelių skyrius gamino 7,92 mm šoviniams (per 8 val.): tūteles (50 000 vnt.), smailagalių (S) arba sunkiųjų smailagalių (Ss) kulkas (50 000 vnt.), šarvinių (Ša) arba pėdsakinių (P) kulkas (10 000 vnt.). Taip pat gamino manevrinius (Mn) šovinius. Skyrius visus pagamintus šovinius turėjo supakuoti į dėžes. Be to, šis skyrius gamino tūteles (500 vnt.) 20 mm sviediniams bei virveles šautuvams valyti⁶;

II. Įrankių, šautuvų vamzdžių, 20 mm sviedinių kevalų, 20 mm ir artilerijos degtuvų, dujokaukių metalinių dalių skyrius gamino (per 8 val.): 20 mm sviedinių kevalus ir degtuvus (po 500 vnt.), artilerijos sviedinių kevalų detonatorius ir degtuvus (po 200 vnt.), dujokaukių metalines dalis (100 vnt.), 7,92 mm šovinių apkabas (10 000 vnt.), aviacijos kulkosvaidžių grandinėles (8 000 vnt.), šautuvų vamzdžius (20 vnt.)⁷. Be to, šiame skyriuje gamino įrankius, kurie buvo skirti gaminti 7,92 mm šovinių tūteles, kapsules ir kulkas; 20 mm tūteles bei kevalus, artilerijos sviedinių kevalus, šautuvų vamzdžius, užtaisymo presus ir tikrintuvus;

III. Artilerijos sviedinių, kevalų, 81 mm minų ir įrankių grūdimo skyrius gamino (per 8 val.): 75 mm sviedinių kevalus (200 vnt.) arba 105 mm sviedinių kevalus (120 vnt.), 81 mm minų kevalus (200 vnt.), artilerijos sviedinių tūtas ir grūdino įrankius visiems dirbtuvių skyriams;

IV. Sviedinių užtaisymo ir dujokaukių skyrius sprogstamąją medžiagą turėjo užtaisyti: 20 mm, 75 mm ir 105 mm sviedinius, 81 mm minas ir aviacines bombas. Artilerijos sviedinius gręždavo, dažydavo ir pakuodavo. Sprogstamąją medžiagą turėjo būti presuojami ir išgręžiami detonatoriai, 20 mm sviedinių bei inžinierių naudojama amunicija. Skyriuje vykdyta parako užtaisų ir dujokaukių gamyba;

V. Fulminatų skyrius gamino (per 8 val.): 7,92 mm šovinių kapsules (50 000 vnt.) bei 20 mm sviedinių kapsules (500 vnt.) ir sprogstamąją medžiagą – fulminatą (10 kg);

⁵ 1936 m. vasario mėn. LR KAM Ginklavimo valdybos Artilerijos dirbtuvių gamybiniai pajėgumai, ten pat, l. 13.

⁶ 1938 m. vasario mėn. LR KAM Ginklavimo valdybos Linkaičių artilerijos dirbtuvių projektas, ten pat, b. 428, l. 33.

⁷ Ten pat, l. 37.

VI. Aktyviosios anglies skyrius gamino aktyviają anglį (30 tonų per metus).

Artilerijos dirbtuvių sąmatoje nebuvo numatyta, tačiau planuota įrengti plieno liejyklą ir kalvę, tūmelių ir žalvario laužo perdirbimo ir 47 mm sviedinių gamybos skyrius. Plieno liejyklą ir kalvę turėjo gaminti metalinius strypus 75 mm ir 105 mm kevalų gamybai. Tūmelių ir žalvario laužo perdirbimo įrenginys turėjo žalvarį išlydyti ir perdirbti į 24 mm metalinius strypus, kurie buvo naudojami degtuvų gamybai. Prieštankinių 47 mm sviedinių kevalams presuoti planuota panaudoti turimus presus, kurie gamino 105 mm sviedinius⁸.

Iki 1938 m. vasario mėn. Linkaičių artilerijos dirbtuvėms statyti ir įrengti išleista 6 982 531 Lt, o iki metų pabaigos planuota išleisti dar apie 2 000 000 Lt. Artilerijos dirbtuvėse buvo atlikti šie darbai: įrengta ir suprojektuota 7,92 mm šovinių, 20 mm sviedinių, artilerijos sviedinių kevalų, įrankių, 20 mm sviedinių degtuvų, užtaisymo, fulminato, aktyviosios anglies ir dujokaukių gamybos skyriai. 1938 m. spalio 15 d. dirbtuvėse dirbo 12 karininkų, 51 civilis tarnautojas ir 364 darbininkai⁹. Nuo 1938 m. lapkričio 3 d. iki pat Lietuvos kariuomenės likvidavimo Linkaičių artilerijos dirbtuvių viršininkas buvo dr. plk. Domas Grabys¹⁰.

7,92 MM ŠOVINIŲ GAMYBA

Pagal 1934–1936 m. projektą 7,92 mm šovinių gamybą tikėtasi pradėti 1936 m. lapkričio mėn. Tačiau šovinių gamyba prasidėjo 1937 m., nes sausio mėn. iš Kauno V forto į Linkaičių artilerijos dirbtuves buvo iškeltas Šovinių užtaisymo skyrius¹¹.

Iki 1938 m. spalio mėn. Artilerijos dirbtuvėse vyko tik S, Ss, Mn šovinių gamyba, tačiau sumontavus stakles pradėta Ša ir P šovinių gamyba. Per 1938 metus Artilerijos dirbtuvėse planuota pagaminta 7,92 mm šovinių: Mn – 1 000 000 vnt.; S – 20 000 000 vnt. Per 1939 metus planuota pagaminti 7,92 mm šovinių: Ša – 5 000 000 vnt.; P – 1 000 000 vnt.; S – 18 000 000 vnt.¹²

Nuo 1937 iki 1938 m. Linkaičiuose gaminamos 7,92 mm šovinių tūtelės buvo žymimos raidėmis AD (Artilerijos dirbtuvės – E. V.), skaičiais

⁸ Ten pat, l. 59.

⁹ 1938 11 05 LR KAM Ginklavimo valdybos viršininko plk. dr. P. Lesauskio raportas Tiekimo viršininkui, ten pat, b. 269, l. 5.

¹⁰ Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953, Vilnius, 2003, t. III, p. 202.

¹¹ 1937 01 16 LR KAM Ginklavimo valdybos viršininko plk. dr. P. Lesauskio raportas Tiekimo viršininkui, LCVA, f. 3, ap. 1, b. 340, l. 4.

¹² 1939 01 09 LR KAM Ginklavimo valdybos tarybos posėdžio protokolas, ten pat, b. 363, l. 167

Linkaičių artilerijos dirbtuvių 7,92 mm kalibro šovinio tūtelės dugnas.
VDKM ginklų rinkiniai

37 arba 38 (pagaminimo metai – E. V.) ir skaičiais, žyminčiais partijos numerį. Vieną S šovinių partiją sudarė milijonas šovinių. 1938 m. Linkaičiuose buvo pagaminta 11 031 kg tūelių, iš jų tinkamomis pripažinta 10 944 kg.¹³

XX a. 4-ajame dešimtmetyje į Vytauto Didžiojo karo muziejaus (toliau – VDKM) ginklų rinkinius pateko Linkaičių artilerijos dirbtuvių 7,92 mm kalibro šovinio tūtelės gamybos proceso lentelė, kuriai buvo suteiktas inventorinis numeris G-31. Lentelėje parodytas nuoseklus šovinio tūtelės gamybos procesas (trūksta trijų pavyzdžių – E. V.), pradedant strypu ir baigiant naudojimui tinkama tūtele. Prie kiekvieno pavyzdžio pateikiamas trumpas aprašymas. Tūtelės pavyzdžiai sumontuoti ant Belgijos ginklų gamyklos FN (pranc. *Fabrique Nationale d'Armes de Guerre* – E. V.) lentelės.

7,92 mm šovinių gamybos procese Artilerijos dirbtuvės naudojo ne tik savo gamybos tūteles. Dalis tūelių turėjo žymenį FN. 1939 m. vasario 15 d. Ginklavimo valdybos viršininkas plk. P. Lesauskis patvirtino naują 7,92 mm šovinio brėžinį, pagal kurį tūtelė pradėta žymėti raidėmis LD (Linkaičių dirbtuvės – E. V.), skaičiais 39 bei partijos numeriu¹⁴. Iki 1938 m. lapkričio mėn. dirbtuvėse nebuvo gaminamos šovinių kapsulės, todėl naudotos kitų gamintojų kapsulės, pažymėtos raidėmis VR, K, FN (gamintojų žymėjimai – E. V.)¹⁵. Artilerijos dirbtuvėse gaminamų mokomųjų šovinių tūtelėse išgręždavo 5 skylutes, kurios leisdavo atskirti mokomuosius nuo kovinių šovinių. Mokomuosius šovinius iš vidaus užcinkuodavo, tūteles išraižydavo, o kapsulės vietoje įdėdavo gumos arba metalo. Mokomiesiems šoviniams gaminti naudodavo naujas ir senas tūteles.

Artilerijos dirbtuvėse pagamintus šovinius pakuodavo į kartonines dėžutes, kuriose tilpdavo 15 šovinių. Finansiniais sumetimais 1937 m. birželio 16 d. kariuomenės vadas gen. št. plk. Stasys Raštikis leido į artilerijos sandeliuose

Artilerijos dirbtuvėse pagamintus šovinius pakuodavo į kartonines dėžutes, kuriose tilpdavo 15 šovinių. Finansiniais sumetimais 1937 m. birželio 16 d. kariuomenės vadas gen. št. plk. Stasys Raštikis leido į artilerijos sandeliuose

¹³ 1938 09 03 LR KAM Ginklavimo valdybos komisijos protokolas Nr. 339, ten pat, b. 411, l. 42.

¹⁴ 1940 04 23 LR KAM Ginklavimo valdybos Linkaičių artilerijos dirbtuvių 7,92 mm šovinio tūtelės brėžinys, ten pat, b. 426, l. 63.

¹⁵ 1938 04 09 LR KAM Ginklavimo valdybos Sąmatos vykdymo skyriaus komisijos protokolas Nr. 129, ten pat, b. 413, l. 129.

Linkaičių artilerijos dirbtuvių 7,92 mm kalibro šovinio tūtelės gamybos proceso lentelė. 1938 m. VDKM ginklų rinkiniai

esančias FN šovinių tūtelių kartonines dėžutes pakuoti Artilerijos dirbtuvėse pagamintus šovinius. Dėžutėse tilpdavo po 50 vnt. šovinių. Šovinių dėžutes, kuriose tilpdavo po 15 ir 50 šovinių, pakavimo procese sudėdavo į kartono dėžę, kurioje tilpdavo 300 šovinių, o šias dėdavo į apskardintas hermetiškas dėžes, kuriose tilpdavo 1500 šovinių, mokomuosius šovinius pakuodavo į nehermetiškas dėžes po 1900 vnt.¹⁶

20 MM SVIEDINIŲ GAMYBA

Pagal 1934–1936 m. projektą 20 mm sviedinių gamybą Artilerijos dirbtuvėse tikėtasi pradėti 1936 m. lapkričio mėn. Visgi Ginklavimo taryba tik 1937 m. spalio 11 d. konstatavo, kad mokomųjų (M) ir sprogstamųjų (S) sviedinių gamyba prasidėjo. Per 1938 metus turėjo būti pagaminta 90 000 vnt. sviedinių. Iki 1938 m. spalio 15 d. buvo sumontuoti įrenginiai ir pradėta 20 mm sviedinių tūtelių gamyba¹⁷.

¹⁶ 1938 08 25 LR KAM Ginklavimo valdybos komisijos protokolas Nr. 328, ten pat, b. 411, l. 80.

¹⁷ 1938 11 05 LR KAM Ginklavimo valdybos viršininko plk. dr. P. Lesauskio raportas Tiekimo viršininkui, ten pat, b. 269, l. 3.

1938 m. Ginklavimo valdybos komisija priėmė Artilerijos dirbtuvėse pagamintus M sviedinius (10 000 vnt.), kurių tūtelės pažymėtos raidėmis FN, Gedimino stulpais, skaičiais 37 (pagaminimo metai – E. V.) ir 1 (partijos numeris – E. V.)¹⁸. Vykdam antrąjį užsakymą, pagaminta M sviedinių (6406 vnt.), kuriems gaminti panaudotos nenaujos, iš Kauno artilerijos dirbtuvių gautos kitų firmų tūtelės su žymenimis FFM, FN, Oe (gamintojų žymėjimai – E.V.)¹⁹. Tokiu atveju atskirti Linkaičių artilerijos dirbtuvėse gamintus M sviedinius nuo *Oerlikon* gamybos UG (vok. *Übungssprenggranate* – E. V.) sviedinių buvo galima tik pagal pakavimo dėžes. 20 mm sviedinius pakuodavo į cinko skarda išklotas medines dėžes, kuriose tilpdavo po 100 vnt. Kiekvieną sviedinį įdėdavo į atskirą kartoninį vamzdelį²⁰.

Lentelėje Nr. 1 pateikiamos produkcijos apimtys pagal 1939 m. spalio 2 d. inžinieriaus Vytauto Mošinskio sudarytus Linkaičių artilerijos dirbtuvių gamybos grafikus²¹.

Lentelė Nr. 1

20 mm sviedinio elementų pavadinimai	1939 m.	1940 m.
Kevalai S arba pėdsakiniai sprogstamieji (Ps) <i>Oerlikon</i> pabūklams	Iki 1938 m. spalio 6 d. pagaminta 42 000 vnt. Nuo 1939 m. sausio 1 d. iki liepos vidurio pagaminta 55 000 vnt. Nuo gruodžio vidurio iki gruodžio 31 d. planuota pagaminti 5 000 vnt.	Nuo sausio 1 d. iki gegužės mėn. vidurio planuota pagaminti 63 000 vnt.
Kevalai šarviniai (Ša) arba pėdsakiniai šarviniai (Pša) <i>Oerlikon</i> pabūklams	Nuo gegužės 1 d. iki rugsėjo mėn. vidurio pagaminta 30 000 vnt.	Nuo sausio 1 d. iki gegužės mėn. vidurio planuota pagaminti 70 000 vnt.
Kevalai Ps Flak 30 BSW pabūklams	Nuo rugsėjo vidurio iki rugsėjo 30 d. pagaminta 5 000 vnt. Nuo spalio 1 d. iki gruodžio mėn. vidurio planuota pagaminti 25 000 vnt.	Nuo gegužės vidurio iki lapkričio mėn. vidurio planuota pagaminti 120 000 vnt.

¹⁸ 1937 05 08 LR KAM Ginklavimo valdybos priėmimo komisijos nario lt. A. Stausko raportas Ginklavimo valdybos viršininkui, ten pat, b. 318, l. 144.

¹⁹ 1939 01 04 LR KAM Ginklavimo valdybos Linkaičių artilerijos dirbtuvių viršininko plk. dr. D. Grabio raštas Studijų skyriaus viršininkui, ten pat, b. 366, l. 135.

²⁰ 1939 01 04 LR KAM Ginklavimo valdybos Linkaičių artilerijos dirbtuvių viršininko plk. dr. D. Grabio raportas Studijų skyriaus viršininkui, ten pat, l. 136.

²¹ Ten pat, b. 434, l. 13-18.

20 mm sviedinio elementų pavadinimai	1939 m.	1940 m.
Kevalai <i>M Flak 30 BSW</i> pabūklams	Nuo gruodžio vidurio iki gruodžio 31 d. planuota pagaminti 5 000 vnt.	Neplanuota gaminti
Degtuvai S arba Ps <i>Oerlikon</i> pabūklams	Nuo gegužės 1 d. iki rugpjūčio mėn. vidurio pagaminta 50 000 vnt.	Neplanuota gaminti
Degtuvai Ša arba Pša <i>Oerlikon</i> pabūklams	Nuo spalio 1 d. iki gruodžio 31 d. planuota pagaminti dalį iš 100 000 vnt.	Iki sausio 31 d. planuota užbaigti užsakymą pagaminti 100 000 vnt.
Degtuvai <i>Flak 30 BSW</i> pabūklams	Neplanuota gaminti	Nuo vasario 1 d. iki liepos 31 d. planuota pagaminti 150 000 vnt.
Tūtelės <i>Oerlikon</i> pabūklams	Nuo vasario 1 d. iki birželio 30 d. pagaminta 50 000 vnt. Nuo spalio 1 d. iki spalio 31 d. planuota pagaminti 20 000 vnt.	Nuo vasario 1 d. iki birželio 30 d. planuota pagaminti 160 000 vnt.
Tūtelės <i>Flak 30 BSW</i> pabūklams	Nuo lapkričio 1 d. iki gruodžio 31 d. planuota pagaminti 20 000 vnt.	Nuo liepos 1 d. iki spalio 31 d. planuota pagaminti 120 000 vnt.

1940 m. vasario 24 d. išbandytos Artilerijos dirbtuvėse pagamintos kapsulės 20 mm sviediniams. Iki tol gaminamiems 20 mm sviediniams naudotos *Oerlikon* kapsulės²². Gegužės 15 d. išbandyti Artilerijos dirbtuvėse pagaminti manevriniai (Mn) sviediniai²³. Gegužės 20 d. Ginklavimo taryba skubino M ir pėdsakinių mokomųjų (Pm) sviedinių gamybą, kad būtų galima juos panaudoti šaudymams pratybose. Drauge Artilerijos dirbtuvėse rengtasi gaminti Ša sviedinius su fosforiniais užtaisais, pritaikant prie buvusio kevalo. 1940 m. birželio 10 d. vykdyti bandymai su fosforu užtaisytais Pša sviediniais. 1940 m. birželio 24 d. Ginklavimo taryba nurodė Artilerijos dirbtuvėms pagaminti 10 000 vnt. Pša fosforu užtaisomų sviedinių²⁴, tačiau nėra duomenų, ar užsakymą įgyvendino.

²² Ten pat, b. 426, l. 84.

²³ 1940 05 31 LR KAM Ginklavimo valdybos Pirkimų skyriaus užsakymas Gamybos skyriui, ten pat, b. 562, l. 12.

²⁴ 1940 06 24 LR KAM Ginklavimo valdybos tarybos posėdžio protokolai Nr. 42, ten pat, b. 330, l. 5.

75 MM IR 105 MM SVIEDINIŲ GAMYBA

Pagal 1934–1936 m. projektą artilerijos sviedinių gamybą tikėtasi pradėti 1937 m. vasarą. Tačiau tik 1937 m. rugsėjo mėn. Linkaičių artilerijos dirbtuvėse buvo pradėti montuoti įrenginiai sviedinių gamybai²⁵. Nuo 1938 m. sausio mėn. Artilerijos dirbtuvės pradėjo trotilu užtaisyti 75 mm sviedinius²⁶ ir gamino sviedinių kevalus 105 mm haubicoms. 1938 metais turėjo būti pagaminta apie 1 000 vnt. mokomųjų artilerijos sviedinių.

Pagal 1939 m. sausio 9 d. Ginklavimo tarybos protokolą Artilerijos dirbtuvėse 1939 metais planuota pagaminti 37 000 vnt. sviedinių 105 mm *Schneider* haubicoms, 1940 metais – 40 000 vnt. sviedinių 75 mm *Schneider* patrankoms ir 9 000 vnt. sviedinių 105 mm *Škoda* patrankoms. Užsibrėžti planai buvo vykdomi, nes pagal sudarytus Artilerijos dirbtuvių gamybos grafikus matyti, kad nuo 1939 m. sausio iki rugpjūčio pagamintas nenurodytas kiekis 105 mm sviedinio užtaiso padegiklių ir detonatoriaus elementų – galvučių, liemenų, dugnelių. Pagal grafikus planuota 1940 m. gaminti detonatoriaus galvutes tokiais kiekiais: nuo vasario iki rugpjūčio mėn. 40 000 vnt. 75 mm patrankų sviediniams; nuo rugpjūčio iki spalio mėn. 9 000 vnt. 105 mm patrankoms; nuo spalio iki lapkričio mėn. 5 000 vnt. 75 mm patrankų mokomiesiems sviediniams²⁷.

1939 m. birželio 16 d. buvo pagamintos dvi partijos (partiją sudarė 1 000 vnt.) 105 mm sviedinių ir netrukus turėjo būti baigta 3-ioji partija. Tuo metu per 8 val. pagamindavo 100 vnt. sviedinių. 1939 m. birželio mėn. dirbtuvės pagamino 1 550 vnt. užtaisų 105 mm sviediniams, o liepos mėn. užtaisų gamyba turėjo padidėti iki 150 vnt. per 8 val.²⁸ 1940 m. vasario 24 d. Ginklavimo valdybos užsakymu Artilerijos dirbtuvėse buvo gaminami užtaisai 75 mm patrankų sviediniams. Vasario 28 d. Artilerijos dirbtuvėse pagaminta 33-ioji partija (partiją sudarė 1000 vnt.) užtaisų ir 9-oji partija (partiją sudarė 5 000 vnt.) degiklių-pridegiklių 105 mm sviediniams. 1940 m. balandžio 30 d. pagaminta 37-oji partija sviedinių 105 mm haubicoms²⁹. 1940 m. birželio 7 d. Artilerijos dirbtuvėms užsakyta pagaminti 75 mm sviedinių (25 vnt.) su SR degtuvais bandymams³⁰.

²⁵ 1937 09 18 LR KAM Ginklavimo valdybos viršininko plk. lt. dr. P. Lesauskio raportas Tiekimo viršininkui, ten pat, b. 340, l. 31.

²⁶ 1938 10 13 LRKAM Ginklavimo valdybos komisijos protokolas Nr. 497, ten pat, b. 413, l. 34.

²⁷ Ten pat, b. 434, l. 18.

²⁸ 1938 11 05 LR KAM Ginklavimo valdybos viršininko plk. dr. P. Lesauskio raportas Tiekimo viršininkui, ten pat, b. 269, l. 1

²⁹ Ten pat, b. 434, l. 41.

³⁰ 1940 06 07 LR KAM Ginklavimo valdybos Studijų skyriaus viršininko plk. M. Kareivos raštas Pirkimų skyriaus vedėjui, ten pat, b. 562, l. 9.

GINKLŲ VAMZDŽIŲ KEITIMAS

Artilerijos dirbtuvėse buvo remontuojami ginklai ir jiems keičiami vamzdžiai. 1937 m. iš Kauno V forto į Linkaičių artilerijos dirbtuves perkeltos staklės ir įrenginiai, skirti gaminti vamzdžius šautuvams ir kulkosvaidžiams³¹. Vamzdžiai buvo keičiami 7,92 mm kulkosvaidžiams, to paties kalibro vokiškiems *Mauser* sistemos šautuvams ir karabinams. Keičiant šautuvų ir kulkosvaidžių vamzdžius, buvo naudojamos naujos ir senos ginklų detalės. Tikslios informacijos apie suremontuotų ginklų kiekius labai trūksta, bet yra žinoma, kad Kauno ir Linkaičių artilerijos dirbtuvėse nuo 1935 m. iki 1939 m. iš viso pakeista vamzdžių ir suremontuota 19 900 vnt. *Mauser 98* šautuvų, o 1087 vnt. šautuvų buvo tik suremontuota. Karabinų *Mauser 98* pakeista vamzdžių ir suremontuota 4564 vnt. Į minėtus skaičius neįtrauktas dar nebaigtas 1939 m. sausio 25 d. Ginklavimo valdybos užsakymas³². Artilerijos dirbtuvėse taip pat buvo keičiami vamzdžiai rusiškiems 7,62 mm *Mosin-Nagant* šautuvams. 1940 m. kovo 27 d. Ginklavimo valdyba užsakė vamzdžius pakeisti 6000 vnt. rusiškų šautuvų, juos pritaikant 7,92 mm šoviniams ir perdarant į FN arba ZB (ček. *Zbrojovka Brno* – E. V.) 1924 m. modelio šautuvus. Tačiau 1940 m. liepos 31 d. *Mosin-Nagant* šautuvų perdarymo darbai buvo sustabdyti ir užsakymas atšauktas³³. Artilerijos dirbtuvėse buvo gaminami ir mokomieji *Mauser 98* šautuvai. 1938 m. jų buvo pagaminta 1400 vnt.³⁴

81 MM BRANDT MINŲ GAMYBA

1938 m. spalio mėn. iš Lietuvos bendrovių laukta pasiūlymų 81 mm *Brandt* minosvaidžių minų gamybai. Iki tų pačių metų pabaigos Linkaičių artilerijos dirbtuvės turėjo pagaminti 81 mm minos pavyzdį. 1939 m. sausio mėn. Ginklavimo taryba nurodė bendrovėje *Metaldas* užsakyti Artilerijos dirbtuvėms 25 000 vnt. minų kevalų. Drauge Artilerijos dirbtuvėms nurodyta atlikti 81 mm minų gamybos studiją³⁵. Nuo 1939 m. rugpjūčio vidurio iki rugsėjo 30 d. Artilerijos dirbtuvėse buvo pagaminta 7500 vnt. 81 mm minos degtuvo galvučių, o nuo tų pačių metų spalio 1 d. iki 1940 m. iki vasario mėn. buvo planuojama pagaminti dar 17 500 vnt. degtuvo galvučių. 1940 m. vasario 2 d. Ginklavimo valdybos Gamybos skyriaus viršininkas plk. S. Birutis

³¹ V. Statkus, Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940, Chicago, 1986, p. 500.

³² 1939 10 27 LR KAM Ginklavimo valdybos Gamybos skyriaus viršininko plk. S. Biručio raštas Studijų skyriaus viršininkui, LCVA, f. 3, ap. 1, b. 552, l. 88.

³³ 1940 07 31 LR KAM Ginklavimo valdybos viršininko plk. dr. D. Grabio raštas Gamybos skyriaus viršininkui, ten pat, b. 562, l. 1.

³⁴ Ten pat, b. 413, l. 178.

³⁵ 1939 01 09 LR KAM Ginklavimo valdybos tarybos posėdžio protokolas Nr. 1, ten pat, b. 330, l. 52.

patvirtino 81 mm minos brėžinį, kuriame sviedinio kevalas pažymėtas šiais simboliais: L.T. (lydytas trotilas – E. V.); L.D.40.III.5. (Linkaičių dirbtuvės, 1940 m. kovo 5 d. – E. V.); 1 (partijos numeris – E. V.)³⁶. 1940 m. vasario 28 d. pagal sutartį su bendrove *Metals* Artilerijos dirbtuvės turėjo gauti 1-ąją partiją (1 800 vnt.) 81 mm minų kevalų, kuriuos turėjo užtaisyti. Visgi neturime duomenų, ar dirbtuvės minas pagamino ir kiek jų galėjo pagaminti. Dirbtuvėse buvo gaminamos mokomosios 81 mm minos.

81 mm minoms, kaip ir 75 mm bei 105 mm sviediniams, naudoti SR degtuvai, kuriems gaminti įrenginiai turėjo būti gauti 1939 m. lapkričio mėn. Tačiau 1940 m. vasario mėn. gamybos skyrius dar tik rengėsi pradėti degtuvus gaminti. 1940 m. balandžio 6 d. Ginklavimo taryba nurodė Artilerijos dirbtuvėms pagaminti 200 000 vnt. SR degtuvų³⁷. 1940 m. liepos 1 d. buvo atliekami pagamintų supaprastintų detonatorių, kurie tiko 75 mm sviediniams ir 81 mm minoms, bandymai.

DUJOKAUKIŲ GAMYBA

1937 m. Linkaičių artilerijos dirbtuvėse turėjo būti pradėta dujokaukių gamyba. 1938 m. kovo 5 d. Ginklavimo komisija priėmė 5 000 vnt. dujokaukių, pagamintų Artilerijos dirbtuvėse. Pagal 1937 m. sausio 16 d. užsakymą jų turėjo būti pagaminta 20 000 vnt. Artilerijos dirbtuvėse pagamintos dujokaukės (Nr. 1, Nr. 2, Nr. 3 ir Nr. 4) buvo pakuojamos dėžėse po 250 vnt.³⁸ Pagal 1938 m. spalio 6 d. Ginklavimo tarybos protokolą kariuomenei numatyta pagaminti 100 000 vnt. dujokaukių. Iki 1938 m. spalio mėn. pagaminta 64 000 vnt., o iki 1939 m. birželio mėn. pabaigos turėjo būti pagamintos likusios dujokaukės³⁹. 1939 m. birželio 17 d. Artilerijos dirbtuvėms Ginklavimo taryba nurodė pagaminti 20 metalinių formų guminėms dujokaukėms, nes rugpjūčio mėnesį planavo pradėti serijinę jų gamybą. Gumines dujokaukių dalis gamino bendrovė *Inkaras*⁴⁰.

1940 m. liepos 9 d. Ginklavimo valdybos komisijai buvo pristatytas civilio tarnautojo Rutkausko dujokaukės arkliais projektas. Liepos 18 d. Ginklavimo valdybos pirkimų dalis užsakė pagaminti Artilerijos dirbtuvėse dujo-

³⁶ 1940 m. sausio mėn. LR KAM Ginklavimo valdybos Studijų skyriaus 81 mm *Brandt* minos kevalo brėžinys, ten pat, b. 434, l. 70.

³⁷ 1940 04 06 LR KAM Ginklavimo valdybos tarybos posėdžio protokolas Nr. 35, ten pat, b. 330, l. 12.

³⁸ 1938 03 05 LR KAM Ginklavimo valdybos komisijos protokolas Nr. 82, ten pat, b. 411, l. 112.

³⁹ 1938 10 06 LR KAM Ginklavimo valdybos tarybos posėdžio protokolas Nr. 8, ten pat, b. 363, l. 118.

⁴⁰ 1939 01 17 LR KAM Ginklavimo valdybos tarybos posėdžio protokolas Nr. 2, ten pat, l. 165.

kaukių metalinių dalių (30 vnt.), kurios turėjo būti panaudotos bandymams. Rugsėjo 2 d. Ginklavimo valdybos komisija nustatė, kad arklio dujokaukės projektas visais atžvilgiais priimtinas ir dujokaukė naudoti tinkama. Turėjo būti gaminamos dviejų dydžių dujokaukės, skirtos žirgams ir arkliams⁴¹.

RANKINIŲ GRANATŲ IR PRIŠTANKINIŲ LTM MINŲ GAMYBA

1938 m. spalio 6 d. Ginklavimo taryboje buvo svarstoma, kad kariuomenei reikia pagaminti 170 000 vnt. rankinių granatų. Rankinės granatos pavyzdys buvo pagamintas pagal Vokietijos 1924 m. modelio puolamosios granatos pavyzdį⁴². Ginklavimo taryba nutarė pirkti 20 000 vnt. granatų degtuvų ir tuo pačiu metu juos gaminti Lietuvoje. Iki 1938 m. spalio mėn. buvo pagaminta 10 000 vnt. medinių kotų granatoms. 1939 m. gegužės 2 d. Linkaičių artilerijos dirbtuvėse buvo atliekami bandymai su jau pagamintomis puolamosiomis granatomis. Gaminant granatas buvo naudojami ne tik nauji, bet ir pasenusių granatų kotai ir degtuvų lizdai. Iki 1940 m. kovo 8 d. buvo pagaminta 6-oji granatų partija (partiją sudarė 5000 vnt.). 1939 m. spalio 3 d. Ginklavimo taryba nurodė Artilerijos dirbtuvėms gaminti dėžes, kuriose tilptų 13 granatų⁴³.

Pagal Ginklavimo tarybos 1940 m. kovo 27 d. protokolą tuo metu buvo gaminamos ir trotilu užtaisomos prieštankinės minos LTM (lydyto trotilo mina – E. V.). Vienai minai užtaisyti reikėdavo apie 2 kg trotilo. Prieštankinės minos dangtelyje ketinta padaryti graižtuotą lizdą, į kurį būtų galima įsukti rankinės granatos degtuvą. 1940 m. birželio mėn. Artilerijos dirbtuvėse buvo užsakyta pagaminti 20 mokomųjų prieštankinių minų, vietoj trotilo užtaisytų mediena ir medžiagomis, skleidžiančiomis dūmus. Liepos 17 d. Ginklavimo valdybos komisija atliko bandymus su LTM minų degtuvais, pagamintais Linkaičiuose ir užtaisytais pagal brėžinį⁴⁴. Nepavyko rasti duomenų, kiek minų ir jų elementų pagamino Artilerijos dirbtuvės.

1940 m. gegužės 15 d. Ginklavimo valdybos komisija svarstė prieštankinių minų LTM ir priedų įpakavimo būdus ir padarė išvadas, kad minas reikia pakuoti į medinę dėžę po 20 vnt. Dėžės galėjo būti ir nesandarios, bet su lininėmis juostų rankenomis. LTM minų detonatorius nutarė pakuoti po

⁴¹ 1940 m. rugsėjo mėn. LR KAM Ginklavimo valdybos Tyrimų laboratorijos komisijos protokolas Nr. 81, ten pat, b. 426, l. 1.

⁴² 1938 01 27 LR KAM Ginklavimo valdybos tarybos posėdžio protokolas Nr. 7, ten pat, b. 363, l. 120.

⁴³ 1939 10 17 LR KAM Ginklavimo valdybos tarybos posėdžio protokolas Nr. 28, ten pat, l. 142.

⁴⁴ 1940 07 17 LR KAM Ginklavimo valdybos Studijų skyriaus komisijos protokolas Nr. 79, ten pat, b. 426, l. 11.

20 vnt. storo popieriaus dėžutėse, o degtuvus – po 80 vnt.⁴⁵

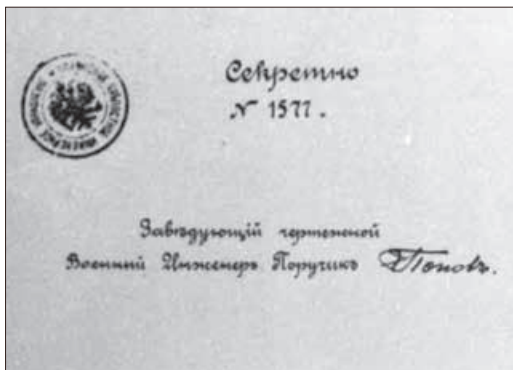
1940 m. birželio 19 d. Ginklavimo taryba nurodė Linkaičių artilerijos dirbtuvėms darbą tęsti prisitaikant prie pasikeitusių sąlygų ir turimų žaliavų, bet vengti gamybos trintis pamainomis. Visgi kai rugpjūčio mėn. buvo numatomas perginklavimas SSRS kariuomenės sistemos ginklais ir šaudmenimis, Liaudies kariuomenės vadas brg. gen. Feliksas Baltušis-Žemaitis įsakė visą Artilerijos dirbtuvių gamybą sustabdyti dviem savaitėms, išskyrus aktyviosios anglies gamybą ir atliekamus įvairius remonto darbus⁴⁶. Nors dirbtuvės tęsė darbą ir vėliau, tačiau šiame darbe apsiribosime Linkaičių artilerijos dirbtuvių veikla iki 1940 m. rugpjūčio mėn. Produkcijos įvairovė ir kiekiai atskleidė, jog Linkaičių dirbtuvės buvo modernios ir labai reikalingos Lietuvos kariuomenei.

⁴⁵ 1940 05 15 LR KAM Ginklavimo valdybos komisijos protokolas Nr. 66, ten pat, l. 52.

⁴⁶ 1940 08 06 LR KAM Ginklavimo valdybos tarybos posėdžio protokolas Nr. 46, ten pat, b. 330, l. 1.

KAUNO TVIRTOVĖS PLANŲ NEGATYVŲ KOLEKCIJA VDKM RINKINIUOSE

Marius Pečiulis

Dauguma Kauno tvirtovės planų paženklinėti grifais „slaptai“. Greta – Kauno tvirtovės inžinerijos valdybos antspaudas, o po juo braižyklos vedėjo karo inžinieriaus poručiko Aleksandro Popovo (Александръ Васильевичъ Поповъ) parašas. 1914 m. VDKM negatyvų rinkiniai

2012 m. Vytauto Didžiojo karo muziejaus (VDKM) fondus papildė prof. habil. dr. Algimanto Miškinio dovanota negatyvų kolekcija. Negatyvuose užfiksuota unikali istorinė medžiaga – Kauno tvirtovės planai, saugomi Rusijos valstybiniame karo istorijos archyve. Rinkinį sudaro 281 negatyvas ir 116 kontrolinių negatyvų nuotraukų, kuriuose įamžinti tvirtovės fortų, baterijų, kareivinių, administracinių pastatų, statyboms keitinamų naudoti teritorijų planai, projektai ir kita informacija. Šie autentiški šaltiniai leidžia iš vidaus

pažvelgti į šiandien daugelio žmonių dėmesį traukiančio gigantiško objekto, Kauno tvirtovės, priešistorę, jos statybų procesą.

Kaunas jau nuo senovės vaidino svarbų vaidmenį krašto gynyboje. Gerą strateginę šios vietos padėtį sąlygojo dviejų didelių upių – Nemuno ir Neries – santaka, daugybės upelių išvagotas reljefas ir natūraliai susiformavusios aukštumos. XVIII a. pabaigoje, žlugus Abiejų Tautų Respublikai, didesnė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės dalis atiteko Rusijai. Okupacinė valdžia taip pat įvertino šios vietos gynybinę svarbą. Neatsitiktinai dar 1795 m. tuometinės Rusijos valdovės Jekaterinos II (Екатерина) favoritas grafas Platonas Zubovas (Платон Александровичъ Зубов) parinko netgi tvirtovės statybos vietą. Ja turėjo tapti aukščiausias Kauno taškas – Nemuno ir Neries slėnių šlaitų iškyšulio, vadinamo Ažuolų kalnu, viršutinė terasa¹. Vos po metų, 1796-aisiais, parengtas inžinerijos gen. mjr. J. E. de Vitès² (J. E. de Witte) bastioninių įtvirtinimų

¹ N. Steponaitytė, Kauno tvirtovės projektavimas ir statyba, Urbanistika ir architektūra, Vilnius, 2001, t. 15, Nr. 3, p. 151.

² Autoriui nėra žinomi šio asmens vardai.

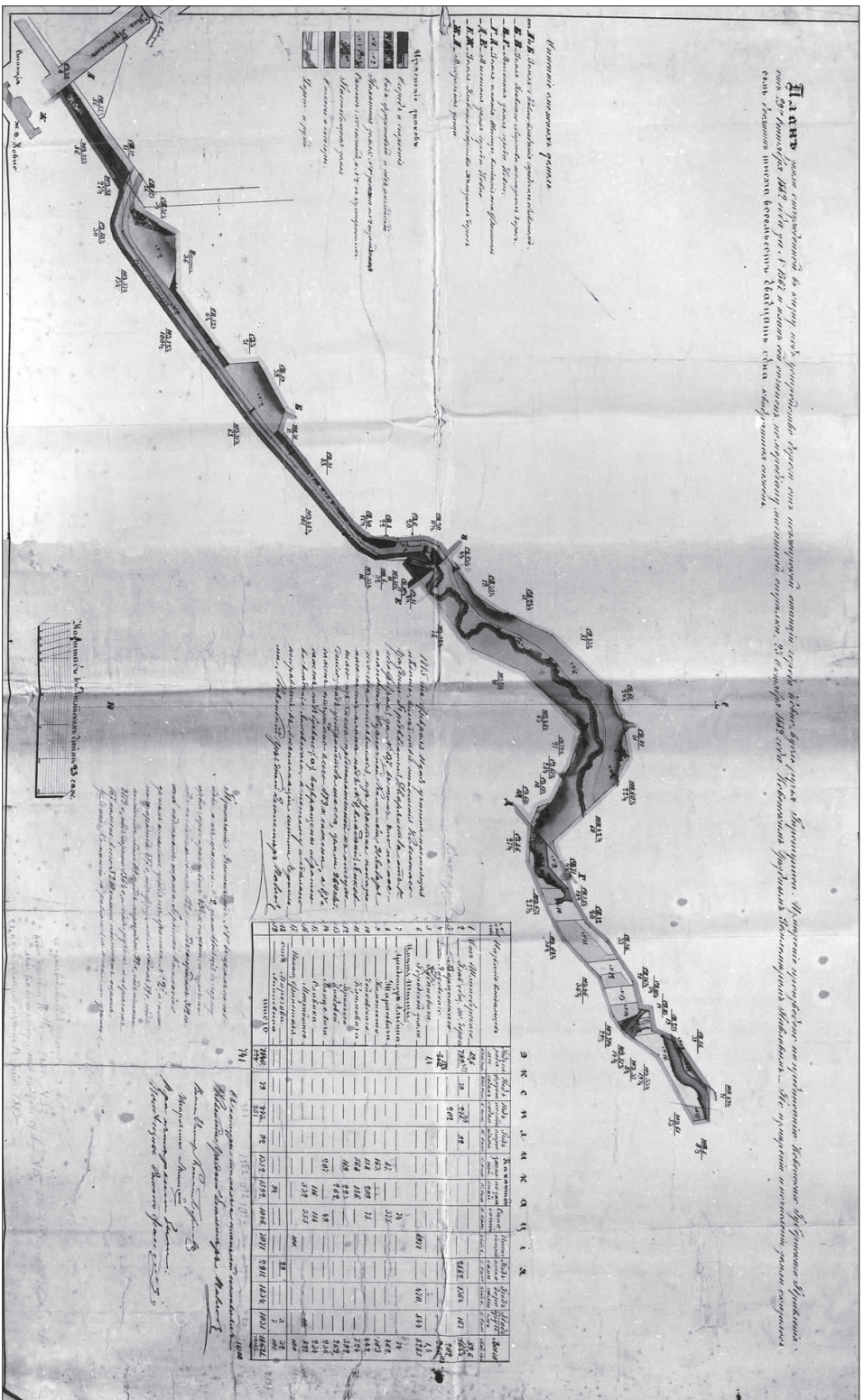
Inžinerijos gen. mjr. J. E. De Vitės bastioninių įtvirtinimų Ažulų kalne planas. 1796 m.
VDKM negatyvų rinkiniai

įrengimo projektas Ažulų kalne³. Tačiau jis taip ir liko neįgyvendintas. Nuo šiol su J. E. De Vitės projektu bus galima detaliau susipažinti ir VDKM rinkiniuose.

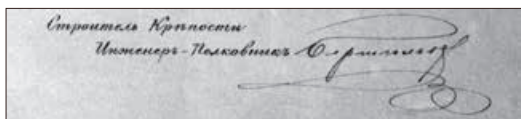
Daugybę metų vykdžiusi ekspansyvią užsienio politiką, Rusija ją tęsė ir XIX a. Vis labiau aštrėjantys santykiai su kaimynais vertė galvoti apie vakarinio pasienio stiprinimą. Per šį laiką strateginė Kauno reikšmė dar labiau išaugo. XIX a. 5-ajame dešimtmetyje miestas tapo gubernijos centru, o 7-ajame dešimtmetyje per jį nutiesta Peterburgo–Varšuvos geležinkelio atšaka į Karaliaučių (dab. Kaliningradas, Rusija). Be to, Kaunas turėjo gerą upių susisiekimą su Klaipėda ir Karaliaučiumi. Kilus kariniam konfliktui su Vokietija, šio strategiškai svarbaus taško praradimas galėjo sukelti rimtą grėsmę visam frontui.

1873 m. Rusijos caras Aleksandras II (Александр II) sušaukė ypatingąjį pasitarimą, kurio metu buvo nagrinėjama valstybės strateginė padėtis ir sudaryta Rusijos vakarinių sienų stiprinimo programa. Nuspręsta prie Nemuno ir Bugo

³ V. Orlov, Kauno tvirtovės istorija 1882–1915, Kaunas, 2007, p. 34.

Kelio nuo Kauno miesto geležinkelio sotes Girstupio upelio link, tiesimo reikmėms nusavintų žemių planas 1882 m. VDKM negatyvų rinkiniai

Kauno tvirtovės statytojo inžinieriaus plk. Pavelo Bertholdto parašas. XIX a. 9-asis dešimtmetis.

VDKM negatyvų rinkiniai

tapti ypač svarbiomis I klasės sausumos tvirtovėmis⁴. Pagal Vyriausiojo štabo nurodymus Kaune buvo surengtos lauko išvykos, atliktas vietovės niveliavimas, nubraižyti pirmieji būsimų įtvirtinimų planai⁵. Kaip leidžia teigti turimi planai, būsimos tvirtovės vietos buvo žvalgomos dar iki 1873 m. Tarp į VDKM patekusių negatyvų galime surasti 1871 m. karo topografų korpuso parengtą Kauno miesto ir jo apylinkių topografinį planą, kuriame detaliam pateiktos būsimos tvirtovės statybos vietos.

Tačiau tolesnius planus kiek pristabdė 1877 m. prasidėjęs Rusijos–Turkijos karas⁶. Darbai atnaujinti 1879 m. carui Aleksandrui II pasirašius potvarkį dėl Kauno tvirtovės statybos ir nurodžius jį įgyvendinti⁷. Iki 1880 m. vasario buvo parengti Kauno tvirtovės ilgalaikių įtvirtinimų planai, kuriuose numatyta, jog miestą turėtų supėti 7 fortų ir 12 stacionariųjų baterijų žiedas⁸. Po dvejų metų, 1882 m. balandžio 6 d., paskirtas pirmasis statybos darbų vadovas pulkininkas Pavelas Bertholdtas (Павелъ Васильевичъ Бертольдтъ) o tų pačių metų balandžio 24 d. oficialiai prasidėjo Kauno tvirtovės statyba⁹.

Negatyvų kolekcijoje galime rasti keletą planų, kuriuose nurodytos Kauno tvirtovės statybos reikmėms nusavintos vietos gyventojų valdos. Štai, pavyzdžiui, plane matome žemes, kurios yra paimtos keliui tiesti nuo Kauno geležinkelio stoties Girstupio upelio link. Matavimai atlikti Kauno gubernijos valdybos įsakymu 1882 m. rugsėjo 29 d., o planas parengtas 1882 m. spalio 23 d. Akivaizdu, jog tai šiandieninės Tunelio gatvės užuomazgos. Plane preciziškai nurodyti nusavintos žemės kiekiai ir jų savininkai.

Nors oficialia tvirtovės statybų pradžia laikomi 1882-ieji, darbai didesniąją pagreitį įgijo tik 1883 m., kada pradėti statyti 7 fortai ir 9 stacionariosios

⁴ N. Steponaitytė, Kauno tvirtovės projektavimas ir statyba..., p. 151.

⁵ V. Orlov, Kauno tvirtovės istorija 1882–1915..., p. 41.

⁶ A. Pociūnas, Kauno tvirtovės gynyba 1915 metais, Vilnius, 2008, p. 13.

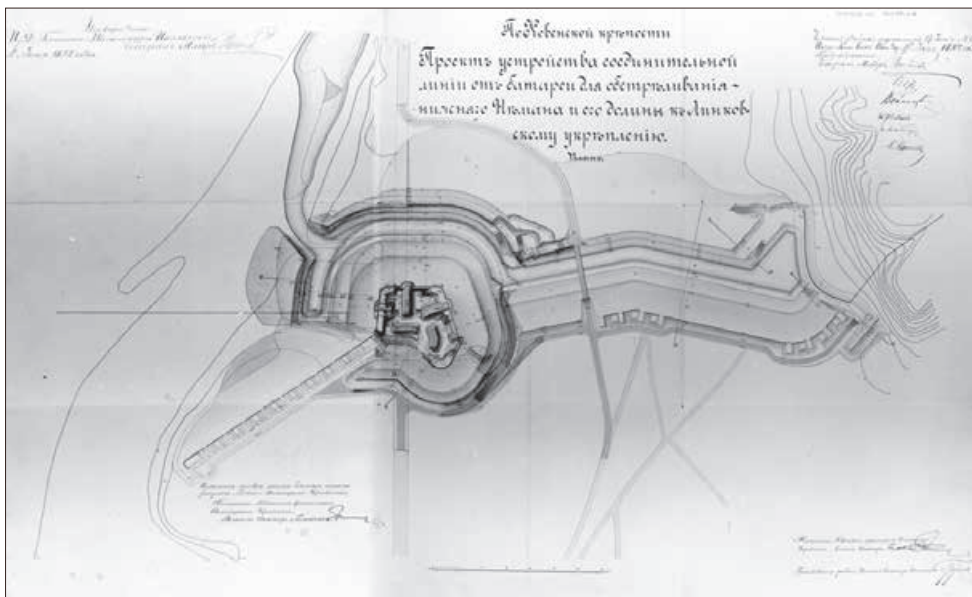
⁷ V. Černeckis, Kauno tvirtovė (1882–1900 m.), Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai, A serija, 1967, t. 3 (25), p. 48.

⁸ В. Яковлев, Крепость Ковна. 1882–1915 г. г., Москва, 1934, с. 2.

⁹ V. Černeckis, Kauno tvirtovė (1882–1900 m.)..., p. 49; Памятная книжка Ковенской губернии 1882 года, Ковно, 1881, с. 98.

Kauno tvirtovės 1887 metų generalinis planas ir atliktų darbų aprašas. 1887 m.
VDKM negatyvų rinkiniai

Kauno tvirtovės Linkuvos įtvirtinimo dalies projektas. 1892 m.
VDKM negatyvų rinkiniai

baterijos¹⁰. Fortai buvo statomi keliais etapais: pirmiausia nutiesiamas kelias iki įtvirtinimų, atliekami žemės tvarkymo darbai, statomos kareivinės, parako sandėliai ir kaponieriai¹¹, įrengiamos poternos¹² ir dar daugybė kitokių darbų¹³. Vieno forto statyba truko apie 3–5 metus¹⁴. Be fortų ir baterijų, 1885 m. prasidėjo centrinių gynybinių įtvirtinimų ir centrinių sandėlių abiejuose Nemuno krantuose statybos¹⁵.

Su atliktais darbais mus detaliau supažindina 1887 m. generalinis Kauno tvirtovės planas. Generaliniai planai – tai vieni svarbiausių dokumentų, leidžiantys tyrėjams detaliai susipažinti su tvirtovės būkle konkrečiu metu. Juose visi iki tol vykdyti statybos darbai būdavo ne tik grafiškai pavaizduoti, bet ir aprašyti paaiškinamajame tekste. Generalinis planas paprastai būdavo sudaromas metų pradžioje. Užbaigtas kartu su komendanto ataskaita jis buvo siunčiamas į Generalinį štabą Sankt Peterburge¹⁶. Pažvelgę į 1887 m. generalinį planą pamatysime, kad po pirmųjų 5 statybų metų tvirtovė Kauno miestą jau buvo apsupusi 270 laipsnių kampu. Jos kompleksą sudarė I–VII fortai, I–IX baterijos, centriniai įtvirtinimai, šaudmenų sandėlių kompleksai bei kiti statiniai¹⁷. Be jau aptarto plano, nuo šiol VDKM rinkiniuose mes galime rasti 1889, 1903, 1905, 1907 ir 1911 metų planus ir jų aiškinamuosius raštus.

1889 m. dešiniajame Neries upės krante prasidėjo naujo VIII forto statybos¹⁸. XIX a. pab. Europoje garsėjo dvi fortifikacijos mokyklos – rusų ir belgų. Jos laikėsi nuostatos, kad tvirtovių gynybinė pozicija turi būti organizuota ne tik fortuose, bet ir tarp jų. Vadovaujantis tokia doktrina, greta VIII forto pradėtas statyti papildomas Linkuvos įtvirtinimas. Tai naujos, grupinės gynybos sistemos, kuri tuo metu pradėjo plisti Europoje, užuomazgos Kauno tvirtovėje¹⁹. Kartu su X baterija ir žemės įtvirtinimais fortas suformavo vientisą įtvirtintą ruožą²⁰.

¹⁰ В. Яковлев, Крепость Ковна. 1882–1915 г. г..., с. 12.

¹¹ Kaponierius – fortifikacinis statinys, leidžiantis šaudyti dviem priešingomis kryptimis. Советская военная энциклопедия, Москва, 1977, т. 4, с. 73.

¹² Poterna – mūrinis ar betoninis (gelžbetoninis) požeminis koridorius (galerija), skirtas susisiekti tarp atskirų vieno fortifikacinio statinio dalių, <http://www.kaunotvirtove.lt/e107_plugins/glossary/glossaire.php#top>, [žiūrėta: 2012 lapkričio 15 d.]

¹³ V. Orlov, Kauno tvirtovės istorija 1882–1915..., p. 43.

¹⁴ Ten pat.

¹⁵ В. Яковлев, Крепость Ковна. 1882–1915 г. г..., с. 12.

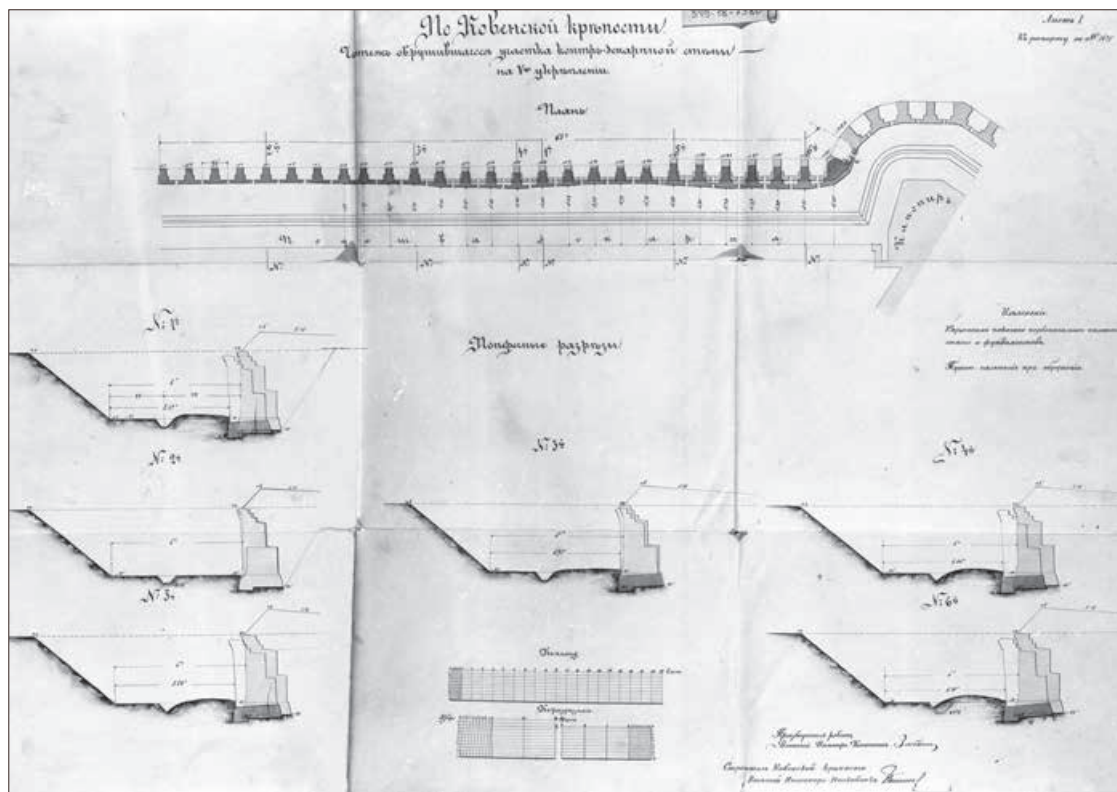
¹⁶ V. Orlov, J. Lukšė, Kauno tvirtovės atlasas, Kaunas, 2007, p. 3.

¹⁷ V. Orlov, Kauno tvirtovės istorija 1882–1915..., p. 45.

¹⁸ В. Яковлев, Крепость Ковна. 1882–1915 г. г..., с. 14.

¹⁹ N. Steponaitytė, Kauno tvirtovės projektavimas ir statyba..., p. 156.

²⁰ V. Orlov, Kauno tvirtovės istorija 1882–1915..., p. 46, 78.

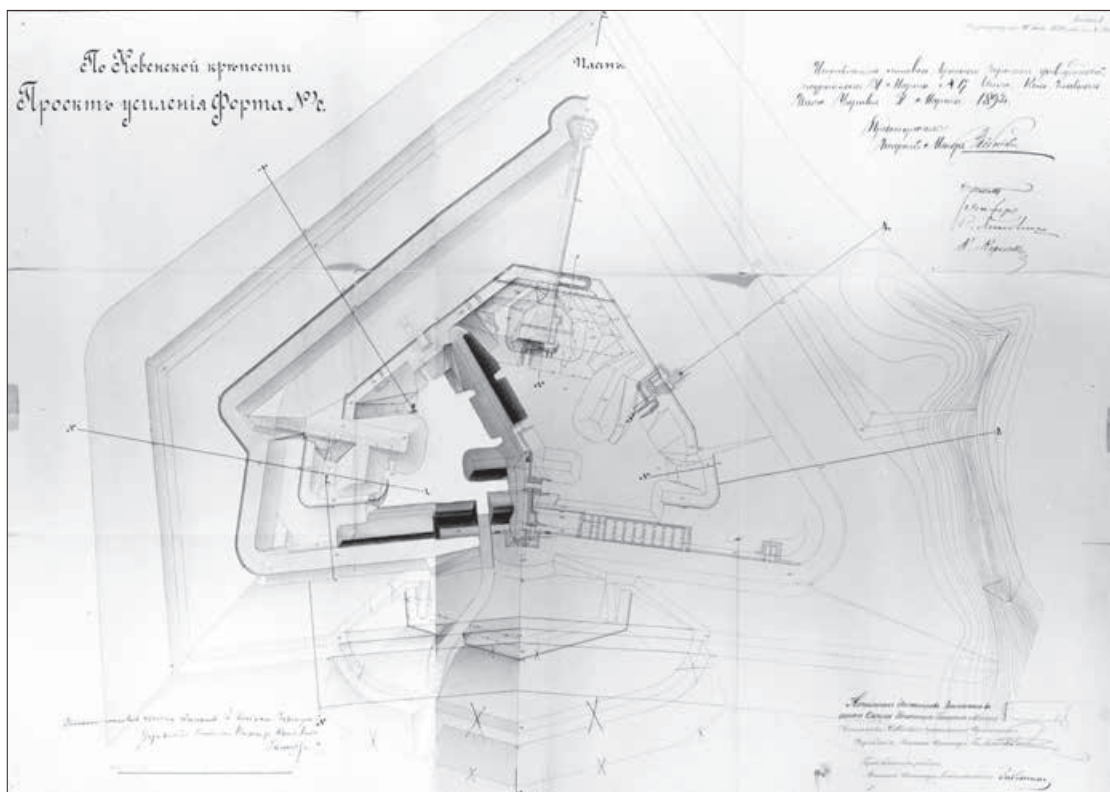
Kauno tvirtovės V forto sugriuvusios kontreskarpinės sienos brėžinys. XIX a. pab.
VDKM negatyvų rinkiniai

Modernėjanti karybos technika, auganti artilerijos pabūklų galia vertė atitinkamai tobulinti ir gynybinius objektus. Ilgainiui kai kuriose vietose išaiškėjo ir ankstesnių statybų brokas. Viename iš planų grafiškai pavaizduota V forto kontreskarpinės²¹ sienos deformacija. 1892 m. Laikinoji vykdomoji komisija, aptardama tvirtovių statybos klausimus, padarė išvadą, kad reikia nedelsiant modernizuoti visus tvirtovės įtvirtinimus ir sustiprinti tarpus tarp fortų²². 1892 m. pradėta visų Rusijos tvirtovių rekonstrukcija, tad ne išimtis buvo ir Kaunas. Vadovaujantis naujuoju planu buvo modernizuojami I, II, III, IV fortai, I baterija, taip pat tęsiamos Linkuvos įtvirtinimo, betoninio parako rūšio kairiajame Nemuno krante statybos ir kiti darbai²³. Labiausiai atnaujintas IV fortas. Modernizacijos metu betonu buvo sustiprintas kaponierius, poterna ir kairysis kareivinių sparnas. Tarp centrinio šaudmenų sandėlio ir centrinio

²¹ Kontreskarpas – vertikali gynybinio griovio siena, artima priešui, V. Orlov, Kauno tvirtovės istorija 1882–1915..., p. 160.

²² V. Orlov, Kauno tvirtovės istorija 1882–1915..., p. 49.

²³ В. Яковлев, Крепость Ковна. 1882–1915 г. г., с. 19-20.

Kauno tvirtovės IV forto sustiprinimo projektas. 1893 m.
VDKM negatyvų rinkiniai

kaponieriaus pastatyti du betoniniai kazematai²⁴, kuriuose ilgainiui buvo įrengtas unikali konstrukcijos keltuvas, skirtas kelti prieššturmines patrankas²⁵.

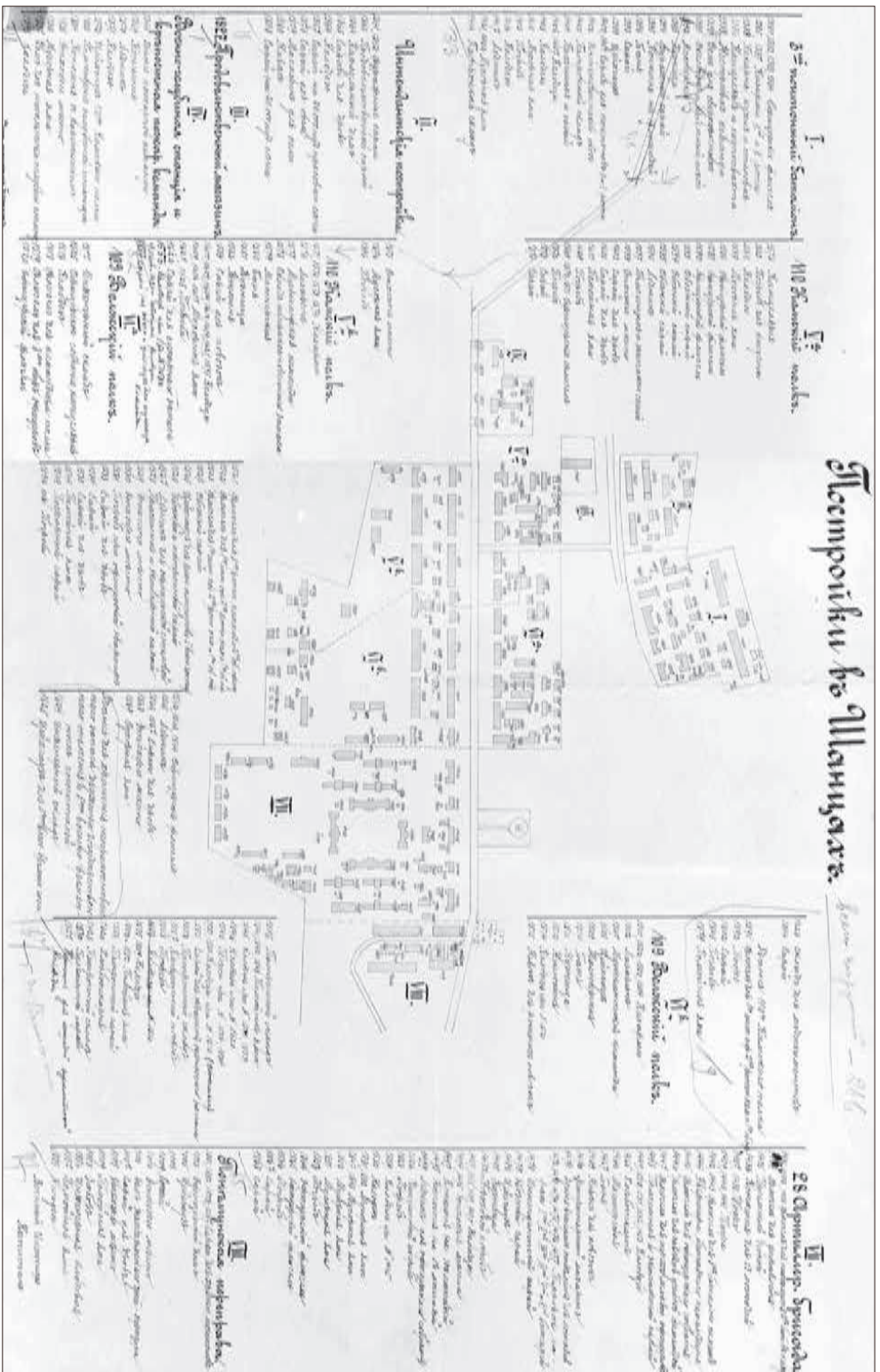
XIX pab. Kauno tvirtovėje buvo statomi ir negyvybinę reikšmę turintys objektai. Už fortų žiedo ir centrinių įtvirtinimų pylimų buvo suformuota visa tvirtovės infrastruktūra. Pastatyta komendantūra, intendantūra, štabas, inžinierių valdyba, inžinerijos karininkų būstinė, valdininkų ir statytojų gyvenamieji namai, telefono-telegrafo, elektros, vandentiekio, karinė geležinkelio ir karo balandžių stotys, elevatorius, malūnas, grūdų saugyklos, gaisrinė, prieplaukos bei kiti objektai. Didžiausią masyvą sudarė karinių miestelių statiniai Žemuosiuose Šančiuose (iš viso 365 pastatai) ir Panemunėje (73 objektai)²⁶. Tvirtovės reikmėms taip pat buvo užstatyti dideli žemės plotai Aukštojoje Fredoje²⁷. Nuošalyje nepalikti

²⁴ Kazematas – uždara patalpa fortifikaciniuose statiniuose, apsauganti juose esančius žmones ir ginkluotę nuo priešininko artilerijos ugnies, Советская военная энциклопедия..., с. 36.

²⁵ N. Steponaitytė, Kauno tvirtovės projektavimas ir statyba..., p. 156; V. Orlov, Kauno tvirtovės istorija 1882–1915..., p. 72–73.

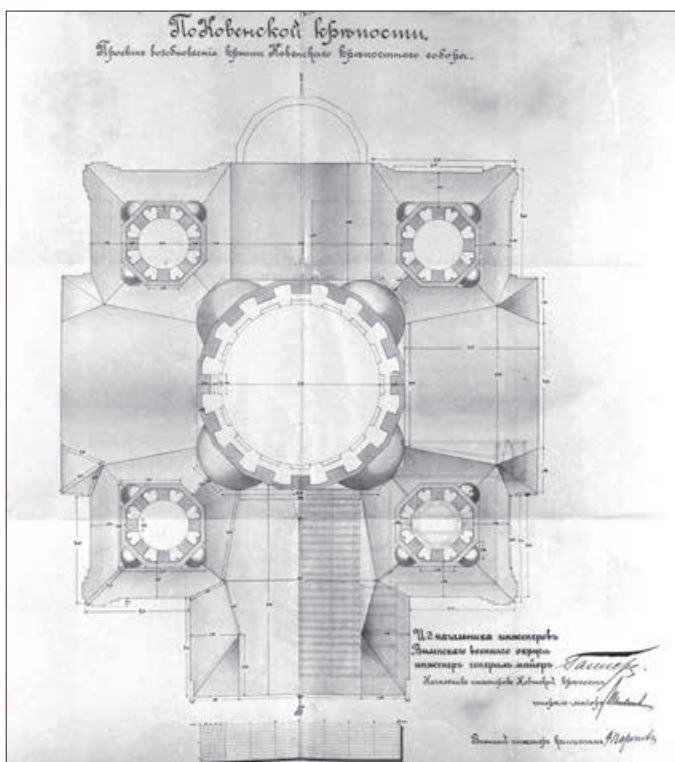
²⁶ N. Lukšionytė-Tolvaišienė, Gubernijos laikotarpis Kauno architektūroje, Kaunas, 2001, p. 22.

²⁷ V. Orlov, J. Lukšė, Kauno tvirtovės atlasas..., p. 33.

Kauno tvirtovės karėvinių miestelio šančiuose pastatų išdėstymo planas. XIX a. pat.

VDKM negatyvų rinkiniai

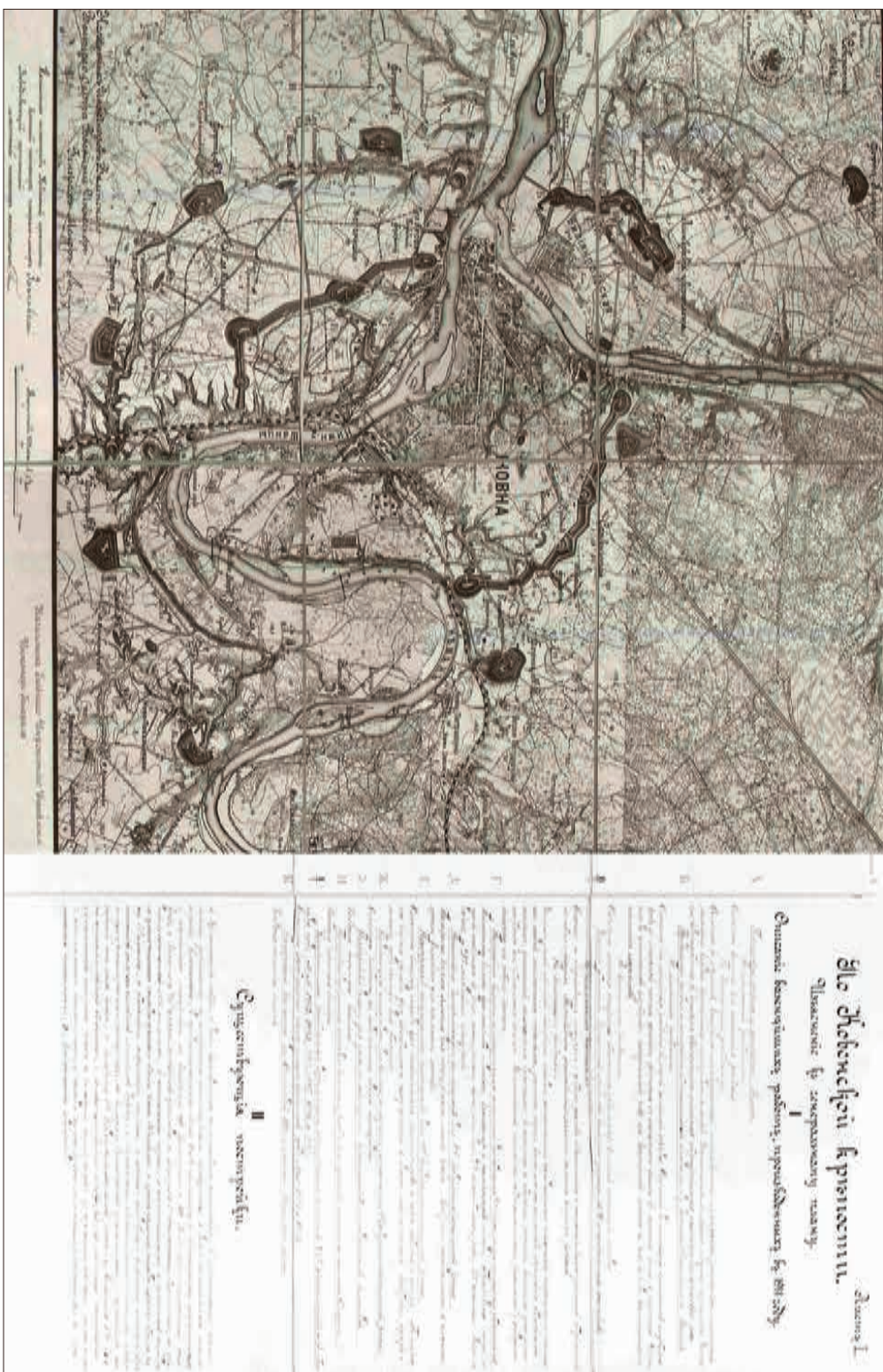
Šventųjų apaštalų Petro ir Povilo Kauno tvirtovės įgulos soboro pastato stogo atnaujinimo projektas. XX a. pr. VDKM negatyvų rinkiniai

ir karių dvasiniai reikalai. Kartu su visais darbais buvo vykdomos kulto pastatų statybos. Vienas iš ryškiausių šio tipo objektų – Šventųjų apaštalų Petro ir Povilo Kauno tvirtovės įgulos soboras, statytas nuo 1891 iki 1895 m.²⁸ Tarp į Vytauto Didžiojo karo muziejų patekusių negatyvų randame ir XX a. pradžios soboro pastato stogo atnaujinimo planą.

XX a. pradžioje statytojų dėmesys vėl nukrypo į šiaurės vakarinę tvirtovės pusę. Pastebėta, kad kilus kariniam konfliktui tiek Linkuvos įtvirtinimas, tiek pats miestas galėjo būti lengvai pasiekiamas priešininko artilerijai nuo greta Kumpių kaimo esančių kalvų. Šiuo tikslu 1903 m. minėtoje vietoje pradėta naujo IX forto statyba²⁹. Tačiau vien tuo neapsiribota. Ilgainiui suprasta, kad, nepaisant praktiškai nepertraukiamos statybos ir nuolatinio stiprinimo, tvirtovė nebeatitiko keliamų gynybinių reikalavimų, nes dominavo pasenę plytų įtvirtinimai. 1910 m. Kaune apsilankė pats Rusijos karo ministras Vladimiras Suchomlinovas (Владимир Александрович Сухомлинов) ir tvirtovės būklę įvertino

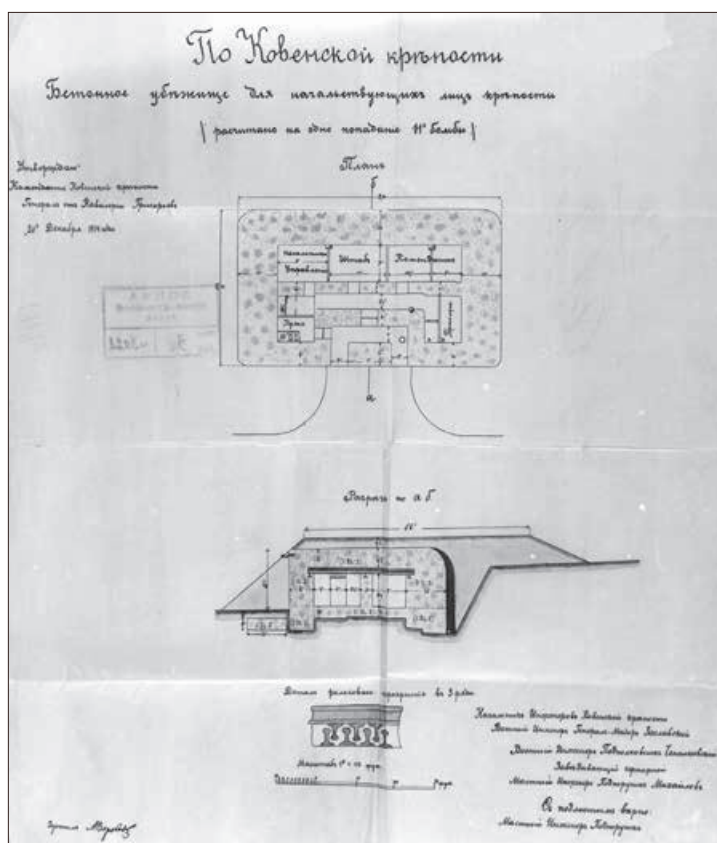
²⁸ A. Kulpavičius, Įgulos bažnyčia, Lietuvių enciklopedija, Boston, 1956, t. 8, p. 386.

²⁹ В. Яковлев, Крепость Ковна. 1882–1915 г. г., с. 28.

Kauno tvirtovės 1911 metų generalinis planas ir atliktų darbų aprašas. 1911 m.

VDKM negatyvų rinkiniai

Kauno tvirtovės vadovybės betoninės slėptuvės projektas. 1914 m.
VDKM negatyvų rinkiniai

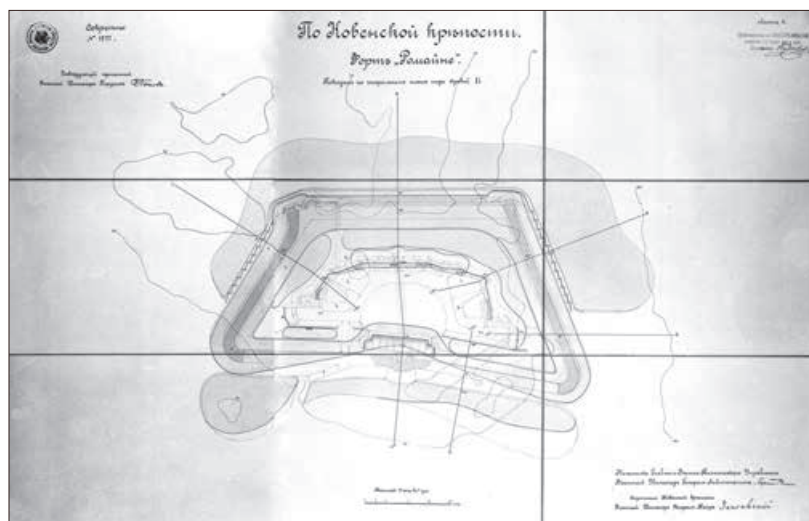
kaip nepatenkinamą³⁰. 1913 m. balandžio 23 d. Generalinio štabo techninis komitetas patvirtino naują, grandiozinį tvirtovės perstatymo planą. Vadovaujantis juo numatyta pastatyti 12 naujų fortų ir 12 atramos punktų, taip suformuojant aplink miestą antrą, didesnę, 47,17 km ilgio įtvirtinimų žiedą. Statybos darbai turėjo būti pradėti jau tais pačiais metais, o užbaigti 1917 m.³¹ Kauno tvirtovė buvo pertvarkoma pagal Europoje jau paplitusią išsklaidytos gynybos sistemą. Tarp fortų numatytos slėptuvės pėstininkams, arčiau miesto – tvirtovės vadovybei. Rytinėje dalyje ketinta įrengti apkasų juostas su stacionariais šaudymo lizdais³².

Tais pačiais metais prasidėjo parengiamieji darbai Marvos, Domeikavos, Pakalniškių, Geležinkelio, Pajiesio, Paplenčio fortų aikštelėse. Taip pat buvo statomi 3 gynybiniai atsparos punktai prie Vilkmergės plento, Lentainių kaimo, tarp Kumpių ir Romainių fortų bei keletas atsarginių betoninių parako

³⁰ V. Orlov, Kauno tvirtovės istorija 1882–1915..., p. 55.

³¹ A. Pociūnas, Kauno tvirtovės gynyba 1915 metais..., p. 18.

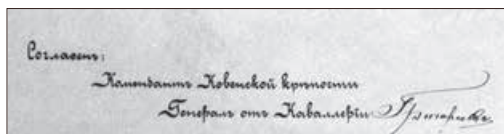
³² N. Steponaitytė, Kauno tvirtovės projektavimas ir statyba..., p. 159.

Kauno tvirtovės Romainių forto planas. 1914 m.
VDKM negatyvų rinkiniai

sandėlių³³. Antrojo fortų žiedo statybos vyko gerokai sparčiau nei pirmojo. Tam įtakos turėjo vis didėjanti įtampa tarptautinėje arenoje ir ore tvyranti karo nuojauta. Vienu metu buvo vykdomi žemės darbai visuose naujojo žiedo fortuose, plečiami kareivinių miesteliai, statomi naujos paskirties objektai. Tačiau darbus sustabdė 1914 m. rugpjūčio 1 d. prasidėjęs Pirmasis pasaulinis karas. Skirtingai nei pirmojo fortų žiedo, iki šių dienų išliko tik vienas „apčiuopiamas“ antrojo žiedo objektas – Romainių forto slėptuvės fragmentas³⁴.

Glaustai perbėgę Kauno tvirtovės istorijos puslapius, mes tik užmetėme akį į nuo šiol Vytauto Didžiojo karo muziejui priklausančią negatyvų, kuriuose įamžinti Kauno tvirtovės planai, kolekciją. Pabandžius bent trumpai aptarti kiekvieną iš jų, šis darbas gerokai išsiplėstų, ko mums, deja, neleidžia padaryti straipsnio pobūdis. Akivaizdu, kad šie planai, jau sulaukę atskirų tyrėjų dėmesio, nebus užmiršti ir ateityje. Tuo labiau kad įdomios ir vertingos informacijos juose galėtų rasti ne tik istorijos, bet ir daugelio kitų sričių specialistai.

Paskutiniojo Kauno tvirtovės komendanto kavalerijos gen. Vladimiro Grigorjevo (Владимиръ Николаевичъ Григорьевъ) parašas. 1914 m.
VDKM negatyvų rinkiniai

³³ A. Pociūnas, Kauno tvirtovės gynyba 1915 metais..., p. 19.

³⁴ V. Orlov, J. Lukšė, Kauno tvirtovės atlasas..., p. 25.

VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJAUS ATEITIES VIZIJŲ FRAGMENTAI

Vilija Sapjanskienė

2012-ieji – Muziejų metai. Pirmasis Lietuvos muziejus paminėjo 200-ąsias įkūrimo metines. Per šalį nuvilnijo įvairiausių renginių banga. Keliuose iš jų dalyvavome ir mes: gegužės 18-ąją, Tarptautinę muziejų dieną, Vilniuje, Rotušės aikštėje, vykusioje Muziejų mugėje buvo pristatyti mūsų muziejaus standai, eksponatai, dalijami lankstinukai, surengta viktorina „Ką žinai apie Vytauto Didžiojo karo muziejų ir Lietuvos kariuomenę?“ LDK karybos istorijos skyriaus vyr. muziejininkės Danutė Gruzdienė ir Vilija Sapjanskienė Vilniaus rotušėje skaitė pranešimus Lietuvos muziejų asociacijos organizuotoje konferencijoje „Lietuvos muziejai: nuo Dionizo Poškos Baublių iki Valdovų rūmų“. Rugsėjo mėnesį dalyvavome tarptautinėje konferencijoje Lietuvos Respublikos Seime „Muziejus XXI a. – pokyčiai ir iššūkiai“.

Muziejaus praeitį, nuveiktus darbus, sukauptus turtus ne kartą aptarėme. Bet šie metai privertė pamąstyti apie muziejaus ateitį, iškilusius naujus uždavinius, kurie dabar dažnai vadinami iššūkiais. O iššūkiai reikalauja drąsių pokyčių, kartais netgi esminių, organizuojant ir vykdant muziejinę veiklą. Muziejus XXI a. tampa ne tik paveldo saugotoju, bet ir vykdo vis daugiau naujų funkcijų. Jis kartu yra ir švietimo įstaiga, informacijos šaltinis, pramogų bei laisvalaikio vieta (nors kai kuriuos muziejininkus ši transformacija gąsdina). Nereikia bijoti, kad tapsime klubu ar atrakcionų parku, bet neatsižvelgti į kintančią visuomenę, jos poreikius, technologines galimybes negalime. Kiekviena epocha turi savo bruožų.

XX a. pradžioje susiklostė du muziejų modeliai: Vakarų Europoje muziejus buvo suvokiamas kaip mokslo, švietimo įstaiga, JAV – kaip bendravimo vieta su sureikšmintomis rekreacinėmis funkcijomis. Lietuvos muziejai ilgą laiką vadovavosi pirmuoju modeliu. Bet nuo XX a. 8-ojo dešimtmečio Europos muziejai keičiasi, tampa vis atviresni savo lankytojams, derinami muziejų tikslai ir jų lankytojų poreikiai, muziejai tampa mokymo ir mokymosi vietomis.

Per paskutinį šimtmetį muziejininkystėje įvyko keli svarbūs pokyčiai: ėmė kurtis įvairūs muziejai (ne tik istorijos, gamtos ir meno), atsirado muziejų mokslinė disciplina – muzeologija, paveldo objektas pradėtas vertinti kaip informacijos laikmena. Susiformavo naujas komunikacinės veiklos tikslas (orientuotas į poreikius). Ypatingas dėmesys skiriamas vaikams ir jaunimui,

taip pat siekiama muziejaus veiklos ir paslaugų patrauklumo ir prieinamumo visoms visuomenės grupėms. Pasaulyje plinta mokymosi visą gyvenimą idėja ir judėjimas. Ne tik vaikai, bet ir suaugusieji nori būti ne pasyvūs stebėtojai, bet dalyvauti atrakcijose, pristatymuose, edukacinėse programose.

Ilgą laiką buvę gana uždari, muziejų fondai vis plačiau atveria savo lobius plačiajam vartotojų ratui. Tai įgyvendinti padeda 2009 metais pradėta vykdyti vieninga Lietuvos muziejų informacinė LIMIS programa, skirta automatizuotai eksponatų apskaitai ir skaitmeninės informacijos apie juos viešinimui. Ši programa ne tik palengvins kasdienį muziejų rinkinių saugotojų darbą, bet ir atvers lankytoji naujas galimybes moderniomis technologijomis pažinti Lietuvos muziejuose saugomus turtus, mokslininkams ir tyrinėtojams – lengviau pasiekti juos dominančią informaciją apie istorijos, kultūros, technikos paveldo objektus. Galbūt virtualūs lankytojai, t. y. besidomintieji katalogais, virtualiomis parodomis, taps potencialiais muziejų lankytojais?

Kad deramai atliktų visas jam tenkančias funkcijas, muziejus turi remtis moksliniu tiriamuoju darbu visose veiklos srityse: kaupiant, saugojant, restauruojant, tiriati, šviečiant (mokant), eksponuojant ir populiarinant materialines, dvasines kultūros vertybes ir turiningai pramogaujant. Atlikus tam tikrą tiriamąjį darbą, medžiagą reikia praktiškai pritaikyti arba fiksuoti, išsaugoti, informaciją paskleisti visuomenei. Ypač didelį vaidmenį šioje srityje atlieka pagal muziejaus profilį vystomas leidybinis darbas. Leidybinės ir mokslinės veiklos prioritetiniu objektu laikomos relikvijos, susijusios su Lietuvos ir visuotinės karybos istorija. Pagrindinė šios veiklos plėtra nukreipta į karyba ir muziejinėmis vertybėmis besidominčią visuomenės dalį – supažindinti su įdomiais, naujais ir retais eksponatais, istorine medžiaga. Tikimės, kad leidybinis darbas reprezentuos mūsų muziejų, pristatys naujausius tyrinėjimus. Didelė dalis muziejaus mokslinės tiriamosios medžiagos tarnauja kariuomenės labui: padeda atkurti tradicijas, simbolius, dalinių istorijas, taip pat stengiamasi pritraukti, sudominti plačiąją visuomenę. Publikuojami mokslo populiarinamieji straipsniai, leidžiami mažieji spaudiniai (bukletai, lankstinukai, atvirukai, plakatai) atliks ne tik reklaminę, bet ir reprezentacinę misiją. Manome, kad leidybinei veiklai bus skiriamas deramas dėmesys.

Daugelio šalių muziejai pagerino ir išplėtė pasiūlą: naujoviškos ekspozicijos, studijoms skirti rinkiniai, patalpos įvairiems renginiams, muziejų parduotuvės, kavinės, konsultacinės tarnybos, klubai. Yra daugybė profesionaliai dirbančių muziejų, bet atsiranda pavojus, kad siekiant pritraukti lankytoją, imamasi populistinės veiklos, prarandant istoriškumą, moksliskumą, didaktinius ir šviečiamuosius veiklos aspektus. Būtina nuolatos atnaujinti klasikinių tautos ir pasaulio vertybių pristatymo ir populiarinimo būdą, atsižvelgiant į nuolat

kintančius visuomenės poreikius ir technologines galimybes: reikia sukurti patrauklią poilsio zoną su atrakcijomis (edukacinė klasė ar žaidimų kambarys), atidaryti suvenyrų parduotuvę, įrengti kompiuterinius terminalus, paruošti audiogidus, naudoti multimediją ir įsigyti magnetines ar žaidimų lentas. Tai nėra didelės naujovės taip greitai besikeičiančiame technologijų pasaulyje, bet jos pajvairintų mūsų istorijos ir paveldo pristatymą. Bet per daug interaktyvių priemonių nepadaro muziejaus ekspozicijos įdomia. Jos gali būti panaudojamos kaip priedas, siekiant sustiprinti išpūdį, perteikti kuo detalesnę informaciją, įtraukti lankytoją į pažinimo procesą, bet niekada nepakeis turinio.

Dabartinis muziejinkystės lygmuo atspindi gyvenimo dinamiką, kuri ateinančiais dešimtmečiais leidžia tikėtis esminių pokyčių žmonių santykiuose su pasauliu ir praeitimi. Kuriami naujoviški muziejai, formuojasi nauji potencialių lankytojų sluoksniai, vis daugiau žmonių įgyja galimybę lavintis. Mūsų muziejaus modelis siekia aprėpti visas svarbiausias sritis, be kurių šiandieninis muziejus negalėtų sėkmingai funkcionuoti – efektyvų valdymą ir vadybą, rinkinio vystymą (nuolatinį ekspozicijų atnaujinimą, parodas, publikacijų rengimą, mokslinių tyrimų ir restauravimo projektų vykdymą, edukacinę veiklą ir kt.) bei paslaugas, kurios lankytojui leistų muziejuje jaustis laukiamam, skatintų jį sugrįžti.

Šiuolaikiniam muziejui keliami aukšti reikalavimai. Šiuos uždavinius formuoja lankytojai. Muziejaus sėkmė priklauso nuo lankytojų skaičiaus, t. y. nuo vadybos – pritraukti ir išlaikyti lankytojus, drauge nenuvertinant muziejaus, išlaikyti muziejaus, kaip kultūros organizacijos, įvaizdį ir pagrindines funkcijas. Visi muziejaus darbuotojai turi suvokti lankytojų aptarnavimo svarbą, atpažinti ir nustatyti poreikius, teikti unikalias paslaugas, suteikti tinkamą informaciją reikiamu laiku. Bet muziejaus veikla priklauso ir nuo besikeičiančių visuomenės gyvenimo sąlygų ir laikotarpio aktualijų. Gyvename vartotojiškoje visuomenėje, turinčioje gausų pasirinkimą. XXI a. 2-ajame dešimtmetyje lankytojų mažėja daugelyje pasaulio muziejų, nes keičiasi darbo ir laisvalaikio santykis, daugėja laisvalaikio praleidimo formų, skubi mokslo ir technikos pažanga skatina žmones labiau sieti save su dabartimi ir ateitimi nei praeitimi, informacijos, kuri užverčia mūsų civilizaciją, gausa ir greitis.

Muziejaus ekonominį pakilimą lems išorinės sąlygos: valstybės ekonominio potencialo kilimas, valstybės įvaizdžio kūrimas ir tautos istorijos propagavimas, karinio paveldo išsaugojimo interesai ir požiūris į muziejų, turizmo verslo plėtotę, prisijungimas prie Europos valstybių kultūros plėtros programų. Muziejaus atsiperkamumas negali būti suvedamas į pajamų ir išlaidų balansą. Muziejus yra pelno nesiekianti organizacija. Muziejai sukuria simbolinę pridėtinę vertę, šviesdami ir ugdydami visuomenę, teikdami laisvalaikio ir kultūros

paslaugas, drauge atlikdami tam tikrų neigiamų visuomenės reiškinių prevenciją. Visa tai sunku pamatuoti, bet tai yra ir bus svarus muziejų indėlis į socialinį visuomenės vystymąsi.

Norint modernizuoti muziejų, leisti jam efektyviai dirbti, reikia kompleksiška atnaujinti muziejų ne tik vystant jo infrastruktūrą (rekonstruojant pastatus, įsigyjant naują saugyklą, restauravimo dirbtuvių ir ekspozicijų įrangą, stiprinant muziejų apsaugą), bet ir gerinant muziejų veiklą bei jų teikiamų paslaugų lankytojams kokybę ir įvairovę. Atidarysime suvenyrų parduotuvę, edukacinę klasę. Muziejaus statistika rodo pastaraisiais metais ženkliai augantį susidomėjimą edukacinėmis programomis. Populiarinsime išvažiuojamąsias edukacines programas, panaudosime joms netradicines erdves: muziejaus sodelį, varpų bokštą, arkadas.

Siekiant pagerinti muziejaus teikiamų turiningo laisvalaikio paslaugų kokybę ir padidinti muziejaus žinomumą visuomenėje, reikia modernizuoti nuolatinės ir parengti naujas laikinąsias parodas, keistis eksponatais su kitais muziejais arba rengti bendras parodas, atnaujinti muziejaus rengiamas edukacines programas mokiniams. Muziejus neabejotinai turėtų užimti svarbesnę vietą vaikų neformaliojo ugdymo srityje, tai turėtų aiškiau atsispindėti Švietimo ir mokslo ministro patvirtintoje neformaliojo vaikų švietimo koncepcijoje. Muziejus galėtų vaidinti svarbų vaidmenį sprendžiant vaikų užimtumo problemą, ypač rengdamas programas savaitgaliais ir vaikų atostogų metu. Taip pat į kuriamų renginių ir paslaugų paketą įtrauksime programų šeimoms, neįgaliesiems, vyresniojo amžiaus žmonėms, pritrauksime į muziejų atsargos karininkus, karo istorijos klubo narius, savanorius arba muziejaus bičiulius. Sieksime bendradarbiauti su kitais šalies ir užsienio muziejais.

Muziejus renkasi optimalų veiklos variantą tarp mokslinio tiriamojo ir mokslo populiarinamojo darbo. Turime nuolat tirti mūsų lankytojų lūkesčius, motyvaciją ir į juos atsiliepti savo kūrybinga veikla, įvairiomis reklamos priemonėmis pristatyti ir populiarinti muziejų šalyje ir užsienyje. Norime tapti atviru, dinamišku ir moderniu muziejumi.

TRAGIŠKI DVIEJŲ MUZIEJAUS VADOVŲ LIKIMAI. DIREKTORIAI, KURIUOS SUŠAUDĖ

Dr. Steponas Gečas

Vytauto Didžiojo karo muziejus – vienas seniausių Lietuvoje, 2013 m. vasario 16 d. pradėjęs 93-juosius savo gyvavimo metus. Per daugiau kaip devynis dešimtmečius atėjūnų valia muziejaus pavadinimas buvo ne kartą keičiamas, kol 1990 m. sausio 29 d. kultūros ministro D. Trinkūno įsakymu jam sugrąžintas tikrasis vardas. Dabartinis direktorius K. Kuršelis yra devintasis oficialiai paskirtas muziejaus vadovas. Iš devynių trys vadovavo muziejui po daugiau kaip du dešimtmečius (ats. brg. gen. Vladas Nagevičius, Algirdas Kvedaras, Juozapas Jurevičius), tačiau buvo laikas, kai muziejui vadovauti paskirti žmonės poste teišbuvo kelis mėnesius. Tai po brg. gen. V. Nagevičiaus antruoju vadovu dirbęs plk. Juozas Šarauskas, o po šio – dailininkas Bronius Žekonis. Abu kilę iš valstiečių ūkininkų. Abu muziejaus vadovais išbuvo maždaug po pusę metų. Abiejų gyvenimas nutrūko tragiškai – nuo priešų kulkos.

Pirmasis pasakojimas – apie Juozą Šarauską. J. Šarauskas gimė 1894 m. sausio 20 d. centrinėje Lietuvos dalyje – Komariškių kaime, prie Baisogalos, pasiturinčio ūkininko šeimoje, išauginusioje ne vieną pirmosios nepriklausomos Lietuvos Respublikos karininką. Kaip ir tinka tų laikų valstietiško luomo vaikiniui, rengėsi praktiniam darbui kaime. Baigęs Šiaulių gimnazijos keturias klases, 1914 m. Kijeve įgijo matininko specialybę. Tačiau 1914 m. vasarą prasidėjęs Pirmasis pasaulinis karas sujaukė dvidešimtmečio planus – Juozas pašaukiamas į carinę kariuomenę. Kariauti su vokiečiais 1915 m. gegužę–rugpjūtį daugiausia teko lietuviškose žemėse – Gardino, Suvalkų, Vilniaus gubernijose. Dzūkijoje, prie Punios, buvo sunkiai sužeistas į šoną. Sužeidimas atsiliepdavo ir vėliau. 1941 m. pavasarį, jau pakliuvęs į sovietinio saugumo kalėjimą, savo autobiografijoje rašo, kad sužeistas buvo 4 kartus, net 8 kartus operuotas ir nešioja metalinį bandažą, kas jam trukdo lipant laiptais ir važiuojant motociklu. Artėjant frontui ir Rusijos kariuomenei traukiantis į griūvančios imperijos gilumą, J. Šarauskas atsiduria Maskvoje ir per kelis mėnesius baigia 5-ąją praporščikų mokyklą. 1917 m. pradžioje paskiriamas Voroneže dislokuoto 58-ojo pėstininkų atsargos pulko jaunesniuju karininku. Beveik iki metų pabaigos tarnavo 28-ajame Polocko pėstininkų pulke būrio, vėliau kuopos vadu. Po bolševikinio perversmo, 1917-ųjų pabaigoje, pasiprašo perkeliamas į Vitebske formuojamą atskirąjį lietuviškąjį batalioną kuopos vado padėjėju. Muziejininkas A. Markū-

Karo muziejaus darbuotojai Didžiojoje salėje. 1940 m. Pirmoje eilėje 5-tas iš kairės B. Žekonis, 6-tas J. Šarauskas. Šarauskų šeimos archyvas

nas, 1994 m. rašydamas apie plk. J. Šarauską (Kauno laikas, 1994 m. sausio 20 d.), primena, kad po 1918 m. kovo mėnesį pasirašytos Rusijos–Vokietijos taikos sutarties tautiniu pagrindu suformuoti daliniai Rusijos kariuomenei tapo nebereikalingi, nes dauguma jų atsisakė tarnauti bolševikinei valdžiai. 1918 m. kovo 18 d. Karinis revoliucinis štabas įsakė per 10 dienų išformuoti ir lietuviškąjį batalioną. Kovo 26 d. batalione liko tik 35 žmonės. Būrio vadas J. Šarauskas gavo bataliono vado Antano Juozapavičiaus pasirašytą pažymą apie jo atliktus darbus, taip pat išpareigojimą parvežti į Lietuvą siuvinėtą bataliono vėliavą.

Grįžęs į Lietuvą, pradžioje J. Šarauskas dirbo tėvų ūkyje, o 1918 m. gruodžio 31 d. kartu su trimis jaunesniais broliais įstojo savanoriais į besikuriančią Lietuvos kariuomenę, buvo paskirtas Kėdainių srities apsaugos viršininku, o 1919 m. vasario 20 d. – karo komendantu. Tų pačių metų sausio 25 d. pakeltas į kapitonus, iki lapkričio 1 d. dalyvavo Nepriklausomybės kovose su bermontininkais. 1922 m. sausio 30 d. baigė Aukštuosius karininkų kursus ir buvo perkeltas į kariuomenės Generalinį štabą skyriaus viršininko padėjėju.

1921 m. sausio 20 d., būdamas 25 metų, vedė Sofiją Sabaliauskaitę. Turintis kovų patirties krn. J. Šarauskas dalyvavo ir Lietuvos inspiruotame Klaipėdos sukilime – buvo sukilėlių štabo viršininko padėjėjas (slapyvardis Juozapaitis). Po šio sukilimo pakeliamas į majorus. Čia paminėtos tik kelios pareigos Juozo Šarausko tarnybos lape, kuris saugomas Lietuvos centriniam valstybiniame archyve,

išvardyta keliolika darbo vietų, pareigų ir daugybė visuomeninių įpareigojimų ir įsipareigojimų. Apie jo darbštumą liudija tai, kad ir rimtai sužeistas neskubėjo išeiti į atsargą, išsitarnavo iki pulkininko laipsnio ir pasižymėjo įvairiapusiška veikla. 1926 m. liepos 23 d. krašto apsaugos ministro įsakymu mjr. J. Šarauskas paskiriamas Karo muziejaus konservatoriumi, 1928 m. trumpai dirba Karo mokslų valdyboje, čia tampa Šaulių sąjungos Centro valdybos nariu. Netrukus, suteikęs pulkininko leitenanto laipsnį, paskiriamas Kariuomenės štabo Spaudos ir švietimo skyriaus viršininku. Šiose pareigose išbuvo iki pat sovietų invazijos 1940 m. į Lietuvą.

1929 m. Lietuvos skautams remti draugijos suvažiavime išrenkamas Centro valdybos vicepirmininku, o 1930 m. spalio 1 d., paskelbus Skautų sąjungos įstatymą, paskiriamas vyriausiuoju skautininku. Juo išbuvo iki pat sovietų okupacijos. 1933 m. dalyvavo pasaulinėje skautų konferencijoje Vengrijoje. Plk. J. Šarausko asmeninėmis pastangomis skautų skaičius smarkiai išaugo. Grįžęs iš šios konferencijos, Palangoje organizavo skautų stovyklą. Į ją atvykusį skautybės kūrėją lordą Robertą Badeną-Pauvelą (Robert Baden-Powell) nustebino šios organizacijos narių skaičius Lietuvoje – vien stovykloje dalyvavo 598 skautės ir 1134 skautai. 1936 m. plk. J. Šarauskas Stokholme dalyvavo skautų vadų konferencijoje.

Pastaciūs naujus Karo muziejaus rūmus, buvo kitaip įvardytos ir brg. gen. V. Nagevičiaus pareigos – vietoje Karo muziejaus organizatoriaus jis paskiriamas jo viršininku. Muziejaus strateginiams klausimams spręsti sudaroma 10 žmonių kolegija (taryba), į kurią, be civilių, paskiriami 6 pulkininkai: Juozas Barzda-Bradauskas, Julius Čaplikas, Motiejus Pečiulionis, Kazys Navakas, Antanas Gustaitis ir Stasys Zaskevičius. Vėliau vietoj Kariuomenės štabe dirbusio S. Zaskevičiaus jo paties siūlymu įtraukiamas ir pulkininko laipsnį jau turintis J. Šarauskas. Jis prisidėjo prie 1937 m. rugsėjo 8 d. organizuoto kariuomenės pirmūnų suvažiavimo.

Kaip muziejaus kolegijos nariui, plk. J. Šarauskui ne kartą teko pavaduoti viršininką brg. gen. V. Nagevičių, šiam išvykus į užsienį ar sunegalavus. Reikia paminėti, kad dar statant naujuosius muziejaus rūmus plk. J. Šarauskas įvairiomis progomis ragino visuomenę aukoti statybai, taip pat pritarė naujojo bokšto varpų įvardijimui Kovų varpais. Apdovanotas 2-ojo laipsnio Vyties kryžiumi, 3-iojo laipsnio LDK Gedimino ordinais, įvairiais Lietuvos, Latvijos, Estijos, Vengrijos ordinais ir medaliais, Šaulių žvaigždės medaliu.

1940 m. Raudonajai armijai užėmus Kauną, po kelių dienų į atsargą išleidus brg. gen. V. Nagevičių, birželio 26 d. Kariuomenės štabo viršininko įsakymu plk. J. Šarauskas skiriamas laikinai eiti Karo muziejaus viršininko pareigas. Tas laikinumas tęsėsi šešis mėnesius – 1940 m. gruodžio 11 d.,

Plk. Juozas Šarauskas XX a. 4-asis dešimtmetis.
Šarauskų šeimos archyvas

 L. R.

KAR. APS. MIN.
KARIUOMENĖS ŠTABAS

Kaunas, 1940 m. birželio mėn. 26 d.

Pulkininkui Š a r a u s k u i.

Kariuomenės vadas įsakė Tamatai laikinai eiti Karo Muziejaus viršininko pareigas, einant savo tiesiogines pareigas.

Div. generolas
Kariuomenės Štabo Viršininkas

Gen. št. pulkininkas
L. e. Rikiuotės Skyriaus Viršininko p.

N. 23584
Byla Nr.

LR KAM Kariuomenės štabo viršininko div. gen. S. Pundzevičiaus raštas plk. J. Šarauskui.

Lietuvos centrinio valstybės archyvo Krašto apsaugos ministerijos įstaigų ir karinių dalinių asmens sudėties dokumentų kolekcija

likvidavus Lietuvos kariuomenę, iš pareigų atleistas ir plk. J. Šarauskas, o jo vieton paskiriamas iki tol skyriaus vedėju dirbęs Bronius Žekonis, apie kurį bus rašoma kitoje publikacijos dalyje.

1940 metų vasara Karo muziejui, kaip ir visai Lietuvai, buvo klaidus metas. 1942 m. leistame „Lietuvių archyve“, straipsnyje „Karo muziejaus vargai“, apie tai rašo buvęs ilgametis Karo muziejaus konservatorius ats. mjr. Petras Šestakauskas. Pateikiame šio straipsnio ištrauką apie muziejaus išlikimo vargus (kalba netaisyta).

„Pirmasis Karo Muziejaus puolimas įvyko po apsilankymo Dekanozovo muziejuje. Dekanozovui aiškiai nepatiko Nepriklausomybės skyrius ir kiti išstatyti eksponatai ir prie pirmo pasimatymo su gen. Vitkausku pareiškė, kad muziejus šiaip gerai atrodo, bet, deja, didelė eksponatų dalis neatitinka geriems santykiams su SSSR.

Dar neatslūgus pirmajam puolimo įspūdžiui, tuojau atsirado antrasis. Petrapilio Artilerijos Istorinis Muziejus per J. Paleckį pranešė, kad jis steigia savo muziejuje lietuvišką skyrių, todėl prašo vėliavas, istorinius ginklus ir kitus eksponatus perduoti Artilerijos Istoriniam Muziejui, naujai steigiamam lietuviškam skyriui. Šiuos puolimus ir reikalavimus apsvarsčius ir pasirengus duoti tinkamus atsakymus, ypač Artilerijos Istoriniam Muziejui, tuojau vėl Karo Muziejaus administracijai atsirado naujų rūpesčių.

Karo Muziejų aplankė agitpropo atstovai su dailininku Žuku priešaky. Apžiūrėję muziejų, agitpropo atstovai pareiškė, kad toks muziejus Socialistinei Lietuvos Respublikai visai nereikalingas. Labai griežtai buvo pasisakyta prieš Vytauto Didžiojo statulą, nes Vytautas buvęs didžiausias imperialistas ir masių skriaudėjas, todėl jį reikėtų tuojau iš muziejaus išimti. Kiti muziejaus galerijoje esantieji karaliai ir kunigaikščiai irgi pakliuvo į nemalonę, jie buvo traktuojami kaip liaudies priešai ir išimtini iš muziejaus.

Klausiusiems šių nurodymų darėsi kaktu, kad agitpropo atstovams ir viduramžių istoriniai asmenys pasidarė liaudies priešais ir kad taip lengvai klausimas išsprendžiamas.

Po tokių apsilankymų ir nurodymų tiesiog nežinia buvo, kas daryti ir kur kreiptis, kad būtų apginta per ilgus metus sukurta įstaiga. Akcijai prieš Karo Muziejų didėjant, muziejaus administracija nutarė jį kuriam laikui uždaryti, paskelbus, kad muziejus reorganizuojamas.

Uždarius muziejų, buvo kreiptasi į kariuomenės vadą brig. gen. Žemaitį ir politinį vadovą Macijauską, prašant, kad jie aplankytų muziejų ir duotų savo nurodymų bei pataisų. Šių asmenų muziejuje buvo laukiama su didžiausiu įtempimu, nes jų rankose buvo Karo Muziejaus likimas.

Gen. Žemaičiui ir politvadovui Macijauskui Karo Muziejų aplankius

ir susipažinus su muziejaus turiniu, buvo gauti iš jų kai kurie nurodymai ir pareikalauta iš muziejaus administracijos darbo planas ateičiai. Atrodė, kad reikalai klostėsi teigiama linkme, todėl tas apsilankymas raminausiai paveikė. Administracijos ūpas pagerėjo, bet gaila, kad neilgam. Liaudies Seimo susirinkimo proga į muziejų atvyko grupė raudonosios armijos politrukų su nemažu skaičium „piliečių“. Politrukai pareikalavo parodyti muziejaus salę. Ją apžiūrėję pareiškė, kad muziejuje susirinkusiai publikai jie tuojau dainuos ir šoks. Pradėjus įrodinėti, kad pasauly niekur nėra tokių atsitikimų, kad muziejuje šoktų ir kad sukeltos dulkės naikina eksponatus, vis tiek buvo pakartotinai pareikšta, kad šokiai įvyksią. Tik vienam iš politrukų palaikius muziejaus atstovo mintis, buvo atsakyta nuo Karo Muziejaus salėje numatytų šokių.

Be kasdieninių vargų, žiūrėk, koks nors vėl nemalonumas užklumpa, Lietuvą priėmus į Socialistinių Respublikų šeimą, ateina į muziejų du komjaunuoliai pareikšdami, kad kompartijai pritarus, jie surengs muziejaus sodely šokius. Įsivaizduokit sau. Vietą, kur Nežinomojo Kareivio kapas, kur lietuvių tautos sūnūs ir dukros džiaugsmo ir liūdesio valandoje guodžiasi, atiduodami šiam kapui savo pagarbą, kur motinų ašaromis nušlakstyta – tą vietą komjaunuoliai tryps.

Reikėjo rasti išeitį. Buvo skubiai sušaukta muziejaus administracija, kuri vieningai nutarė šioms užmačioms pasipriešinti. Karo Muziejaus politinis vadovas tuojau paskambino telefonu kompartijai ir įrodinėjo, kad sodely šokti nepatogu, ir pasiūlė kaip tinkamiausią vietą Vieniybės aikštę. Kitą dieną buvo patirta, kad šokiams pasirinkta Vieniybės aikštė.

Atvykus komajunuoliams atsakymą gauti, buvo pareikšta, kad partija atsisakė muziejaus sodelyje daryti šokius. Jų veiduose matyti buvo nepasitenkinimas. Negavę prie Nežinomojo Kareivio kapo pasišokti, tiek tik atsikeršijo, kad per karo komendantą įsakė tučtuojau pakeisti kabėjusias ant muziejaus valstybinę ir tautinę vėliavas į raudonas.

Karinė vadovybė Karo Muziejų pradėjo lyg ir toleruoti ir jo būseną darėsi pakenčiamesnė. Deja, tik tai truko neilgai. Lietuvišką kariuomenę įjungus į raudonąją armiją – 29 teritorinį šaulių korpa, Karo Muziejus vėl atsidūrė neaiškioje būsenoje.

Administracijai teko nugirsti, kad muziejus numatomas perduoti Švietimo Liaudies Komisariatui ir kad muziejaus likimas neaiškus. Buvo kreiptasi į komisarą Venclovą, iš kurio irgi sužinota, kad tikrai yra balsų už Karo Muziejaus sulikvidavimą, juo labiau kad jis likęs be užnugario.

Karo muziejaus administracija iš komisaro Venclovos kalbos suprato, kad muziejaus sulikvidavimas turės įvykti netrukus ir muziejaus eksponatai bus išskirstyti po kitus muziejus. Komisariate buvo girdėti, kad ir buv. Karo

Muziejaus Nepriklausomybės kovų eksponatų dalis pasiliks naujai numatytam kažkokiam muziejui įkurti. Vėliau teko sužinoti, kad buv. Karo Muziejui perimti yra duotas įgaliojimas ir numatyta komisija.⁴¹

Liaudies švietimo komisariatas iš tikrųjų sudarė tokią komisiją, kuri Kultūros muziejaus direktorių Paulių Galaunę įgaliojo perimti buvusį Karo muziejų.

Iškilo akivaizdus muziejaus sunaikinimo pavojus. Direktorius plk. J. Šarauskas ieško užtarimo kur tik įmanoma, lanko visus bent kokią įtaką turinčius asmenis įrodinėdamas Karo muziejaus reikalingumą ir prašydamas užtarimo. Nutarta įsigyti kuo daugiau sovietinių eksponatų. Iš komisaro gaunamas pažadas greitai ir be muziejaus administracijos žinios nieko nedaryti. Muziejaus pavadinimas pakeičiamas į Kariškai istorinį, tačiau nuo to muziejaus likimas nepagerėja. Toliau cituoju minėtą ats. mjr. P. Šestakauską: „Išplaukia į paviršių Liaudies Kovų Muziejus, kuris numatomas įkurti Kariškai Istorinio Muziejaus sąskaita. Liaudies kovų Muziejaus organizatorius J. Būtėnas visur pasiskelbė, kad jis Kariškai Istorinio Muziejaus būsiąs direktorius ir įkursiąs čia Liaudies Kovų Muziejų. Organizatorius energingai griebėsi darbo. Spauda jam lengvai prieinama, tuo tarpu kai Kariškai Istorinio Muziejaus nespausdinamas nė vienas straipsnis bei paaiškinimas.

Liaudies Kovų Muziejaus organizatorius komandiruojamas į Maskvą įrengti Tautų Muziejuje lietuvišką skyrių. Aplanko Maskvos ir Leningrado muziejus ir sugrįžęs jaučiasi muziejų reikalų „žinovas“ esąs. Pateikia Švietimo Liaudies Komisariatui Liaudies Kovų Muziejaus struktūrą. Organizuojamam muziejui paimamos iš Kariškai Istorinio Muziejaus trys salės eksponatams sudėti ir vienas kambarys darbo būstinei.

Kariškai istorinio Muziejaus administracija ginasi kiek gali. Įrodinėja, protestuoja ir šaukiasi pagalbos iš korpo vadovybės. Tiesa, korpo vadovybė palaiko Kariškai Istorinį Muziejų, bet gen. Žemaičiui išvažiavus, lieka komisaras Macijauskas, su kuriuo Švietimo Liaudies Komisariatas, kaip su buvusiu kalviu, nelabai nori skaitytis ir laiko jį nekompetentinga asmenybe. Liaudies Kovų Muziejaus organizatorius kiekviena proga pareiškia, kad SSSR muziejuose niekur nematęs carų ir kunigaikščių portretų, matęs tik Maskvos Istoriniame Muziejuje Petro I portretą, ir tai nežymioje vietoje. Atseit ir iš Kariškai Istorinio Muziejaus reikia kunigaikščių portretus ir biustus išmesti. Be to, pareiškė, kad greit būsianti paskelbta Lenkijos Socialistinė Respublika, todėl reikia išimti iš muziejaus ir eksponatus, vaizduojančius mūsų kariuomenės kovas su lenkais.

Kariškai Istorinio Muziejaus būsenai smarkiai pablogėjus, muziejaus

⁴¹ P. Šestakauskas, Karo muziejaus vargai, Lietuvių archyvas: bolševizmo metai, Kaunas, 1942, p. 243–248.

administracija nutarė, kad būtina reikalinga komandiruoti du žmones iš muziejaus personalo į Maskvą ir Leningradą susipažinti su ten esančiais muziejais. Visas daromas kliūtis e. Muziejaus direktoriui p. plk. J. Šarauskui nugalėjus, pavyko išrūpinti kelionę dviem asmenim, skyrių vedėjams B. Žekoniui ir P. Šestakauskui, kuriems buvo pavesta pagrindinai išstudijuoti Maskvos ir Leningrado muziejus. Atvykę muziejaus tarnautojai į Maskvą, negalvodami apie poilsį, iš traukinio tuojau nuvyko į Istorinį Muziejų pasižiūrėti, kaip ten atrodo Petro I portretas, pakabintas tamsioje kertėje. Didžiausiam jų nustebimui, Petro I epochai pavaizduoti eksponatų išdėstymui užimta viena salė. Be Petro I, rado visus carus ir jų epochoms pavaizduoti visus eksponatus. Leningrado muziejuose buvo rastas paveikslas Nikalojaus II su senatu ir salės su arais ir kitais panašiais eksponatais. Kodėl Liaudies Kovų Muziejaus organizatorius viso to nematė, man ir šiandien nesuprantama.

Sugrįžę Kariškai Istorinio Muziejaus komandiruoti tarnautojai visus savo įspūdžius išdėstė Švietimo Liaudies Komisariatui, bet, jų nustebimui, jiems buvo pasakyta, kas ten galima, mums negalima, nes mes dar nepribrendę. Bet kaip ten bebūtų, Liaudies kovų Muziejaus organizatorius buvo nebevienintelis muziejų „specialistas“.

Kariškai Istorinio Muziejaus apsigynimo akcijai sustiprinti kelis kartus buvo kviečiamas iš kompartijos Centro Komiteto švietimo reikalams atstovas Zdanavičius. Kad ir kaip buvo kviečiamas, bet jis Kariškai Istorinį Muziejų aplankyti vengė, nors besioorganizuojantį Liaudies Kovų Muziejų keletą kartų buvo aplankęs ir neoficialiai. Kariškai Istorinio Muziejaus administracijai nežinant, apžiūrėjo muziejų. Zdanavičius, kviečiamas į muziejų, kiekvieną kartą pareiškėdavo, kad laikas būtų nuimti gen. Žukausko, Putvinsko, Juozapavičiaus ir Lukšio biustus. Nors savo pageidavimus jis kelis kartus buvo pakartojęs, bet muziejaus administracija Zdanavičiui įrodinėjo, kad pertvarkymus muziejuje ir jo sodelyje daryti be komisijos sprendimų nėra galima.²

Nesulaukiant Zdanavičiaus, buvo pakviestas kompartijos CK propagandos skyriaus viršininkas V. Kurojedovas, kuris muziejų aplankė 1941 m. sausio 17 d. 23 val. Išbuvęs iki 3 val., išeidamas jis pareiškė, kad muziejus vertas paramos, ir, kaip buvo girdėti, įrodinėjo Zdanavičiui, kad Kariškai istorinis muziejus yra remtinas. Tuo metu muziejui jau vadovavo dailininkas Bronius Žekonis. Kariškai istorinio muziejaus sunaikinimo akcija lyg ir atslūgo, bet Liaudies kovų muziejaus, vėliau pavadinto Revoliucijos muziejumi, organizatorius vis dar varė akciją prieš Karo muziejų.

Kad ir ši kliūtis būtų pašalinta, B. Žekonis įsako tarnautojams Revoliucinio muziejaus organizatoriaus į Kariškai istorinį muziejų neįleisti. Julius

² Ten pat.

Bronius Žekonis
apie 1940–1941 m.

Kupiškio etnografijos muziejaus
rinkiniai

Būtėnas „Tiesoje“, 1941 m. vasario 14 d. straipsnyje, skundžiasi ir priekaištauja Kariškai istorinio muziejaus administracijai dėl jam daromų kliūčių organizuojant muziejų. Tačiau buvo jaučiama, kad muziejaus reikalai gerėja. Buvo sudaryta komisija Kariškai istoriniam muziejui pertvarkyti. Nors komisijos sudarymas dar nereikšė reikalų pagerėjimo, tačiau buvo jaučiama šiokia tokia tolerancija. Tarp komisijos narių irgi atsirado keletas asmenų, kurie smarkiai palaikė Revoliucijos muziejaus organizatoriaus tezes ir buvo pareiškę, kad Kariškai istorinis muziejus šiais laikais nebereikalingas. Vėliau ir jie kažkaip nubluko.

„Kariškai Istorinio Muziejaus direktorius B. Žekonis komisijos susirinkimo laukė su didžiausia baime, nes teko nugirsti, kad iš komisijos sprendimų Zdanavičius, J. Būtėnas, Venclova ir visa eilė šio lagerio asmenų tikėjosi susilaukti Kariškai Istorinio Muziejaus laidotuvių. Deja, įvyko kitaip. Neoficialioje pirmojo posėdžio polemikoje buvo jaučiama, kad muziejaus laidoti nebereikės. Čia nusipelnė keletas asmenų, kurių pavardžių negaliu skelbti, nes nesu gavęs jų sutikimo.

Komisijai dar darbo neužbaigus, iš kompartijos atstovo Zdanavičiaus vis plaukė reikalavimai nuimti biustus. Vieną dieną buvo įsakyta nuimti Juozapavičiaus ir kareivio Lukšio, o jei ne karas, tai būtų reikėję nuimti gen. Žukausko ir Putvinskio biustai.“³

Pagal ats. mjr. P. Šestakauską, vienas didžiausių Kariškai istorinio muziejaus griovėjų buvo Zdanavičius. Jam visa, kas lietuviška, buvo nepakenčiama, tad lengva širdimi nuo visko atsisakydavo. Sumontavus sodelyje granito lentas su knygnešių pavardėmis, jis pirmas labai susijaudino ir įtarė, kad tai padaryta kontrrevoliuciniais sumetimais. Zdanavičiui per Revoliucinio muziejaus direktorių buvo nusiųsta sutartis, kurioje aiškiai buvo matyti, kad lentos užsakytos 1940 m. gegužės mėnesį, bet reikalas tuo nesibaigė be NKVD įsikišimo. Buvo įsakyta pavardės nudaužyti, bet muziejaus administracija, užuot nudaužiusi, pridengė jas faneros lakštais ir aptaškė cemento skiediniu. Taigi nežinančiajam atrodė, kad knygnešių pavardės panaikintos.

„Bolševikams iš Kauno pasitraukus, uždėtos faneros nuo knygnešių buvo nuimtos, ir jų garbingos pavardės vėl pradėjo byloti lietuviui apie sunkią mūsų tautos praeitį, nepakenčiamą velikarosų priespaudą ir jų imperialistinius siekimus, pridengtus raudonąja skraiste.

³ Ten pat.

Zdanavičiui nepatiko ir Kariškai Istorinio Muziejaus bokšte dar varpais tebeskambančios patriotinės melodijos, Laisvės varpas jau buvo nutildytas. Jis pageidavo, kad varpų muzika skambintų ką nors panašaus į „Široka strana moja rodnaja...“, bet muziejaus administracija įrodė, kad tokiam pakeitimui nėra prietaisų, dėl to varpų muziką teko visai sustabdyti.⁴

Ir štai 1941 m. birželio 23 d. 12 val., K. Donelaičio gatve tebesprunkant bolševikų kariuomenės likučiams, vėl nuskambėjo Tautos himnas, kurį giedoja susirinkusi minia, suskambo Laisvės varpas ir buvo iškeltos valstybinė ir tautinė vėliavos. Atgijo ir ilgai tylėjusi varpų muzika: pasigirdo lietuvių širdžiai artimos melodijos. Atnaujintos ir žuvusiųjų dėl Lietuvos laisvės pagerbimo iškilmės prie Nežinomo kareivio kapo, kurias brg. gen. Feliksas Baltušis-Žemaitis einančiam muziejaus direktoriaus pareigas plk. J. Šarauskui prieš kelis mėnesius žodžiu buvo įsakęs sustabdyti.

„Nors Kariškai Istorinis Muziejus per visą bolševikų okupacijos laiką buvo uždarytas, bet dėl išvengimo visokių eventualumų reikėjo jį leisti karių ekskursijas ir pavienius asmenis, o civilius – tik su atskirais direktoriaus leidimais, nes Liaudies Kovų Muziejaus organizatorius, pasinaudodamas muziejaus uždarymo proga, pradėjo žodžiu ir per spaudą įrodinėti, kad muziejus uždarytas, todėl jo būstines galima panaudoti kuriamam muziejui.“⁵

P. Šestakauskas savo prisiminimuose nurodo, kad 1941 m. balandžio 6 d. Kariškai istorinį muziejų aplankė keli enkavedistai su šeimomis. Enkavedistas Žitkovas, parodęs savo liudijimą, paprašė muziejaus direktoriaus B. Žekonio leisti jam muziejuje fotografuoti. Leidimo negavęs užsirašė direktoriaus pavarde ir pradėjo apžiūrinėti muziejų. Nepraėjus nė pusvalandžiui buvo skubiai iškviestas direktorius B. Žekonis. Žitkovas plūsdamasis jį nusivedė į Vytauto kapelos užkulisius. Ten apie mėnesį stovėjo ant grindų pastatytas ir apdengtas Lenino biustas. Žitkovas su savo palydovais rado nuo biusto nuimtą uždangalą ir juo moteriškai aprištą Lenino veidą. Žitkovas ir jo palydovai rėkė nesiklausydami jokių paaiškinimų. Rodydami į Lenino biustą, vis kartojo, kad Lietuvos kunigaikščiai pagarbiai pastatyti muziejaus salėje ant postamentų, o iš Lenino biusto tyčiojasi. Žadėjo „kontrrevoliucinę“ muziejaus administraciją sudoroti.

Toliau P. Šestakauskas savo prisiminimuose rašo: „Šiam incidentui pasibaigus, Žitkovas įprastomis enkavedistui manieromis prikibo prie muziejaus aiškintojo, pareikšdamas, kad aiškintojas apie Vytautą kalbą kaip apie šventąjį ir t. t. Žitkovas, išėjęs iš muziejaus, sodelyje linksmai nusiteikęs visokius kalinkos-malinkos šokius išdarinėjo. Jis džiaugėsi, kad atsikeršijo už neleidimą

⁴ Ten pat.

⁵ Ten pat.

muziejuje fotografuoti.⁶

Dabar atidžiau pažvelkime į abiejų direktorių biografijas. Plk. J. Šarauskas 1936 m. gavo leidimą išvykti gydytis į Sovietų Sąjungą, nes buvo 4 kartus sužeistas, 8 kartus operuotas, todėl 1940 m. gruodžio mėnesį suimtas tardytojui apklausos lape nurodo, kad po sužeidimo nešiojo metalinį bandažą, kas trukdė jam lipti laiptais ir važiuoti motociklu, todėl 1936 m. kelioms savaitėms išvyko gydytis į Jaltą, Kislovodską, iš kur kaip „inturistas“ lankėsi Maskvoje. Be to, išvardija valstybes, kuriose jam teko būti: Suomiją (1926), Vokietiją (1927), Austriją (1931), Šveicariją ir Vengriją (1931 ir 1933).

Enkavedistų suimtas J. Šarauskas įkalinamas Kauno sunkiųjų darbų kalėjimo 4-ajame mirtininkų skyriuje. 1941 m. birželio 22–23 d. prasidėjus karui, mirtininkai išvežami į Minsko kalėjimą. Po poros dienų, birželio 25 d., hitlerininkai bombardavo Minską. Nusilpę kaliniai buvo išvesti iš kalėjimo ir pėsčiomis toliau vedami rytų kryptimi. Pakeliui nusilpusiuosius šaudė vietoje. Apie tai atsiminimų knygoje „Kaip jie mus sušaudė“ aprašo Minsko kalinys, enkavedistų šaudytas, bet likęs gyvas Jonas Petraitis. Tarp sušaudytųjų buvo lietuvių inteligentų, dvasininkų, karininkų, politikos veikėjų. Birželio 26 d. likusių gyvųjų kolona pasiekė už keliasdešimties kilometrų buvusį Červenės kalėjimą. Taip pat gyvas iš to košmaro ištrūkęs ir JAV gyvenęs Osvaldas Žadvydas prisimena, jog plk. J. Šarauskas visą birželio 26-ąją kliedėjo, iš 26-osios į 27-ąją pasijuto geriau, tačiau, išgirdęs pirmuosius šūvius, kuriais buvo nužudyti likimo broliai, labai nusilpo ir kiti kaliniai toliau vedė jį už rankų, vėliau mėgino nešti, bet apsaugininkai, tai pastebėję, įsakė paleisti. Pulkininkas susmuko. Tuomet prišokęs enkavedistas dviem šūviais nutraukė J. Šarausko gyvybę. Taip Baltarusijos žemėje, netoli Červenės, krito Lietuvos karininkas, antrasis Karo muziejaus vadovas (viršininkas) Juozas Šarauskas.

Įvairiausių nuomonių teko išgirsti ir perskaityti apie **trečiąjį muziejaus viršininką Bronių Žekonį**, kuris 1940 m. gruodžio 11 d., pirmą kartą muziejaus istorijoje, paskiriamas direktoriumi. Gražiam Aukštaitijos mieste Kupiškyje viena centrinių miesto gatvių pavadinta jo vardu. Pirmas sutiktas pusamžis kupiškėnas, paklaustas, ką žino apie žmogų, kurio vardu pavadinta gatvė, su pasididžiavimu atsakė: „Tai buvo pirmasis „Šluotos“ žurnalo redaktorius ir Karo muziejaus direktorius.“ Jau atgimusioje Lietuvoje Karo muziejuje teko girdėti ir nepalankių atsiliepimų apie šį žmogų. Panūdau sužinoti daugiau apie šio jauno vadovo veiklą, pažiūras ir likimą.

Bronius Žekonis gimė 1911 m. vasario 17 d. Panevėžio apskrities Šimonių valsčiaus Juodžiūnų kaime mažžemių valstiečių šeimoje. 1930 m. įstojo į Kauno meno mokyklą. Kaip savo prisiminimuose rašo jo kraštietis bendramokslis

⁶ Ten pat.

B. Žekonio naudota dėžutė teptukams ir uniformos diržas.

Kauno IX forto muziejaus rinkiniai

B. Motuza žurnale „Pergalė“, Bronius buvo kuklus ir švelnus, bet į mokslus kibo kietai, daug dirbo, siekė užsibrėžto tikslo. Nuo mokslo jauno studento neatbaidė netgi nepritekliai, kurių jam teko nemažai patirti. Tuos nepriteklus jisai pats savo jėgomis įveikdavo – gaudavo vieną kitą „užsakymą“, jį gerai atlikdavo ir išbrisdavo iš smulkių, įkyrių studentiškų skolų. Džiaugdavosi savo laimėjimais, šviesiai žiūrėjo į ateitį.

Anksti jaunuolis subrendo, anksti susiformavo jo pasaulėžiūra, politinės pažiūros. Talentingas aukštaitis nesiruošė pataikauti ir palaikyti ryšių su išglebusiu miesčionišku buržuaziniu elitu, jo užsakymu kurti miesčioniškų salonų. Tas principas vedė jį į sąmoningą apsisprendimą padėti tautai vaduotis iš kapitalo vergovės. Dar besimokydamas meno mokykloje Bronius įsijungė į revoliucinį judėjimą, kaip pagrindininkas talkino kompartijai. Visur buvo reiklus sau ir kitiems, sąžiningai atlikdavo viską, kas jam būdavo pavedama.

B. Žekonis labai norėjo studijuoti tapybą, bet pasirinko grafiką, susipažino su visomis jos technikomis, litografija, medžio raižyba, ofortu. Labiausiai Bronių traukė lino graviūra. Nemėgo jis visokių prašmatnybių, techninių triukų, ypač bodėjosi grynu natūralumu.

Dar būdamas meno mokyklos studentas B. Žekonis dažnai dalyvaudavo etnografinėse ekspedicijose, rinko liaudies meno eksponatus. Paliko daug įvairių piešinių, nuotraukų.

Būdamas santūrus, bet veiklus ir principingas, nepakantus socialinei neteisybei, netrukus atkreipė smetoninės žvalgybos dėmesį, buvo sekamas.

LCVA saugoma nemažai operatyvinių saugumo agentų pranešimų apie B. Žekonio pogrindinę veiklą. Viename jų, rašytame 1934 m. lapkričio 9 d. saugumo agento slapyvarde „Piladas“, nurodoma, kad „menininkų komunistų grupę sudaro Žukas, Penčyla, Trečiokaitė, Žekonis. Iš viso 10 asmenų, kitų pavardės aiškinamos“. Kitame, 1935 m. vasario 20 d. agento „Žiogo“ pranešime Kauno apygardos policijos viršininkui, rašoma: „Žekonis Šimonių draugams kalba, kad Lietuvoje komunizmas smarkiai plinta ir jam pritariančių kaskart didėja. Sekama.“

1936 m. sausio 24 d. pateikiama informacija, kad 1935 m. gegužės 28 d. B. Žekonis Panevėžio apygardos teismo prokuroro buvo kaltinamas priklausęs komunistų partijai ir veikias jos naudai. Byla nutraukta nesant pakankamų kaltės įrodymų.

Taigi visiškos priklausomybės uždraustai pagrindinei kompartijai jokiuose archyvuose neteko aptikti. Mįslingas yra 1938 m. lapkričio 28 d. Saugumo departamento skyriaus viršininko K. Mačiulio raštas agentūros skyriaus viršininkui: „Prašau pavesti išsiaiškinti, ar tikrai B. Žekonis priklauso Lietuvos kompartijai. Gal seniau jis tik priklausė, o dabar jau yra iš jos išstojęs.“

1936 ir 1937 metais B. Žekonis atliko privalomąją karinę tarnybą Pirmajame pėstininkų pulke. 1938 m. priimant B. Žekonį į krašto apsaugos tarnybą, Saugumo departamento direktorius Augustinas Povilaitis, atsakydamas Kariuomenės štabo II skyriaus viršininkui į užklausimą apie B. Žekonį, nurodo: „Per paskutinius dvejus metus jo veikimas komunistų partijoje nepastebėtas, tačiau pasikalbėjimuose su darbininkais dar praėjusią vasarą gyrė SSSR santvarką.“ Pradėjęs dirbti Karo muziejuje ir po sovietinės okupacijos susidūręs su bolševikine prievarta bei požiūriu į tautos istorines vertybes, kartu su P. Šestakausku apsilankęs Maskvoje ir Leningrade, kaip matėme iš pastarojo prisiminimų, B. Žekonis, jei ir nepakeitė savo socialistinių pažiūrų, tai bent ėmė blaiviau žiūrėti į bolševikinę realybę ir prievartos metodus. Prisiminkime jo pastangas kompartijai ir enka-vedistams likviduojant Karo muziejų. Dirbdamas direktoriumi rūpinosi sodelio knygnešių lentos išsaugojimu – ji buvo uždengta faneros lakštais ir užtašyta cemento skiediniu imituojuant bronzinių raidžių sunaikinimą.

Vokiečių okupacijos metais B. Žekonis buvo paieškomas gestapo, dažnai keitė gyvenamąją vietą, slapstėsi. Jį suimti pavyko tik hitlerinės okupacijos Kaune pabaigoje, 1944 m. gegužės 9 d. Pirmiausia buvo uždarytas į Kauno sunkiųjų darbų kalėjimą, o netrukus į IX fortą. Iki Raudonosios armijos sugrįžimo į Kauną buvo likusios kelios savaitės. Hitlerininkai skubėjo. Specialiosios komandos atkasinėjo čia nukankintų ir nužudytų karo belaisvių palaikus ir degino.

IX forto kamera, kurioje 1944 m. prieš sušaudymą kalėjo B. Žekonis. 2012 m.

Vienoje kameroje tuomet kankinosi ir B. Žekonis. Ilgametė IX forto muziejaus darbuotoja, direktorės pavaduotoja Julijana Menciūnienė prisimena, kad kameroje buvo likęs pieštuku padarytas įrašas „B. Žekonis“. Muziejų remontuojant per neapsižiūrėjimą jis buvo sunaikintas. B. Žekonio kalinimo byloje nurodyta 1944 m. liepos 4-oji. Tą dieną jam įvykdyta mirties bausmė. Bėgdami iš Kauno hitlerininkai liepos 6–10 dienomis Kauno IV ir IX fortuose sušaudė keletą tūkstančių žmonių. Tarp jų buvo ir B. Žekonis – jaunas, talentingas 33 metų dailininkas, trečiasis Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktorius.

Amžininko B. Matuzos žodžiais, B. Žekonis buvo plačių užmojų, veržlios prigimties, sąžiningas, principingas, be galo mylintis Lietuvą žmogus, talentingas menininkas.

Negalima pasmerkti žmogaus vien už jo politines-idėjines pažiūras, juolab kad tos pažiūros buvo nuoširdžiai savo idėjų tikslingumu tikinčio, tačiau bolševikinės propagandos suklaidinto žmogaus.

Už nuotraukas autorius nuoširdžiai dėkoja Kauno IX forto muziejaus vyr. fondų saugotojai Adelei Kirilavičienei, Kupiškio etnografijos muziejaus direktorei Violetai Aleknienei ir vyr. fondų saugotojai Aušrai Jonušytei.

NAUJAUSIŪJŲ LAIKŲ KARYBOS ISTORIJOS SKYRIAUS EKSPOZICIJA „ANTINACINIS IR ANTISOVIETINIS PASIPRIEŠINIMAS LIETUVOJE 1941–1956 M.“

Antanas Jankūnas

2012 m. liepos 3 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje, buvusioje lėktuvo „Lituanica“ memorialinėje salėje, atidaryta nauja ekspozicija „Antinacinis ir antisovietinis pasipriešinimas Lietuvoje 1941–1956 m.“, skirta 1941 m. birželio Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo kovos, ats. brg. gen. Povilo Plechavičiaus vadovautos Lietuvos vietinės rinktinės ir 1944–1953 m. Lietuvos ginkluotojo pasipriešinimo laikotarpiui. Čia galima išvysti apie 60 daiktinių eksponatų, iš kurių įdomiausi – 1938 m. modelio šautuvo „Mauser“ fragmentas (1941 m. birželį šį šautuvą naudojo Šaulių sąjungos XIX rinktinės Nemunaičio būrio priešpaskutinis vadas ats. j. psk. Jonas Prieskienis), pokario Lietuvos partizanų antisovietinei spaudai dauginti naudotas rotatorius „Roto-Und Debegs Werke A-G“ ir Lietuvos Laikinosios Vyriausybės ministrui pirmininkui prof. Juozui Ambrazevičiui-Brazaičiui (1903–1974) po mirties įteiktas Vycio Kryžiaus ordino Didysis kryžius.

Ekspozicijos vitrinose rodomos antinacinio ir antisovietinio pasipriešinimo laikotarpio periodinės spaudos ir nuotraukų kopijos, 25 pokario partizanų ginklai (kulkosvaidžiai, pistoletai-kulkosvaidžiai, karabinai), kiti Vytauto Didžiojo karo muziejaus fondų rinkiniuose esantys 1941 m. birželio sukilimo dalyvių, Lietuvos vietinės rinktinės savanorių ir pokario rezistencijos dalyvių asmeniniai daiktai, apdovanojimai.

Lankytojai gali pamatyti ne tik tris skirtingo laikotarpio rūbų rekonstrukcijas, bet ir ypač vertingą Antano Juozo Ilgausko (1913–2002), tautinės olimpiados „Aplink Lietuvą“ čempiono (1938), Lietuvių aktyvistų fronto (LAF) nario motociklą „Harley-Davidson“ (1938), kuriuo jis Kaune vežiojo ginklus 1941 m. birželio sukilimo dalyviams. Taip pat eksponuojami lietuvių tremtinių kapų kryžiai, kuriuos 1989 m. ekspedicijos dalyviai parvežė į Lietuvą iš Igarokos (Sovietų Sąjunga). Ekspoziciją puikiai papildė dailininko Valentino Gerulaičio nutapyti Vietinės rinktinės vado (1944) ats. brg. gen. Povilo Plechavičiaus, partizanų vadų gen. (dim. brg. gen. laipsnis suteiktas po mirties) Jono Žemaičio-Vytauto ir partizanų gen. (dim. brg. gen. – po mirties) Adolfo

Ekspozicijos fragmentas. Pokario partizanų ginklai. 2012 m. liepa

Ramanausko-Vanago, Lietuvos laisvės armijos (LLA) vadovo (brg. gen. – po mirties) Kazimiero Veverskio-Senio ir jo brolio dim. mjr. Prano Veverskio-Pagirio portretai. Pirmą kartą galima pamatyti dailininko Prano Lapės 1948 m. nutapytą Švedijon laikinai atvykusio Tauro apygardos Maironio kuopos vado (kpt. – po mirties) Kazimiero Pyplio-Mažyčio (1923–1949) portretą.

Pirmą kartą eksponuojamos Lietuvos 1941 m. birželio 22–28 dienų sukilėlių sąjungos ir 1941 m. gruodžio mėnesį įkurtos slaptos lietuvių tautinės, karinės ir politinės organizacijos Lietuvos laisvės armijos (LLA) vėliavos.

Pagrindinis ekspozicijos tikslas – akcentuoti lietuvių karių savanorių patriotinės-auklėjamosios veiklos svarbą visuomenei, žadinti jos domėjimąsi 1941 m. birželio sukilimu ir pokario rezistencija. Ekspozicijos koncepcija – kova spauda ir ginklu.

1940 m. birželio 15 d. Sovietų Sąjungos armijos divizionams peržengus neutralios Lietuvos valstybės sieną ir prasidėjus Lietuvos sovietizacijai, lietuviai panoro organizuoti nelegalias antisovietines organizacijas ir grupes. 1940 m. lapkričio 17 d. ats. plk. Kazio Škirpos iniciatyva buvę nepriklausomos Lietuvos valstybės vyrai Berlyne įkūrė pasipriešinimo organizaciją – Lietuvių aktyvistų frontą, kuris pradėtų kovą „už Tėvynės Lietuvos išlaisvinimą iš komunistinio sovietų jungo“. Netrukus per ryšininkus ir lietuvių pasienyje įsteigtus LAF postus buvo išplėtotas platesnis ir pastovesnis Berlyno LAF ryšys su Kauno

Ekspozicijos fragmentas. 2012 m. liepa

ir Vilniaus štabais. 1941 m. birželio viduryje vykstant masiniams gyventojų (tarp jų ir LAF Vilniaus štabo narių) suėmimams ir trėmimams, pasipriešinimo pagrindis pereina į kovinę parengtį. Prasidėjus Sovietų Sąjungos ir nacistinės Vokietijos karui, 1941 m. birželio 22 d. 10 val. pagrindiniame LAF štabo posėdyje vieningai nutariama sukilti.

1941 m. birželio 23-iosios rytą LAF įgaliotinis ats. j. ltn. Leonas Prapuolenis per Kauno radiofoną paskelbė, kad sudaroma Lietuvos Laikinoji Vyriausybė ir atkurama nepriklausoma Lietuvos valstybė. Prasidėjusiame masiniame sukilime veikė apie 16 000–20 000 sukilėlių, kurie galėjo sudaryti apie 400 būrių. Intensyviausiai sukilimas vyko Kaune, Vilniuje, Panevėžio, Utenos, Mažeikių, Švenčionių, Šiaulių ir Ukmergės apskrityse. Kartu su vadinamosios studentų koalicijos nariais Kaune ir iš Raudonosios armijos 29-ojo šaulių teritorinio korpuso pasitraukusiais kariais Vilniuje kovėsi ir daugiau tautiškai nusiteikusių spontaniškai sukilusių aktyvistų. Sukilimo dalyviai, kai kur be pasipriešinimo, užima svarbesnius punktus, į savo rankas perima valdžios įstaigas ir įmones, džiūgaudami iškelia trispalves, nuginkluoja raudonarmiečius ir palaiko viešąją tvarką. Kaune išleidžiamas pirmasis dienraščio „Į laisvę“ numeris.

1941 m. birželio pabaigoje okupacinė nacių valdžia įsakė paleisti lietuvių ginkluotus dalinius, o rugpjūčio 5-ąją – ir Lietuvos Laikinąją Vyriausybę, atkūrusią Lietuvos valstybę. Kovose su sovietais lietuviai neteko maždaug 650 sukilėlių.

Pablogėjus padėčiai Rytų fronte, 1943 m. nacistinė valdžia panoro organizuoti lietuviškąjį SS dalinį, analogišką sukurtiesiems Latvijoje ir Estijoje. Nepavykus įgyvendinti šio tikslo, vokiečiai sutiko, kad Lietuvos kariškiai ir visuomenės veikėjai sukurtų karinį dalinį, vadovaujamą lietuvių karininkų, kuris gintų Lietuvą nuo „raudonojo banditizmo“. Vokiečių karinei valdžiai leidus buvo įkurta Lietuvos vietinė rinktinė. Jai vadovauti sutiko Nepriklausomybės kovų dalyvis ats. brg. gen. Povilas Plechavičius. 1944 m. vasario 16 d. Vietinės rinktinės vadas per radiją kreipėsi į Lietuvos jaunimą ir pakvietė savanorius į jo organizuojamą rinktinę. Nors per savaitę į Lietuvos vietinę rinktinę įstojo 19 500 savanorių, buvo suorganizuota 13 batalionų po 750 vyrų ir iš 2000 žmonių sudarytas atsargos mokomasis batalionas Marijampolėje. Vietinės rinktinės kariai vilkėjo vokiškas uniformas, jų skiriamasis ženklas buvo prie uniforminio švarko rankovės prisiūtas trispalvis trikampio formos antsiuvas. 1944 m. gegužės viduryje, artėjant frontui, okupacinė nacių valdžia Vietinę rinktinę, turėjusią atkurti Lietuvos kariuomenę, panaikino, jos batalionus išformavo, štabą kartu su ats. brg. gen. P. Plechavičiumi suėmė, ne mažiau kaip 86 sušaudė. Apie 3000 karių buvo aprenkti vokiečių karo aviacijos liuftvafės (Luftwaffe) uniformomis ir išvežti į nacistinės Vokietijos kariuomenės pagalbinius dalinius.

Prasidėjus antrajai sovietų okupacijai, lietuvių tauta nuo pat pirmų dienų pakilo į kovą. Dar 1941 m. gruodžio mėnesį Vilniuje įkurta slapta lietuvių tautinė, karinė ir politinė organizacija LLA siekė atgauti Lietuvos nepriklausomybę ne tik politinėmis, diplomatinėmis priemonėmis, bet ir ginkluotomis karinėmis pajėgomis. 1944 m. liepos 20 d. po LLA suskirstymo į 2 sektorius atsirado ginkluoti partizanai „Vanagai“. Kai kurie Birželio sukilimo dalyviai kartu su LLA nariais, Lietuvos vietinės rinktinės savanoriais įsitraukė į pokario antisovietinės rezistencijos veiklą.

Lietuvos partizaninio judėjimo (1944–1953 m.) pradžioje buvo būdingi dideli partizanų būriai. Jau nuo 1945 m. vasaros pastebimas partizanų būrių savaiminis siekis susivienyti, nes tai diktavo partizaninės kovos būtinybė. Netrukus partizaninės kovos taktika pasikeitė. Partizanų būriai buvo mažinami, juose buvo tik apie 50 partizanų. Vengiama atviros kovos su sovietų kariuomenės daliniais. 1948 m. vasarą partizaninį judėjimą pavyko galutinai suvienyti. Susiformavo trys sritys, kurių kiekvieną sudarė apygardos, pastarąsias – rinktinės, kuopos, būriai. 1948 m. pabaigoje partizaninė kova pradėjo silpti. 1949 m. vasario 16 d. buvo įkurta vyriausioji partizanų vadovybė – Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio (LLKS) tarybos prezidiumas. Jai pirmininkauti sutiko partizanų gen. Jonas Žemaitis-Vytautas. Skirtingai nei ankstesni bandymai, šiai vadovybei buvo pavaldūs visos Lietuvos partizanų vadai, dalyvavę steigiamajai-

Ekspozicijos fragmentas, skirtas lietuviams tremtiniam. 2012 m. liepa

me suvažiavime. Priimta LLKS Tarybos deklaracija – dokumentas, šiuo metu pripažintas Lietuvos teisinės sistemos dalimi, sujungęs 1918-ųjų ir 1990-ųjų Lietuvą. 1953 m. organizuotas partizaninis pasipriešinimas baigėsi, nors pavienis truko iki 1956 m. Paskutinis partizanas žuvo 1965 m. Pokario rezistencijos laikotarpiu žuvo apie 20 000 partizanų.

ATNAUJINTA GINKLŲ ISTORIJS EKSPOZICIJA

Vidmantas Airini

Atnaujintoje Vytauto Didžiojo karo muziejaus Ginklų istorijos ekspozicijoje lankytojai gali susipažinti su pasauline ginkluotės istorija. Muziejaus ginklų rinkiniams priklausančių eksponatų gausa ir įvairovė suteikia galimybę parodyti rankinių ginklų raidą nuo XVI iki XX a., neapsiribojant vien pavyzdžiais iš Lietuvos ir kaimyninių kraštų, tačiau pristatant ginklus, pas mus atkeliavusius iš kone visos Europos, o taip pat ir tolimųjų kraštų (Japonijos, Malaizijos, Šiaurės Afrikos, Indijos, Irano, Turkijos, Kaukazo ir kt.). Gausiausią ekspozicijos dalį sudaro originalūs ginklai iš Didžiosios Britanijos, Prancūzijos, Vokietijos, Austrijos, Rusijos, Belgijos, Jungtinių Amerikos Valstijų, Italijos. Lankytojai galės išvysti apie 300 ginklų, kuriuos sudaro: 1) šaunamieji (parakiniai) ginklai – XVI–XX a. šautuvai, XVIII–XX a. pistoletai ir revolveriai, 2) šaltieji ginklai – XVI–XX a. ilgagelėžiai ginklai (kalavijai, kardai, palašai, špagos), XVI–XIX a. ilgakočiai ginklai (ietys, alebardos, spontonai, partizanės), XVIII–XX a. durtuvai, XVII–XIX a. kovos kirviai ir buožės, 3) apsauginė ginkluotė, kurią sudaro XIX–XX a. kariuomenių šalmai. Ginklai eksponuojami prie salės sienų esančiose restauruotose autentiškose tarpukario vitrinose ir naujose vitrinose salės centre. Lankytojai gali apžiūrėti iki šiol neeksponuotas fonduose saugotas muziejines vertybes ir naujus eksponatus.

Salėje eksponuojami rankiniai šaunamieji ginklai yra išskirtinio dėmesio verta, ilgiausiai kaupta eksponatų grupė, pradėta rinkti jau pačioje Vytauto Didžiojo karo muziejaus gyvavimo pradžioje. Grupę sudaro autentiškose tarpukario vitrinose išdėstyti šautuvai, pistoletai ir revolveriai. Didžioji šių ginklų dalis buvo nuosekliai sukomplektuota tarpukario Lietuvos laikais. Ginklai buvo perimami iš kariuomenės, perkami Lietuvoje ir užsienyje. Kai kurias spragas užpildė vėlesniais dešimtmečiais surinktos muziejinės vertybės. Ankstyviausi ekspozicijos vitrinose išdėstyti šaunamieji ginklai yra dagtiniai ir ratukiniai šautuvai. Šaunamųjų ginklų raidą tęsia titnaginiai, kapsuliniai šautuvai ir pistoletai, įvairių konstrukcijų revolveriai. Tolimesnėse vitrinose juos pakeičia tarpinių konstrukcijų ir XIX a. antroje pusėje įsigalėję adatiniai ginklai šliaužiamosiomis spynomis. Dauguma eksponuojamų ginklų yra kariniai, tačiau tarp jų galima išvysti medžioklėje, sportiniam-pramoginiam šaudymui ir civilių savigynai naudotų ginklų pavyzdžius: puošnius šautuvus iš Šiaurės Afrikos ir Turkijos, netipiškos konstrukcijos titnaginius ir kapsulinius šautuvus iš Belgijos

Ginklų istorijos ekspozicijos bendras vaizdas. 2012 m. rugpjūtis

ir Vokietijos, XVIII a. pabaigos–XIX a. pradžios džentelmenų titnaginius pistoletus su atlenkiamais durtuvais iš Didžiosios Britanijos, revolverių pirmtakus – daugiavamzdžius pistoletus. XX a. šaunamieji ginklai yra nuolat pildoma ir keičiama ekspozicijos dalis, kurioje šiuo metu yra eksponuojami Pirmojo ir Antrojo pasaulinio karų bei XX a. antrosios pusės ginklai.

Viliamės, kad Ginklų istorijos ekspozicija taps vieta, tinkančia ir paprastiems lankytojams, ir karo istorija besidomintiems žmonėms, istorikams, kariškiams, atitinkamų sričių specialistams. Ekspozicijos lankytojai turėtų ne tik praturtinti savo žinias, bet ir įdomiai praleisti laiką. Siekiant nuoseklumo ir aiškumo, dauguma šaunamųjų ir šaltųjų ginklų vitrinose išdėstyti pagal „laiko juostą“ – nuo ankstyviausių iki vėlyviausių.

DIDŽIOJOJE SALĖJE ATNAUJINTA EKSPOZICIJA „ĮDOMIAUSI MUZIEJAUS EKSPONATAI“

Arvyda Navickienė

2012 metų vasarą Didžiosios salės ekspozicijoje „Įdomiausi muziejaus eksponatai“ buvo atnaujinta Spaudos rinkinių vitrina. Muziejaus rinkiniuose sukaupta didelė filatelijos kolekcija, todėl nutarėme pradžiuginti lankytojus bene didžiausią susidomėjimą keliančia smulkiąja spauda – pašto ženklais.

Pirmasis pašto ženklas kaip atsiskaitymas už pašto paslaugas atsirado 1840 metais Jungtinėje Karalystėje. Lietuvoje pirmieji pradėti naudoti carinės Rusijos pašto ženklai, tuo metu Mažojoje Lietuvoje – kaizerinės Vokietijos ženklai, o Pirmojo pasaulinio karo metais – vokiški ženklai, ant kurių buvo užspausti užrašai „Postgebiet Ob. Ost“.

Lietuvos valstybingumo raidą galime pamatyti ir pašto ženkluose. 1918 metais paskelbus Nepriklausomybę, lapkričio 16 dieną Lietuvos susisiekimo ministras Martynas Yčas pasirašė potvarkį, kuriuo buvo įkurta Lietuvos pašto valdyba. Gruodžio 27-ąją atidarytas Vilniaus paštas ir išleisti į apyvertą pirmieji 10 ir 15 skatikų vertės Lietuvos pašto ženklai („Lietuvos pašta“), vadinamieji baltukai, atspausdinti Martyno Kuktos spaustuvėje Vilniuje. 1919 m. sausio 2-ąją Raseiniuose, Šliomo Kadušino spaustuvėje, išleistas lietuviškas pašto ženklas „Raseinių Apskričio Pašto ženklas 15 k.“ 1919 metų sausį pradėjo veikti Kauno paštas. Pasirodo pirmoji Kauno pašto ženklų laida, o vasario 17 dieną – dailininkų Kazio Šimonio ir Tado Daugirdo sukurti pirmieji jau spalvoti pašto ženklai. 1921 metais į apyvertą išleidžiami pirmieji oro pašto ženklai, skirti sumokėti už oro pašto paslaugas.

Tarpukariu Nepriklausomos Lietuvos pašto ženklų projektus kūrė žymūs Lietuvos dailininkai Jonas Juozas Burba, Mstislavas ir Vsevolodas Dobužinskiai, Vladas Daumantas, Vilius Jomantas, Paulius Galaunė, Juozas Kamarauskas, Vladas Meškėnas, Adomas Varnas, Kazys Šimonis, Antanas Žmuidzinavičius ir kiti.

Nuo 1940 m. birželio 15-osios lietuviški pašto ženklai iš Lietuvos pašto istorijos išnyksta penkiasdešimčiai metų. Savarankiškai pašto ženklus Lietuvoje vėl pradėta spausdinti 1990 metais. Pirmieji atkurtos Lietuvos pašto ženklai buvo vadinami „Angelais“. Dabar pašto ženklus kuria Juozas Galkus, Tomas Dragūnas, Gediminas Pempė, Evelina Paukštytė, Julija Levickaitė, Aušrelė ir Henrikas Ratkevičiai, Indrė Ratkevičiūtė, Valdonė ir Vilius Bručiai, Evaldas Mikalauskis, Irma Balakauskaitė ir kiti Lietuvos dailininkai.

Lietuvos pašto ženklai (baltukai) – II Kauno laida. 1919 m. vasario 18 d.

VDKM spaudos rinkiniai

Pirmojoje ekspozicijos dalyje dėl pašto ženklų gausos ir vietos stokos nusprendėme lankytojus supažindinti tik su įvairiais metais išleistais Lietuvos pašto pirmųjų laidų ženklais. Tai 1918 m. gruodžio 27 d. Vilniaus laida, 1919 m. sausio 2 d. 15 kapeikų vertės „Raseinių Apskričio Pašto ženklas“, 1919 m. sausio 29 d. Kauno laida, 1919 m. vasario 17 d. Berlyno laida (spalvoti pašto ženklai), 1921 m. birželio 25, spalio 5 d. oro pašto laida, 1923 m. lito laida, 1923 m. Klaipėdos laida, 1934 m. Dariaus ir Girėno transatlantinio skrydžio laida, 1940 m. Vilniaus atgavimo laida, 1990 m. spalio 7 d. – pirmieji po Lietuvos Respublikos Nepriklausomybės atkūrimo išleisti pašto ženklai.

2012 metai – Muziejų metai, todėl ekspozicijoje skiriame vietos ir Lietuvos Respublikos pašto ženklų 1990–2012 m. serijai „Iš muziejų fondų“. 2012 metai paskelbti ir Maironio metais. Matome pašto spaudinius, skirtus Maironio lietuvių literatūros, Lietuvos nacionaliniam, Nacionaliniam M. K. Čiurlionio dailės, Vytauto Didžiojo karo, Trakų istorijos, Lietuvos jūrų, Tado Ivanausko zoologijos, Lietuvos liaudies buities, Lietuvos teatro, muzikos ir kino, Kretingos ir kitiems muziejams.

Vitrinose matome ir du pašto ženklų rinkinius-albumus „Lietuvos pašto ženklai 1918–1940“, kuriuos 1998 metais Vytauto Didžiojo karo muziejui padovanojo Vytautas Abromaitis (JAV) ir Toronto (Kanada) lietuvių filatelistų ir numizmatų draugija.

1974 metais pašto ženklų rinkinį tuomečiam Kauno valstybiniam istorijos muziejui padovanojo kolekcininkas Jonas Gelaževičius. Kolekciją sudaro 12 albumų-klasių (per 6 tūkstančius pašto ženklų). Atskirame stende

Bendras ekspozicijos „Įdomiausi muziejaus eksponatai“ vaizdas. 2012 m. liepa

eksponuojame tik mažą šios pasaulio valstybių pašto ženklų (flora) kolekcijos dalį ir tris albumus-klaserius. Ekspozicijoje matome ir Veprių pašto skyriaus XX a. 3–4 dešimtmečio metalinį antspaudą.

Nuo 1990 m. Vytauto Didžiojo karo muziejaus filatelijos rinkinyje saugoma ir kasmet papildoma atkurtos Nepriklausomos Lietuvos pašto ženklų, pirmosios dienos vokų, pašto vokų su proginiais antspaudais, suvenyrinių lapų, kartmaksimumų (atvirukų su užklijuotu pašto ženklų) kolekcija. Esame dėkingi AB „Lietuvos paštas“ Pašto ženklų leidybos departamentui už suteiktą galimybę tęsti pašto ženklų kolekcijos formavimą.

ĮDOMIAUSI 2012 METŲ EKSPONATAI

Janina Karosevičiūtė

Nenumaldomai priartėjo 2012-ųjų gruodis. Kaip ir kasmet, muziejininkai tokiu metu skaičiuoja nuveiktus darbus, planuoja būsimus. Vytauto Didžiojo karo muziejus 2012-aisiais pasipildė 2638 eksponatais. Didžioji dauguma jų – dovanoti, gauti iš fizinių ir juridinių asmenų. Pačius įdomiausius norime paminėti.

Kaip jau įprasta, muziejaus rinkiniai pasipildė archeologiniais eksponatais. Du šimtus Marvelės kapinyno radinių muziejui perdavė kapinyną tyręs VDU doc. dr. archeologas Mindaugas Bertašius. Džiaugiamės keletu nuotraukų, susijusių su muziejaus įkūrėjo direktoriaus brg. gen. Vlado Nagevičiaus gimtaisiais namais Kretingoje ir jo artimaisiais. Muziejaus rinkiniai, o kartu ir naujoji ekspozicija pasipildė 1941 m. birželio sukilimo dalyvio Vyčio Kryžiaus ordino kavaleriaus gen. št. plk. ltn. Mykolo Mačioko naudotu radijo imtuvu, kurį padovanojo jo dukra Laura Mačiokaitė-Janušauskienė, Kęstučio Jurgaičio dovanotu rotatoriumi, kuriuo pokario metais Lietuvos partizanai daugino antisovietinę spaudą. Abu eksponatai šiuo metu jau yra naujojoje ekspozicijoje „Antinacinis ir antisovietinis pasipriešinimas Lietuvoje 1941–1956 m.“

Į Lietuvą iš Jungtinių Amerikos Valstijų parskraidinus Laikinosios Vyriausybės vadovo prof. Juozo Ambrazevičiaus-Brazaičio palaikus, visuomenės veikėja iš JAV Rožė Šomkaitė velionio šeimos narių prašymu jo Vyčio Kryžiaus ordiną perdavė saugoti Vytauto Didžiojo karo muziejui. Vyčio Kryžiaus ordinu Juozas Ambrazevičius-Brazaitis buvo apdovanotas po mirties 2009 m. birželio 26 d. prezidento Valdo Adamkaus dekretu.

Negalima nepaminėti prof. Algimanto Miškinio perduotos negatyvų ir kontrolinių nuotraukų kolekcijos (397 vnt.), kuriose įamžinti Kauno tvirtovės fortų, baterijų, kareivinių, amunicijos sandėlių ir kitų pastatų planai. Tai labai svarbi mūsų miesto istorijos dalis, muziejui įdomi ir kaip karinio paveldo dalis.

Vieni iš įdomesnių eksponatų, atspindinčių šiandieninę mūsų istoriją, – NATO šalių karių, saugančių Lietuvos oro erdvę, dovanotos uniformos: Vokietijos karinių pajėgų lakūno kpt. Simono Kunco (Simon Kunz) skraidymo kostiumas ir pilotė su skiriamaisiais ženklais, Prancūzijos lakūno kpt. Silveno Favjero (Sylvain Favier) aviacijos mechaniko uniforma ir plk. ltn. Bruno Kuna (Bruno Cunat) skraidymo kostiumas, Danijos karališkųjų oro pajėgų piloto vrš. Brajano Jenseno (Brian Jensen) paradinė ir lauko (kamufliuotinė) uniformos. Prancūzai padovanojo ir albumą apie Prancūzijos aviaciją.

Dėkingi esame Nijolei Lietuvninkaitei ir Petruil Vilkevičiui už padovanotus JAV lietuvių Izabelės (Isabella) ir Albino Parulių (Albinas Parulis) bei

Uniforma, paradinė, Danijos karališkųjų oro pajėgų viešųjų ryšių specialisto vrš. Brajano Jenseno, dalyvavusio Oro policijos misijoje Lietuvoje, Zokniuose 2011 m.
VDKM daiktų rinkiniai

Uniforma, JAV lietuvės šaulės Izabelės Parulis (1920–2012). JAV, XX a. 7–10 dešimtmetis.
VDKM daiktų rinkiniai

Henriko Ulricho (Henrik Ulrich) asmeninius daiktus: Izabelės Parulis šaulės uniformą, Šaulių žvaigždę, dokumentus, JAV lietuvių šaulių sąjungos prizus, Henrikui Ulrichui priklausiusią „Lietuvių enciklopediją“ (36 tomai), išleistą Bostone.

Numizmatikos rinkinius papildė muziejinės vertybės iš Lietuvos banko: apyvartinių monetų rinkinys, skirtas Lietuvos nacionalinės valiutos – talono – įvedimo 20-mečiui, kolekcinė 10 litų moneta iš serijos „Lietuvos kultūra“, kolekcinė-proginė 50 litų moneta, skirta Dionizo Poškos Baublių 200-osioms metinėms, o kartu ir Muziejų metams paminėti, kolekcinė-proginė 10 litų moneta iš serijos „Lietuvos mokslas“, kolekcinė-proginė 50 litų moneta, skirta Maironio 150-osioms gimimo metinėms, 50 litų sidabrinė moneta iš serijos „Lietuvos gamta“, kuriame pavaizduotas balinis vėžlys. Norisi paminėti ir pirmą kartą istorijoje Lietuvos banko išleistas spalvotas monetas, skirtas kurortams. Tai 2 litų kolekcinės apyvartinės monetos, kurias puošia keturių Lietuvos kurortų – Birštono, Druskininkų, Neringos ir Palangos – spalvoti herbai. Taigi pirmą kartą monetose įamžinti Lietuvos kurortai. „Unikaliems šalies kampeliams – unikali monetų serija“, – sakė LB valdybos pirmininkas Vitas Vasiliauskas. Visas monetas lituanistine tematika gauname iš Lietuvos banko, kuriam esame labai dėkingi už supratimą ir geranoriškumą.

Tariame nuoširdų ačiū Virginijai Skučaitei, brg. gen. Kazimiero Skučo dukterėčiai, už išsaugotus ir muziejui padovanotus generolo šeimos asmeninius daiktus ir generolo portretą, 2010 metais nutapytą dailininko Arvydo Brazdžiūno-Dusės.

Dėkojame ir visiems aukojusiesiems Vytauto Didžiojo karo muziejui. Už suaukotus pinigus buvo nupirkta kompiuterinės grafikos paveikslas „Kauno pilies apgultis“ (786,50 Lt). Dailininkas Antanas Vaičekauskas jį sukūrė pagal archeologo Algirdo Žalnieriaus retrospektyvinę rekonstrukciją. Įsigijome ir 1944 metų vokišką reaktyvinį prieštankinį granatsvaidį „Panzerfaust 30“ (350 Lt). Tokius ginklus naudojo ir Lietuvos partizanai.

Taigi 2012 metų eksponatus galima suskirstyti taip:

Archeologijos rinkiniai	200 vnt.
Daiktų rinkiniai	219 vnt.
Ginklų rinkiniai	42 vnt.
Fotonuotraukų rinkiniai	540 vnt.
Fotonegatyvų rinkiniai	397 vnt.
Meno rinkiniai	3 vnt.
Numizmatikos rinkiniai	113 vnt.
Spaudos rinkiniai	294 vnt.
Pagalbinės medžiagos rinkiniai	830 vnt.

SPAUDA APIE MUZIEJŲ

Kristina Čepkauskienė

2012 METAI

Ar dailininkas rado J. Urbšio pistoletą? / Vereta Rupeikaitė. *Kauno diena*, 2012, rugsėjo 11, p. 1–3.

Apie į Vakarus pasitraukusių prieškario Kauno inteligentų buvusiuose namuose rastus paslėptus unikalius daiktus, kuriuos naujieji patalpų šeimininkai atidavė Vytauto Didžiojo karo muziejui; su muziejaus vyriausiosios fondų saugotojos J. Karosevičiūtės komentarais. Plačiau rašoma apie dailininko L. Šuto namuose Lydos g. rastus daiktus, priklausiusius P. Mašiotui arba jo žentui J. Urbšiui, ir Įgulos bažnyčios rūsiuose slėptas tuometei Krašto apsaugos ministerijai priklausiusias iškabų lenteles.

Danijos misijos pėdsakas muziejuje / Virginija Skučaitė. *Kauno diena*, 2012, sausio 3, p. 4.

Apie NATO oro policijos misiją Baltijos šalyse atlikusių Danijos karališkųjų karinių oro pajėgų atstovus, Vytauto Didžiojo karo muziejui padovanojusius lauko ir paradinės uniformos pavyzdžius.

Dingusios Vyčio Kryžiaus vėliavos vietoje suplevėsuos nauja / Saulius Tvirbutas. *Kauno diena*, 2012, kovo 10, p. 6.

Apie Kovo 11-ąją Kaune vyksiančias naujos Vyčio Kryžiaus vėliavos pašventinimo iškilmes bei parengtus dokumentus dėl vėliavos saugojimo ir naudojimo tvarkos; su karo istoriko A. Pociūno pasakojimu apie Vyčio Kryžiaus vėliavos pakėlimo ceremoniją prie Nežinomo kareivio kapo Vytauto Didžiojo karo muziejaus sodelyje tarpukariu.

Dr. Jonas Basanavičius apie karo muziejų ir jo organizatorių brg. gen. Vladą Nagevičių: skiriama dr. J. Basanavičiaus 160-osioms ir brg. gen. V. Nagevičiaus 130-osioms gimimo metinėms paminėti / Aušra Jurevičiūtė. *Vytauto Didžiojo karo muziejus 2011 metais*, 2012, p. 5–11.

Dr. Jonas Basanavičius apie karo muziejų ir jo organizatorių brg. gen. Vladą Nagevičių; skiriama dr. J. Basanavičiaus 160-osioms ir brg. gen. V. Nagevičiaus 130-osioms gimimo metinėms paminėti.

Gavėnia – išsivadavimas iš susvetimėjimo dvasios / Regina Rajeckienė. *XXI amžius*, 2012, kovo 23, p. 8.

Apie Vytauto Didžiojo karo muziejaus darbuotojų diskusiją su Kauno šv. arkangelo Mykolo (Įgulos) bažnyčios rektoriumi kunigu T. Karkliu Gavėnios tema.

Generolo S. Žukausko atminimo pėdsakais. *Kauno diena*, 2012, sausio 10, p. 2.

Apie tai, kad Vytauto Didžiojo karo muziejus prašo kauniečių padėti surasti tarpukario Lietuvos generolo S. Žukausko kapą.

Įdomiausi 2011 metų eksponatai / Janina Karosevičiūtė. *Vytauto Didžiojo karo muziejus 2011 metais*, 2012, p. 242–244.

Istorinė Kauno vėliava dingo kaip į vandenį. *Vakaro žinios*, 2012, vasario 23, p. 6.

Apie tai, kad nei Šaulių sąjunga, nei Vytauto Didžiojo karo muziejus neprisiima atsakomybės už Vyčio Kryžiaus vėliavos saugojimą.

Istorinė Kauno vėliava dingo kaip į vandenį / Saulius Tvirbutas. *Kauno diena*, 2012, vasario 22, p. 1–3.

Apie tai, kad nei Šaulių sąjunga, nei Vytauto Didžiojo karo muziejus neprisiima atsakomybės už Vyčio Kryžiaus vėliavos saugojimą, todėl, jai dingus, Vasario 16-ąją muziejaus sodelyje vykusioje ceremonijoje buvo iškelta Vytauto Didžiojo vėliava.

Jauniesiems šauliams daug kas įdomu. *Trimitas*, 2012, nr. 1, p. 30.

Apie Lietuvos šaulių sąjungos Utenos apskrities šaulių rinktinės jaunosius šaulius, kurie apsilankė Lietuvos policijos antiteroristinių operacijų rinktinės „Aras“ būstinėje, Vytauto Didžiojo karo muziejaus Karo technikos ir transporto Vilniaus skyriuje.

Kauno istorijos konferencijoje – išskirtinis dėmesys karybai / Daurmantas Musnickas. *Karys*, 2012, nr. 4, p. 30–31.

Apie 2012 m. balandžio 19–20 d. Kaune, Vytauto Didžiojo karo muziejuje, surengtą tradicinę 16-ąją mokslinę Kauno istorijos konferenciją.

Karo muziejų apskundė prokurorams. *Kauno diena*, 2012, birželio 30, p. 7.

Apie Generalinei prokuratūrai perduotą krašto apsaugos ministrės R. Juknevičienės sudarytos komisijos tyrimo medžiagą, susijusią su Vytauto Didžiojo karo muziejaus ir Vilniaus dailės akademijos sudarytos paslaugų pirkimo sutarties vykdymu; su krašto apsaugos ministrės R. Juknevičienės pastabomis.

Kauno pilies vaizdai Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkiniuose / Danutė Gruzdienė. *Vytauto Didžiojo karo muziejus 2011 metais*, 2012, p. 113–125.

Kauno pilis amžių tėkmėje / Danutė Gruzdienė. *Vytauto Didžiojo karo muziejus 2011 metais*, 2012, p. 186–187.

Apie 2011 m. gegužės 5 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje atidarytą parodą, skirtą pirmajam Kauno paminėjimui rašytiniuose šaltiniuose.

LDK laikotarpio žemėlapiai Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkiniuose / Virginija Gureckienė. *Vytauto Didžiojo karo muziejus ... metais*, 2011, p. 126–161.

Lietuvos kariuomenės (1918–1940) vėliavos Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkiniuose / Lina Urbonienė. *Vytauto Didžiojo karo muziejus 2011 metais*, 2012, p. 84–111.

Apie Lietuvos kariuomenės dalinių pirmąsias vėliavas, Lietuvos kariuomenės pulkų naująsias vėliavas, Lietuvos kavalerijos vėliavas, Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklos vėliavą, Lietuvos karinio laivyno vėliavą, Lietuvos karo aviacijos vėliavą.

Muziejaus istorinė kronika (1952–1970) / parengė Aušra Jurevičiūtė, Algirdas Markūnas, Antanas Jankūnas. *Vytauto Didžiojo karo muziejus 2011 metais*, 2012, p. 201–225.

Muziejininkai Eišiškių ir Šalčininkų mokyklose / Darius Žygimantas. *Karys*, 2012, nr. 1, p. 34–35.

Apie Vytauto Didžiojo karo muziejaus edukacinę veiklą, integruojant Vilnios krašto švietimo įstaigas į Lietuvos kultūrinį gyvenimą.

Muziejų naktis lankytojų nenuvylė / Regina Rajeckienė. *Savanoris*, 2012, gegužės 31 nr. 5, p. 6. Apie gegužės 19-osios vakarą Vytauto Didžiojo karo muziejuje ir jo sodelyje šurmuliavusią akciją „Muziejų naktis“.

Muziejų purtys STT. *Respublika*, 2012, liepos 10, p. 5.

Apie tai, jog tyrimą atliekanti Generalinė prokuratūra kreipėsi į Specialiųjų tyrimų tarnybą dėl iš Krašto apsaugos ministerijos gautos medžiagos apie Vytauto Didžiojo karo muziejaus ir Vilniaus dailės akademijos sudarytos paslaugų pirkimo sutarties vykdymą; krašto apsaugos ministrės R. Juknevičienės komentaras.

Nauja ekspozicija Vytauto Didžiojo karo muziejuje / Darius Juodis. *Tremtinys*, 2012, liepos 13, p. 5.

Apie parodos „Antinacinis ir antisovietinis pasipriešinimas Lietuvoje 1941–1956 m.“ ir papildytos parodos „Šarvų ir ginklų evoliucija“ atidarymo renginį Vytauto Didžiojo karo muziejuje.

Naujoji Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės karybos istorijos (XIV–XVII a.) ekspozicija / Eduardas Brusokas. *Vytauto Didžiojo karo muziejus 2011 metais*, 2012, p. 182–185.

Naujos muziejaus ekspozicijos. *Kauno diena*, 2012, birželio 27, p. 16.

Apie Kauno Vytauto Didžiojo karo muziejaus naują ekspoziciją „Antinacinis ir antisovietinis pasipriešinimas Lietuvoje 1941–1956 m.“ ir atnaujintą Ginklų istorijos ekspoziciją.

Nuo medinio spragilo iki „mirusios galvos“ / Virginija Skučaitė. *Kauno diena*, 2012, liepos 13, p. 11.

Apie atnaujintą Vytauto Didžiojo karo muziejaus Ginklų istorijos ekspoziciją.

Nutilęs Lietuvos Laisvės varpas / Vytautas Zenkus. *XXI amžius*, 2012, rugsėjo 7, p. 7.

Apie Vytauto Didžiojo karo muziejuje saugomo Lietuvos Laisvės varpo istoriją ir jo, kaip Nepriklausomybės simbolio, reikšmę.

Palaimintojo Jurgio Matulaičio metų pristatymas – muziejuje / Regina Rajeckienė. *XXI amžius*, 2012, vasario 10, p. 10.

Apie Vytauto Didžiojo karo muziejuje vykusį renginį, kurio metu Šv. arkangelo Mykolo (Įgulos) bažnyčios rektorius kun. T. Karklys su muziejaus darbuotojais dalijosi mintimis apie pirmojo lietuvių palaimintojo arkivyskupo J. Matulaičio gyvenimą ir misiją.

Paveikslas, įsigytas už lankytojų aukas / Regina Rajeckienė. *XXI amžius*, 2012, gegužės 4, p. 7.

Apie Kauno pilies gynybos 650 metų sukaktį, Vytauto Didžiojo karo muziejuje atidarytą parodą „Kauno pilies gynyba 1362 m.“ ir vėliau už lankytojų paaukotus pinigus įsigytą kompiuterinės grafikos paveikslą „Kauno pilies apgultis“ (dail. A. Vaičekauskas, archeologo A. Žalnieriaus retrospektyvinė reprodukcija).

Penkeri integracijos į Lietuvą metai / Steponas Gečas. *Vytauto Didžiojo karo muziejus 2011 metais*, 2012, p. 192–197.

Apie Vytauto Didžiojo karo muziejaus edukacinę veiklą integruojantis į Vilnijos krašto švietimo įstaigas.

Pirmoji tarptautinė konferencija Karo muziejuje / Steponas Gečas. *Vytauto Didžiojo karo muziejus 2011 metais*, 2012, p. 198–200.

Apie konferenciją Vytauto Didžiojo karo muziejuje, kuri vyko 1992 m. lapkričio 19–21 dienomis.

Politinė klausia ir istoriniai paminklai / Virginija Skučaitė. *Kauno diena*, 2012, vasario 29, priedas „Santaka“, p. 6.

Apie šiuo metu Vytauto Didžiojo karo muziejuje saugomą tarpukariu muziejaus sodelyje stovėjusį obeliską, skirtą Suvalkų sutarties sulaužymui ir Vilniaus krašto praradimui atminti, šio paminklo atstatymo galimybes.

Prisidėk prie Lietuvos istorijos išsaugojimo. *Respublika*, 2012, vasario 21, p. 7.

Apie tai, kad Seimo kanceliarija, Centrinis valstybės archyvas ir Vytauto Didžiojo karo muziejus įgyvendina projektą „Lietuvos valstybingumo istorinis paveldas elektroninėje erdvėje“, finansuojamą iš Europos Sąjungos fondų, ir apie tai, kad Lietuvos žmonės kviečiami prisidėti prie šio projekto.

Prisidėk prie Lietuvos istorijos išsaugojimo. *Šiaurės Rytai*, 2012, vasario 18, p. 9.

Apie tai, kad Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija įgyvendina projektą „Lietuvos valstybingumo istorinis paveldas elektroninėje erdvėje“, finansuojamą iš Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšų.

Prasminga muziejininkų išvyka / Steponas Gečas. *XXI amžius*, 2012, liepos 20, p. 10.

Apie tai, kaip Vytauto Didžiojo karo muziejaus darbuotojai, švęsdami Tarptautinę muziejų dieną bei Partizanų pagerbimo, kariuomenės ir visuomenės vienybės dieną, svečiavosi ir pristatė parodą Eišiškių S. Rapolionio gimnazijoje, lankėsi Telšių „Alkos“ ir Žemaičių vyskupystės muziejuose, dalyvavo pažintinėje kelionėje „Dzūkijos paveldas“.

Provincijolo dovana. *XXI amžius*, 2012, gegužės 4, p. 7.

Apie pulkininką, Pietų Lietuvos srities partizanų vadą J. Vitkų-Kazimieraitį, kurio portretą Vytauto Didžiojo karo muziejui padovanojo jo anūkas Lietuvos ir Latvijos jėzuitų provincijolas kun. G. Vitkus.

Restauruotų portretų mįslė / Nijolė Jocienė. *Vytauto Didžiojo karo muziejus 2011 metais*, 2012, p. 240–241.

Apie Lietuvos dailininkų tapytus Lenkijos karalių ir Lietuvos didžiųjų kunigaikščių portretus iki 1934 m. lapkričio 22 d., esančius Vytauto Didžiojo karo muziejuje.

Vytauto Didžiojo karo muziejuje saugomi reti 1619–1620 metų lietuviški pusantrakai / Gerarda Dručkuvienė. *Vytauto Didžiojo karo muziejus 2011 metais*, 2012, p. 162–173.

EKSKURSIJŲ VADOVO DARBO SPECIFIKA

Mindaugas Grigonis

Vytauto Didžiojo karo muziejus – vienas iš seniausių Lietuvos muziejų, turintis galias tradicijas ir puoselėjantis didelius lūkesčius. Likimas lėmė, kad muziejuje tapau ekskursijų vadovu – grandimi, sujungiančia muziejaus tradicijas, Lietuvos ir pasaulio istoriją, šimtmečius, o kartais tūkstantmečius menančius eksponatus, visų muziejaus darbuotojų tyrinėjimus ir idėjas su visuomene, lankytojais. Norint tapti ekskursijų vadovu, reikia labai nedaug, o kartu ir labai nemažai: pirmiausia – domėtis ir mėgti istoriją, gerbti ir didžiuotis savo tauta, turėti žinių, nuolat trokšti jas papildyti, mokėti (ir norėti) savąsias žinias perteikti ir turėti pakankamai stiprų balsą. Noriu tikėti, jog šias savybes turiu, tačiau tai galėtų pasakyti tik žmonės, su kuriais man tenka bendrauti.

Žinios, kurias atsinešiau iš mokyklos ir universiteto, tėra menkas laiptelis, nes mūsų muziejus nėra tik istorijos muziejus. Tai karo muziejus. Karybos istorija, be jokios abejonės, yra glaudžiai susijusi su tautos, valstybės, pasaulio istorija. Ir vis dėlto ji yra specifinė: tai žinios apie ginklus, šarvus, uniformas, vėliavas, mūšių priežastis, detales, pasekmes ir dar daugiau. Šios žinios įgyjamos tik karo muziejuje. Karybos istorijos žinių galime gauti iš istorinių knygų, straipsnių, rasti internete, bet pagrindinis jų šaltinis – ilgametis muziejaus kolektyvas, tikrieji specialistai. Ekskursijų vadovai žino po truputį apie viską, bet niekada netampa tikrais vieno ar kito laikotarpio žinovais.

Ekskursijų vadovo žinios nepriklauso tik jam, jis nuolat privalo jomis dalytis. Lankytojai visada tikisi mažiausiai dviejų dalykų: sužinoti ką nors nauja ir vertinga ir gerai praleisti laiką. O tam reikia paprasčiausio dalyko – įdomios ekskursijos.

Į atėjusį pasitikti ekskursijų vadovą nukrypsta visos grupės akys. Vienai valandai jis tampa lyderiu ir turi labai pasistengti, kad lankytojų nenuviltų. Labai svarbu yra ekskursijų vadovo apranga – ji turi būti tvarkinga ir nerėžti akies. Neretai dalykinė apranga (kostiumas) paprastus, kasdieniais rūbais vilkinčius lankytojus priverčia pasijusti nejaukiai. Ne mažiau svarbu laikysena ir bendravimo maniera: ekskursijų vadovas turi būti pasitempęs, bet ne įsitempęs. Bendraujant su lankytojais būtina panaudoti ir kūno kalbą – tai gali nepaprastai pagyvinti visą pasakojimą ir suteikti jam šarmo. Pats svarbiausias dalykas – žinių perteikimo būdas. Ne visuomet žmogus, net ir turėdamas be galo daug žinių, sugeba jas pateikti įdomiai ir suprantamai. Ekskursijų vadovo pasakojimas neturi būti

Ekskursija Baltijos šalių kariuomenių vadams Archeologijos salėje 2011 m. balandžio 15 d. Iš kairės: ekskursijų vadovas Mindaugas Grigonis, Lietuvos kariuomenės vadas gen. mjr. Arvydas Pocius, Latvijos kariuomenės vadas gen. mjr. Raimundas Graubė (Raimunds Graube), Estijos kariuomenės vadas gen. ltn. Antsas Laneotsas (Ants Laaneots).

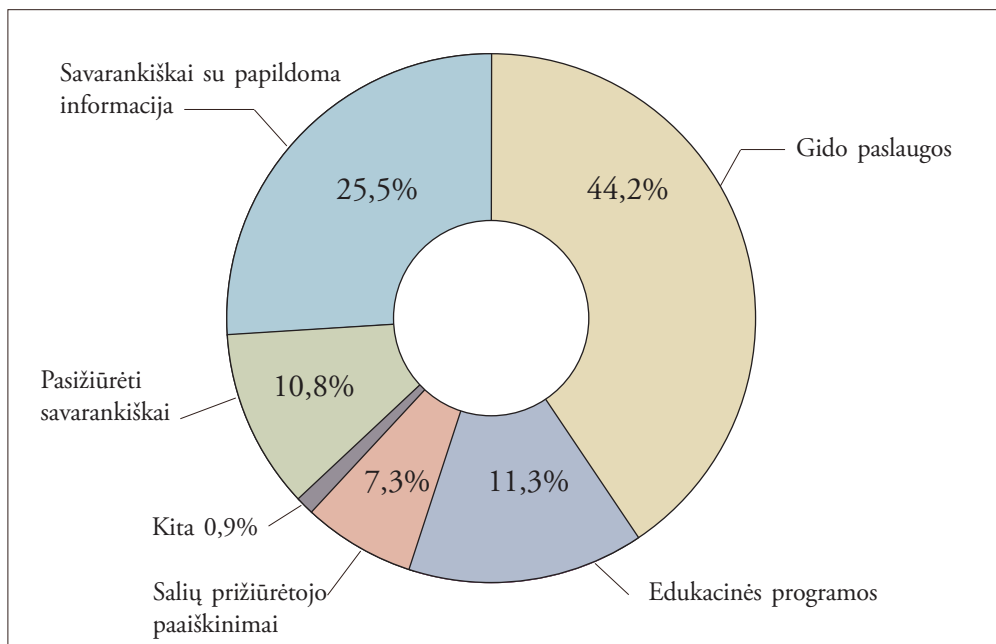
perkrautas datomis, pavardėmis ir faktais, nes lankytojai labai greitai pavargsta nuo „sunkios“ informacijos. Istorinius įvykius turi keisti įdomūs ir mažai kam žinomi faktai, eksponatai. Galima ir pajuokauti. Sėkmingiausia ekskursija ta, kuomet pavyksta įtraukti lankytojus į smagų dialogą. Tada jie atsipalaiduoja ir nesivarždami klausia jiems rūpimų dalykų. Keletą kartų kituose muziejuose ir pats klausiausi vedamų ekskursijų. Ekskursijų vadovas net nebandė užmegzti dialogo, o tai, mano nuomone, viena didžiausių klaidų. Ekskursijų vadovo monologas tampa paprasčiausia paskaita, o per paskaitas žmonės dažnai snaudžia arba pradeda bendrauti tarpusavyje.

Ekskursijų vadovas turi būti ir neblogas psichologas. Pažinti žmones, suprasti, ką jie galvoja, ko iš tiesų nori, kodėl pateikia vienokius ar kitokius klausimus, kas lemia jų elgseną ekskursijos metu, mums yra be galo svarbu. Atsakius į šiuos klausimus galima suprasti lankytojus, o supratęs – patenkinti jų poreikius, nes kaip tik todėl jie ir pasikvietė tave valandai pabūti jų lyderiu.

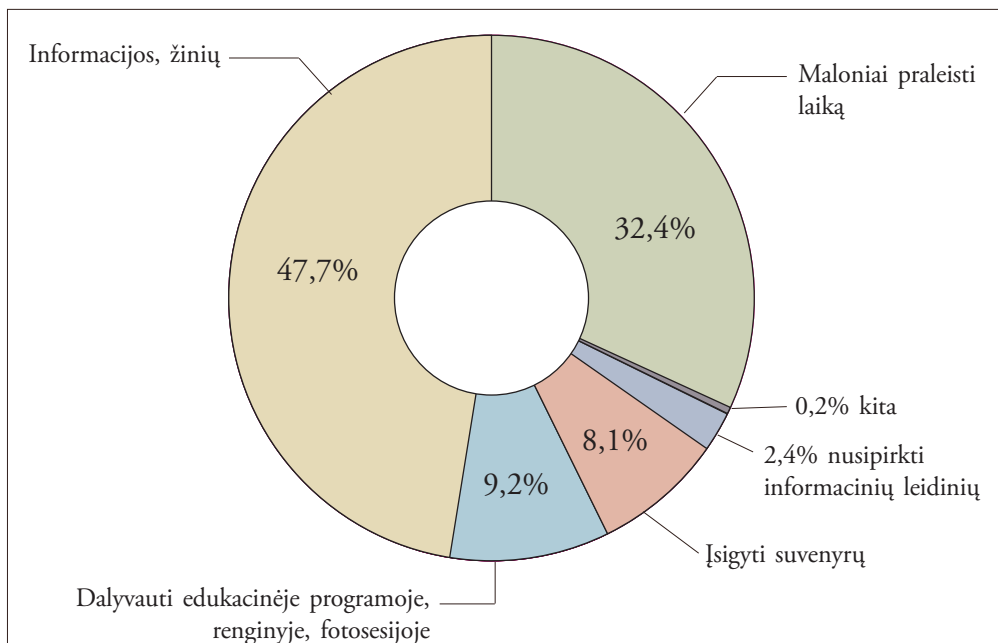
2012 metais buvo atlikta apklausa siekiant išsiaiškinti, ko lankytojai nori ir tikisi ateidami į muziejų. Šiuos norus labai gerai parodo du grafikai.

Trumpai aptariant šiuos du grafikus, galima reziumuoti, kad dažniausiai lankytojai nori išgirsti ekskursijų vadovo pasakojimą, iš jo gauti žinių ir drauge maloniai praleisti laiką.

Muziejuje pagedautumėte šios apžiūros formos:

Lankydamasis muziejuje, Jūs norite:

Diagramos sudarytos remiantis 2012 m. VDKM darbuotojų V. Sapjanskienės ir M. Grigonio atliktos lankytojų apklausos duomenimis

Reikėtų šiek tiek pakalbėti ir apie pačius lankytojus. Pagal amžiaus grupes neabejotinai didžiausia grupė yra mokiniai, antroji pagal dydį – kariai, o vyresniojo amžiaus žmonės retai kada kreipiasi į ekskursijų vadovą. Retkarčiais užklysta ir viena kita nedidelė užsieniečių grupelė. Užsienyje karo muziejai apskritai retai kada mėgaujasi dideliu populiarumu. Čia dažniausiai užsuka žmonės, kurie buvo ar tebėra kaip nors susiję su kariuomene. Iš užsieniečių dažniausiai apsilanko anglakalbiai, ekskursijos rusų kalba – retenybė. Tarp mokinių paprastai dominuoja jaunesniųjų – 1–7 klasių mokiniai. Žinoma, ekskursijų vadovas savo pasakojimą turi pritaikyti konkrečios amžiaus grupės lankytojams. Visus juos būtų galima grupuoti ir pagal kitą principą – pagal motyvaciją ir elgesį ekskursijų metu. Besidomintieji ateina labai motyvuoti; savo išvyką į muziejų jie būna kruopščiai suplanavę, pasidomėję internete apie muziejaus ekspozicijas, retai kada vėluoja, ekskursijos metu pateikia puikių klausimų, neretai pademonstruoja ir puikias savąjas žinias, yra nesusikaustę, lengvai bendrauja. Tokių žmonių grupės yra tikra ekskursijų vadovo svajonė. Abejingieji: tokios grupės nekelia pernelyg daug problemų. Šie lankytojai organizuoti, nekelia triukšmo, bet... yra visiškai abejingi, paprastai per ekskursiją nepateikia nė vieno klausimo, neatsako nė į vieną klausimą. Su jais užmegzti dialogo neįmanoma, nes nesuveikia net paprasčiausi pokštai. Triukšmingieji – tai nebūtinai niekuo nesidominti grupė; tai gali būti tiesiog pavargę lankytojai, atvykę iš tolimo miesto, per dieną jau aplankę daugybę muziejų. Jiems paprasčiausiai jau sunku sutelkti dėmesį. Su tokiomis grupėmis sudėtinga, bet įmanoma susikalbėti. Tiesiog pasakius keletą pastabų jų vadinamiesiems lyderiams (tiems, kurie kelia daugiausia triukšmo) ir sugebėjus juos sudominti, galima sulaukti netikėto rezultato – mirtinos tylos, pražiotų burnų ir iš susidomėjimo išplėstų akių. Nevaldomieji. Šio tipo grupės ekskursijų vadovams yra tikras vargas. Mokiniai (dažniausiai tokią grupę jie ir sudaro) triukšmauja, įžūliai elgiasi, čiupinėja eksponatus, slapta viską fotografuoja, laksto po sales. Kartais triukšmas pasiekia tokį lygį, kad pradedi nebegirdėti savo balso arba pastebi, kad iš 30 žmonių tavęs klausosi du. Tada mokytojų ar grupę lydinių asmenų pagalbos tikėtis neverta. Po tokios ekskursijos klausai savęs: „Ko šie žmonės apskritai ėjo į muziejų ir dar mokėjo pinigų už ekskursiją?“ Galima būtų išskirti dar vieną nedidelę ir retą grupelę – pseudoistorikus. Tai žmonės, labai besidomintys istorija, bet visas savo žinias semiantys iš abejotinos kilmės literatūros, besižavintys visomis įmanomomis sąmokslų teorijomis ir, žinoma, šventai jomis tikintys. Ekskursijos metu jie pateikia labai daug provokuojančių klausimų, o į atsakymus visuomet reaguoja skeptiškai arba palydi juos ironiška šypsena, reiškiančia: „O aš juk gerai žinau, kad yra priešingai.“ Paprastai tokie lankytojai iš muziejaus išeina labai patenkinti, nes puikiai „išgaminavo“ eks-

Ekskursija mokinių grupei senojoje „Lituanicos“ salėje. 2009 m. vasario 16 d.

kursijų vadovą ir dar kartą įsitikino savo pačių žinių gausumu ir teisingumu.

Be apžvalginių ekskursijų, turime parengę ir daug edukacinių programų. Edukacinei programai paprastai yra pasirenkama siauresnė istorijos sritis, istorinis įvykis, laikotarpis, mūšis ir pan. Šios programos yra pritaikytos tam tikrai lankytojų amžiaus grupei plačiau susipažinti su ta siauresne tema. Jaunesnių lankytojų grupėms pasirinkta žaidimo forma leidžia vaikams lengviau suprasti pateikiamą informaciją. Edukacines programas paprastai užsisako grupės, kurios jau yra buvusios muziejuje ir dalyvavusios apžvalginėje ekskursijoje. Visa aukščiau išsakyta ekskursijų vadovo darbo specifika kuo puikiausiai tinka ir edukacinių programų vedėjui.

Taigi apibendrinant galima pasakyti, kad geras ekskursijų vadovas yra tas, kuris lankytojui tampa ir lyderiu, ir draugu, ir pašnekovu, ir mokytoju.

2012 METŲ PARODOS

„KAUNO PILIES GYNYBA 1362 METAIS“

Kristina Rickevičiūtė

2012 metų kovo 11 dieną Vytauto Didžiojo karo muziejuje buvo atidaryta paroda „Kauno pilies gynyba 1362 metais“, skirta paminėti 650-ąsias šios didvyriškos kovos metines. Lankytojai joje supažindinami su Kauno pilyje archeologinių tyrimų metu rasta ginklais, gyventojų buities ir žirgų aprangos reikmenimis. Be to, eksponuojami to paties laikotarpio ginklai ir iš kitų Lietuvos vietovių.

Pirmiausia dėmesį patraukia Vytauto kapelos centre stovintis pirmosios mūrinės pilies 120x140 cm dydžio maketas, kurį pagamino vyr. muziejininkas Laurynas Tamulynas.

Maketą papildė plytos iš pirmosios mūrinės pilies. Šalia maketo – gynybai vadovavusio Kauno pilies komendanto kunigaikščio Vaidoto,

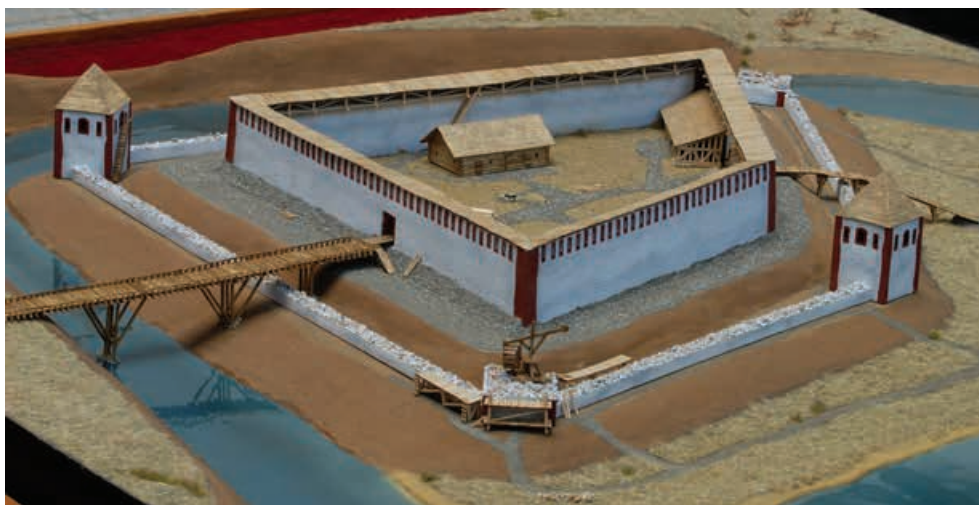
Kęstučio sūnaus, biustas, kurį skulptorius A. Blagodarevas sukūrė 1936 metais.

Šonuose matyti du išpūdingi kompiuterinės grafikos paveikslai „Pirmoji Kauno pilis“ ir „Kauno pilies apgultis 1362 m.“, sukurti dailininkų Antano Vaičekausko, Viliaus Petrausko ir Dariaus Galinio 2012 metais pagal archeologo Algirdo Žalnieriaus retrospektyvą. Negalima pamiršti dailininko Aleksandro Vitulskio grafikos darbo „Kauno pilies gynyba“, kuriame pavaizduota paskutinė, žūtbūtinė Kauno pilies gynėjų kova. Virš šių darbų ant sienos kabo Jano Stykos paveikslas „Vytauto priesaika“, kuriame matome kupiną skausmo ir keršto Vytautą sugriautos ir sudegintos pilies fone.

Kas gi buvo šis negailestingas ir žiaurus priešas, sugriovęs Kauno pilį?

Kunigaikščio Vaidoto biustas.
Skulpt. A. Blagodarevas. 1936 m.
VDKM meno rinkiniai

Kauno pilies maketas. Autorius L. Tamulynas. 2012 m.

Katapulta. XIV a. R. Gumbrevičienės piešinys

Arkbalista. XIV–XV a. R. Gumbrevičienės piešinys

Jau nuo XIII a. pradžios svarbiausias Lietuvos priešas buvo Kryžiuočių ordinas, kuris be perstojo niokojo, plėšė Lietuvos žemes, žudė jos žmones. Kryžiuočiams talkino visa katalikiškoji Europa. Gelbėdamasis nuo šių priešų, kunigaikštis Mindaugas apsikrikštijo ir 1253 metais buvo vainikuotas karaliumi. Tačiau kryžiuočiai neatsisakė savo agresyvių ketinimų, budriai sekė kiekvieną įvykį Lietuvoje, kiršino kunigaikščius vieną prieš kitą, rengė žygius į Lietuvos žemes ir tikėjosi anksčiau ar vėliau jas užkariauti. XIII–XIV a. lietuviai panemune iki Birštono įrengė medinių pilių gynybinę sistemą. Po 1348 m. Strėvos mūšio iškilo pavojus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės egzistavimui. Lietuvos didysis kunigaikštis Kęstutis nutarė sustiprinti vakarinę gynybinę įtvirtinimų sistemą ir Nemuno bei Neries santakoje pastatyti pirmą mūrinę pilį, nes ši vieta buvo ypač svarbus strateginis punktas. Kauno pilis turėjo saugoti, ginti kelią į sostinę Vilnių ir neleisti skverbtis priešui į šalies gilumą.¹ 1361 m. kryžiuočiai, sužinoję apie greitai kylančią Kauno pilį, pasiuntė į žvalgybą Ragainės komturą su meistrais rinkti žinių apie pilies sienų storį, griovių gylį, pylimų aukštį ir kruopščiai ruošėsi žygiui.² Kaip matyti, tuo metu tai buvo stipri pilis, kėlus didelę grėsmę kryžiuočių planams. 1362 metų kovo pradžioje didžiulė Prūsijos kryžiuočių ir atvykėlių riterių iš Anglijos, Italijos, Vokietijos kariuomenė iš Ragainės išplaukė Kauno link. Kariuomenei vadovavo pats didysis magistras Vinrichas fon Kniprode (Vinrich Kniprode).³ Kryžiuočiai buvo apsirūpinę naujausia technika. Kovo viduryje jie pasiekė Kauną. Ties Kaunu kryžiuočiai susirėmė su didžiojo kunigaikščio Kęstučio kariuomene ir privertė lietuvius pasitraukti. Tada pasirūpino savo saugumu, iškasė griovį nuo Neries iki Nemuno, supylė pylimą ir pastatė tvorą. Lietuviai atkakliai gynėsi ir priešinosi net dvi savaites, kol buvo visai apsupti. Pilis buvo apsupta žiedu ir visiškai izoliuota nuo išorės. Apsiaustis tęsėsi daugiau kaip mėnesį – nuo kovo 13 iki balandžio 16 d.⁴ Balandžio 10 d. kryžiuočiams į pagalbą atskubėjo ir Livonijos ordino pajėgos. Su kariuomene atvykę didieji kunigaikščiai Kęstutis ir Algirdas niekuo negalėjo padėti. Kryžiuočiai pilį šturmavo pamainomis, neleidami gynėjams pailsėti, pasitelkę taranus, katapultas, svaidykles, sienodaužius, apgulos bokštus, arkbalistas.

Vitrinose matome šių įrenginių piešinius, atliktus muziejaus dailininkės Rasos Gumbrevičienės. Balandžio 16 ają, Didįjį šeštadienį, išgriuvus vienai pilies sienai, kryžiuočiai įsiveržė į vidų. Kova buvo žūtbutinė. Kryžiuočiai į nelaisvę neėmė, visus žudė be jokio pasigailėjimo. Pilis krito. Kunigaikštis Vaidotas su likusiais gynėjais norėjo iš pilies prasiveržti, tačiau tai buvo neįmanoma. Jį su

¹ A. Žalnierius, Pirmoji Kauno pilis, Kauno istorijos metraštis, Kaunas, 2002, t. 3, p. 35.

² V. Marburgietis, Naujoji Prūsijos kronika, Vilnius, 1999, p. 113.

³ Ten pat, p. 114.

⁴ Ten pat, p. 115.

36 bajorais kryžiuočiai paėmė į nelaisvę.⁵ Kaip teigė Livonijos maršalo tarnas Hankė Pašedachas, žuvo apie 350 lietuvių gynėjų⁶.

Kauno pilies griuvėsiai nuo seno žadino žmonių vaizduotę. Plito pasakojimai apie pilyje esančius požemius, juose pakastus lobius. Tačiau į visus klausimus galima atsakyti tik atlikus archeologinius tyrimus. 1932 m. vasarą Kauno pilies teritoriją tyrinėjo profesorius Eduardas Volteris, tačiau jo tyrimų mastai buvo labai nedideli. Tyrinėjimų metu rasta strėlių antgalių, alebarda, gizarma, 5 akmeniniai sviediniai, daug keramikos. 1954 m. tyrimus vykdė Mokslinė restauravimo gamybinė dirbtuvė. Tyrimams vadovavo R. Jablonskytė-Rimantienė ir P. Tarasenska. 1955 m. Kauno pilį pradėjo kasinėti Karolis Mekas, anksčiau dalyvavęs E. Volterio tyrimuose. Nuo 1989 m. iki šių dienų vienintelis Kauno pilies tyrinėtojas yra Algimantas Žalnierius, dirbantis Kauno paminklų restauravimo-projektavimo institute. Pagal ilgamečių tyrimų rezultatus nustatyta, kad Kauno pilis buvo aptvarinio tipo. Ji stovėjo kairiajame Neries krante 600 m nuo Neries ir Nemuno santakos. Pilies kompleksą sudarė pilies sienos, priešpilis, gynybiniai grioviai iš rytų ir pietų pusės, o vakarinėje ir šiaurės vakarinėje pusėje buvo natūralus Neries terasos šlaitas. Piliavietė su grioviais užėmė apie 3,5–4 ha plotą. Kiemo plotas buvo apie 5200 m². Jį supo 328 m ilgio ne žemesnė kaip 12 m aukščio ir 2,5 m storio sumūryta akmenų siena.⁷ Prie rytinės ir pietinės pilies sienos buvo iškasti gynybiniai 65–40 m pločio grioviai, sujungti su Neries vaga, todėl juose visada buvo iki 1,5 m vandens. Šie grioviai atskyrė piliavietę nuo sausumos. Ant vidinių griovių buvo supiltas 5–7 m pločio ir 170–180 cm aukščio pylimas ir 21–26 m nuo pilies sienų pastatyta priešpilio sienelė (apie 1,5 m storio ir apie 2 m aukščio).⁸ Tyrimų metu rasta kovos peilių fragmentų, kirvių, ietigalių, strėlių antgalių, kuriuos matome parodoje. Kauno pilis buvo smarkiai apšaudoma arbaletinėmis strėlėmis.

Tai rodo jų gausa, aptikta tyrinėjimų metu. Kieme strėlių antgalių daug surasta XIV a. horizonto 1362 m. datuojamame sluoksnyje. Jos buvo panaudotos 1362 m. pilies puolimo ir gynybos metu. Didelė jų dalis priskiriama Kryžiuočių ordino ginkluotei.⁹ Dėmesį patraukia keturios arkbalistos, kurias Algimantas Žalnierius aptiko pilies kieme 1998 m. Jos taip pat buvo panaudotos puolimo ir gynybos metu ir rastos XIV a. horizonto 1362 m. sluoksnyje. Dar viena, stambesnė, masyvesnė ir vėlesnė, arkbalista rasta Eduardo Volterio

⁵ Ten pat, p. 119.

⁶ Ten pat, p. 122.

⁷ A. Žalnierius, *Pirmoji Kauno pilis...*, Kaunas, p. 16–17, 20.

⁸ Ten pat, p. 26–27, 29.

⁹ G. Rackevičius, *Arbaletų modifikacijos ir prototipai Lietuvoje XIII–XIV a.* VU humanitarinių mokslų daktaro disertacijos santrauka, Vilnius, 2000, p. 115–116.

Arbaletinių strėlių antgaliai. Geležis. XIV a. Kauno pilis.

VDKM archeologijos rinkiniai

tyrinėjimų metu. Norime atkreipti lankytojų dėmesį ir į gizarmą, retai Lietuvoje aptinkamą ginklą. Kalavijų Kauno pilyje kol kas nerasta. To laikotarpio kalavijus matome rastus Bartonių, Mankaviškių kapinyuose. XIII a. kalavijų, kurie buvo vartojami ir vėlesniais laikais, rodome iš Kejėnų, Šilainių, Raudonės, Sargėnų. Įvairūs, gražiai ornamentuoti kalavijų makštų galo apkalai rasti Raguvos, Jedžiotų, Ruseinių, Pakalniškių kapinyuose, Žemaitijoje. Kalavijo rankenos fragmentas aptiktas Masteikiuose ginklakalio žaliavos krūvelėje. Kalavijų buoželės eksponuojamos iš Marvelės, Masteikių kapynų ir nežinomos radimo vietos. Tyrinėjimų metu aptikta ir grandininių marškinių fragmentų, tačiau jie neišliko. Eksponuojami žieduočių fragmentai iš Ruseinių, Tolišių kapynų, Bubių piliakalnio. Piešiniuose matome ir paprastai ginkluotus Kauno pilies gynėjus, ir elitinius karius, puikiai ginkluotus, su vakarietiško tipo šarvais. Prie elitinių karių ginkluotės, be kalavijų, kirvių, ietigalių, matome ir XIII–XIV a. datuojamą buožę. Reti eksponatai yra antriešiai. Jie profiliuoti, išpuosti koncentriniais ratais. Aišku, galvą saugojo šalmas. Tačiau jų retai randama ne tik Lietuvoje. To amžiaus pabaigai priskiriamas Gelgaudiškyje atsitiktinai rastas šalmas. Lankytojai gali pamatyti ir XI–XII a. datuojamus šalmsus iš Rusių, Pa-

Balno kilpa. XIV a.
VDKM archeologijos rinkiniai

kalniškių. Parodą papildė ir raitelio atributas – pentinai. Tuo metu Lietuvoje nešioti pentinai su spygliu ir žvaigždute. Eksponuojami pentinai iš Derbutų, Daugirdavos kapinynų. Vitrinose matome ir XIII–XIV a. nešiotus papuošalus. Žalvarinės ir sidabrinės pasaginės segės gyvūniniais galais iš Marvelės, Lekavos, Bečių kapinynų, žiedai – iš Kauno apylinkių, Raguvos, Paežerių.

Tyrinėjant Kauno pilį rasta ir žirgo aprangos reikmenų. Eksponuojama XIV a. datuojama balno kilpa trikampėliais puoštu lankeliu ir XIII–XIV a. balno kilpos, aptiktos Rajūnų, Masteikių, Daugirdavos, Paežerių kapinyuose. Žąslų skersinukai ir grandis iš Kauno pilies. Šalia matome to laikotarpio žąslus iš Purvynų, Paežerių ir išskirtinius, masyvius, vienintelius Lietuvoje žąslus, rastus Rusiuose. Neiliniai ir profiliuoti, sidabro plokštele dengti kamanų apkalai iš Masteikių, Graužių.

Parodos eksponatai atspindi ne tik karių ginkluotę, bet ir pilyje gyvenusių žmonių buitį. Matome paprastus geležinius peiliukus, priekalėlius, diržo sagtis, molinių puodų fragmentus, puoštus trikampėliais, kvadratėliais, sudegusius grūdus. Šalia puikiai išlikę lygiai taip pat puošti puodai iš Kauno rajono kapinynų: Karmėlavos, Masteikių.

Taigi paroda trumpam perkelia lankytojus į XIV a., kai Kauno pilies gynėjai atkakliai kovojo ir priešinosi užpuolikams. Deja, jėgos buvo nelygios. Pilis krito. Tačiau atkakli kova išsekino priešą ir sustabdė jo veržimąsi į šalies gilumą.

„LDK DIDŽIAJAM ETMONUI JONUŠUI RADVILAI – 400“

Virginija Gureckienė

*„Jonušas Radvila priklauso toms mūsų praeities asmenybėms, kurios kėlė prieštarigus jausmus tiek gyvos būdamos, tiek ir po mirties. Garbinamas, tačiau ir puolamas amžininkų, tarp ateities kartų surado daugiau priešų negu gynėjų.“
H. Visneris*

Graviūra. Lietuvos Didžiosios
Kunigaikštystės kariuomenės vadas,
didysis etmonas kunigaikštis
Jonušas Radvila.
Data ir dailininkas nežinomi.
VDKM meno rinkiniai

2012-aisiais sukako 400 metų, kai gimė viena ryškiausių savo epochos asmenybių – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenės vadas, didysis etmonas kunigaikštis Jonušas Radvila. Ta proga 2012 m. rugsėjo 20 d. Kauno įgulos karininkų ramovėje buvo atidaryta kilnojamoji paroda „LDK didžiajam etmonui Jonušui Radvilai – 400“. Parodą parengė LDK kariybos istorijos ir archeologijos skyriaus vyresnioji muziejininkė V. Gureckienė.

Parodoje buvo eksponuojamos 55 fotokopijos, atspindinčios J. Radvilos, žymaus karvedžio, politikos, kultūros mecenato, evangelikų reformatų veikėjo, veiklą. Gausi parodos ikonografinė medžiaga – Smolensko, Lojevo mūšių schemas, LDK kariuomenės stovyklos prie Rečycos planas, to meto karių uniformų ir ginkluotės vaizdai – suteikė galimybę geriau susipažinti su J. Radvilos karine karjera. Nuotraukose matėme žymiausius to laikotarpio karvedžius ir politikus: Kristupą Radvilą, Gabrielių de la Gardį (Gabriel de la Gardie),

Joną Povilą Sapiegą, Boguslavą Radvilą, taip pat J. Radvilos šeimos narius. Paskutiniuose parodos stenduose – J. Radvilos įamžinimas tarpukario ir dabartinėje

Medalis Kijevo užėmimui 1651 m. pažymėti.

Autorius S. Dadleris.

Lietuva medaliuose. XVI–XX a. pradžia, sud. V. Ruzas, Vilnius, 1998, p. 91

Lietuvos kariuomenės 1-ojo husarų Lietuvos didžiojo etmono kunigaikščio Jonušo Radvilos pulko vėliava su juosta. 1927 m.

VDKM daiktų rinkiniai

„Radvilų kelias“, skirtas Radvilų dinastijai atminti. 2012 m.

http://www.kam.lt/lt/naujienos_847/teminiu_puslapiu_archyvas/radvilu_zygis_1937.html, [žiūrėta: 2012 m. gruodžio 6 d.]

kariuomenėje: Vytauto Didžiojo karo muziejaus fonduose saugomų eksponatų – Lietuvos kariuomenės 1-ojo husarų Lietuvos didžiojo etmono Jonušo Radvilos pulko vėliavos su juosta, vėliavos prikallimo atributų (padėkliuko su plaktukėliu), karininko kepurės ir kt. – nuotraukos.

Jonušas Radvila, senos Lietuvos didikų Radvilų giminės Biržų ir Dubingių šakos atstovas, gimė 1612 m. gruodžio 2 d. Papilyje (netoli Biržų). Gavo puikų išsilavinimą Leipcigo ir Leideno universitetuose, mokėjo 4 kalbas. Anksti pradėjo politinę ir karinę karjerą. 1633–1634 m. kartu su tėvu, Lietuvos didžiuoju etmonu Kristupu Radvila, dalyvavo kare su Maskva dėl Smolensko. Ėjo aukštas pareigas Lietuvos valstybėje: buvo LDK pakancleris (1633–1646), Žemaitijos seniūnas (1646–1653), LDK lauko etmonas (1646–1654), Vilniaus vaivada (1653–1655 m.), LDK didysis etmonas (1654–1655). Pasižymėjo kaip talentingas karo vadas, mokėjęs palaikyti drausmę kariuomenėje. 1649 m. prie Lojevo sutriuškino Bogdano Chmelnickio (Богдан Зиновій Хмельницький) vadovaujamą Ukrainos kazokų kariuomenę. Ypač jį išgarsino žygis į Kijevą 1651 m. Lenkijos ir Lietuvos karo su Maskva metu. 1654–1655 m. vadovavo LDK kariuomenei. 1655 m. Rusijos kariuomenei užėmus Vilnių, vadovavo grupei didikų, kurie sudarė Kėdainių sutartį su Švedija. Mirė Jonušas Radvila 1655 m. gruodžio 31 d. Tikocine (Lenkija). Palaidotas Kėdainiuose, evangelikų reformatų bažnyčioje.

„1812 M. LIETUVOJE“

Algimantas Daugirdas

2012 m. birželio 8 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje buvo atidaryta paroda „1812 m. Lietuvoje“. Prieš 200 metų Prancūzijos Didžiosios Armijos (Grande Armée), vadovaujamos imperatoriaus Napoleono I, žygis į Rusiją prasidėjo Kaune persikėlus per Nemuną ankstyvą birželio 24-osios rytą. Nuo šio žygio baigties priklausė daugelio Europos valstybių, taip pat ir Lietuvos, likimas. Parodos autorius, Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus vyriausiasis muziejininkas Algimantas Daugirdas, rengdamas šią parodą, siekė parodyti, ką reiškė Lietuvai šis vienas svarbiausių XIX a. Europos istorijos įvykių, kaip sutiko ir reagavo, ko tikėjosi iš šio Prancūzijos–Rusijos karo krašto elitiniai sluoksniai ir paprasti žmonės.

Parodoje buvo eksponuojama nemažai nuotraukų, kurių autorius – muziejaus fotografas Artūras Užgalis. Jose besidomintis 1812 m. įvykiais lankytojas galėjo išvysti istorines Kauno vietas, susijusias su imperatoriaus Napoleono I lankymusi mūsų mieste, palyginti jas su tomis, kurios atvaizduotos prieš 200 m. darytose litografijose ir graviūrose. Daug dėmesio parodoje skirta svarbiam krašto istoriniam įvykiui – Lietuvos Laikinosios Vyriausybės komisijos (LLVK) sukūrimui, paskatinusiam jaunos vyrus stoti į kuriamus lietuviškuosius dalinius Prancūzijos kariuomenės sudėtyje. Reguliariosios Lietuvos kariuomenės sukūrimas buvo vienas svarbiausių uždavinių, kuriuos imperatorius Napoleonas I pavedė šiai Laikinajai Vyriausybei. Parodoje buvo pateikta LLVK struktūra ir personalijos, lankytojai galėjo susipažinti su šios Vyriausybės pirmininko Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didiko Stanislovo Soltono ir kitų jos narių portretų ir litografijų kopijomis.

Kuriant Lietuvos kariuomenę Prancūzijos kariuomenės sudėtyje, savo paslaugas imperatoriui Napoleonui I pasiūlė didikai ir bajorai Kosakovskiai, Giedraičiai, Pliateriai, Radvilos, Gelgaudai, Sapiegos, Tiškevičiai, Tyzenhauzai ir kitų patriotiškai nusiteikusių giminių atstovai. Daugelis jų net savo lėšomis formavo pėstininkų ir kavalerijos pulkus. Parodoje buvo galima susipažinti su lietuviškųjų dalinių vadovybe ir uniformų pieštais pavyzdžiais. Iš visų dalinių spalvingumu išsiskiria Lietuvos totorių eskadrono uniformos.

Žygio į Rusiją metu imperatorius Napoleonas I negalėjo išsiversti be lietuvių adjutantų, gerai pažinojusių Rusijos kelius ir priešo charakterį. Tokiais palydovais prancūzų karvedžiui tapo kunigaikščiai Romualdas Giedraitis, Eustachijus Sanguška, grafai Karolis Moravskis, Stanislovas Vansovičius, Juozapas Antanas Kosakovskis. Lankytojams pateikiamos šių iškilų asmenybių portretų reprodukcijos.

Kilnojamoji paroda „1812 m. Lietuvoje“ Didžiojoje salėje. 2012 m.

Artėjant 1812 m. žiemai, prancūzų kariuomenės padėtis katastrofiškai blogėjo. Pirmosiomis gruodžio dienomis Vilnių pasiekė besitraukiančios nuo Maskvos prancūzų kariuomenės likučiai. Šį klaičių vaizdą parodoje atspindėjo Jono Damelio litografijos kopija. Gruodžio 12 d. pirmieji rusų kazokų pulkai, vadovaujami atamano gen. Matvejaus Platovo (Матвей Ивановичь Платов), pasiekė Kauną. Tada pasirodė ir likusi kariuomenė. Prancūzijos kariuomenės maršalas Mišelis Nėjus (Michel Ney) desperatiškai bandė organizuoti Kauno gynybą. Šiuos epizodus parodoje atspindi prancūzų dailininko Horacijaus Vernė (Horace Vernet) piešinio kopija, kurioje matome maršalą M. Nėjų ir generolą Etjeną Žerarą (Etienne Maurice Gerard) prie Kauno miesto sienos.

Parodoje pirmą kartą eksponuojamas autentiškas lietuviškojo 17-ojo ulonų pulko kavaleristo kiveris, kurį muziejus įsigijo 2010 m. Eksponuojamos ir lietuviškųjų 19-ojo ulonų pulko eilinio, 17-ojo ulonų pulko trimitininko ir Lietuvos gvardijos 3-iojo švoležierių pulko karininko kiverių kopijos, kurias pagaminė meistras iš Lenkijos Jacekas Javorskis (Jacek Jaworski). Stenduose – XIX a. pradžios šaunamieji ginklai, prancūzų pionierių ir pontonininkų kirviai, kardai iš Vytauto Didžiojo karo muziejaus Rinkinių apskaitos ir apsaugos skyriaus.

Paroda „1812 m. Lietuvoje“ suteikė galimybę prisiminti ir apmąstyti įvykius, kurie prieš 200 metų tiesiogiai palietė Lietuvą ir sukrėtė visą Europą.

Erchercogas Pranciškus Ferdinandas išeina iš bažnyčios Sarajeve. 1914 m. birželio 28 d.

VDKM spaudos rinkiniai

Paskutiniai Vokietijos ir Rusijos valdovai
Vilhelmas II (kairėje) ir jo pusbrolis
Nikolajus II, apsivilkę vienas kito
valstybių karinėmis uniformomis.
1905 m. P. Bermond-Avalov,
Im Kampf-gegen-nesto Bolschevismus.
Erinnerungen von General Fürst Awaloff,
Oberbefelshaber der Deutsch Russischen
Westarmee im Balticum, Glückstadt,
Hamburg, 1925, tafel 4.

„PIRMASIS PASAULINIS KARAS IR LIETUVA“

Marius Pečiulis

2012 m. spalio 1 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje pristatyta Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus vyriausiųjų muziejininkų Mariaus Pečiulio ir Edvino Vaidoto parengta kilnojamoji paroda „Pirmasis pasaulinis karas ir Lietuva“, supažindinanti su vienu iš skaudžiausių Lietuvos istorijos etapų. Austrijos-Vengrijos sosto įpėdinio Pranciškaus Ferdinando nužudymas Sarajeve 1914 m. birželio 28 d. tapo kibirkštimi, įžiebusia Pirmąjį pasaulinį karą. Lietuvą, nors ir praradusią valstybingumą (šiandieninės Lietuvos teritoriją buvo pasidalijusios Rusija ir Vokietija), jis palietė nuo pat pirmųjų dienų. Daugiau nei pusantrų metų mūsų krašte vyko Rytų fronto stumdymasis, o nuo 1915 m. rudens prasidėjo Vokietijos okupacija.

Parodos autoriai susidūrė su sudėtingu uždaviniu – sutalpinti įvykių gausų ketverių metų laikotarpį į dešimt ekspozicinių stendų. Ar pavyko susidoroti su šiuo iššūkiu, įvertins parodos lankytojai. Atsižvelgdami į Vytauto Didžiojo karo muziejaus pobūdį, autoriai dėmesį sukonzentravo į tiesioginius karo veiksmus, vykusius šiandieninės Lietuvos teritorijos ribose. Parodoje atspindėtos šešios potemės. Pirmoji – „Vokietijos ir Rusijos pasirengimas karui“. Šiandieninės Lietuvos teritorija pateko į Šiaurės–Rytų fronto karo veiksmų zoną. Joje susigrūmė Rusijos ir Vokietijos kariuomenės. Būtent dėl šios priežasties lankytojai čia supažindinami su abiejų kariuomenių vadovybe, naudota ginkluote, mobilizaciniu potencialu.

Rugpjūčio 1 d. Vokietijai paskelbus karą Rusijai, Lietuvoje pradėta formuoti 1-oji Rusijos armija. Į tarnybą joje pašaukta nemažai vyrų iš tuometinių Kauno, Suvalkų, Kuršo, Vilniaus gubernijų. Klaipėdos krašto lietuviai turėjo tarnauti Vokietijos 8-ojoje armijoje. Lietuvių buvo galima sutikti ir Vakarų fronte, Didžiosios Britanijos ir vėliau į karą įsitraukusių Jungtinių Amerikos Valstijų kariuomenių sudėtyse. Pastarojoje tarnavo ir vėliau išgarsėjęs transatlantinis lietuvių lakūnas Steponas Darius. Su juo ir kitais lietuviais, svetimų kariuomenių kariais, supažindina potėmė „Lietuviai Pirmajame pasauliniame kare“.

Trečiaja potėme „Kovos Rytų Prūsijoje ir Lietuvoje 1914 m.“ lankytojai supažindinami su pirmuoju karo veiksmų etapu. Jo metu Rusijos kariuomenė, rugpjūčio 17 d. įsiveržusi į Rytų Prūsiją, jau rugsėjo pradžioje buvo priversta trauktis atgal Nemuno upės linijos link. Frontui stumdantis stipriai nukentėjo pasienyje esantys Tauragės, Naumiesčio, Kybartų, Vilkaviškio, Marijampolės, Druskininkų miesteliai ir jų gyventojai.

JAV kariuomenės 149-ojo lauko artilerijos pulko kapralas Steponas Darius. 1917 m. VDKM nuotraukų rinkiniai

1914 m. tiesioginiai karo veiksmai palietė tik atskirus, arčiau valstybinės sienos esančius regionus, o štai 1915-aisiais Rytų frontas persirito per visą šiandieninės Lietuvos teritoriją. 1915 m. vasarį–kovą stiprūs mūšiai vyko Jurbarko–Klaipėdos linijoje. Rusijos kariai nusiaubė Klaipėdą, o Vokietijos pajėgos jau antrą kartą įžengė į Tauragę. Balandžio pabaigoje į Žemaitiją ir Suvalkiją įsiveržusios Vokietijos Nemuno ir 10-oji armijos iki rugpjūčio vidurio užėmė Šiaulius, Radviliškį, Pakruojį, Raseinius, Ariogalą, Panevėžį ir 1-ojo laipsnio Rusijos imperijos sausumos tvirtovę Kauną. Rugsėjo mėnesį Vokietija pradėjo Vilniaus operaciją. Jos metu Nemuno ir 10-oji armijos pralaužė miesto gynybinę liniją ir perkirto Vilniaus–Daugpilio geležinkelio ruožą prie Švenčionėlių. Siekdama išvengti apsupties, Rusijos karinė vadovybė savo pajėgoms įsakė trauktis iš istorinės Lietuvos sostinės. Rugsėjo 19 d. į Vilnių įžengė Vokietijos kariai užėmė beveik visą šiandieninės Lietuvos teritoriją. Neatsitiktinai šis gausus įvykių laikotarpis parodoje atspindėtas net dviejose potemėse: „Vokietijos kariuomenės įsiveržimas į Vakarų Lietuvą 1915 m.“ ir „Karinių veiksmų pabaiga Lietuvoje“.

Paskutinė parodos potemė – „Vokietijos okupacija Lietuvoje“. Vokietijos okupuotame Pabaltijyje buvo sudarytas karinis administ-

racinis vienetas Oberostas. Represijos ir prievarta tapo Lietuvos kasdienybe: rekvizuotas gyventojų turtas, žmonės apkrauti pagalvės, žemės, degtuku, druskos, šunų, tiltų ir kitais mokesčiais.

1917 m. rugsėjį išrinkta Lietuvių Tautos Taryba, pasinaudojusi Sovietų Rusijos ir Centro valstybių taikos derybomis Brest-Litovske (dab. Brestas, Baltarusija), 1918 m. vasario 16 d. paskelbė Lietuvos Nepriklausomybės Aktą. Pirmojo pasaulinio karo veiksmai Rytų fronte faktiškai buvo užbaigti 1918 m. kovo 3 d. Brest-Litovske pasirašyta taikos sutartimi, kas Lietuvai sudarė sąlygas politiškai atsiriboti nuo Rusijos ir toliau stiprinti valstybingumą.

Vokietijos kariai Šiauliuose. 1915 m. balandis–gegužė.
VDKM spaudos rinkiniai

2012 m. lapkričio 9 d. paroda „Pirmasis pasaulinis karas ir Lietuva“ pirmą kartą buvo eksponuota Vilniuje, viešbutyje „Crowne Plaza Vilnius“, tarptautinės konferencijos „Pirmasis pasaulinis karas. Bendra istorija. Bendra atmintis“ metu. Nuo 2012 m. lapkričio parodą buvo galima išvysti Kauno IX forto muziejuje.

„PETRUI TARASENKAI – 120“

Kristina Rickevičiūtė

2012 m. gruodžio 20 d., minint pulkininko, archeologo, rašytojo Petro Tarasenkos 120-ąsias gimimo ir 50-ąsias mirties metines, Vytauto Didžiojo karo muziejuje buvo atidaryta paroda „Petruai Tarasenkai – 120“. P. Tarasenka buvo labai kuklus žmogus, nepaprastai mylėjo savo kraštą. „Pažinojau tik vieną žmogų, kuris taip mylėjo Lietuvą ir taip buvo atsidavęs jos istorijai“, – yra sakęs garsus aktorius Jurgis Petrauskas¹.

P. Tarasenka gimė 1892 m. gruodžio 19 d. Karališkių kaime (Molėtų r.) mažžemio valstiečio šeimoje. 1908 m. baigęs Anykščių dviklasę mokyklą, įstojo į Panevėžio mokytojų seminariją. Baigęs mokslus, dirbo Alantos pradinės mokyklos mokytoju. Parodoje matome jauno, tik ką baigusio seminariją P. Tarasenkos nuotrauką. Besimokydamas susidomėjo Lietuvos istorija, jos praeitimi. Meilė praeities istorijai liko visam gyvenimui. Prasidėjęs Pirmasis pasaulinis karas įtraukė į savo verpetą ir P. Tarasenką. 1915 metais jis buvo mobilizuotas į Rusijos kariuomenę. Tarnavo 30-ajame Sibiro šaulių pulke, kovėsi fronte. Už drąsą buvo apdovanotas Šv. Jurgio kryžiumi. Labai gaila, kad šis kryžius neišliko. Mokėsi Dušetų praporščikų mokykloje Gruzijoje. 1916 m. ją baigęs, tarnavo 253-iajame pėstininkų pulke Gorochovco mieste. Vėliau buvo paskirtas į 731-ąjį Komarovo pėstininkų pulką. Nuotraukose matome jį paprasto kareivio uniforma, tapus Dušetų praporščikų mokyklos kursantu, tarp jaunesniųjų karininkų, kartu su kovos draugais. 1917 m. gruodį P. Tarasenka buvo demobilizuotas. Dar tarnaudamas kariuomenėje vedė. Apsigyvenęs Pskove, P. Tarasenka pedagoginiame institute pradėjo studijuoti istoriją, tačiau 1919 m. su šeima grįžo į Lietuvą. Padėtis Lietuvoje buvo įtempta. Iš visų pusių supo priešai: Sovietų Sąjungos kariuomenė, lenkai, bermontininkai. P. Tarasenka buvo mobilizuotas ir paskirtas į Ukmergėje dislokuotą Kauno batalioną jaunesniuju karininku. Performavus batalioną į 7-ąjį žemaičių kunigaikščio Butegeidžio pėstininkų pulką, buvo paskirtas to pulko 3-iosios kuopos vadu. P. Tarasenka nuėjo ilgą kelią – nuo jaunesniojo karininko iki pulkininko. 1920 m. už pasižymėjimus mūšiuose buvo apdovanotas V laipsnio Vyčio kryžiumi ir pakeltas į kapitonus. 1922 m. mokėsi Aukštuosiuose karininkų kursuose, juos baigęs dirbo bataliono vadu. Po metų jam buvo suteiktas majoro laipsnis. 1923 m., Lietuvai atgavus Klaipėdos kraštą, ten buvo dislokuotas ir 7-asis žemaičių kunigaikščio Butegeidžio pėstininkų pulkas. 1926 m. majoras P. Tarasenka buvo perkeltas į Kauną ir paskirtas Karo mokslo valdybos mokymo dalies vedėju. 1927 m. P. Tara-

¹ D. Steponavičienė, Petras Tarasenka, Vilnius, 1990, p. 5.

Plk. ltn. Petras Tarasenka apie 1927–1931 m.
VDKM archeologijos rinkiniai

senkai suteiktas pulkininko leitenanto laipsnis, jis apdovanotas Lietuvos 10-mečio nepriklausomybės ir Latvijos nepriklausomybės medaliais.

1931 m. jis Karo mokykloje dėstė pedagogiką. 1932 m. P. Tarasenkai buvo suteiktas pulkininko laipsnis ir tais pačiais metais jis savo noru išėjo į atsargą. P. Tarasenka dirbo Karo mokslo draugijos sekretoriumi ir vicepirmininku. Be visų minėtų darbų, buvo Valstybinės archeologijos komisijos narys.

Visą likusį savo gyvenimą jis paskyrė jaunystės svajonei – Lietuvos istorijai, jos paminklams, jų tyrinėjimams. Dar tarnaudamas kariuomenėje susirūpino dėl paminklų naikinimo, nes vyko žemės reforma. 1922 m. P. Tarasenka parašė straipsnį „Archeo-

logijos paminklų Lietuvoje tyrinėti programa“, be to, visomis išgalėmis stengėsi sudominti visuomenę savojo krašto istorija.

Išėjęs į atsargą, P. Tarasenka rinko medžiagą apie archeologinius paminklus, rašė knygas jaunimui. 1941–1944 m. buvo Kultūros paminklų skyriaus vedėjas. 1944–1946 m. dirbo Kariškai istorinio muziejaus direktoriumi. Tačiau administracinis darbas jo neviliojo, tad perėjo dirbti į M. K. Čiurlionio dailės muziejaus Pirminės kultūros ir dailės skyrių. Čia dirbo iki 1958 m. Tais pačiais metais už viso gyvenimo triūsą tyrinėjant senovės paminklus jam buvo suteiktas LSSR nusipelnusio veikėjo vardas. Ši valstybinį apdovanojimą matėme ir parodoje.

P. Tarasenka buvo aukštos dvasinės kultūros žmogus, savo krašto patriotas, romantikas, trykštantis neišsenkama energija.

1925–1927 m. buvo išleisti P. Tarasenkos parašyti archeologijos ir istorijos pažinimo ir saugojimo vadovėliai „Gimtoji Lietuva“ ir „Priešistorinė Lietuva“. „Valstybė gali kaip reikiant sutvarkyti savo gyvenimą, tik nuodugniai pažinusi savo praeitį, nes tik praeitis parodo padarytąsias klaidas ir pamoko, kaip jų išvengus.“²

Dviračiu jis aplankė kone visus Lietuvos kampelius, susitiko su įvai-

² P. Tarasenka, Priešistorinė Lietuva, Kaunas, 1927, p. 16.

Velikuškių piliakalnio tyrinėjimai. Apie 1927–1936 m.
VDKM archeologijos rinkiniai

Segė. Velikuškių piliakalnis. IV a.
VDKM archeologijos rinkiniai

riais žmonėmis, rašė, fotografavo, užfiksavo daug praeities kultūros paminklų. To ilgamečio darbo vaisius – 1928 m. išleista knyga „Lietuvos archeologijos medžiaga“. Joje galima rasti duomenų apie 5 tūkstančius senovės, archeologinių paminklų, žemėlapius ir gausią bibliografiją lietuvių ir užsienio kalbomis. Parodoje matėme šitą knygą, autoriaus dedikuotą profesoriui Vaclovui Biržiškai. Tarnaudamas kariuomenėje, P. Tarasenka neturėjo laiko pasižvesti moksliniams tyrimams, tad 1927–1931 m. šį darbą dirbo tik radęs laiko: Papilių kapinyne (Klaipėdos r.) ištyrė vieną II–III amžiaus kapą, Paštuvos senkapyje (Kauno r.) atrado du XVI–XVII amžiaus kapus, o Kulonių piliakalnio (Molėtų r.) aikštelėje ištyrė 10 m plotą ir atrado I–II amžiaus kultūrinį sluoksnį. Todėl išėjęs į atsargą, pasikvietęs visą būrį kraštotyrininkų, pradėjo Velikuškių piliakalnio (Zarasų r.) archeologinius tyrimus.

Ištyrė dalį aikštelės, papėdėje esančios gyvenvietės – iš viso apie 1564 m² plotą. Aptiko storą kultūrinį sluoksnį su gausiais radiniais nuo I tūkst. pr. Kr. iki XIII amžiaus. Vitrinose buvo eksponuojami kauliniai adikliai, smeigtukai, amuletai, geležinės ylos, kaltai, peiliai, peiliai-pjautuvėliai, ietigaliai, keramika brūkšniuotu, grublėtu, gludintu ir lygiu paviršiumi, moliniai verstukai, puošti įkartom, žalvariniai papuošalai. Dėmesį patraukė vienintelė Lietuvoje II a. sidabrinė apyrankė, ornamentuota akutėm, ir IV a. pasaginė segė su ataugomis, puošta emaliu, kiauraraštis pusevalio formos kabutis, datuojamas III–IV a.

Be to, P. Tarasenka aikštelėje aptiko dviejų apdegusių žmonių griaučius. Tais pačiais metais tyrinėjo ir Vosgėlių piliakalnį (Zarasų r.). Aikštelėje ir šlaite aptiko iki 1 m storio kultūrinį sluoksnį su įvairiais dirbiniais. Piliakalnis datuojamas I tūkst. pr. Kr.–XIII a. Parodoje matėme akmeninius kirvukus, kaulinius smeigtukus, geležinius strėlių antgalius, kaulinį adiklį, kaulinį meškerės kabliuką, molinius verpstukus, liejimo formas, žalvarinę skardinę ir lankinę seges, brūkšniuotą, grublėtą, lygiu paviršiumi ir žiastą keramiką. 1933 metais Petras Tarasenka dar tyrinėjo Pakačinės (Zarasų r.), Mielėnų (Rokiškio r.), Maniuliškių (Zarasų r.) piliakalnius. Lankytojai buvo supažindinti su Pakačinės ir Mielėnų piliakalniuose rastais akmeniniais įtveriamaisiais kirvukais ir įvairia keramika, kitais radiniais, kurie datuojami I tūkst. pr. Kr.–I tūkst. viduriu. Po trejų metų žvalgomuosius tyrinėjimus atliko Bartkūnų, Berzgainių, Paželių (Ukmergės r.) piliakalniuose, kuriuose aptiko radinius, datuojamus I tūkst. pr. Kr. antra puse–II tūkst. pradžia. Be piliakalnių tyrimų, P. Tarasenka darė ir topografinius planus. 1956 m. pasirodė jo knyga „Lietuvos piliakalniai“, kurioje apibendrinti šie tyrinėjimai. P. Tarasenka buvo sumanęs 6–7 tomų rinkinį „Lietuvos piliakalniai“, bet dėl ligos nebaigė. Spaudai buvo atiduotas tik vienas tomas „Užnemunės piliakalniai“. Domėjosi jis ir įvairiais istoriniais akmenimis. 1958 m. išėjo jo knyga „Pėdos akmenyje“.

Norėdamas sudominti jaunimą savo krašto praeitimi, P. Tarasenka nutarė pasiremdamas padavimais, tyrinėjimų medžiaga imtis mokslinės beletristikos. Tikriausiai Lietuvoje nerasime nė vieno moksleivio, kuris nebūtų skaitęs bent vienos P. Tarasenos knygos, skiepijančios meilę savo kraštui, ugdančios patriotizmą. 1933 m. buvo išleista jo apysaka „Praeities vartai“, vėliau išėjo knygos „Perkūno šventykloje“, „Užburti lobiai“, „Didžiųjų Tyrulių paslaptis“, „Pabėgimas“, „Rambyno burtininkas“. Visas šias knygas matėme parodoje. Be to, rašytojas parašė apsakas „Vytauto priesaika“ ir „Kauno pilies gynimas“, kurios nebuvo išspausdintos.

Mirė Petras Tarasenka 1962 m. gegužės 17 dieną.

„LIETUVOS RESPUBLIKOS KARIUOMENĖS GENEROLAI 1919–1940 METAIS“

LAUS EORUM EMORI NON POTEST¹

Dr. Andriejus Stolarovas

2012 m. lapkričio 23-iają, minint Lietuvos kariuomenės dieną, Kauno įgulos karininkų ramovėje, o gruodžio 4-ąją – Vytauto Didžiojo karo muziejuje buvo atidaryta paroda „Lietuvos Respublikos kariuomenės generolai 1919–1940 metais“. Lietuvos Respublikos laikotarpis (1918–1940) sulaukia išskirtinio muziejinių dėmesio, tačiau kariuomenės generaliteto istorijos bruožams nušviesti parodų ir net mokslinių darbų trūksta. Ši kilnojamoji paroda nebuvo iš anksto planuota. Ją inicijavo muziejaus steigėjos Krašto apsaugos ministerijos vadovybė, parengė Vytauto Didžiojo karo muziejaus Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus vyr. muziejininkas A. Stolarovas, naudingais patarimais padėjo kiti muziejaus darbuotojai.

Generolas (lot. *generalis* – vyriausiasis) – vienas iš aukščiausių karininkų karinių laipsnių, pradėtas teikti Prancūzijoje XVI a. Nuo XVII–XVIII a. generolo laipsnis buvo teikiamas ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenėje. Ilgainiui atsirado generolo laipsnių, susijusių ne tik su įvairiomis kariuomenės rūšimis, kitais kariniais laipsniais, bet ir su administracinėmis pareigomis (pvz., artilerijos generolas).

Atkurtos Lietuvos Respublikos kariuomenėje (1919–1940) generolo laipsnis buvo aukščiausias karininko karinis laipsnis. Tokio rango karininkai vadovavo įvairioms kariuomenės rūšims ir tarnyboms. Pradžioje generolo laipsniai buvo sudaromi pridėdant kitą karinį laipsnį (pvz., generolas leitenantas), vėliau – pareigas (pvz., brigados generolas). Todėl 1919 m. rugsėjo 13 d. buvo paskelbti nauji kariniai laipsniai ir nuo rugsėjo 29 d. įvesti du generolo laipsniai – generolas leitenantas ir generolas, o nuo 1936 m. gruodžio 11 d. trys – brigados generolas, divizijos generolas ir generolas². Lietuvos kariuomenėje į generolus buvo pakelti tik sausumos kariuomenės ir karo aviacijos karininkai. 1935 m. buvo pradėtas kurti karinis laivynas, tačiau generolo laipsnį atitikusio admiralo laipsnio laivyne nebuvo. Be to, kariuomenėje buvo įsteigtos pareigybės,

¹ Iš lot. k. *laus eorum emori non potest* – jų garbė amžina (Ciceronas).

² Straipsnyje generolo sąvoka, priklausomai nuo konteksto, vartojama tiek siaurąja prasme, norint nusakyti tikrojo generolo karinį laipsnį, tiek plačiąja prasme, nusakant aukšto rango karininko priklausomybę generalitetui.

Kilnojamoji paroda „Lietuvos Respublikos kariuomenės generolai 1919–1940 metais“
Didžiojoje salėje. 2012 m. gruodžio 4 d.

susijusios su generolo laipsniu ir jo užimama vieta (pvz., ypatingųjų reikalų generolas, generolas kvartirmeisteris).

1990 m. atkūrus Nepriklausomybę, buvo prisiminta senoji generolų laipsnių sistema – generolas leitenantas ir generolas. 1998 m. ji buvo pakeista – pradėta kelti į tris generolo laipsnius – brigados generolo, generolo majoro, generolo leitenanto. Tokie laipsniai naudojami sausumos kariuomenėje ir karo aviacijoje, o kariniame laivynė kaip generolo atitikmenys yra viceadmirolo ir admirolo laipsniai.

Kilnojamojoje parodoje pirmą kartą pristatomi penkiasdešimt keturi karininkai, pakelti į bent vieną iš Nepriklausomos Lietuvos Respublikos kariuomenės generolo laipsnių. Pateikiamos trumpos jų karinės biografijos, iliustruotos 81 nuotraukos kopijoje užfiksuotomis tarnybos akimirkomis (nuotraukos iš Vytauto Didžiojo karo muziejaus nuotraukų rinkinių, privačių asmenų ir kolekcininkų (Algirdo Markūno, Aleksandro Steponenkos ir parodos autoriaus archyvų), kitų muziejų (Biržų krašto muziejaus „Sėla“ ir Raseinių krašto istorijos muziejaus) fondų, kai kurių internetinių ir spaudos leidinių). Parodą sudaro įvadinis tekstas su pristatomojo pobūdžio informacija ir keturi skyriai: „Krašto apsaugos ministrai“ (gen. lt. Mykolas Velykis, gen. lt. Pranas Liatukas, gen.

Lietuvos Respublikos ministras pirmininkas ir krašto apsaugos ministras dr. Leonas Bistras su karininkais prie Vyriausiojo kariuomenės štabo rūmų. Kaunas, 1926 m.
Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953, Vilnius, 2001, t. I, p. 207

lt. Teodoras Daukantas, gen. Petras Šniukšta, brg. gen. Stasys Dirmantas, brg. gen. Kazys Musteikis), „Kariuomenės vadai“ (gen. Silvestras Žukauskas, gen. Jonas Galvydis-Bikauskas, gen. lt. Juozas Kraucevičius, gen. lt. Juozas Stanaitis, div. gen. Stasys Raštikis, div. gen. Vincas Vitkauskas), „Kariuomenės štabo viršininkai“ (gen. Jurgis Kubilius, gen. lt. Stasys Nastopka, gen. lt. Maksimas Katče, gen. lt. Konstantas Kleščinskis, gen. Leonas Radas-Zenkavičius, gen. lt. Kazys Ladiga, gen. lt. Povilas Plechavičius, gen. lt. Petras Kubiliūnas, gen. lt. Jonas Jackus, brg. gen. Jonas Černius, div. gen. Stasys Pundzevičius), „Karinių dalinių vadai, įstaigų viršininkai ir kiti tarnybų generolai“ (div. gen. Edvardas Adamkavičius, brg. gen. Juozas Barzda-Bradauskas, gen. Jonas Bulota, gen. lt. Julius Čaplikas, div. gen. Zenonas Gerulaitis, brg. gen. Viktoras Giedrys, gen. lt. Juozas Grigaitis, gen. Vincas Grigaliūnas-Glovackis, brg. gen. Antanas Gustaitis, brg. gen. Jonas Juodišius, brg. gen. Vladas Karvelis, gen. mjr. Frenkas Persis Krozjeras (Frank Percy Crozier), gen. lt. Aleksandras Kurkauskas, gen. lt. Antanas Martusevičius, brg. gen. Vladas Mieželis, brg. gen. Vladas Nagius-Nagevičius, brg. gen. Kazys Navakas, gen. lt. Motiejus Pečiulionis, brg. gen. Klemensas Popeliučka, gen. lt. Valerijonas Ramanauskas, div. gen. Mikas Rėklaitis, gen. lt. Bronius Skomskis, brg. gen. Kazys Skučas,

gen. ltn. Vytautas Stomma, div. gen. Jonas Sutkus, brg. gen. Kazys Tallat Kelpša, gen. Pranas Tamašauskas, gen. ltn. Pranas Vaiciuška, brg. gen. Emilis Vimeris, gen. Andrius Zarinas, brg. gen. Vincas Žilys). Čia jie grupuojami remiantis aukščiausia jų užimta vieta kariuomenėje ir turėtu kariniu laipsniu.

Atsikūrusiai valstybei ir besikuriančiai jos kariuomenei reikėjo apginti ir įtvirtinti valstybingumą, teritorinį vientisumą. Kariuomenės organizavimo pradžioje trūko visko – nuo taip reikalingos valstybingumui įtvirtinti ir išsaugoti ginkluotės iki gerai parengtų, patyrusių aukšto rango karininkų. Opus kvalifikuotų kadru klausimas sąlygojo karinės ir politinės vadovybės sprendimą pritraukti tautiečius, lietuvių kilmės arba bent kuo nors su Lietuva susijusius karininkus, tarnavusius svetimose kariuomenėse, todėl buvo kviečiami savanoriai ir mobilizuojami kariai. Į besikuriančią kariuomenę stojo carinės Rusijos ir baltagvardiečių kariuomenių generolai, buvo ir vienas Didžiosios Britanijos kariuomenės generolas.

Per visą Nepriklausomybės laikotarpį Lietuvos kariuomenėje tarnavo penkiasdešimt aštuoni generolai, iš jų vienuolikai generolo laipsnis buvo suteiktas carinės Rusijos ir baltagvardiečių bei Didžiosios Britanijos kariuomenėse, o keturiems iš jų bent vienas iš Lietuvos kariuomenės generolo laipsnių nebuvo suteiktas dėl kariškos kompetencijos stokos, pilietybės, sveikatos problemų, amžiaus, visiško lietuvių kalbos nemokėjimo arba tiesiog nesuspėjus to padaryti dėl mirties (Kiprijonas Kondratovičius, Rapolas Okuličius-Kazarinas, Vytautas Otockis, Vladas Dionizas Slaboševičius). Kai kuriems iš jų buvo palikti rusų tarnybos kariniai laipsniai, kurie anksčiau arba vėliau buvo prilyginti atitinkamam generolo laipsniui Lietuvos kariuomenėje, nes, pvz., Rusijos kariuomenėje iki 1917 m. lapkričio 1 d. įgytas generolo majoro karinis laipsnis buvo prilyginamas Lietuvos kariuomenės generolui leitenantui, o generolo leitenanto ir generolo – generolui.

Karinius laipsnius teikė, prilygino ir keitė į Lietuvos kariuomenės laipsnį Respublikos Prezidento patvirtinta komisija, todėl ypač aukšto rango karininkų biografijos buvo atidžiai studijuojamos. Buvo atsižvelgiama į dokumentus, tačiau daugelis savo laipsnį patvirtinančių dokumentų neturėjo. Ilgai užtrukdavo jų patikrinimas ir patvirtinimo atsiuntimas iš kitos valstybės. Taip pat reikėjo jiems surasti atitinkamą etatinę vietą tarnyboje.

Į Lietuvos kariuomenės generolų sąrašą tik sąlyginai ir su tam tikromis išimtimis būtų galima įrašyti dar dvi pavardes – Boleslovo Kazimiero Kreičmano (Bolesław Kazimierz Krejczman) ir Viljamo Natanielio Svorthuto (William Nathaniel Swarthout). Pirmasis tikrai dirbo kariuomenės štabe, tačiau ar buvo įtrauktas į karininkų sąrašus, nežinome, o antrasis pats save pakėlė į brigados

generolus ir savavališkai pasirašinėjo ant oficialių dokumentų.

Atsižvelgus į nemažą, palyginti su kariuomenės dydžiu, generolų skaičių ir jų užimamą vietą, 1926 m. kariuomenėje buvo įsteigtas ir iki 1936 m. veikė atskiras generolų korpusas. Deja, tuo pačiu metu kilo tam tikrų keblumų su nustatyta laiką kariuomenėje išstarnavusiais pulkininkais ir rusų tarnybos generalais, kurie, paleidžiami į atsargą arba į dimisiją, pretendavo į aukštesnį karinį laipsnį kariuomenėje arba į jo prilyginimą atitinkamam lietuviškam kariniam laipsniui, nes kurį laiką buvo įprasta prieš išleidžiant iš kariuomenės karininkui suteikti aukštesnį laipsnį. Tačiau dėl įvairių motyvų taip būdavo ne visada, nes tokių pulkininkų, net generolų (ypač senųjų), buvo per daug. Daugeliui jų aukštesnis laipsnis nebuvo suteiktas dėl politinių, kitiems – grynai kariškais sumetimais. Respublikos prezidentas, karinė vadovybė neleido jiems suteikti aukštesnio laipsnio, nes jų pakėlimas į generolus būtų neatitikęs kariuomenės organizacijos, konkrečios karinės dalies struktūros, kurioje buvo numatytos tik aukštos divizijos ir brigados vadų vietos. Mobilizacijos atveju tokių generolų būtų buvę per daug, o jei vieni būtų buvę pakelti, tai būtų reikėję kelti ir kitus.

Lietuvos kariuomenėje generolų laipsniai buvo per aukšti, nes tikroju generolu galėjo būti tik atskirų armijų arba kariuomenių vadai. O pats generalitetas, kaip ir visa karininkija, buvo gerai aprūpinamas socialinis sluoksnis, turėjęs įvairių privilegijų tiek kariuomenėje, tiek visuomenėje.

„ATKURTOS LIETUVOS KARIUOMENĖS UNIFORMŲ RAIDA 1990–2011“

Algirdas Markūnas

2012 m. kovo 28 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje buvo atidaryta kilnojamoji paroda „Atkurtos Lietuvos kariuomenės uniformų raida 1990–2011“. Jos autorius – Naujausiųjų laikų karybos istorijos skyriaus vedėjas Algirdas Markūnas. Parodos pagrindą sudarė muziejaus rinkiniuose saugomos atkurtos Lietuvos kariuomenės uniformos, sukauptos per Nepriklausomybės 20-metį, ir įvairūs dokumentai, uniformų projektai.

Lietuvos kariuomenėje nuo 1990 m. iki šių dienų įvyko daug pokyčių, taip pat ir kuriant įvairius uniformų pavyzdžius. Reformos keitė viena kitą, nors ne visada to reikėjo. Pradžioje buvo siekiama perimti prieškarinio Lietuvos kariuomenėje naudotų uniformų elementus, o vėliau buvo perimami JAV arba NATO kariuomenių uniformų elementai. Tradicinės uniformos buvo paliktos tik Garbės sargybos kuopos kariams.

1990 m. lapkričio 23 d. Vytauto Didžiojo karo muziejaus sodelyje perlaidojant Nežinomo kareivio palaikus, prisiekė pirmieji Krašto apsaugos departamento savanoriai, vilkintys tvarkingomis juodomis uniformomis. Pirmąsias uniformas sudarė juoda beretė su pagal 1934 m. modelį atkurta kokarda, atviru kaklu ir atversta apykakle į kelnes sukišamas švarkas su dviem kišenėmis, užsagstomas dviejų dydžių geltono metalo sagomis su Gediminaičių stulpais, balti marškiniai, juodas kaklaraištis, į apačią siaurėjančios kelnės, odinis diržas su geltono metalo sagtimi, kurios centre pavaizduotas Vytis, ir juodi kareiviški suvarstomi auliniai batai.

1991 m. vasario 22 d. įkuriamas Mokomasis junginys, kurio kariai buvo aprenkti naujomis žalios (samaninės) spalvos uniformomis. Metalines sagas pakeitė plastmasinės. Pakito ir galvos apdangalas. Buvo įvesta tokio pat audinio, kaip ir uniforma, stati kepuraitė su tokia pat kokarda. Kiek vėliau buvo įvesti laikini pareigybių ženklai. 1991 m. viduryje prie uniformų pradėta siūti antsiuvus. Savanoriškoji krašto apsaugos tarnyba pirmoji iš karinių struktūrų pradėjo nešioti apvalius juodos spalvos su geltonu krašteliu antsiuvus, kurių centre buvo Savanoriškosios krašto apsaugos tarnybos (SKAT) simbolis. Faktiškai tai buvo prieškarinės Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių sąjungos ženklas, kurio panaudojimas nebuvo teisėtas, tad SKAT reorganizavus į Krašto apsaugos savanorių pajėgas (KASP) jis buvo pakeistas kitu simboliu. Beveik tuo pačiu metu greitojo

Parodos „Atkurtos Lietuvos kariuomenės uniformų raida 1990–2011“ plakatas. 2012 m.
Maketo autorė R. Gumbrevičienė

reagavimo motodesantinės brigados „Geležinis Vilkas“ kariai ant kairiosios rankovės ėmė nešioti skydo formos emblemas su pilkos spalvos geležinio vilko atvaizdu, o ant dešinėsios – stačiakampę valstybės vėliavėlę. Savo emblemas turėjo ir Lietuvos pasieniečiai, tuo metu buvę Krašto apsaugos departamento (KAD) sudėtyje.

1991 m. lapkričio 19 d. Savanoriškojoje krašto apsaugos tarnyboje įvesti pareigybių ženklai. Tai buvo juodos spalvos audeklo stačiakampio formos antsiuvas su pareigybes žyminčiomis keturių tipų žvaigždutėmis, nešiojamas virš uniforminio švarko kairiosios kišenės.

1992 m. pabandyta standartizuoti kariuomenės uniformą. Sausio 29 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 61 buvo nustatytos laikinos karinės uniformos dėvėjimo taisyklės. Jos nustatė trijų tipų uniformas: išeiginę-paradinę, kasdienę ir lauko, kurios dar buvo skirstomos į vasarinę ir žieminę. Taisyklėse buvo reglamentuoti antpečiai ir laipsnių skiriamieji ženklai, kuriuos pradėta nešioti antpečiuose. Laipsnių žvaigždutės pagamintos pagal XX a. 4-ojo dešimtmečio Lietuvos Respublikos kariuomenės pavyzdį.

1993 m. buvo suformuota Lietuvos kariuomenės struktūra. Reguliarįsias pajėgas sudarė sausumos kariuomenė, karinės jūrų pajėgos, karinės oro pajėgos, krašto apsaugos savanorių pajėgos, mokymo įstaigos ir Civilinės saugos departamentas. Parodoje buvo eksponuojamos Civilinės saugos departamento

Krašto apsaugos departamento (KAD)
savanorio uniforma. 1990 m.
VDKM daiktų rinkiniai

Pirmojo atkurto Lietuvos Respublikos
kariuomenės vado (1993–1999)
gen. mjr. Jono Andriškevičiaus uniforma.
XX a. 10-asis dešimtmetis
VDKM daiktų rinkiniai

direktoriaus plk. Gedimino Puloko uniformos, karinių oro ir jūrų pajėgų karių ir karininkų uniformų nuotraukos.

1993 m. spalio 20 d. įsteigta kariuomenės vado institucija. Pirmuoju atkurtos Lietuvos kariuomenės vado paskirtas plk. Jonas Andriškevičius, kuriam netrukus buvo suteiktas brigados generolo laipsnis. Vytauto Didžiojo karo muziejui padovanotos gen. mjr. J. Andriškevičiaus uniformos nuotrauka taip pat buvo eksponuojama parodoje.

Tęsiant uniformų reformos darbus, 1995 m. buvo standartizuoti kariuomenėje nešiojami antpečiai ir antpetinės movos. Spalio mėnesį patvirtinta nauja karinių jūrų pajėgų karių uniforma, karininkų laipsnių ženklai antpečiuose ir ant rankovių. 1996 m. kovo mėnesį patvirtinti ir nauji sausumos dalinių bei karinių oro pajėgų generolų ir karininkų karinių laipsnių skiriamieji ženklai. Antpečiai ir antpetinės movos buvo su siuvinėtais laipsnio ženklais.

1997 m. vasario 12 d. buvo patvirtintos naujos karinės uniformos dėvėjimo taisyklės. Jose buvo apibrėžti uniformos dėvėjimo nuostatai, sausumos pajėgoms nustatyta pagrindinė uniformos elementų spalva – žalsva, karinėms oro pajėgoms – mėlyna, karinėms jūrų pajėgoms – juoda. Nustatytos galvos apdangalų, kelnų ir antpečių įsiuvų spalvos. Atskirai apibrėžtos ir berečių spalvos.

Priėmus naujas taisykles, karinės uniformos ir toliau buvo tobulinamos. 2000 m. spalį buvo patvirtintos naujos Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos kariūnų uniformos. Parodoje buvo eksponuojama akademijos absolvento lt. G. Ciunio muziejui padovanotos uniformos nuotrauka.

2002 m. birželio 12 d. Vyriausybė patvirtino naujas uniformos taisykles. Uniformos buvo suskirstytos į lauko, kasdienę ir išėiginę uniformas. Sausumos pajėgų, karinių oro ir karinių jūrų pajėgų karių ir karininkų uniformos skyrėsi. Visiems kariams numatyta privaloma nešioti plokštelę su pavarde.

2011 m. gegužės 25 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu „Dėl Krašto apsaugos sistemos karių uniformų ir skiriamųjų ženklų etalonų aprašymo patvirtinimo“ buvo pripažinti netekusiais galios 1998 ir 2002 m. nutarimai. Pagal paskirtį karių uniformos suskirstytos į kovinę uniformą, kasdienę uniformą, ceremonijų uniformą, Garbės sargybos kuopos karių uniformą ir Kariuomenės orkestrų koncertinę uniformą. Kovinė uniforma skirstoma į lauko uniformą, laivo uniformą ir skraidančiojo personalo uniformą. Kasdienė ir ceremonijų uniforma skirstoma į sausumos pajėgų, karinių oro pajėgų, karinių jūrų pajėgų karių uniformas ir kariūnų ceremonijų uniformą. Parodoje eksponuojama Vyriausybės nutarimo kopija bei uniformų projektų nuotraukos.

Atskiras parodos stendas buvo skirtas dizainerių Nerijaus Treinio ir Liudo Gedmino uniformų ir ženklų projektams. Paroda buvo eksponuojama Ruklos įguloje ir Eišiškių Stanislovo Rapolionio gimnazijoje.

„ATKURTOMS LIETUVOS KARINĖMS ORO PAJĖGOMS – 20“

Dr. Aušra Jurevičiūtė

„Nesipuikuodami patriotine retorika, tik jausdami kasdienę atsakomybę, atsakingai tariame: suteik man, Dieve, galimybę ir tolesnį savo gyvenimą paskirti aviacijai, Lietuvai padovanojusiai tiek daug garsių lakūnų, aviacijos inžinierių ir kitų aviacinių sričių specialistų, kurie visi kartu formuoja baltąjį Vyčio kryžiaus kontūrą.“

Ats. kpt. Gintautas Deksnys

Šie Karinių oro pajėgų (KOP) atsargos karininko žodžiai tapo parodos, kuri 2012 m. kovo 12 d. buvo atidaryta Vytauto Didžiojo karo muziejuje KOP 20-mečio proga, moto. Parodoje buvo eksponuojamos nuotraukos, dokumentai, asmeniniai karininkų daiktai, Oro policijos misijos lakūnų dovanos muziejui ir kiti eksponatai, atspindintys karinės aviacijos vystymąsi per 20 metų.

KOP pradžia buvo Lietuvos krašto apsaugos ministerijos 1992 m. kovo 3 d. įsakymas Nr. 49, kuriuo buvo patvirtinta KAM struktūra ir etatai. Toje struktūroje buvo ir Aviacijos tarnyba. O rugsėjo 25 d. Lietuvos karininkų ramovėje (dabar Kauno įgulos karininkų ramovė) buvo pašventinta Aviacijos tarnybos vėliava ir prisiekė pirmieji kariai. Tarp jų buvo ir pirmasis vadas plk. lt. Zenonas Vegelevičius, ir dabartinis vadas gen. mjr. Edvardas Mažeikis, tada dar majoras. Eksponuojamose nuotraukose ir struktūros schemose buvo galima pamatyti karinės aviacijos vystymosi eigą, turėtus ir turimus lėktuvus, sraigtasparnius, oro erdvės stebėjimo techniką, KOP štabą, įsikūrusį Kaune, Gedimino g. 25. Daugiausia dėmesio buvo skirta šiose pajėgose tarnaujantiems žmonėms. Buvo galima pamatyti Vyčio kryžiaus kavaleriaus ats. plk. Zenono Vegelevičiaus Čekijos karinių oro pajėgų ženklą ir pažymėjimą bei Čekijos generalinio štabo akademijos baigimo ženklą ir diplomą. Buvo eksponuojami ir pirmojo KOP vado orlaivio vado pažymėjimas, komercinės aviacijos piloto licencija (pažymėjimas), Vyčio kryžiaus kavaleriaus plk. Česlovo Braziulio pirmoji uniforma, padovanota muziejui, ir KOP pirmoji moteriška uniforma.

Besidomintiesiems KOP istorija buvo įdomūs Vyčio kryžiaus kavaleriaus plk. Stasio Murzos (1946–2011) užrašai (rankraštis) apie KOP atstovų išvykas į užsienio valstybes 1992–1997 m., taip pat plk. Jonui Patašuii įteikti atminimo ženklai ir dovanos: atminimo ženklas apie dalyvavimą NATO karinių oro pajėgų sąskrydyje Turkijoje 2004 m. rugsėjo 16 d., Karinių oro pajėgų asocia-

Parodos „Atkurtoms Lietuvos karinėms oro pajėgoms – 20“ plakatas. 2012 m.
Maketo autorė R. Gumbrevičienė

cijos ženklas, įteiktas baigus rezidavimą Londone, Jungtinės NATO vadovybės Nyderlanduose štabo viršininko gen. ltn. R. Seijo dovana ir sertifikatas apie tarnybą NATO jungtinių pajėgų vadovybėje Nyderlanduose.

Lietuvai 2004 m. įstojus į NATO, jos oro erdvę pradėjo saugoti sąjungininkai. Šioje parodoje buvo eksponuojami neseniai muziejui padovanoti NATO oro policijos misijoje Baltijos šalyse dalyvavusių Danijos ir Prancūzijos karinių oro pajėgų pilotų asmeniniai daiktai: Danijos karališkųjų oro pajėgų vyresniojo leitenanto skraidymo kostiumas, Prancūzijos karo aviacijos plk. ltn. Bruno Kuna (Bruno Cunat), dalyvavusio Oro policijos misijoje 2011 m., pilotė ir nuotraukų albumas apie Prancūzijos karo aviaciją, kuri plk. ltn. B. Kuna su dedikacija padovanojo Vytauto Didžiojo karo muziejui. Parodoje lankytojai galėjo susipažinti ir su KOP apdovanojimais: pačiu vertingiausiu kiekvienam lakūnui garbės ženklu „Plieno sparnai“, Dariaus ir Girėno medaliu, kuriuo apdovanojami aviacijai nusipelnę žmonės, ir KOP medaliu „Už pasižymėjimą“.

KOP yra išleidusios daug įvairių knygų ir leidinių. Parodoje buvo eksponuojamas nuotraukų albumas „Lietuvos karinės oro pajėgos“ ir įvairūs lankstinukai, bukletai apie atskiras KOP tarnybas. Tačiau vertingiausias knygas parašė čia tarnavę asmenys. Tai Algirdo Gamziuko „Du dešimtmečiai padangių sargyboje“, „Padangių Vyčiai“, Eugenijaus Raubicko „Ženklas ant munduro...“,

Bendras parodos vaizdas. 2012 m.

Sauliaus Japerto „Bepiločiai skraidymo aparatai“, Alvydo Kazakevičiaus „Užsienio šalių specialieji orlaiviai ir jų įranga“ ir kt.

1999 m. KOP vadas Vytauto Didžiojo karo muziejų apdovanojo KOP atminimo-pasižymėjimo medaliu, kuris taip pat puošė jubiliejinę parodą.

MUZIEJAUS ISTORINĖ KRONIKA (1971–1975)

Parengė dr. Aušra Jurevičiūtė, Antanas Jankūnas, Algirdas Markūnas

1971 METAI

Vasario 26 d. muziejuje paminėtos revoliucinio judėjimo Lietuvoje dalyvio, vieno iš Lietuvos komunistų partijos (LKP) organizatorių ir vadovų Karolio Poželos (1896–1926) 75-osios gimimo metinės.

Kovo 3-iają, pirmąją LKP XVI suvažiavimo dieną, suorganizuotas Kauno rajono Komjaunimo aktyvo mokyklos susitikimas su LKP V suvažiavimo delegate Roza Šneideryte. Dalyvavo 60 žmonių.

Kovo 13 d. muziejuje paminėtos revoliucinio judėjimo Lietuvoje dalyvio Kazio Giedrio (1891–1926) 80-osios gimimo metinės.

Kovo 18 d. LKP Kauno rajono komitetas kartu su muziejaus Masiniu skyriumi Kauno rajono gyventojams suorganizavo Paryžiaus komunos, pirmosios proletarinės revoliucijos, 100-ųjų metinių paminėjimo renginį. Kauno rajono gamybininkai susitiko su revoliucinio judėjimo Lietuvoje karo dalyviais ir LKP XVI suvažiavimo delegate Dubeneckiene bei Kauno politechnikos instituto (KPI, dabar Kauno technologijos universitetas) SSKP katedros dėstytoju Augustinu Obeliūnu. Dalyvavo 100 žmonių.

Kovo 31 d. muziejuje įvyko susitikimas su LKP I suvažiavimo dalyve E. Abramavičiene. Jis buvo skirtas SSKP XXIV suvažiavimui. Susitikime dalyvavo 150 moksleivių.

I ketvirtyje Tarybinio laikotarpio skyriaus darbuotojai muziejuje parengė kilnojamąją parodą „TSKP XXIV suvažiavimą pasitinkant“ (5 stendai). Tarybinio laikotarpio skyriaus Didžiojo Tėvynės karo (DTK – SSRS–Vokietijos karo) laikotarpio ekspozicija papildyta naujais eksponatais ir iliustracine medžiaga, susijusia su SSKP XXIV ir LKP XVI suvažiavimų nutarimais.

Kauno zonos visuomeninių muziejų ir kampelių seminare dalyvavo Kauno miesto ir rajono, Jurbarko, Prienų, Raseinių ir Tauragės rajonų kraštotyrininkai.

Balandžio 22-ąją, minint Vladimiro Iljičiaus Lenino gimimo ir Lenino komunistinės jaunimo sąjungos įkūrimo dieną, suorganizuotas jaunimo susitikimas su SSKP XXIV suvažiavimo delegatu Vaclovu Jakubaičiu ir Rusijos komunistų partijos (RKP (b)) X suvažiavimo delegatu Boculla. Dalyvavo 250 žmonių.

Karloio Poželos 75-ųjų gimimo metinių minėjimas

Kauno miesto ir rajono visuomenės atstovai pagerbia revoliucionieriaus
Kazio Giedrio atminimą minint jo 80-ąsias gimimo metines

Revoliucinio judėjimo Lietuvoje dalyvio J. Apuoko-Maksimavičiaus 60-metis. Sveikina muziejaus kolektyvo atstovai. 1971 m.

Balandžio 26 d. muziejuje paminėtos revoliucinio judėjimo Lietuvoje dalyvės Klaudijos Krastinaitės 80-osios gimimo metinės.

Balandžio 30 d. 60-mečio proga pasveikintas buvęs muziejaus direktorius (1945–1963) Jonas Apuokas-Maksimavičius.

Balandžio–spalio mėn. kaimo vietovių jaunimo priėmimo į komjaunimo eiles proga kartu su komjaunimo biuro posėdžiais suorganizuoti du renginiai tema „Mes Tarybų Sąjungos jaunimas“. Dalyvavo 500 žmonių. Surengta 14 baigiamųjų seminarų politinių ratelių dalyviams, studijuojantiems LKP istoriją. Dalyvavo 720 žmonių.

Gegužės 13 d. įvyko muziejaus darbuotojų ir tarnautojų visuotinis susirinkimas, kurio metu kandidatu į Kauno miesto darbo žmonių deputatų tarybos deputatus buvo iškeltas buvęs muziejaus direktoriaus pavaduotojas, dimisijos gen. mjr. Adolfas Urbšas.

Muziejuje įvyko Kupiškio vidurinės mokyklos moksleivių susitikimas su revoliucinio judėjimo Lietuvoje dalyviu Alpu Liepsnoniu.

Birželio 8–liepos 6 d. vyko archeologiniai kasinėjimai Pakalniškių kapinyne (Šakių r.) siekiant atkurti kapinyno ribas, nustatyti jo amžių. Dalyvavo Archeologijos skyriaus vedėjas Juozas Antanavičius, Kristina Rickevičiūtė, Steponas Šaulys.

Kauno rajono žemdirbiai muziejuje paminėjo Paryžiaus komunos 100-ąsias metines. 1971 m.

Liepos 18 d. atidaryta kilnojamoji paroda „LTSR žemės ūkio pasiekimai VIII penkmetyje ir uždaviniai IX penkmetyje“ (10 stendų), kurią parengė Tarybinio laikotarpio skyrius. Parodą aplankė 5468 žmonės.

Rugpjūčio 23 d. muziejuje paminėtos revoliucinio judėjimo Lietuvoje dalyvės Stanislavos Šmidel 70-osios gimimo metinės. Dalyvavo 250 Kauno visuomenės atstovų.

III ketvirtyje surengta Prienų rajono jaunojo komunisto diena. Dalyvavo 100 žmonių. Surengta Kapsuko rajono šaukiamojo amžiaus jaunuolių (į sovietų armiją) diena. Dalyvavo 250 žmonių.

Parengtas albumas „Kauno valstybiniam istorijos muziejui – 50“.

Lapkričio 19 d. muziejuje paminėtos revoliucinio judėjimo Lietuvoje dalyvio Jono Nanartonio 60-osios gimimo metinės.

Gruodžio 2 d. paminėta revoliucinio judėjimo dalyvio Prano Ziberto (1895–1942) gimimo diena. Dalyvavo 50 žmonių.

Gruodžio 24 d. Kauno miesto vykdomojo komiteto Kultūros skyriaus įsakymu Nr. 190 buvo nutarta Balio Buračo kraštotyrinę medžiagą jo paties pageidavimu perduoti muziejui.

Rugsėjo–gruodžio mėn. muziejuje suorganizuota 10 renginių tema „Miestas, kuriame Jūs mokotės“. Dalyvavo vidurinių mokyklų moksleiviai, ekonomikos ir maisto pramonės technikumų, Žemės ūkio akademijos ir Medicinos instituto studentai, iš viso 860 žmonių.

SSRS 50-MEČIUI SKIRTI RENGINIAI

Spalio 17 d. muziejuje įvyko žemdirbių diena. Renginyje „Jaunieji komunistai“ dalyvavo 180 Prienų rajono atstovų.

Spalio 18–29 d., minint komjaunimo įkūrimo dieną ir Lietuvos komunistinės jaunimo sąjungos priėmimą į Visasąjunginės Lenino komjaunimo jaunimo sąjungos (VLKJS) sudėtį, suorganizuota 14 renginių tema „Mes Tarybų Sąjungos jaunimas“, kurių metu miesto ir kaimo jaunuoliai įstojo į komjaunimą, susitiko su buvusiais komjaunuoliais-revoliucinio judėjimo dalyviais, Didžiojo Tėvynės karo veteranais. Dalyvavo 2610 žmonių. Baigiamąją dieną dalyvavo 250 jaunimo atstovų. Šios išskilmės buvo rodomos per televiziją.

Gruodžio 2–5 d., minint SSRS konstitucijos dieną, muziejuje suorganizuotas renginių ciklas „Mes Tarybų Sąjungos piliečiai“. Dalyvavo Kauno fabriklų ir gamyklų darbininkai bei darbo rezervų mokyklų auklėtiniai.

Gruodžio 16 d., minint sovietų valdžios paskelbimą Lietuvoje 1918 m., įvyko renginys „Tarybų Lietuva – darbininkų ir valstiečių valstybė“. Dalyvavo Kauno darbo rezervų mokyklų 120 auklėtinių.

Gruodžio 27 d. įvyko LKP veikėjų Karolio Poželos, Juozo Greifenbergerio, Kazio Giedrio ir Rapolo Čarno sušaudymo 45-ųjų metinių minėjimas. Dalyvavo žuvusiųjų artimieji, bendražygiai, revoliucinio judėjimo dalyviai, Kauno K. Poželos rajono fabriklų ir gamyklų, pavadintų keturių komunistų vardais, atstovai, pionieriai, aukštųjų mokyklų studentai ir kt. Dalyvavo 300 žmonių.

Tą pačią dieną 15 val. muziejaus sodelyje prie paminklinės sienos įvyko mitingas, skirtas keturių komunistų atminimui pagerbti. Kalbėjo revoliucinio judėjimo dalyvis Fridis Krastinis, LKP Kauno m. pirmasis sekretorius K. Lengvinas. Buvo padėti vainikai, gėlių puokštės, skambėjo „Internacionalas“.

Muziejuje buvo surengtos liaudies meistrų atskaitinė ir sportinės filatelijos parodos (49 standai).

Buvo surengtos 29 parodos, iš jų 8 – kaimo gyventojams.

Įsigyti 2229 pagrindinio ir 182 pagalbinio fondo eksponatai. Eksponatų apskaitos ir eksponatų mokslo tiriamajam darbui pagerinti pradėtas vykdyti

Didžiojo Tėvynės karo dalyviai-veteranai.
1971 m. Pergalės diena. Pirmas iš kairės dim. gen. mjr. A. Urbšas

Miesto 3-iosios profesinės technikos mokyklos mokinės
susitinka su dim. pplk. L. Garniu, 1971 m.

Muziejaus suorganizuotas penkių rajonų visuomeninių muziejų vadovų-kraštotyriminkų seminaras. 1971 m.

fondų decentralizavimas.

Muziejų aplankė 200 264 lankytojai (iš jų 102 011 kaimo gyventojų). Surengtos 2397 ekskursijos. Ekspozicijose surengtos 73 ekskursijos-paskaitos kariams.

Muziejus sudarė lankomumo ir savitarpio bendradarbiavimo sutartis su Kauno m. įmonėmis bei įstaigomis ir Kauno zonos rajonų gyventojais. Kauno mieste sudaryta 40, rajonuose – 19 sutarčių.

Surengtas 131 masinis renginys: susitikimai, sueigos, pionierių rytmečiai, komjaunimo popietės ir kt. (muziejuje – 103, ne muziejuje – 28). Juose dalyvavo 18 014 žmonių. Susitikimuose dalyvavo pogrindininkai, DTK dalyviai, suvažiavimų delegatai Chana Filimonova, J. Apuokas-Maksimavičius, dim. plk. Aleksandras Jamontas, dim. plk. Česlovas Stakionis, dim. plk. Leonas Garnys, Sofija Juzumaitė-Sližienė, Benis Rutkauskas, F. Krastinis, Adomas Krištaponis, Pranas Masiulis, Konstantinas Radionovas, Dubeneckienė, Vaclovas Žirgulis, Roza Chaja Šneiderytė.

Perskaitytos 67 paskaitos (muziejuje – 52). Dalyvavo 8153 žmonės.

Suorganizuota 15 renginių karine-patriotine tematika Kauno miesto ir Kauno zonos rajono šaukiamojo amžiaus jaunuoliams ir kariams (susitikimų, priesaikų, teminių ekskursijų).

Surengtos 5 jaunojo komunisto dienos (kovo 18 ir 19 d., gegužės 15 d., birželio 3 d. ir rugsėjo 17 d.), dalyvavo 570 žmonių; 3 šaukiamojo amžiaus jaunuolių dienos (rugsėjo 7 d., spalio 18 d. ir lapkričio 23 d.), dalyvavo 820 žmonių.

Apie muziejų ir jo darbus buvo parengta 14 televizijos ir 18 radijo laidų. Muziejuje buvo šie skyriai: Archeologijos, Ikitarybinio laikotarpio, Tarybinio laikotarpio, Fondų apskaitos, Apsaugos ir eksponatų tvarkymo ir Masinis skyriai.

1971 m. už dalyvavimą Visasąjunginėje liaudies ūkio parodoje muziejus apdovanotas bronzos medaliu.

Rugsėjo 29 d. visuotiniame profsąjungos narių susirinkime į Kauno valstybinio istorijos muziejaus Vietos komitetą buvo išrinkti 7 žmonės: J. Antanavičius (pirmininkas), Irena Bucevičiūtė (įždininkė), Algimantas Gelžinis, Zigmas Kondratas, Teresė Mosteikytė, Oleinik ir S. Šaulys (sekretorius). Visuomeniniam darbui organizuoti prie Kauno valstybinio istorijos muziejaus Vietos komiteto buvo sudarytos šios komisijos: Gamybinė, Kultūrinio-masinio darbo, Butų buities, Darbo apsaugos, Socialinio draudimo komisijos.

1971 m. muziejuje veikė LKP pirminė organizacija (iki 1969 m. buvo bendra su Dailės muziejumi, o nuo 1969 m. jau buvo Kauno valstybinio istorijos muziejaus pirminė partinė organizacija, kurią sudarė LSSR Centrinio valstybės archyvo Kauno archyvo, Kauno valstybinio istorijos muziejaus ir personaliniai pensininkai komunistai – iš viso 12 narių). Tuo metu muziejuje buvo du komunistai: Algirdas Valentinas Kvedaras (muziejaus direktorius) ir Z. Kondratas (direktorius pavaduotojas). 1971 m. spalio 26 m. organizacijos pirmininke buvo išrinkta V. Macežinskienė. Iki tol sekretoriumi buvo Elijas Zilberis (LSSR CVA Kauno archyvo direktorius). Organizacijoje buvo šie personaliniai pensininkai: Chana Filimonova, Vera Kaplanienė, Chaimas Kaplanas, dim. gen. mjr. A. Urbšas, J. Apuokas-Maksimavičius, Liuba Salominienė.

Konservacijos dirbtuvės įsigijo traukos spintą, elektrolitinę vonią, srovės lygintuvą.

1971 m. nuo išorinių muziejaus sienų buvo nuvalytos apnašos.

MUZIEJAUS FILIALAI

Birštono istorijos muziejus

Sausio 14 d. atidaryta prieniškio liaudies meistro Romo Vilko medžio drožinių paroda. Eksponuota daugiau kaip 20 darbų.

Vasario 10 d. atidaryta kaunietės liaudies meistrės Emilijos Juodakienės rankdarbių personalinė paroda. Eksponuoti 174 darbai.

Kovo 3 d. atidaryta prieniškio liaudies menininko Jono Kasčio medžio raižinių paroda.

Numizmatikos paroda muziejaus filiale
Birštono istorijos muziejuje 1971 m.

Vasario 17 d. muziejuje, minint Sovietinės armijos dieną (vasario 23 d.), įvyko dvi pionierių sueigos-rytmečiai „Ačiū tau, kary!“

I ketvirtyje surengta Prienu rajono kraštotyrininkų konferencija. Birštono kurorto istorijos ekspozicijai padaryti ir sumontuoti nauji baldai.

1971 m. suremontuotas Birštono istorijos muziejus.

Perkūno namai

I ketvirtyje atidaryta liaudies meistro Sigito Straigio medžio drožinių ir tarptautinė fotografijų paroda „Jis ir ji“.

Birželio pabaigoje atidaryta Pabaltijo fotografų paroda „Gintaro kraštas-2“. Joje eksponuota 240 darbų iš Lietuvos, Latvijos ir Estijos.

III ketvirtyje eksponuota Aleksandro Macijausko fotografijos darbų paroda ir Maskvos fotografų paroda „Leningrado blokada“.

IV ketvirtyje eksponuota Liepojos kūrybinės draugijos „Liepava“ liaudies meno meistrų latvių A. ir S. Bekerių medžio drožinių ir audinių paroda.

IV ketvirtyje eksponuota Kauno „Dailės“ kombinato liaudies meno meistrės O. Bakanauskienės paroda „Lėlių ansambliai“.

Muziejaus filiale apsilankė 20 625 lankytojai, surengta 350 ekskursijų.

Kauno pilis

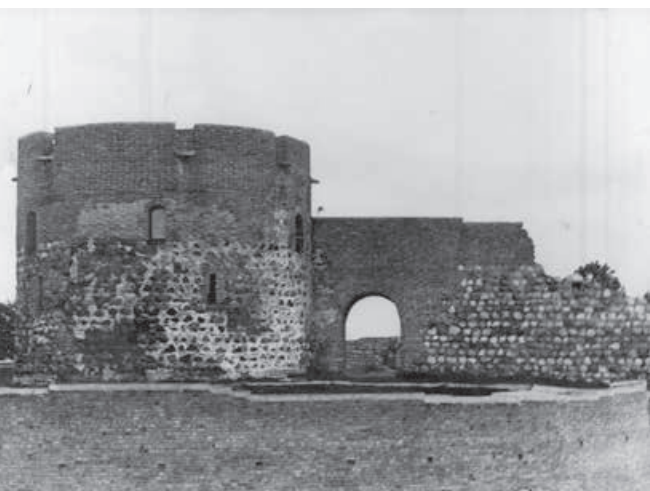
II ketvirtyje įrengta ir lankytojams atidaryta ekspozicija. Rengėjai – Ikitarybinio laikotarpio skyriaus darbuotojai.

Buvo remontuojama Kauno pilis.

Parodų salonas „Saulutė“

I ketvirtyje atidaryta ataskaitinė zoninė liaudies meistrės Vasinauskienės ir Ukmergės rajono meno meistrų paroda, skirta SSKP XXIV suvažiavimui.

II ketvirtyje buvo eksponuojama liaudies meistrų pynėjų Teresės ir Jono Bubliauskų darbų paroda ir liaudies meistrų paroda „Viskas vaikams“.

Muziejaus filialas Kauno pilis.
XX a. 8-asis dešimtmetis

Muziejaus filialas „Saulutė“,
liaudies meistrų parodų salonas.
XX a. 8-asis dešimtmetis

1971 m. buvo eksponuojama liaudies meistrų teminė paroda „Jums, moterys“, skirta Tarptautinei moters dienai, ir paroda „Jums, vaikai“, skirta Tarptautinei vaikų gynimo dienai.

Salonas organizavo šias parodas: liaudies meistrės Stasės Samulevičienės – Vilniuje, Kaune ir Lenkijoje, liaudies meistrės E. Juodakienės – Birštone, Plungėje ir Kuliuose, liaudies meistro Alfonso Zoko – Šakių rajone. Kauno liaudies meistrų medžio darbų ir juostų paroda „Sūduvos kraštas“ buvo eksponuojama Kapsuke (dabar Marijampolė).

1972 METAI

Sausio–balandžio mėn. surengtos viktorinos „Ar pažįsti gimtąjį miestą“ ir „TSRS 50 metų“.

Sausio 26 d. moksleiviams surengta viktorina-konkursas „Miestas, kuriame aš mokausi“.

Sausio 28 d. paminėtos revoliucionieriaus Josifo Piatnickio (1882–1939) 90-osios gimimo ir Lietuvos komjaunimo įkūrimo metinės. Muziejuje jaunuoliai buvo priimami į komjaunimą.

Vasario 3 d. paminėtos LSSR užsienio reikalų ministerijos (URM) generalinio sekretoriaus Pijaus Glovackio (1902–1941) 70-osios gimimo metinės.

Vasario 21 d. įvyko Kauno rajono Karmėlavos vidurinės mokyklos pionierių sueiga, skirta Sovietinės armijos dienai „Ačiū tau, kary!“ Prisiminimais dalijosi L. Solominienė. Dalyvavo 150 pionierių.

Vasario 23 d. įvyko šaukiamojo amžiaus jaunuolių diena, suorganizuota kartu su Kauno m. DOSSAF (SDAALR – Savanoriška draugija armijai, aviacijai ir laivynui remti, nuo 1951 m. iki 1991 m. veikusi sukarinta masinė visuomeninė organizacija). Dalyvavo 200 jaunuolių.

Minint Sovietinės armijos dieną, 70 moksleivių susitiko su 16-osios lietuviškosios divizijos karininkais ats. j. ltn. Mečislovu Filipavičiumi ir ats. pplk. Stasiu Krikščiku.

Vasario 28 d. paminėtos Karolio Poželos (1896–1926) gimimo metinės. Muziejuje įvyko pionierių sueiga „Ačiū tau, Lenino partija, už laimingą vaikystę“. Dalyvavo 40 pionierių.

Vasario–gruodžio mėn. suorganizuotos 6 viktorinos-konkursai „Tarybų Sąjungai 50 metų“, kuriose dalyvavo Kauno gamyklų ir fabriklų darbininkai, Kauno rajono žemdirbiai, aukštųjų mokyklų studentai, Kauno vidurinių mokyklų moksleiviai, spec. mokyklų auklėtiniai ir kariai.

Kovo 6-ąją Tarptautinės moters dienos proga suorganizuotas renginys „Draugystės popietė“. Dalyvavo Kauno Adelės Šiaučiūnaitės trikotažo fabriko darbininkės, Raseinių rajono kolūkio „Raudonoji žvaigždė“ kolūkietės, Kauno rajono Vytėnų bandymų stoties darbuotojos. Renginio metu surengta dalyvių paroda.

Kovo 13 d. paminėtas Iciko Meskupo-Adomo vadovaujamos operatyvinės grupės žūties 30-metis (1942). Prisiminimais dalijosi revoliucinio judėjimo dalyviai R. Ch. Šneiderytė ir J. Nanartonis.

Kovo 24 d. suorganizuotas renginys „Gimtasis kaimas – TSRS 50-mečiui“, skirtas kolūkių organizavimo LSSR datai paminėti. Dalyvavo SSKP XXIV ir LKP XVI suvažiavimų delegatai, socialistinio darbo didvyriai, Žemės ūkio akademijos (ŽŪA) mokslininkai ir studentai, žemės ūkio sodininkystės-daržininkystės technikumų auklėtiniai ir kt.

Kovo 29 d. ir gruodžio 14 d., bendradarbiaujant su LKP ir LLKJS komitetais, muziejuje surengta darbininkų ir kolūkiečių mokslinė konferencija „V. I. Leninas – darbininkų ir valstiečių valstybės kūrėjas“, skirta SSRS 50-mečiui. Kalbėjo ŽŪA doc. Fridis Krastinis, Didžiojo Tėvynės karo dalyvis A. Jakūnas, socialistinio darbo didvyriai Dubeneckienė, Vytautas Naujokaitis ir kt.

Miesto fabrikų ir gamyklų atstovų viktorina „TSRS – 50“. 1972 m. vasario 25 d.

Kauno rajono komjaunimo diena, skirta SSRS 50-mečiui. 1972 m. balandžio 20 d.

Kovo mėn. surengta teisinių žinių popietė „Tarybų Sąjungos piliečių teisės ir pareigos“.

Kovo ir gegužės mėn. surengtos dvi ateistinės popietės „Kodėl žmonės traukiasi nuo bažnyčios“.

I ketvirtyje muziejuje veikė Kauno A. Šiaučiūnaitės trikotažo fabriko gaminių su kokybės ženklu ir Vytėnų bandymų stoties moterų rankdarbių parodos.

II ketvirtyje muziejuje buvo eksponuojama skulptoriaus Vytauto Mačiukos monumentaliųjų ir dekoratyvinių darbų nuotraukose paroda.

Surengtos kilnojamosios parodos „Proletarinio internacionalizmo tradicijos Kaune“, „Kaunas VIII ir IX penkmečiuose“ (lietuvių ir rusų kalbomis), kurios buvo eksponuojamos įvairiose įstaigose ir mokyklose.

Balandžio 6 d. pasirašytas aktas, kuriuo muziejui perduoti Balio Buračo negatyvai ir jų aprašymų knygos, margučiai ir jų katalogai.

Balandžio 13 d. ir gegužės 22 d. surengtos šaukiamojo amžiaus jaunuolių dienos.

Balandžio 22 d. paminėta SSRS didvyrio Alfonso Čeponio (1924–1944) gimimo diena.

Balandžio mėn. minint V. I. Lenino gimimo dieną buvo suorganizuota lenininė savaitė tema „Mes Tarybų Sąjungos vaikai“ ir „Ačiū tau, V. Lenino partija, už laimingą vaikystę“. Dešimtyje renginių-susitikimų dalyvavo Kauno vidurinių mokyklų pionieriai.

Gegužės 12–19 d. pionierių organizacijos 50-mečiui paminėti suorganizuota pionierių savaitė tema „Mes ištikimi V. Lenino priesakams“. Dalyvavo Kauno miesto mokyklų ir Kauno rajono Raudondvario vidurinės mokyklos pionieriai.

Gegužės 18 d. paminėtos Sovietų Sąjungos didvyrio Viktoro Jacenevičiaus gimimo metinės.

Gegužės 24 d. surengta viktorina: „Mes – Tarybų Sąjungos piliečiai“ profesinių technikos mokyklų moksleiviams.

Gegužės 29 d. paminėta 1944 m. birželio 3-ioji, Pirčiupio tragedijos diena.

Gegužės mėn. surengta kilnojamoji paroda „Pionierių organizacijos 50-metis“ ir „Šlovingais kovų keliais“.

Birželio 11–19 d. muziejaus direktorius A. V. Kvedaras dalyvavo muziejų darbuotojų seminare-pasitarime Samarkande (Uzbekijos SSR).

Birželio 18 d. muziejuje surengta kario priesaika, kurios metu prisiekė 70 karių.

Liepos 29 d. muziejuje paminėtos Kauno išvadavimo metinės, kuriose dalyvavo Kauno išvadavimo dalyvis Kazajevas ir pionierių stovyklos „Banga“ pionieriai.

Rugpjūčio 21–28 d. vyr. mokslinė bendradarbė Dalia Morkūnaitė dalyvavo muziejininkų seminare Estijos SSR.

Rugsėjo 11 d. paminėtos revoliucinio judėjimo Lietuvoje dalyvio Juozo Zvolinsko (1897–1941) 75-osios gimimo metinės. Buvo surengta parodėlė apie jo gyvenimą ir veiklą. Kalbėjo revoliucinio judėjimo dalyvis J. Apuokas-Maksimavičius.

Rugsėjo 13 d. įvyko Kauno rajono Sitkūnų pionierių sueiga, skirta SSRS 50-mečiui.

Rugsėjo 25–30 d. muziejaus vyr. moksliniai bendradarbiai Teresė Mosteikytė, Irena Bucevičiūtė, Emilija Šinkūnienė, mokslinis bendradarbis Steponas Gečas ir vairuotojas Vytautas Firevičius vyko į Vilkaviškį rinkti eksponatų.

Rugsėjo 27 d. paminėtos Sovietų Sąjungos didvyrio Huberto Borisos gimimo metinės. Renginio metu įvyko pionierių sueiga. Dalyvavo 300 pionierių. Kalbėjo revoliucinio ir Didžiojo Tėvynės karo dalyvė Jančiauskaitė-Lukošienė.

Rugsėjo 29 d., gerinant muziejinių vertybių mokslinę apskaitą ir apsaugą, muziejaus fondai buvo suskirstyti į grupes, joms suteiktas šifras ir paskirtas už kiekvieną grupę atsakingas darbuotojas: Archeologija (Ar), Ginklai (G), Numizmatika (monetoms – A, banknotams – Bkn.), Istorija ir butis (IB), Negatyvai (N), Fotonuotraukos (III), Menas (I), Spauda (S), Audiniai (T), Pramonės produkcija (Pp), Pagalbinė medžiaga (Pm).

III ketvirtyje surengtos kilnojamosios parodos „LTSR broliškų tarybinių tautų šeimoje“ ir „Neišardoma TSRS tautų draugystė“ (rusų k.).

Spalio 18–29 d. muziejuje, minint komjaunimo įkūrimo dieną ir Lietuvos komunistinės jaunimo sąjungos priėmimą į VLKJS sudėtį, suorganizuotas 21 renginys tema „Mes Sovietų Sąjungos jaunimas“, „Jie kovojo, kad mes gyventume“, „Didvyriai gyvena šalia mūsų“, „Kauniečiai komjaunuoliai – Tarybų

Muziejaus parengta paroda „LTSR broliškų tarybinių tautų šeimoje“. 1972 m.

Sajungos didvyriai“. Dalyvavo Kauno vidurinių mokyklų moksleiviai, aukštųjų mokyklų studentai, kariai, Kauno rajono komjaunimas bei jaunimas.

Spalio 25 d. muziejus A. Šiaučiūnaitės trikotažo fabrike surengė popietę „Tarybinių tautų draugystė“, skirtą SSRS 50-čiui. Dalyvavo fabriko komjaunimo organizacija ir Kalniečių bibliotekos darbuotojai.

Spalio 28-ąją, minint Sovietinės milicijos dieną, muziejuje surengtame minėjime dalyvavo Kauno milicijos mokyklos dėstytojai ir Kauno vidurinių mokyklų moksleiviai.

Spalio 30 d. vyko du susitikimai su Kauno miesto ateistinės tarybos nariais tema „Kaip aš tapau bedieviu“.

Spalio 31 d. LSSR kultūros ministerija skyrė 1329 rublių premijinį fondą. Buvo premijuoti 47 muziejaus darbuotojai.

Lapkričio 3 d. surengta ekonominių žinių popietė „Liaudies materialinio ir kultūrinio lygio kėlimas – svarbiausias IX penkmečio uždavinys“.

Lapkričio 6 d., pažymint Spalio socialistinės revoliucijos 55-ąsias metines, suorganizuotas renginys „Lenininiu keliu“. Dalyvavo revoliucinio judėjimo dalyviai, DTK veteranai.

Lapkričio 12–gruodžio 5 d. Tarybinio skyriaus vedėjas A. Kemovas buvo išvykęs į Maskvą, į kvalifikacijos kėlimo kursus.

Ikitarybinio laikotarpio skyriaus ekspozicijos, XX a. 8-asis dešimtmetis

Archeologijos skyriaus ekspozicija. XX a. 8-asis dešimtmetis

Muziejaus kolektyvas buvo įrašytas į Respublikinę Jubiliejinę Garbės knygą ir SSRS 50-mečio minėjimo rezultatus. 1972 m. gruodžio 20 d.

Lapkričio 25 d. minint Didžiojo Tėvynės karo LSSR partizaninio judėjimo štabo 30-metį, surengta tautų draugystės popietė, kurios metu KPI (dabar KTU) studentai susitiko su įvairių tautybių partizanais.

Gruodžio 1 d., pažymint SSRS konstitucijos dieną, suorganizuotas renginių ciklas „Mes Tarybų Sąjungos piliečiai“. Dalyvavo Kauno spalio 50-mečio dirbtinio pluošto, A. Petrausko medvilnės verpimo, Felikso Dzeržinskio radijo, Prano Ziberto fabriklų ir gamyklų darbininkai ir Šakių rajono jaunieji komunistai.

Gruodžio 21 d. suorganizuotas baigiamasis jubiliejinis renginys „Klestėk, šeima tarybinių tautų“. Dalyvavo aukštųjų mokyklų studentai, žemdirbiai ir darbininkai, revoliucinio judėjimo dalyviai, Didžiojo Tėvynės karo veteranai, socialistinio darbo didvyriai, mokslo ir kultūros veikėjai – įvairių tautybių atstovai.

Gruodžio 27 d. muziejuje surengtas LKP veikėjų Karolio Poželos, Juozo Greifenbergerio, Kazio Giedrio ir Rapolo Čarno sušaudymo 46-ųjų metinių minėjimas. Dalyvavo žuvusiųjų artimieji, revoliucinio judėjimo dalyviai ir kt. visuomenės atstovai. Kalbėjo KPI dėstytojas Peisachas Freidheimas, K. Poželos sesuo K. Poželaitė, K. Poželos sūnus prof. Juras Požela, DTK dalyvė L. Solominienė.

Vasario–gruodžio mėn. surengtos 6 viktorinos-konkursai „Tarybų Sąjungai 50 metų“ Kauno gamyklų ir fabriklų darbininkams, Kauno rajono žemdir-

Kauno valstybinio istorijos muziejaus kolektyvas. 1972 m. I pusmetis. Pirmoje eilėje (iš kairės): Juozas Antanavičius (Archeologijos skyriaus vedėjas), Valentina Krušinskienė (buhalterė), Aleksandras Kemovas (Tarybinio laikotarpio skyriaus vedėjas), Marija Bartusevičiūtė (vyr. fondų saugotoja), A. V. Kvedaras (muziejaus direktorius), Kazimiera Gabriūnaitė (direktorius pavaduotoja), Juzefa Aleksandravičienė (valytoja), Sabina Jakucevičienė (Masinio skyriaus vedėja), Zigmas Kondratas (Ikitarybinio skyriaus vedėjas); antroje eilėje: Gražina Steikūnienė (ekskursijų vadovė), Elvyra Pauliukonytė (sekretorė), Elena Šimonelienė (bibliotekininkė), Albina Duonelavičienė (salių prižiūrėtoja), Nijolė Jocienė (mokslinė bendradarbė), Dalia Morkūnaitė (vyr. mokslinė bendradarbė), Irena Bucevičiūtė (Ikitarybinio skyriaus vyr. mokslinė bendradarbė), Vladislava Puzinienė (salių prižiūrėtoja), neatpažinta (salių prižiūrėtoja), neatpažinta (salių prižiūrėtoja), Teresė Mosteikytė (Ikitarybinio skyriaus vyr. mokslinė bendradarbė); trečioje eilėje: Kristina Rickevičiūtė (Archeologijos skyriaus vyr. mokslinė bendradarbė), Vanda Grockienė (vyr. salių prižiūrėtoja), neatpažintas, neatpažinta, neatpažinta, neatpažinta, Zinaida (Justina) Trifonovaitė (salių prižiūrėtoja), neatpažinta, Antanina Misiūnienė (salių prižiūrėtoja), Viktoras Krulickas (fotografas); ketvirtoje eilėje: Liudas Dudėla (gairininkas), Emilija Šinkūnienė (Tarybinio skyriaus vyr. mokslinė bendradarbė), neatpažintas (gairininkas), Vytautas Firevičius (vairuotojas), Bronius Čaikinas (Tarybinio laikotarpio skyriaus mokslinis bendradarbis), Algimantas Gelžinis (restauratorius), Steponas Šaulys (dailininkas), Romas Siudikas (gairininkas), Robertas ? (pagalbinis darbininkas), K. Višinskas (gairininkas), neatpažintas (gairininkas), Arvydas Pociūnas (ekskursijų vadovas), Antanas Puklevičius (Ūkio dalies vedėjas).

biams, aukštųjų mokyklų studentams, Kauno vidurinių mokyklų moksleiviams, spec. mokyklų auklėtiniams ir kariams.

I–IV ketvirtyje paroda „Respublikos žemdirbių pasiekimai – VIII ir IX penkmečio uždaviniai“ eksponuota Šakių rajono „Taikos“ kolūkyje, Prienų rajono Kunigiškių kolūkyje, Kauno rajono Raudondvario žemės ūkio mechanizacijos institute, Raseinių rajono „Raudonosios žvaigždės“ kolūkyje, Vytėnų bandymų stotyje, Vandžiogalos kultūros rūmuose.

IV ketvirtyje Tarybinio laikotarpio skyrius parengė jubiliejinę ekspoziciją „Tarybų Lietuva – TSRS įkūrimo 50-mečiui“. Išmontuota ekspozicija „Tarybų Lietuva – Spalio 50-mečiui“.

Parengta kilnojamoji paroda „TSRS susidarymas – lenininės nacionalinės politikos triumfas“.

Vasarą du mėnesius vyko archeologiniai tyrinėjimai Pakalniškių V–VI amžiaus kompleksiniame kapinyne (Šakių r.). Aptikta 600 įvairių IX–XIII a. radinių.

IV ketvirtyje iš muziejaus eksponatų parengtas atvirukų kompleksas pateiktas „Minties“ leidyklai išleisti.

Kilnojamosios parodos „Proletarinio internacionalizmo tradicijos Kaune“, „Kaunas VIII ir IX penkmečiuose“ (lietuvių ir rusų kalbomis) buvo eksponuojamos įvairiose įstaigose ir mokyklose.

Muziejus sudarė 69 lankomumo ir savitarpio bendradarbiavimo sutartis su Kauno miesto ir respublikos organizacijomis, kolūkiais ir tarybiniais ūkiais, švietimo skyriais, iš jų kaimo vietovėse – 26 sutartis. Bendraujant su Kauno miesto ir rajonų visuomene, muziejuje surengtos specialaus aptarnavimo dienos darbininkams, kolūkiečiams (vasario 18 ir 25 d., kovo 6, 24, 25 ir 29 d.). Jų metu suorganizuoti susitikimai su revoliucinio judėjimo dalyviais, socialistinio darbo didvyriais, Didžiojo Tėvynės karo veteranais.

Kauno aukštųjų mokyklų studentams surengti 36 SSKP istorijos seminarai iš SSKP istorijos kurso, Kauno vidurinių, spec. mokyklų ir technikumų moksleiviams muziejaus ekspozicijoje surengtos 78 istorijos pamokos.

Surengti 196 masiniai renginiai ir susitikimai, sueigos, pionierių rytmečiai, komjaunimo popietės: lenininė tematika – 9, revoliucinė tematika – 38, tautų draugystės, proletarinio internacionalizmo ir karine-patriotine tematika – 46, ateistinė tematika – 12 ir t. t.

Perskaitytos 67 paskaitos Kaune ir Kaišiadorių rajone, eksponuota 31 paroda.

Muziejaus lankomumo ir eksponatų skaičiaus augimo grafikai. 1971 m.

Už aktyvų dalyvavimą ir pasiekimus visasajunginiame konkurse, masinėje ir mokslo švietėjiškoje muziejų veikloje, skirtoje SSRS 50-mečio įkūrimo progai. 1972 m.

Surengta 8 televizijos ir 10 radijo laidų.

Įsigyti 4662 eksponatai, tarp jų 1500 eksponatų iš Broniaus Juškos numizmatikos kolekcijos.

Eksponatų apskaitos ir eksponatų mokslo tiriamajam darbui pagerinti toliau vykdytas fondų decentralizavimas. Iš etnografinių fondų išskirti tekstilės eksponatai perkelti į atskirą saugyklą.

Muziejų ir jo filialus aplankė 243 494 lankytojai. Surengta 3501 ekskursija.

Muziejus buvo II kategorijos. Jame buvo Archeologijos, Ikitarybinio laikotarpio, Tarybinio laikotarpio, Fondų apskaitos, apsaugos ir eksponatų tvarkymo, Masinis skyriai. Dirbo 76 darbuotojai (mokslinį personalą sudarė 22 darbuotojai), buvo 66 profsąjungos nariai.

Visasąjunginėje apžiūroje Kauno valstybinis istorijos muziejus tarp istorijos muziejų iškovojė antrą vietą. Už aktyvų kaimo kultūrinio gyvenimo šefavimą 1971–1972 m. muziejui paskirtas SSRS kultūros ministerijos ir kultūros darbuotojų profsąjungos, žemės ūkio ir paruošų darbininkų ir tarnautojų profsąjungos Centro komiteto diplomai. Kauno valstybinio istorijos muziejaus vardas buvo įrašytas į respublikinę jubiliejinę garbės knygą.

MUZIEJAUS FILIALAI

Kauno pilis

Gegužės 12 d. atsakinga už šį filialą paskirta skyriaus vedėja Liucija Jatužienė.

Pilį aplankė 9500 lankytojų.

Birštono istorijos muziejus

I ketvirtyje atidaryta J. Kasčio medžio raižinių paroda.

Liepos–gruodžio mėn. parodų salėje veikė paroda „Prienuj rajonas – TSRS įkūrimo 50-mečiui“.

Liepos mėn. atidaryta nauja ekspozicija „Birštono kurorto istorija“, kurią įrengė Ikitarybinio laikotarpio skyrius ir Birštono istorijos muziejaus darbuotojai.

III ketvirtyje atidaryta nauja ekspozicija „Birštono kurorto istorija“. Veikė dailininko J. Kazėno medžio raižinių ir birštoniečių meninės fotografijos darbų parodos.

Nuo liepos 26 d. muziejų aplankė 5176 lankytojai.

Komjaunimo bilietus įteikia Raseinių rajono karinis komisaras papulkininkis Algirdas Jurkevičius. 1972 m.

Lietuva TSK
KULTŪROS MINISTERIJA
Министерство культуры Литовской ССР

viena 1972 m. rugpjūčio mėn. 4 d.

KAMBO VALST. ISTORIJOS MUSEJŲ
DIRBTOJŲ BIURUI

Kultūros ministerija leidžia įvesti į Kambo Valst. istorijos muziejams etatų sąrašą tokias vienetus:

Kryžkalnio skyrius

1. Skyriaus vedėjas	- 1 su 110 rb. mėnesiniu atlyginimu
2. Vyr. mokslinis besirūpintis	- 1 su 90 rb. mėnesiniu atlyginimu
3. Kiešazgis	- 2 su 60 rb. mėnesiniu atlyginimu kiekvienam

Lietuvos TSK Kultūros ministras pavaduotojas *A. Kludulas*

A. Kludulas

[Stamp: 1972 m. rugpjūčio 4 d.]

VIENŲ ŽEMĖŲ PAVIRŠIAUS g. N. 1 TEL. 1-0-00 BIRŽAIČIŲ J. B. AČIARŠIŲ PŪC. N. 5 TEL. 3-2048

Etatų sąrašas Kryžkalnio skyriuje. 1972 m. rugpjūčio 4 d.

Perkūno namai

Vasario 9 d. atidaryta kauniečio fotomenininko Romualdo Rakausko fotografijų paroda „Švelnumas“, kuri veikė iki III ketvirčio pabaigos.

II ketvirtyje surengta maskviečių Harijono Galicino, Gurijo Zacharovo ir Igorio Abrasovo grafikos darbų paroda.

Filialas pagal inventorines knygas perėmė iš vyr. fondų saugotojos M. Bartusevičiūtės numizmatikos fondus (iš viso 25 000 eksponatų).

Filialą aplankė 5798 lankytojai.

Liaudies meistrų parodų salonas „Saulutė“

I ketvirtyje eksponuotos šios parodos: liaudies meistrės S. Samulevičienės „Žaislai“, K. ir J. Barauskų tekstilės darbų, „Jums, moterys“, skirta Moters dienai.

I–III ketvirtyje veikė Kauno zonos liaudies meistrų „Viskas vaikams“, Kauno skyriaus liaudies tapytojų darbų parodos.

III ketvirtyje eksponuotos kretingiškės liaudies meistrės E. Pauliukonienės mezginių, liaudies meistrų medžio darbų ir juostų parodos.

IV ketvirtyje eksponuoti Liepojos istorijos-etnografijos muziejaus „Liepava“ dailės studijos liaudies meistrų darbai, skirti SSRS įkūrimo 50-mečiui, Kauno zonos liaudies meistrų darbų ataskaitinė paroda ir liaudies meistrės O. Bakanauskienės paroda „Lėlės“, vėliau eksponuota Vilniuje, Liepojoje ir Maskvoje.

Kryžkalnio monumentas

Spalio 1 d. Kryžkalnio monumento sovietinei armijai-išvaduotojai darbuotojai suorganizavo Vilniaus karo mokyklos kursantų priesaikos priėmimo renginį. Dalyvavo 500 žmonių.

Spalio 27 d. buvo surengtos jaunuolių palydos į sovietinę armiją, minint Lenino komunistinės jaunimo sąjungos įkūrimo metines. Dalyvavo 540 žmonių.

Gruodžio 8 d. Kryžkalnio monumentas tapo muziejaus filialu.

Gruodžio 17 d. vyko Sovietinės armijos 3-iosios divizijos karių priesaika.

Filiale buvo suorganizuoti šie masiniai renginiai: 6 – jaunimo priėmimo į VLKJS eiles, 5 – šaukiamojo amžiaus jaunuoliams, 6 karių priesaikos.

Filialą aplankė 34 303 lankytojai, surengtos 352 ekskursijos, kuriose dalyvavo 10 929 ekskursantai.

1973 METAI

Sausio 6 d. surengta spec. aptarnavimo diena profesinių technikos mokyklų moksleiviams. Dalyvavo 170 žmonių.

Sausio 10 d. Kauno rajono Babtų vidurinės mokyklos mokiniai susitiko su partizaninio judėjimo Lietuvoje dalyviu A. Jakūnu.

Sausio 28 d. suorganizuotas susitikimas su revoliucinio judėjimo Lietuvoje dalyviu, buvusiu muziejaus direktoriumi J. Apuoku-Maksimavičiumi. Dalyvavo 350 Kauno 14-osios vidurinės mokyklos mokinių.

Vasario 5 d. suorganizuotas susitikimas su Sovietų armijos 16-osios lietuviškosios divizijos dim. pplk. L. Garniu. Dalyvavo 45 „Nemuno“ mokyklos mokiniai.

Vasario 22 d. surengta šaukiamojo amžiaus jaunuolio diena. Dalyvavo 150 Kauno profesinės technikos mokyklos moksleivių. Kalbėjo DTK dalyviai Zvirskina ir Stasys Filipavičius.

Vasario 23-iają, minint Sovietinės armijos dieną, surengtos dvi J. Jablonskio vidurinės mokyklos pionierių sueigos.

Vasario 24 d. J. Jablonskio vidurinės mokyklos mokiniai dalyvavo Sovietinės armijos ir karinio jūrų laivyno dienos minėjimo renginyje. Kalbėjo A. Jamontas, Arvydas Pociūnas.

Vasario 26 d. Kauno valstybinio istorijos muziejaus įsakymu Nr. 16 buvo paskirti asmenys, atsakingi už lankytojų atsiliepimų knygų priežiūrą: Centriname muziejuje – S. Jakucevičienė, Kryžkalnyje – R. Šagždavičienė, Birštono kurorto muziejuje – J. Šleikus, Perkūno namuose ir Kauno pilyje – L. Jatužienė. Atsakingieji asmenys lankytojų atsiliepimų knygas turėjo tikrinti kiekvieną dieną ir pastebėję įrašus, neatitinkančius Glavlito (Vyriausioji literatūros ir leidybos reikalų valdyba, cenzūros įstaiga) nurodymų, informuoti muziejaus vadovybę.

Vasario 26 d., minint 425-ąsias italų filosofo Džordano Bruno (1548–1600) gimimo metines, įvyko renginys ateistine tematika, kuriame dalyvavo 200 mokinių. Kalbėjo Pranas Petronis.

Vasario 28 d. Sovietinės armijos dienos proga Profsąjungų rūmuose buvo surengta pionierių sueiga. Dalyvavo 400 pionierių. Kalbėjo A. Jamontas, J. Apuokas-Maksimavičius.

Kovo 14 d. muziejaus konferencijų salėje, minint Vilniaus universiteto atkūrimą 1919 m., suorganizuotas profesinio orientavimo renginys abiturientams,

visuomenės atstovams. Dalyvavo doc. A. Kondrotas, doc. R. Marčėnas.

Kovo 15 d. įvyko Kauno m. Lenino r. partijos komiteto ir muziejaus suorganizuotas rajono propagandistų seminaras politinių ratelių vadovams tema „LKP veikla pogrindyje karo ir pokario metais“. Dalyvavo 30 žmonių.

Kovo 19 d. įvyko Sovietų Sąjungos didvyrės Marijos Melnikaitės (1923–1943) 50-ųjų gimimo metinių minėjimas. Dalyvavo 230 Kauno 31-osios vidurinės mokyklos mokinių.

Kovo 22 d. įvyko revoliucinio judėjimo dalyvio Petro Varkalio 80-ųjų gimimo metinių minėjimas. Dalyvavo 100 Kauno medicinos mokyklos ir Ekonominio technikumio moksleivių.

Kovo 26 d. įvyko Kaišiadorių rajono jaunojo komunisto diena. Dalyvavo 40 žmonių. Kalbėjo Chaja Gina Filimonova.

I ketvirtyje Ikitarybinio laikotarpio skyriaus darbuotojai pertvarkė šias Feodalizmo ir kapitalizmo ekspozicijos temas: „1863 m. sukilimas Lietuvoje“ ir „Kultūra XIX a.“ Išmontuota paroda „Kaunas VIII ir IX penkmetyje“. Parengta paroda „Proletarinio internacionalizmo tradicijos Kaune“ ir liaudies meistrų tekstilinių darbų paroda „Jums, moterys“.

Balandžio 20 d. paminėta SSRS didvyrio Alfonso Čeponio (1924–1944) gimimo diena. Dalyvavo 100 Kauno S. Nėries vidurinės mokyklos jaunesniųjų klasių mokinių.

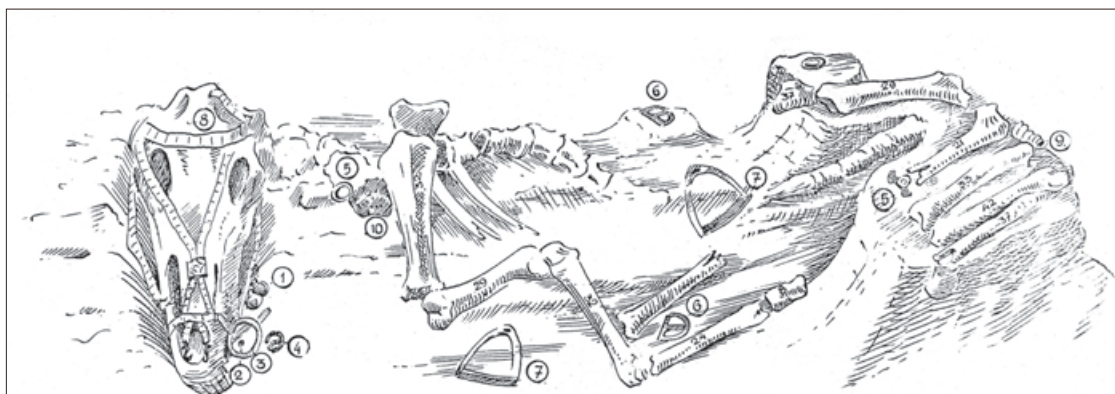
Balandžio 22 d., minint V. I. Lenino 103-iasias gimimo metines, suorganizuoti 4 renginiai, kurių metu spaliukai buvo priimti į pionierius.

Gegužės mėn. įvyko renginys, skirtas SSRS didvyrio V. Jacinevičiaus gimimo dienai paminėti. Dalyvavo 600 Kauno 28-osios vidurinės mokyklos pionierių. Kalbėjo revoliucinio judėjimo Lietuvoje dalyvė L. Solominienė.

Gegužės 24 d. įvyko Didžiojo prūsų sukilimo (1260–1274) vado Herkaus Manto 700-ųjų žuvimo metinių (žuvo 1273 m. rugsėjo 30 d.) minėjimas. Dalyvavo 100 Kauno 33-osios vidurinės mokyklos vyresniųjų klasių mokinių.

Birželio 4 d. paminėtos revoliucinio judėjimo Lietuvoje dalyvės ir pogrindinės spaudos darbuotojos Emilijos Šimaitės 90-osios gimimo metinės. Dalyvavo 35 Kauno 3-iosios profesinės technikos mokyklos moksleiviai.

Birželio 10 d. paminėta Lengvosios pramonės darbuotojų diena. Dalyvavo 100 darbininkų.

Žirgo kapas Nr. 240 ir jo radiniai iš Pakalniškių kapinyno. Stepono Šaulio piešiny

Birželio 14 d. paminėtos revoliucinio judėjimo Lietuvoje dalyvio Kazio Preikšo (1903–1961) 70-osios gimimo metinės.

Birželio 22–liepos 2 d. muziejaus direktorius A. V. Kvedaras dalyvavo sąjunginiame muziejų darbuotojų pasitarime Leningrade (dabar Sankt Peterburgas), skirtame muziejaus veiklai aptarti.

Birželio 28 d. Maskvoje, SSRS Lenino ordino revoliucijos muziejuje, buvo atidaryta paroda „Tarybų Lietuva vieningoje TSRS brolišku tautų šeimoje“, kurią suprojektavo vyr. architekto K. Miežinio vadovaujama Vilniaus „Dailės“ kombinato dailininkų grupė. Birželio 21–27 d. paroda buvo montuojama šešiose Revoliucijos muziejaus salėse. 3 sales, kuriose buvo eksponuojama pramonė – LSSR industrializavimas, žemės ūkis, kultūra (41 standas), paruošė muziejaus Tarybinio laikotarpio istorijos skyriaus darbuotojai, vadovaujami A. Kemovo. Parodos atidarymo renginyje dalyvavo SSRS kultūros ministerijos atstovai ir LSSR kultūros ministro pavaduotojas Kiudulas.

Rugpjūčio 3 d. muziejuje buvo atidaryta Maskvoje eksponuotos parodos „Tarybų Lietuva vieningoje TSRS brolišku tautų šeimoje“ I dalis – LSSR pramonė (14 stendų).

Birželio–rugpjūčio mėn. vyko archeologiniai tyrinėjimai Pakalniškių kapinyne, Šakių r.

Liepos 21 d. įvyko sovietų valdžios Lietuvoje atkūrimo 1940 metais minėjimas, kuriame dalyvavo 150 pionierių iš stovyklos „Trimitas“. Kalbėjo revoliucinio judėjimo Lietuvoje dalyvė L. Solominienė.

Rugpjūčio 1 d. buvo paminėtos Kauno išvadavimo 1944 m. iš vokiškųjų okupantų metinės. Kalbėjo A. Jakūnas. Dalyvavo 80 pionierių iš stovyklos „Trimitas“.

Rugpjūčio 3 d. paminėtos Lietuvos įstojimo 1940 m. į SSRS sudėtį metinės. Dalyvavo 400 karių. Kalbėjo revoliucinio judėjimo Lietuvoje dalyvė L. Solominienė.

Rugsėjo 2 d., minint Japonijos kapituliacijos aktą, šaukiamojo amžiaus jaunimui suorganizuotas susitikimas su kariu, dalyvavusiu kautynėse su japonais Mandžiūrijoje. Dalyvavo 90 žmonių. Kalbėjo Masaitis.

Rugsėjo 7 d. įvyko Darbo Raudonosios vėliavos ordino 45-ųjų įsteigimo metinių minėjimas. Dalyvavo 50 Kauno 37-osios profesinės technikos mokyklos moksleivių. Kalbėjo S. Jakucevičienė, J. Nanartonis.

Ikitarybinio laikotarpio skyriaus ekspozicijos. XX a. 8-asis dešimtmetis

Tarybinio laikotarpio skyriaus ekspozicija. XX a. 8-asis dešimtmetis

Rugsėjo 16 d. įvyko pirmojo Sovietų Raudonosios vėliavos ordino 55-ųjų įsteigimo metinių minėjimas. Dalyvavo 200 Kauno 36-osios profesinės technikos mokyklos moksleivių. Kalbėjo R. Dovidavičienė ir revoliucinio judėjimo dalyvis Pranas Masiulis.

Rugsėjo 19 d. surengta Kauno medicinos instituto studentų pirmakursių diena tema „Miestas, kuriame mokaisi“. Kalbėjo 1940–1941 m. įvykių dalyvė S. Nakaitė.

Rugsėjo 27 d. įvyko 17-osios vidurinės mokyklos pionierių draugovės sueiga, skirta SSRS didvyrio H. Borisos gimimo dienai paminėti. Dalyvavo 300 pionierių. Kalbėjo DTK dalyvis Mečislovas Zumeris.

Rugsėjo 28 d. vyko 4-osios ir 5-osios vidurinių mokyklų vienuoliktokų priėmimas į komjaunimą. Dalyvavo 100 moksleivių. Kalbėjo S. Jakucevičienė, Lenino r. komjaunimo komiteto atstovė Kaselienė ir A. Jakūnas.

Rugsėjo 30 d., minint Mašinų gamintojo dieną, apsilankė F. Džeržinskio staklių ir „Pergalės“ gamyklų darbuotojų ekskursijos.

III ketvirtyje parengta kilnojamoji paroda „RSDDP II suvažiavimui – 70 metų“.

Spalio 8 d. buvo paminėtas LKP priėmimas į VKP (b) sudėtį. Renginyje kalbėjo revoliucinio judėjimo Lietuvoje dalyvė S. Nakaitė. Dalyvavo 120 moksleivių iš 37-osios profesinės technikos mokyklos.

Spalio 22 d. įvyko SSRS didvyrio Juozo Aleksonio (1913–1944) 60-mečio minėjimas. Kalbėjo A. Jakūnas.

Spalio mėn., minint Lietuvos komjaunimo priėmimo į VLKJS sudėtį dieną (1940 m. spalio 18 d.) ir Lenino komunistinės jaunimo sąjungos įkūrimo 55-metį, suorganizuotuose masiniuose renginiuose dalyvavo 1620 žmonių.

Lapkričio 1 d. už pasiekimus visasąjunginėje muziejų darbo apžiūroje, skirtoje SSRS įkūrimo 50-mečiui, SSRS kultūros ministerija muziejaus kolektyvą apdovanojo diplomu ir 300 rublių pinigine premija.

Lapkričio 2 d. įvyko revoliucinio judėjimo Lietuvoje dalyvės Chajos Ginos Filimonovos 60-ųjų gimimo metinių minėjimas.

Lapkričio 14 d. paminėtas „Pergalės“ ir „Šlovės“ ordinų įkūrimo 30-metis. Dalyvavo 32-osios ir 40-osios profesinių technikos mokyklų šaukiamojo amžiaus jaunimas.

Lietuvos TSR
KULTŪROS MINISTERIJA
 Министерство культуры Литовской ССР

Nr. 3-132 VILNIUS, 1973 m. kovo mėn. 2 d.

Tvirtinu:
 69,5 vieneto etatus su bendru mėnesiniu atlyginimo fondu 5145,50 rb. pagal 68,5 pareigybes

L. Šepetytys
 Lietuvos TSR kultūros ministras

LTSR kultūros ministerijos Kauno valstybinio istorijos muziejaus etatų sąrašas
 (Patvirtintas remiantis LTSR Ministrų Tarybos 1955 m. spalio mėn. 8 d. nutarimu Nr.472 ir LKP Centro Komiteto, LTSR Ministrų Tarybos ir Lietuvos RPST 1964 m. rugpjūčio 18 d. nutarimu Nr.380, LTSR Ministrų Tarybos ir LRPST 1967 m. lapkričio 30 d. nutarimu Nr.518)
 Galioja nuo 1973 m. sausio 1 d.

Eil. Nr.	Pareigybių pavadinimas	Stat. vnt. skė.	Pareigyb. atlyg.	Mėn. atlyg. fondas	Pastabos
		3	4	5	6
1.	Direktorius	1	158 ✓	158	
2.	Direktoriaus pavaduotojas	1	130 ✓	130	
3.	Vyriausias fondų saugotojas	1	110 ✓	110	
4.	Restauratorius-dailininkas	1	85 ✓	85	
5.	Vyresnysis restauratorius-dailininkas	1	95 ✓	95	
6.	Fotografas vykdamas sudėtingus iš originalų reprodukcijos darbus	1 ^x	100 ✓	100	
7.	Vyresnysis mokslinis bendradarbis paminklų apsaugos reikalams	1	90 ✓	90	
8.	Vyresnysis mokslinis bendradarbis paminklų apsaugos reikalams	1	90 ✓	90	Įvedama nuo 1973m. liepos 1d.
9.	Vyresnysis mokslinis bendradarbis (Kauno pilyje)	1	90 ✓	90 ✓	
<u>Pirmąkartės bendruomenės skyrius</u>					
10.	Skyriaus vedėjas	1	105 ✓	105	

Paula 73.11.26
Pr. 50

VILNIUS, BASANAVICIAUS g. Nr. 5 TEL.: 2-32-86 ВИЛЬНИУС, ул. БАСАНОВИЧЯУС № 5 TEL.: 2-32-86

LSSR kultūros ministerijos Kauno valstybinio istorijos muziejaus etatų sąrašas.
 1973 m. kovo 2 d.

- 2 -

1	2	3	4	5	6
11.	Vyresnysis mokslinis bendradarbis	1 ✓	90	90	Munkis
12.	Mokslinis bendradarbis	1 ✓	80	80	2 d. nam.
<u>Feodalinio laikotarpio skyrius</u>					
13.	Skyriaus vedėjas	1 ✓	105	105	Kunig.
14.	Vyresnysis mokslinis bendradarbis	1 ✓	90	90	Mosk.
15.	Mokslinis bendradarbis	1 ✓	80	80	Jociai
<u>Tarybinio laikotarpio skyrius</u>					
16.	Skyriaus vedėjas	1 ✓	105	105	Kunig.
17.	Vyresnysis mokslinis bendradarbis	1 ✓	90	90	Sinkia
18.	Mokslinis bendradarbis	1 ✓	80	80	Taugaitė
<u>Kapitalistinio laikotarpio skyrius</u>					
19.	Skyriaus vedėjas	1 ✓	105	105	70 k.
20.	Vyresnysis mokslinis bendradarbis	1 ✓	90	90	Kielav.
21.	Mokslinis bendradarbis	1 ✓	80	80	—
<u>Birštono filialas</u>					
22.	Skyriaus vedėjas	1 ✓	105	105	Šel
23.	Muziejaus patarnautojas	1 ✓	60	60	Jurgaitis
24.	Valytoja	1 ✓	60	60	Proškin
25.	Kūrikas	1 ✓	60	60	Jalavė (arba 2 kūri- kai 6 mėn.)
<u>Perkūno namai</u>					
26.	Skyriaus vedėjas	1 ✓	105	105	70 k.
27.	Muziejaus patarnautojas	3 ✓	60	180	Donėlav. Markcentiške
28.	Valytoja	1 ✓	60	60	Mageliciena
29.	Eksponatų saugotojas	1 ✓	60	60	
30.	Kiemsargis	1 ✓	60	60	Soc. k. m.
<u>Kryžkalnio skyrius</u>					
31.	Skyriaus vedėjas	1 ✓	110	110	Deuce
32.	Vyresnysis mokslinis bendradarbis	1 ✓	90	90	Sakausk.
33.	Kiemsargis	2 ✓	60	120	Skaitl. k. Kūtkiene
<u>Ūkio dalis</u>					
34.	Ūkio vedėjas	1 ✓	70	70	
35.	Vyresnysis buhalteris (vyriausiojo buhalterio teisėmis)	1 ✓	90	90	
36.	Sekretorė-mašininkė	1 ✓	65	65	Uitė
37.	Vyresnysis muziejaus patarnautojas	1 ✓	62,5	62,5	Goodskai m.
38.	Muziejaus patarnautojas	13 ✓	60	780	2-3 af. Kičinaitė Lekas Kunig. Olėnė Gustainė Sapie, R. m.

- 3 -

1	2	3	4	5	6
39.	Stalius	1 ^v	65	65	gaisr. tr.
40	Kiemsargis	<i>Ludvinai</i> 3 ^v	60	180	stat.
41.	Valytoja	3 ^v	60	180	led. d. bgn. keim. oksidantų, dist. keim.
42.	Rūbininkas	1 ^v	60	60	keim. keim.
43.	Durininkas	1 ^v	60	60	keim. keim.
44.	Elektromonteris	1 ^v	65	65	keim. keim.
45.	Kiemsargis (Vytėnų piliai)	0,5	60	30	ščiob.
46.	Gaisrininkas	<i>ščiob. keim. keim. keim. keim.</i> 4 ^v	65	260	
47.	Kūrikas	1 ^v	60	60	gaisr. keim. (arba 2 kūrikai 6 mėn.)
48.	Spec. automašinos vairuotojas	1 ^{xx}			Financ.
V i s o :			69,5	5145,50	

Šešiasdešimt devyni su puse etatinio vieneto su mėnesiniu atlyginimo fondu penki tūkstančiai vienas šimtas keturiasdešimt penki rubliai 50 kp. pagal 68,5 pareigybes.

LTSR Kultūros ministerijos 1965 m. kovo mėn. 22 d. raštu Nr.1066-7-42 muziejus priskirtas antrajai darbuotojų atlyginimo grupei.

x) Fotografui nustatytas atlyginimas išmokamas, jei jis atitinka sąlygas, išdėstytas aukštai kvalifikuotų darbininkų sąrašo 2-je pastaboje (žr. TSRS kultūros ministro 1964. IX. 5 d. įsakymo Nr. 318 pridėli Nr. 8 puslapis 148)

xx) Atlyginimas nustatomas sutinkamai su LTSR Ministrų Tarybos 1960 m. rugsėjo 17 d. nutarimu Nr. 511

LTSR kultūros ministerijos
planavimo finansų skyriaus
viršininkas

A. Kavoliūnas
A. Kavoliūnas

Gruodžio 3 d. paminėta sovietinės konstitucijos diena. Dalyvavo 23-iosios technikos mokyklos moksleiviai. Kalbėjo Roza Chaja Šneiderytė, J. Apuokas-Maksimavičius.

Gruodžio mėn. suorganizuotas ciklas renginių, kuriuose paminėtos vadinamosios proletarinės revoliucijos Lietuvoje (1918 m.) 55-osios metinės. Dalyvavo 280 žmonių.

IV ketvirtyje surengtos parodos: „LTSR kultūros paminklai ir jų apsauga“, Liaudies meno draugijos Kauno zonos liaudies meistrų darbų paroda „Šlovė darbui“ ir kilnojamoji paroda „Lietuvos pionierių organizacijai – 50 metų“.

Vyko ciklas renginių, skirtų Lietuvos pionierių organizacijos 50-osioms metinėms. Dalyvavo 2570 pionierių.

Muziejuje dirbo kultūros paminklų apsaugos inspektorius Kauno zonai Jonas Ramanauskas. Jis vykdė istorijos ir archeologijos paminklų apsaugą – tikrino kultūros paminklų būklę ir kaupė bibliografinę-dokumentinę medžiagą, surengė parodą „Lietuvos TSR kultūros paminklai“.

Muziejų aplankė 344 221 lankytojai, surengtos 3925 ekskursijos (105 451 ekskursantas).

Muziejuje ir jo filialuose surengta 2590 ekskursijų (63 419 ekskursantų). Įsigyti 1921 pagrindinio ir 155 pagalbinių fondo eksponatai.

Buvo rengiama ekspozicija Kauno sunkiųjų darbų kalėjime.

Muziejuje surengta 120 masinių renginių, 58 ekskursijos ateistine tematika, 75 LSSR istorijos pamokos, 52 SSKP istorijos seminarai aukštųjų mokyklų studentams, 18 parodų, 8 kiti renginiai.

Suorganizuotos 4 spec. aptarnavimo dienos kaimo gyventojams (gegužės 26, birželio 2, birželio 10, birželio 17 d.) (iš viso dalyvavo 765 žmonės), darbininkams (gegužės 9 ir birželio 8 d.).

Muziejus sudarė 38 lankomumo ir savitarpio bendradarbiavimo sutartis su mokyklomis, įmonėmis ir kolūkiais; II ketvirtyje – su Kauno karininkų namais, III ketvirtyje – su Kauno politechnikos institutu, IV ketvirtyje – su Lietuvos veterinarijos akademija, Kauno medicinos institutu, Kauno kūno kultūros institutu.

Buvo organizuojamos ekskursijos, spec. aptarnavimo dienos darbininkams, kolūkiečiams, moksleiviams, kariams, šaukiamojo amžiaus jaunuoliams, rengiamos viktorinos, minėjimai, susitikimai, konferencijos, pionierių sueigos.

Muziejuje veikė šios ekspozicijos: Pirmykštės bendruomenės, Feodalizmo ir kapitalizmo laikotarpio, Tarybinio laikotarpio.

Muziejuje buvo Archeologijos, Ikitarybinio, Tarybinio laikotarpių, Fondų

apskaitos, apsaugos ir eksponatų tvarkymo, Masinis skyriai. Mokslinį-tiriamąjį darbą vykdė direktorius ir jo pavaduotojas, 8 skyrių vedėjai, 7 vyresnieji, 2 jaunesnieji mokslo darbuotojai, 6 ekskursijų vadovai, 3 restauratoriai.

Tvarkant aikštę prie muziejaus sodelio buvęs tualetas nugriautas.

FILIALAI

Perkūno namai

IV ketvirtyje įrengta ir atidaryta Numizmatikos ekspozicija, kurioje eksponuota 10 tūkst. monetų nuo III a. Romos monetų iki sovietinių laikų (1940–1970) ir 246 banknotai. Buvo eksponuojami šie lobiai: Romos monetų (III–V a.), Kretingos (XIII–XIV a.), Kaugonių k. (XVII a.), Viršužiglio k. (XVII–XVIII a.), Kaniukų k. (XVI–XVII a.), carinės Rusijos (XIX a.), taip pat monetos ir banknotai šiomis temomis: seniausios monetos Lietuvos SSR teritorijoje (I–X a.), sidabro lydiniai Lietuvoje (XI–XIV a.), pirmosios kaltinės monetos (XIV a.), LDK monetos (1506–1569), užsienio valstybių pinigų kursas Lietuvoje, Varšuvos hercogystės monetos, kongresinės Lenkijos pinigai, carinės Rusijos pinigai (1795–1917), Prūsijos ir Vokietijos imperijos monetų kursas Vakarų Lietuvoje (1795–1918), kaizerinės okupacijos Lietuvoje pinigai (1915–1918), sovietiniai pinigai (1918–1919), Klaipėdos krašto okupaciniai pinigai (1919–1923), Lenkijos okupuoto Vilniaus krašto pinigai (1919–1939), piniginė sistema Lietuvos buržuazinės diktatūros metais (1919–1940), sovietinė pinigų sistema (1940–1970).

Kauno pilis

II ketvirtyje lankytojams atidaryta Kauno pilies ekspozicija.

III ketvirtyje Kauno pilies ekspozicija pertvarkyta.

„Saulutė“

I ketvirtyje surengta Liepojos liaudies meistrų paroda, taip pat paroda, skirta Moters dienai paminėti.

Spalio mėn. vyko Liepojos liaudies meistrų papuošalų iš gintaro paroda „Gintaras“.

IV ketvirtyje vyko liaudies meistro J. Toleikio gintaro darbų ir liaudies meistrės Antaninos Didžgalvienės darbų parodos.

Birštono istorijos muziejus

Parašytas ir „Minties“ leidyklai įteiktas leidinys „Birštono kurortas“.

Pergalės dienos minėjime Kryžkalnio monumente kalba dim. gen. mjr. J. Žiburkus.
1973 m. gegužės 8 d.

III ketvirtyje surengtos trys Prienų dail. J. Kasčio medžio raižinių, I. Kastytės piešinių, trys dail. P. Rauduvės darbų iš Kauno valstybinio Mikalojaus Konstantino Čiurlionio dailės muziejaus fondų, viena Birštono apylinkių liaudies meistrų-audėjų darbų paroda.

IV ketvirtyje surengta liaudies meistrės A. Didžgalvienės dekoratyvinių juostų paroda.

Muziejų aplankė 10 026 lankytojai, surengtos 202 ekskursijos (4696 ekskursantai).

Išspausdinti penki straipsniai ir informacijos apie muziejų rajono laikraštyje „Naujas gyvenimas“, organizuotas reportažas vietiniame radijuje.

Kryžkalnio monumentas

Sausio 28 d. prie monumento suorganizuotas komjaunimo-jaunimo sąskrydis ir paskelbtas startas kovų ir žygdarbių keliais „Tų dienų šlovė neišblės“. Dalyvavo 330 žmonių.

Vasario 22 d. paminėta Sovietinės armijos ir karinio jūrų laivyno diena, kurią suorganizavo Tauragės LKP RK. Dalyvavo 1270 žmonių.

Monumentą aplankė 172 430 lankytojai, surengtos 1335 ekskursijos (42 032 ekskursantai).

1974 METAI

Sausio 18 d. ir vasario 21 d. įvyko pionierių sueigos „Lietuvos pionierijos istorija“.

Sausio 22 d. V. Lenino 50-osioms mirties metinėms atidaryta Ikitarybinio laikotarpio ir Tarybinio laikotarpio istorijos skyrių parengta kilnojamoji paroda „Kova už lenininių idėjų pergalę Lietuvoje“.

Sausio 27 d. surengta kareivių diena. Dalyvavo 200 kareivių.

Vasario 15 d., minint LKP (b) VI suvažiavimo (1949 m.), patvirtinusio kursą į žemės ūkio kolektyvizaciją, 25 metų sukaktį, suorganizuotas renginys būsimiems žemės ūkio specialistams.

Vasario 16 d. surengta kolūkiečių diena. Dalyvavo 90 žmonių.

Vasario 18, 22 ir 26 d., minint Sovietinės armijos ir karinio jūrų laivyno dieną, įvyko jai skirti renginiai. Dalyvavo 530 žmonių.

K. Morkūno vitražas „Giesmė spalviui“ buvo eksponuojamas muziejaus Tarybinio laikotarpio ekspozicijoje. 1974 m.

Vasario 13–kovo 6 d. Tarybinės visuomenės istorijos ekspozicijoje sumontuotas dailininko Kazio Morkūno vitražas „Giesmė spalviui“, gautas per LSSR kultūros ministeriją.

Kovo 1 d. paminėta Vilniaus valstybinio Darbo raudonosios vėliavos Vinco Kapsuko universiteto (dabar Vilniaus universitetas) 395 metų sukaktis.

Kovo 25 d. įvyko LKJS CK narės A. Šiaučiūnaitės (1914–1938) 60-ųjų gimimo metinių minėjimas. Kalbėjo E. Zilberis, Šmerkovičienė, L. Solominienė.

Kovo 25 d. surengta darbininkų diena. Dalyvavo 60 žmonių.

Kovo 28 d. surengta Medvilnės verpimo fabriko komjaunimo diena „Lietuviai 1917 m. revoliucijoje. Proletarinė revoliucija Lietuvoje“.

Balandžio 15 d. vyr. mokslinis bendradarbis S. Gečas buvo komandiruotas stažuotis į Rygą, į Latvijos SSR istorijos muziejų.

Balandžio 16 d. paminėtas Sovietų Sąjungos didvyrio vardo įsteigimo 40-metis. Renginio tema – „Lietuviai – Tarybų Sąjungos didvyriai“. Kalbėjo A. Jakūnas.

Balandžio 20 d. paminėtas Pirmojo pasaulinio taikos šalininkų kongreso 25-metis. Kalbėjo respublikos Taikos komiteto pirmininko pavaduotojas G. Žaliukas, dim. gen. mjr. J. Karvelis. Dalyvavo 150 žmonių.

Balandžio 20 d., minint V. Lenino gimimo dieną, surengta lenininė diena Kauno rajono žemdirbiams ir komjaunuoliams. Susitikime dalyvavo V. Leniną matę ir jo aplinkoje dirbę žmonės. Dalyvavo 70 žmonių.

Balandžio 28 d. įvyko ateistinis renginys Kaišiadorių rajono žemdirbiams. Dalyvavo 80 žmonių.

Balandžio 29 d. įvyko renginys, skirtas darbo žmonių socialistinio lenktyniavimo 45-mečiui. Dalyvavo J. Janonio popieriaus fabriko, P. Ziberto šilko kombinato, „Sanito“, Garbės ženkle ordino F. Dzeržinskio staklių gamyklos darbininkai ir socialistinio darbo didvyriai.

Gegužės 9-ąją, minint Pergalės dieną, suorganizuoti 4 renginiai, kuriuose kalbėjo DTK dalyviai plk. Semionovas, A. Jakūnas, dim. plk. A. Jamontas.

Gegužės 18 d. įvyko renginys, skirtas Sovietų Sąjungos didvyrio V. Jacevičiaus gimimo 50-mečiui. Dalyvavo 28-osios vidurinės mokyklos mokiniai. Kalbėjo Lysova.

Gegužės 19 d., minint Lenino pionierių organizacijos 52-ąsias metines, suorganizuoti 4 renginiai.

Gegužės 29 d. įvyko masinis renginys, skirtas Lietuvos išvadavimo iš hitlerinių okupantų 30-mečiui. Dalyvavo Rumšiškių vidurinės mokyklos mokytojai.

Birželio 2 d. kartu su Prienų rajono kariniu komisariatu suorganizuotas renginys šaukiamojo amžiaus jaunuoliams. Dalyvavo 90 Prienų rajono jaunuolių, kurie susitiko su įvairių karinių dalinių atstovais.

Birželio 3 d., minint Pirčiupio kaimo tragedijos 30-metį, surengta ekskursija į Rūdininkų girią ir Pirčiupį.

Birželio 6 d. surengta spec. aptarnavimo diena žemdirbiams.

Birželio 10-ąją, minint Lengvosios pramonės darbuotojų dieną, įvyko renginys „Tarybų Lietuva broliškų tautų šeimoje“.

Birželio 12 d. paminėtas SSRS ir Vokietijos Demokratinės Respublikos draugystės savitarpio pagalbos ir bendradarbiavimo sutarties 10-metis.

Birželio 17 d. įvyko 3 renginiai, skirti vadinamosios buržuazinės-fašistinės diktatūros nuvertimo ir Lietuvos liaudies vyriausybės sudarymo metinėms paminėti.

Birželio 18 d. mokslinė bendradarbė Aušra Pangaitė buvo komandiruota į Nalčiką (dabar Rusija), į muziejų darbuotojų seminarą.

Birželio–rugpjūčio mėn. surengta archeologinė ekspedicija į Pakalniškių kapinyną (Šakių r.).

Liepos 5 d. įvyko renginys tema „Šlovingos tarybinės armijos kariai kovose dėl Tarybų Lietuvos išvadavimo“, skirtas LSSR išvadavimo iš vokiečių 30-mečiui.

Liepos 8–13 d. Ikitarybinio laikotarpio skyriaus darbuotojai dalyvavo ekspedicijoje Švendubrės ir Gardaišių kaimuose (Varėnos r.) ir rinko kapitalistinio laikotarpio eksponatus.

Liepos 12 d. muziejaus parodų salėje atidaryta stacionari paroda „Už Tarybų Lietuvos laisvę“, skirta respublikos ir Kauno miesto išvadavimo 30-mečiui.

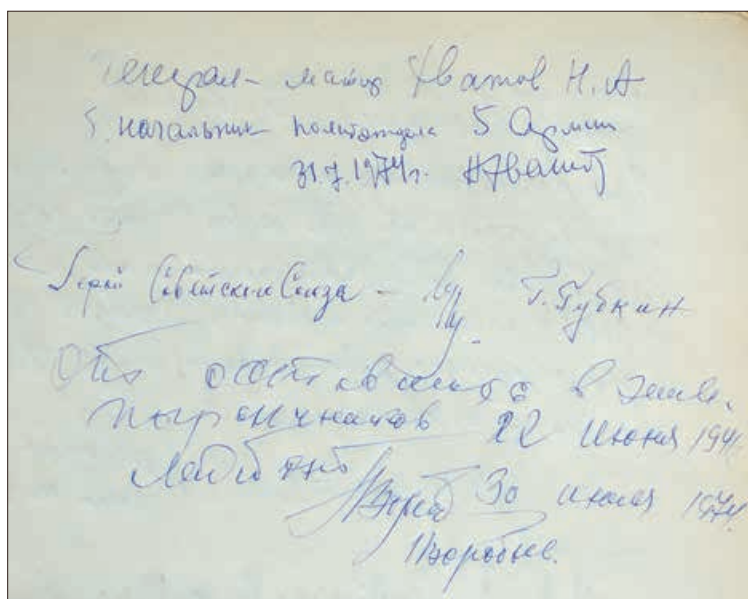
Liepos 12 d. įvyko revoliucinio judėjimo ir DTK dalyvio B. Rutkausko 70 metų jubiliejinis minėjimas, kuriame dalyvavo A. Šiaučiūnaitės trikotažo, „Maisto“, A. Petrausko medvilnės verpimo, Spalio 50-mečio dirbtinio pluošto, P. Ziberto šilko, „Sanito“ kombinato darbuotojai.

Liepos 29 d. paminėta SSRS karinio jūrų laivyno diena. Dalyvavo 70 žmonių.

Liepos 29 d. suorganizuotas renginys „Jie kovojo už mūsų miesto laisvę“, skirtas Kauno išvadavimo 30-mečiui.

Rugpjūčio 1 d. įvyko renginys LSSR išvadavimo iš hitlerininkų 30-mečio proga „TSRS tautų sūnūs, kritę vaduojant Lietuvą“. Dalyvavo Tadžikijos SSR darbininkų ir tarnautojų grupė.

Minint sovietinės Lietuvos išvadavimo 30-metį, suorganizuotas renginys „Patriotinė tautų draugystė Didžiajame Tėvynės kare“. Dalyvavo Kaišiadorių r. „Pravienos“ kolūkio žemdirbiai ir Raudonosios armijos 16-osios lietuviškosios

SSRS didvyrio Georgijaus Gubkino įrašas muziejaus Garbės knygoje. 1974 m.

šaulių divizijos kariai, vadavę Kauną ir jo apylinkes. Dalyvavo 150 žmonių.

Rugpjūčio 3 d. paminėtos Lietuvos įstojimo į SSRS 34-osios metinės tema „Lietuva TSRS brolišku tautų šeimoje“.

Rugpjūčio 4 d. vakarą muziejaus sodelyje įvyko varpų muzikos koncertas, skirtas M. K. Čiurlionio kūrybai. Tai buvo pirmasis bandymas skambinti didžiojo lietuvių kompozitoriaus kūrinius varpais. Aranžuotčių autorius ir atlikėjas – Giedrius Kuprevičius.

Rugpjūčio 16 d. įvyko Vilkaviškio rajono jaunųjų komunistų diena. Kalbėjo revoliucinio judėjimo dalyviai Petras Trofimovas, Stasys Filipavičius, DTK partizanas Aleksandras Vaicekavičius.

Rugsėjo 9 d. paminėtas DTK partizanės J. Čižinauskaitės 50-metis. Dalyvavo 120 Kauno 4-osios vidurinės mokyklos mokinių. Kalbėjo Vilniaus V. Kapsuko universiteto prorektorė N. Renčinauskaitė-Vygantienė, LLKJS miesto komiteto sekretorė L. Faturova. Pionieriai skaitė eilėraščius apie komjaunuolių žygdarbius.

Rugsėjo 18 d. įvyko pirmakursių diena. Dalyvavo 128 studentai.

Rugsėjo 19 d. paminėta 15 metų sukaktis, kai paskelbta sovietų valdžios deklaracija dėl visuotinio ir visiško nusiginklavimo. Dalyvavo 140 Komjaunimo vidurinės mokyklos mokinių.

Rugsėjo 27 d. paminėtos SSRS didvyrio H. Borisos gimimo metinės. Dalyvavo 130 žmonių.

Rugsėjo 29 d. surengta mašinų gamintojo diena. Kalbėjo prof. Liudvikas Kumpikas ir F. Dzeržinskio staklių gamyklos vyr. ekonomistas Ratkevičius.

Rugsėjo mėn. surengta paroda „Kova už lenininių idėjų pergalę Lietuvoje“.

Spalio 14 d. suorganizuota žemės ūkio darbuotojų diena. Darbuotojams surengta ekskursija apie Didįjį Tėvynės karą „Jie gynė mūsų laisvę“.

Spalio 17–30 d., minint LLKJS I suvažiavimo 50-metį, įvyko 7 renginiai šiomis temomis: „Komjaunimo organizacijos įkūrimas“, „Komjaunimo organizacijos veikla fašistinės diktatūros metais“, „Socializmo statybos šiandien“.

Spalio 19–27 d. Tarybinio skyriaus vedėjas A. Kemovas dalyvavo visasąjunginiame muziejų darbuotojų pasitarime-seminare Poltavoje.

Spalio mėn. skyriaus vedėja Rima Dovidavičienė buvo komandiruota į Maskvos visasąjunginį kvalifikacijos kėlimo institutą.

Lapkričio 15 d. muziejaus sodelyje LKP CK pirmasis sekretorius Petras Griškevičius, LKP CK sekretorius Antanas Barkauskas, K. Lengvinas, A. Brazaitis padėjo gėlių ant poetės Salomėjos Nėries kapo jos 70-ųjų gimimo metinių proga. Lapkričio 18 d. prie poetės kapo atėjo visuomenės atstovai, respublikos rašytojai, miesto moksleiviai ir kt.

Lapkričio mėn., minint vadinamosios spalio socialistinės revoliucijos 57-ąsias metines, įvyko 3 masiniai renginiai.

Gruodžio 2 d. P. Ziberto šilko kombinate muziejus surengė P. Ziberto gimimo metinių minėjimą.

Gruodžio 19 d. įvyko revoliucinio judėjimo ir DTK partizano Stepo Volkovičiaus 80-mečio minėjimas.

Sausio–gruodžio mėn. suorganizuoti 7 renginiai LKP veikėjų jubiliejiniams datoms pažymėti.

Balandžio 10, gegužės 25 ir lapkričio 22 d. muziejuje surengtos spec. aptarnavimo dienos darbininkams temomis „Revoliucinis darbininkų judėjimas Lietuvoje 1919–1940 m.“ ir „LKP vaidmuo Didžiajame Tėvynės kare“.

Liepos–lapkričio mėn. įvyko 15 renginių, skirtų sovietinės Lietuvos išvadavimo 30-mečiui: „Brolišku tautų sūnūs partizaniniame judėjime“, „Patriotinė

tautų draugystė 16-ojoje divizijoje“, „Šlovingos tarybinės armijos kariai kovose dėl Tarybų Lietuvos išvadavimo“, „Kauno komjaunuoliai – Tarybų Sąjungos didvyriai“, „Jie kovojo už mūsų miesto laisvę“, „Už Tarybų Lietuvos laisvę“, „Mes mylime Taiką“, „Tarybinė armija išvaduotoja“, „Žuvusieji amžinai gyvi mūsų darbuose“, „TSKP vaidmuo kovoje už taiką“. Šiuose renginiuose dalyvavo DTK veteranai, revoliucinio judėjimo dalyviai, partizanai, aukštųjų mokyklų studentai, vidurinių mokyklų ir technikumų auklėtiniai.

Rugsėjo–lapkričio mėn. įvyko 3 renginiai „Miestas, kuriame Jūs mokotės“.

Parengtos kilnojamosios parodos „Proletarinio internacionalizmo tradicijos Kaune“, „TSRS susidarymas – lenininės nacionalinės politikos triumfas“, „Šlovingais kovų keliais“, „Respublikos žemdirbių pasiekimai VIII ir IX penkmečiuose“, „Bažnytinkai – hitlerininkų talkininkai“, „Dvasininkijos kova prieš socializmo statybą“, kurios buvo eksponuojamos kaimo gyvenvietėse (Kaišiadorių, Marijampolės, Prienų, Šakių, Kauno ir Ukmergės r.).

Gegužės 23, rugpjūčio 17, lapkričio 29 ir gruodžio 9 d. kartu su LKP rajono komitetais surengtos 4 jaunųjų komunistų dienos, kuriuose dalyvavo Kauno, Vilkaviškio, Alytaus rajonų žmonės (iš viso 377). Jaunieji komunistai susitiko su revoliucinio judėjimo dalyviais ir kariais, vadavusiais sovietinę Lietuvą.

IV ketvirtyje buvo remontuojamos muziejaus tarnybinės patalpos.

Muziejų aplankė 442 063 lankytojai, muziejuje ir jo filialuose surengtos 5196 ekskursijos.

Muziejuje ir jo filialuose parengtos ir eksponuotos 23 parodos.

Muziejus sudarė 118 lankomumo ir savitarpio bendradarbiavimo sutarčių (Kauno mieste – 82, kaimo vietovėse – 36).

Suorganizuota 180 masinių renginių, kuriuose dalyvavo 14 362 žmonės. 23 renginiai surengti kaimo gyventojams, 10 – fabriku, gamyklų ir įmonių darbininkams, 15 renginių buvo skirta sovietinės Lietuvos išvadavimo 30-mečiui. Muziejuje įvyko 45 SSKP seminarai aukštųjų mokyklų studentams, 7 politinio švietimo ratelių užsiėmimai, 9 lenininės pamokos, 38 istorijos pamokos vidurinių mokyklų mokiniams ir technikumų auklėtiniais. Muziejuje surengtos 9 ekskursijos-paskaitos ateistine tematika, 2 renginiai Milicijos dienos proga, 3 spec. karių aptarnavimo ir karių priesaikos dienos, 4 šaukiamojo amžiaus jaunuolių į sovietinę armiją dienos, 4 dienos jauniems komunistams tema „LKP kova už tarybų valdžią Lietuvoje“ ir „LKP veikla Didžiojo Tėvynės karo metais“, 5 renginiai darbinio auklėjimo tematika.

Perskaityta 50 paskaitų, kurias skaitė Z. Kondratas, R. Dovidavičienė, S. Steikūnienė, I. Marjankova, V. Norkienė, A. Kemovas.

Apie muziejų ir jo darbą buvo parengtos 5 televizijos ir 3 radijo laidos. Įsigyta 2037 pagrindinio ir 316 pagalbinio fondo eksponatų. 1974 m. buvo 127 459 eksponatai.

Atliktas restauracinių dirbtuvių kapitalinis remontas. Suremontuotos centrinio muziejaus tarnybinės ir fondų saugyklų patalpos, archeologijos ekspozicijos ir parodų salės.

FILIALAI

Birštono istorijos muziejus

I ketvirtyje veikė A. Didžgalvienės dekoratyvinių juostų ir J. Kazėno medžio raižinių kilnojamosios parodos.

II ketvirtyje parodų kambaryje surengtos mokytojo J. Kasčio naujų darbų ir dailininkės Julijos Daniliauskienės karpinių parodos ir M. K. Čiurlionio dailės muziejaus kilnojamoji paroda, skirta LSSR išvadavimo 30-mečiui.

III ketvirtyje surengta R. Rauduvės darbų paroda.

Birštono kino teatre surengta Kauno valstybinio istorijos muziejaus kilnojamoji paroda ateistine tematika.

IV ketvirtyje Stakliškių vidurinėje mokykloje įrengta JAV lietuvių žurnalisto Vinco Andrulio memorialinė ekspozicija.

Pradėtas verandos kapitalinis remontas.

Filialą aplankė 13 250 lankytojų, surengtos 303 ekskursijos (dalyvavo 7742 žmonės), 27 ekskursijos vaikams (dalyvavo 434 vaikai).

Kauno pilis

III ketvirtyje Ikitarybinio laikotarpio skyrius parengė kilnojamąją parodą „Kauno išvadavimas“, skirtą Kauno išvadavimo 30-mečiui.

Liepos 31 d. prie Kauno pilies buvo atidengta memorialinė lenta „Tarybinių karių žygdarbiui“ (lietuvių ir rusų kalbomis): „1944 m. rugpjūčio 1 d. Tarybinės armijos 3-iojo Baltarusijos fronto 5-osios armijos, vadovaujamos dukart Tarybų Sąjungos didvyrio dim. gen. plk. Nikolajaus Krylovo, kariai išvadavo Kauną ir šios pilies bokšte iškėlė raudonąją vėliavą.“

Perkūno namai-Numizmatikos muziejus

I ketvirtyje įrengta LSSR numizmatikos istorijos ekspozicija.

II ketvirtyje vyko ekspozicijos tobulino darbai: ekspozicijos pradžioje

įdėta Lenino citata apie pinigus ir jų atsiradimo esmę, perrašytas įvadinis tekstas, pabrėžiant kapitalizmo vystymosi Rusijoje reikšmę pagal Lenino veikalą, perrašyti 5 tekstai, prie kiekvieno stendo pateikta laikotarpio politinė apžvalga ir piniginių sistemų vystymasis.

Kryžkalnio monumentas

Vasario 2 d. Šiaulių LLKJS komjaunimo organizacijoms prie monumento buvo duotas startas visasajunginiam žygiui „Tarybų liaudies revoliucinėmis kovų ir darbo šlovės vietomis“. Dalyvavo 250 žmonių.

Vasario 29 d. Raseinių ir Jurbarko rajonų Vidaus reikalų skyriaus darbuotojai davė iškilmingą pasižadėjimą. Dalyvavo 130 pareigūnų.

Balandžio 15 d. šimtas Šiaulių karinio dalinio Nr. 55367 karių davė priesaiką.

Gegužės 25 d. Telšių, Kelmės, Kretingos komjaunimo operatyviniai būriai (160 žmonių) davė priesaiką. Dalyvavo SSRS didvyris Nikolajus Gerasimovas.

Liepos 6 d. įvyko partinis susirinkimas tema „Dirbančiųjų karinis-patriotinis auklėjimas“, skirtas LSSR išvadavimo 30-mečiui. Dalyvavo 45 žmonės.

Raseinių rajono išvadavimo iš Vokietijos okupantų 30-ųjų metų minėjimas Kryžkalnyje.
1974 m. spalio 6 d.

Raseinių rajono išvadavimo iš Vokietijos okupantų 30-ųjų metinių minėjimas Kryžkalnyje.
1974 m. spalio 6 d.

Spalio 6 d. įvyko Raseinių rajono išvadavimo 30-ųjų metinių mitingas. Dalyvavo 2000 žmonių.

Lapkričio 20 d. Tauragės politechnikumo moksleiviai buvo iškilmingai priimami į komjaunimą.

Monumentą aplankė 183 766 lankytojai, buvo surengtos 1225 ekskursijos. Prie monumento pastatytos pagalbines patalpos.

„Saulutė“

Atidarytos Klepanienės tapybos darbų, J. Daniliauskienės karpinių parodos.

1975 METAI

Sausio 2, 9, 16, 23 ir 30 d. Z. Kondrotas skaitė paskaitas Kauno ekskursijų biuro darbuotojams šiomis temomis: „Kova už Tarybų valdžią Kaune 1918–1919 m.“, „Revoliucinis judėjimas Kaune buržuazinės santvarkos metais“, „Fašistinis perversmas Lietuvoje“, „Tarybų valdžios atkūrimas Lietuvoje 1940 m.“, „Partizaninis judėjimas Lietuvoje Didžiojo Tėvynės karo metais“.

Sausio 22 d. įvyko konferencija, skirta 1905–1907 m. revoliucijos 70-mečiui. Dalyvavo J. Aputis, J. Kundrotas, Grigienė ir 100 profesinių technikos mokyklų moksleivių.

Kraštotyriminkų būrelio užsiėmimas muziejaus Archeologiniame skyriuje. Kalba archeologė Kristina Rickevičiūtė. XX a. 8-asis dešimtmetis

Vasario 20 d. surengta šaukiamojo amžiaus jaunuolio (į karinę tarnybą) diena, skirta Pergalės 30-mečiui. Dalyvavo pplk. V. Lunia, Aleksandras Trofimovas, SSRS armijos praporščikas A. Pociūnas, 120 Kauno rajono šaukiamojo amžiaus jaunuolių.

Vasario 21 d. surengta komjaunuolio diena, skirta Pergalės 30-mečiui. Dalyvavo plk. Semionovas ir 60 KPI ir Kauno medicinos instituto studentų.

Vasario 26 d. buvo minima Sovietinės armijos ir karinio jūrų laivyno diena. Dalyvavo karo dalyvis dim. pplk. L. Garnys ir J. Gruodžio muzikos mokyklos moksleiviai.

Kovo 5 ir 8 d. archeologė K. Rickevičiūtė skaitė paskaitą „Archeologiniai kasinėjimai LTSR“ Kauno turistų bazės ir Politechnikumo moksleiviams.

Kovo 11 d. surengta jaunojo komunisto diena, skirta Pergalės 30-mečiui. Dalyvavo B. Rutkauskas, L. Garnys, J. Mažeikienė ir Kauno bei Šakių rajonų 95 jaunieji komunistai.

Kovo 24 d. vyko seminaras KPI studentams tema „1940–1941 m. Lietuvoje“. Dalyvavo 60 studentų.

Balandžio 7 d. surengta jaunojo komunisto diena, skirta Pergalės 30-mečiui. Dalyvavo plk. Antanas Pakėnas, praporščikas A. Pociūnas ir 150 Kauno rajono komunistų.

Balandžio 18 d. įvyko pionierių sueiga „Jų žygdarbių niekada neužmiršime“, skirta Pergalės 30-mečiui. Dalyvavo Didžiojo Tėvynės karo dalyviai L. Garnys, A. Trofimovas ir 100 31-osios vidurinės mokyklos pionierių.

Gegužės 7 d. buvo atidaryta jubiliejinė paroda „Nemirtingas tarybinės liaudies žygdarbis“, skirta Pergalės 30-mečiui. 16-oje stendų eksponuota 230 eksponatų.

Gegužės 15 d. mirė buvęs muziejaus direktorius (1946–1963), revoliucinio judėjimo dalyvis J. Apuokas-Maksimavičius (1911–1975).

Gegužės 19 d. įvyko pionierių sueiga, skirta V. Jacenevičiaus gimimo metinėms. Dalyvavo Lysova ir Raseinių rajono Ginčaičių aštuonmetės mokyklos pionierių draugovė.

II ketvirtyje Tarybinės visuomenės istorijos skyriaus ekspozicijoje buvo planuojamos šios temos: „1941–1945 m.“; „Pramonė 1960–1975 m. ir socialistinis lenktyniavimas IX penkmetyje“; „Transportas, sportas“; „Žemės ūkis 1960–1975 m.“; „Kultūra ir buitnis 1960–1975 m.“; „Kova už taiką“.

Fotografas Viktoras Krulickas muziejaus parodoms ir ekspozicijoms padarė 702 nuotraukas. Nufotografuoti archeologiniai kasinėjimai.

Liepos 10 ir 17 d. surengta spec. aptarnavimo diena karinių dalinių kariams tema „Didysis Tėvynės karas“. Dalyvavo A. Pociūnas.

Rugpjūčio 20 d. buvo paminėtos 16-osios lietuviškosios šaulių divizijos vado, Klaipėdos garbės piliečio dim. gen. mjr. Adolfo Urbšo (1900–1975) 75-osios gimimo metinės. Dalyvavo ats. plk. A. Jamontas, Veterinarijos akademijos doc. K. Treinys, revoliucinio judėjimo dalyviai, miesto visuomenė.

Rugpjūčio 25 d. Medicinos mokyklos moksleiviai susitiko su teisininku Dovidavičiumi. Renginys buvo skirtas LSSR konstitucijos 35-mečiui.

Rugsėjo 26 d. surengta jaunojo komunisto diena tema „TSKP kovos prieš hitlerinius okupantus organizavimas“. Dalyvavo plk. Česlovas Stakionis ir Kauno miesto įmonių ir fabrių komunistai.

Rugsėjo 24 d. surengtas susitikimas su buvusiu kunigu Petroniu tema „Kodėl žmonės traukiasi nuo bažnyčios“. Dalyvavo 80 Kauno technologijos technikumų moksleivių.

III ketvirtyje vyko Karmėlavos kapinyno archeologiniai kasinėjimai.

Archeologijos fonduose buvo 38 728 eksponatai (su Kauno pilies radiniais).

Spalio 2 d. 33-iosios vidurinės mokyklos 100 komjaunuolių susitiko su socialistinio darbo didvyre Kiseliene. Renginio tema – „Už taikų darbą, komunistinę ateitį“.

Spalio 3 d. buvo paminėtos Didžiojo Tėvynės karo veterano gen. lttn. Vinco Vitkausko 85-osios gimimo metinės. Dalyvavo plk. A. Pakėnas, karo veteranai ir 100 KPI studentų.

Spalio 14 d. buvo paminėtos Juozo Greifenbergerio žmonos Eugenijos Frankaitės-Greifenbergerienės 75-osios gimimo metinės. Dalyvavo revoliucinio judėjimo dalyvis Aleksandras Šimanas, kartu su E. Frankaite-Greifenbergeriene Kauno sunkiųjų darbų kalėjime kalėjusi N. Vostokienė. Aktorė D. Kazlauskienė perskaitė ištraukas iš Michalinos Meškauskienės atsiminimų knygos. Montażą atliko 23-iosios vidurinės mokyklos moksleiviai.

Spalio 26 d. karinio dalinio kariai susitiko su socialistinio darbo didvyriu J. Sikorsiu ir Didžiojo Tėvynės karo dalyviu A. Jakūnu. Renginio tema – „XXV suvažiavimą pasitinkant“.

Lapkričio 13 d. buvo paminėtos revoliucinio judėjimo dalyvio Rafailo Čarno 75-osios gimimo metinės. Dalyvavo F. Krastinis, L. Solominienė ir 110 studentų ir fabričių darbininkų.

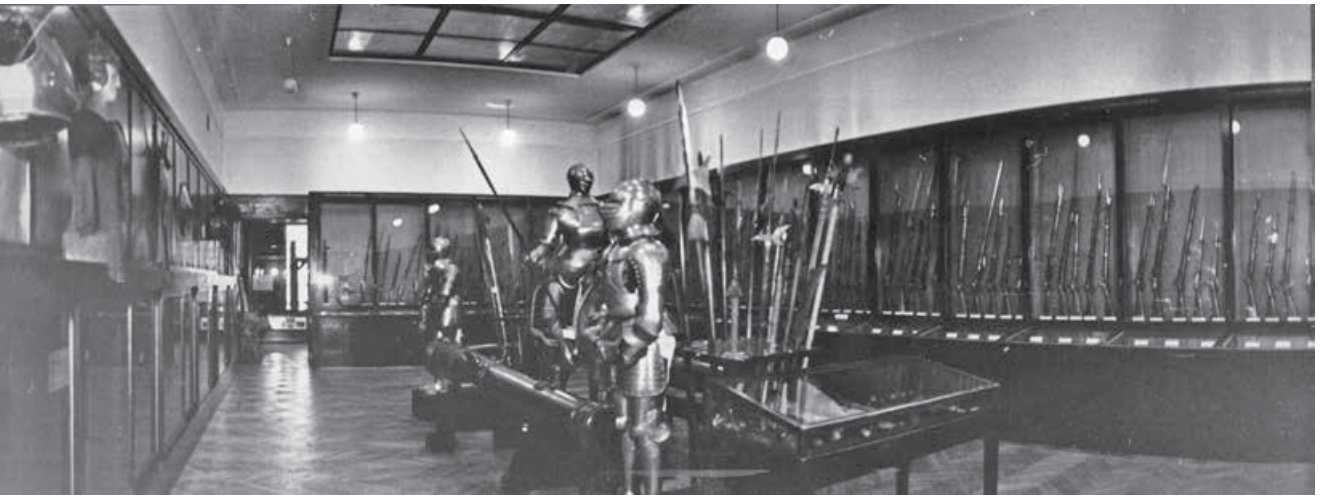
Gruodžio 4 ir 29 d. surengta spec. aptarnavimo diena karinių dalinių kariams tema „Revoliucinis judėjimas Lietuvoje“. Dalyvavo Didžiojo Tėvynės karo dalyvis A. Jamontas.

Gruodžio 19 d. „Elektros“ gamyklos moterims surengta vakaronė, skirta Tarptautiniams moters metams.

Gruodžio 24 d. įvyko pionierių sueiga, skirta keturių komunarų atminimui. Dalyvavo Lapinskaitė ir 15-osios vidurinės mokyklos pionieriai.

Gruodžio 29 d. buvo paminėtas laikraščio „Iskra“ ir 1905–1907 m. revoliucijos 70-metis. Dalyvavo Juozas Aputis, J. Kundrotas, KPI studentė R. Platakytė ir 160 Kauno miesto fabričių ir įstaigų darbuotojų.

IV ketvirtyje buvo įrengtos parodos „1905 metų revoliucija“ ir „150 metų dekabristų sukilimui“.

Ginklų istorijos ekspozicija. XX a. 8-asis dešimtmetis

S. Dariaus ir S. Girėno ekspozicija. XX a. 8-asis dešimtmetis

Kauno miesto gamyklų ir įstaigų darbuotojams buvo surengta 10 užsiėmimų tokiomis temomis: „1918–1919 m. Lietuvoje“, „Partija iki 1917 m. revoliucijos“, „Partija socializmo pastatymo TSRS baigiamuoju laikotarpiu“, „1905–1907 m. revoliucija“, „Partijos ir tarybinės liaudies kova už taiką“.

Muziejaus mokslinio darbo kryptys buvo tokios: pirmą kartą bendruomeninė santvarka LSSR teritorijoje; Lietuva feodalizmo ir kapitalizmo laikotarpiu; socializmo statyba sovietinėje Lietuvoje; Sovietų Lietuva išsivysčiusio socializmo laikotarpiu; Birštono kurorto istorija.

Muziejuje buvo parengtos šios kilnojamosios parodos: „Kauno išvadavimas iš hitlerinių okupantų jungo“ (6321 lankytojas); „LTSR išvadavimas

1964–1979 m. Kauno valstybinio istorijos
muziejaus direktorius Algirdas V. Kvedaras
(1937–2005)

iš hitlerinių okupantų jungo“ (5555 lankytojai); „Lenininių idėjų triumfas“ (6437 lankytojai); J. Rymeikio paveikslų (15 vnt.) „Nepulkim ant kelių“ (8134 lankytojai); „Bažnytinkai hitlerininkų talkininkai ir dvasininkijos kova prieš socializmo statybą“ (5996 lankytojai); „Kultūros paminklai“ (3040 lankytojų).

Surengtos 36 parodos: 19 muziejuje ir 17 už muziejaus ribų, kurias aplankė 35 483 žmonės.

Respublikinėje ir miesto

spaudoje publikuoti 24 straipsniai ir informaciniai pranešimai apie muziejaus veiklą. Parengtos 6 radijo ir televizijos laidos apie muziejaus fondus, ekspoziciją ir renginius.

Teikta metodinė pagalba Šiaulių „Aušros“ istorijos-etnografijos, Telšių, Klaipėdos, Kretingos, Kėdainių, Raseinių kraštotyros ir Kauno miesto ir zonos visuomeniniams muziejams.

Muziejų ir filialus (be Kryžkalnio) aplankė 348 803 žmonės, surengtos 5809 ekskursijos (169 453 ekskursantai).

Muziejaus plotas buvo 2648 kv. m, ekspozicijų – 1668,9 kv. m, fondų – 362,9 kv. m.

Buvo 128 973 pagrindinio fondo eksponatai. Per metus įsigyta 2320 eksponatų, iš jų pagrindinio fondo – 1514. Įsigyta eksponatų iš Kauno miesto garbės piliečio gen. lt. V. Makarovo, gen. mjr. J. Macijausko, Stalingrado gynybos dalyvio A. Mainelio, gen. plk. Profirijaus Čančinbadzės, maršalo Ivano Borzovo.

Muziejuje buvo 82 darbuotojai; dirbo 28 moksliniai darbuotojai ir ekskursijų vadovai (tarp jų 20 moterų; 27 lietuviai ir 1 karelas). Baigusiujų istoriją buvo 16, archeologiją – 1, etnografiją – 1, muziejinkystę – 1, žurnalistiką – 1, rusų kalbą ir literatūrą – 3, lietuvių kalbą ir literatūrą – 3, grafiką – 1, agronomiją – 1.

Muziejaus lėšos buvo 154 982 rubliai, iš biudžeto – 124 600 rublių.

Suremontuota Tarybinio laikotarpio ekspozicijos salė, pagaminti specialūs baldai muziejaus bibliotekai, Ikitarybinio ir Tarybinio laikotarpio skyrių kabinetams.

FILIALAI

Birštono istorijos muziejus

III ketvirtyje surengtos tautodailininkės Aldonos Varnienės darbų, liaudies meno gaminių įmonės „Dovana“ suvenyrų, M. K. Čiurlionio darbų reprodukcijų (skirta dailininko 100-osioms gimimo metinėms) parodos.

IV ketvirtyje surengta J. Kasčio medžio darbų paroda.

Išleista knygelė apie Birštoną.

Surengtos 6 kilnojamosios parodos.

Muziejų aplankė 12 500 lankytojų, surengta 320 ekskursijų (6824 ekskursantai).

Muziejus suremontuotas. Ekspozicijų salės ir fondų saugyklos buvo išplėstos.

Kauno pilis

Gegužės 1 d. ekspozicija atidaryta lankytojams (veikė tik šiltuoju metų laiku).

Kryžkalnio monumentas

Sausio 26 d. karinio dalinio Nr. 65248 kariai davė priesaiką. Dalyvavo 125 kariai.

Kovo 25 d. įvyko iškilminga komjaunimo bilietų įteikimo LŽŪA studentams šventė. Dalyvavo 125 studentai.

Gegužės 8 d. įvyko Raseinių rajono darbo žmonių mitingas, skirtas Pergalės 30-mečiui. Dalyvavo 8000 žmonių.

II ketvirtyje monumentą aplankė 14-osios brigados 536-ojo artilerijos pulko veteranai, „Poezijos pavasario“ dalyviai, Pabaltijo istorikų sąskrydžio dalyviai, VDR prokuratūros darbuotojai ir svečiai iš Erfurto srities (VDR), SSRS mokslų akademijos mokslininkai ir kt.

Rugpjūčio 28 d. apsilankė SSRS sąjunginių respublikų vidaus reikalų ministrai.

Rugsėjo 18 d. monumentą aplankė LSSR kultūros ministras Lionginas Šepetys ir SSRS kompozitorius Dmitrijus Kabalevskis su žmona.

Rugsėjo 22 d. Radviliškio 3-iosios vidurinės mokyklos mokiniai buvo priimami į pionierių organizaciją. Šventėje „Pradėtą jų žygį tęsime mes!“ dalyvavo 165 mokiniai.

Kryžkalnio monumente „Poezijos pavasario“ metu kalba poetas Paulius Širvys. 1975 m.

Monumentas suremontuotas.

Perkūno namai

IV ketvirtyje išmontuota numizmatikos ekspozicija (269 banknotai ir 300 monetų).

Zapyškio filialas (bažnyčia)

Rugpjūčio 25 d. atidaryta nuolatinė Kultūros paminklų apsaugos paroda.

Sutvarkyta filialo aplinka, užvesta Lankytojų knyga, suteikta metodinė ir praktinė pagalba įrengiant Zapyškio kolūkio muziejų Zapyškio bažnyčios presbiterijoje.

Ekspoziciją aplankė 12 ekskursijų (185 ekskursantai) ir 104 pavieniai lankytojai.

Sudarytas ir išleistas spalvotas bukletas „Kviečiame į Kauno rajoną“ (autoriai J. Ramanauskas ir P. Žemkauskas).

VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJAUS 2012 METŲ KRONIKA

Parengė Regina Rajeckienė

Sausio 2 d. NATO oro policijos misiją Baltijos šalyse baigiančio Danijos karališkųjų karinių oro pajėgų kontingento vadas mjr. Denisas Andersen (Dennis Andersen) ir vrš. Andersas Leifas Gasas (Anders Leif Gass) muziejui perdavė misijoje dalyvavusių karių kostiumų kompleksus. Viena iš muziejui perduotų uni-

formų – misijoje Libijoje dalyvavusio piloto kostiumas, papuoštas antsiuvais. Lauko uniformą ir paradinį kostiumą specialiai mūsų muziejui atsiuntė vrš. Brajanas Jensenas (Brian Jensen), kuris NATO oro policijos misijoje Baltijos šalyse dalyvavo visus tris kartus.

Sausio 7–kovo 2 d. Paroda „Lietuvos karo aviacija 1919–1940“ eksponuota Lietuvos kariuomenės Motorizuotojoje pėstininkų brigadoje „Geležinis Vilkas“.

Sausio 13 d. Tos dienos rytą jau penktus metus Kauno mokyklų languose sužibo atminimo žvakelės, prisimenant prieš 21 metus žuvusius Laisvės gynėjus. Po šv. Mišių už žuvusiuosius Kauno miesto vadovai, Kauno įgulos karinių dalinių vadai drauge su moksleivių organizacijų atstovais Vytauto Didžiojo karo muziejaus sodelyje padėjo gėlių ir uždegė žvakeles prie Laisvės ir Nepriklausomybės paminklų.

Vasario 3 d. Lietuvos vyskupų konferencija 2012-uosius paskelbė Palaimintojo Jurgio Matulaičio (1871–1927) metais. Kauno šv. arkangelo Mykolo (Įgulos) bažnyčios rektorius karo kapelionas kpt. Tomas Karklys su muziejaus

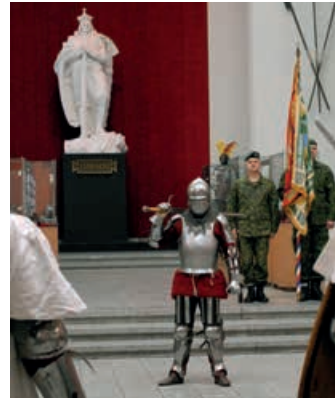

darbuotojais dalijosi mintimis apie pirmąjį lietuvių palaimintąjį, jo gyvenimą, pamaldumą, mintis, misiją.

Vasario 10 d. Vytauto Didžiojo universitete įvyko mokslinė konferencija, skirta šio universiteto profesoriaus ir Senato pirmininko Zigmunto Kiaupos 70-mečiui. Konferencijoje pranešimą „Lietuvos sukilėlių spaudiniai 1794 metais“ skaitė muziejaus LDK karybos istorijos skyriaus vedėjas Eduardas Brusokas.

Vasario 14 d. Minint Lietuvos Nepriklausomybės dieną ir Vytauto Didžiojo karo muziejaus 91-ąsias įkūrimo metines, taip pat pagerbiant didvyrišką kunigaikščio Vaidoto ir jo įgulos kovą, muziejuje atidaryta paroda „Kauno pilies gynyba 1362 m.“ Renginyje dalyvavo krašto apsaugos ministrė Rasa Juknevičienė, Lietuvos kariuomenės vadas gen. ltn. Arvydas Pocius, Kauno miesto meras Andrius Kupčinskas, Krašto apsaugos ministerijos pajėgumų ir ginkluotės generalinis direktorius brg. gen. Almantas Leika, karinių dalinių vadai, muziejų vadovai, kiti svečiai. Svečius ir muziejaus darbuotojus pasveikino direktorius plk. Kęstutis Kuršėlis. LDK karybos istorijos skyriaus vedėjas Eduardas Brusokas perskaitė pranešimą „Didvyriška Kauno pilies gynyba 1362 m.“, kuriame pabrėžė Kauno pilies svarbą Vakarų europiečių invazijos į Lietuvą metu. XIV a. antroje pusėje dviejų upių santakoje pradėta statyti pilis buvo pirmoji mūrinė pilis Lietuvoje.

Užimdamas pilį, Teutonų ordinas tikėjosi ją panaudoti kaip forpostą veržiantis į krašto gilumą, todėl buvo suorganizuota didelė kampanija, prie kurios prisijungė ir kviestiniai riteriai iš Anglijos, Italijos ir Vokietijos. Pasak parodos koordinatoriaus Arvydo Pociūno, nors negausi pilies įgula, kuriai vadovavo LDK kunigaikščio Kęstučio sūnus Vaidotas, po beveik tris savaites trukusios apsiausties ir buvo sumušta, pilis savo gynybinę funkciją atliko iki galo.

Parodoje eksponuoti autentiški radiniai, aptikti kasinėjant Kauno pilies teritoriją. Tai XIV a. vidurio strėlių antgaliai, ietigaliai, kovos kirviai, balno kilpos, autentiška keramika. Piešiniuose-rekonstrukcijose vaizduojama pilies gynėjų ginkluotė ir Vokiečių bei Livonijos ordinų naujausia karinė technika, naudota pilies apsiausties metu.

Parodos atidarymo renginyje tolimąją praeitį priminė viduramžių muzikos ansamblio „Hansanova“ muzikantai, Kauno šokio teatro „Aura“ šokėjai (vadovė Birutė Letukaitė), Karo istorijos klubo prie Vytauto Didžiojo karo muziejaus riteriai, koncertinės įstaigos Kauno muzikos ansamblio „Ainiai“ muzikantai (vad. Jonas Urbonas).

Parodos koordinatorius A.Pociūnas, direktoriaus pavaduotojas; organizatoriai: Kristina Rickevičiūtė, Archeologijos skyriaus vedėja, E. Brusokas, LDK karybos istorijos skyriaus vedėjas, Rasa Gumbrevičienė, Fondų apskaitos ir apsaugos skyriaus dailininkė, parodos renginio organizatorė Regina Rajeckienė, Edukacijos ir informacijos skyriaus vedėja.

Vasario 15 d. Šimtui aštuoniasdešimt Juozo Vitkaus inžinerijos bataliono karių Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus vyriausiasis muziejininkas Edvinas Vaidotas perskaitė pranešimą „Vasario 16-osios reikšmė“, pateikęs auditorijai vaizdinę nuotraukų, dokumentų kopijų medžiagą. Edukacijos ir informacijos skyriaus ekskursijų vadovas Justas Motijauskas kariams pristatė vasario 14 d. atidarytą parodą „Kauno pilies gynyba 1362 m.“, skirtą Kauno pilies gynybos 650-osioms istorinių įvykių metinėms.

Muziejuje įvyko šventinis Divizijos generolo Stasio Raštikio Lietuvos kariuomenės mokyklos minėjimas, skirtas Lietuvos valstybės atkūrimo dienai paminėti. Mokyklos kolektyvui muziejaus darbuotojai papasakojo apie Vasario 16-osios reikšmę, pristatė parodą „Kauno pilies gynyba 1362 m.“, supažindino su ekspozicijomis.

Vasario 17 d. Vytauto Didžiojo karo muziejui Lietuvos ir Latvijos jėzuitų provincijolas kun. Gintaras Vitkus, SJ. padovanojo savo senelio, Lietuvos kariuomenės pulkininko, Pietų Lietuvos srities partizanų vado Juozo Vitkaus-Kazimieraičio portretą (dail. Valentinas Gerulaitis).

Vasario 24 d. KOP vado gen. mjr. Edvardo Mažeikio įsakymu Nr. IV-3 Edukacijos ir informacijos skyriaus vedėja R. Rajeckienė patvirtinta Kauno šv. arkangelo Mykolo Rektorato bažnyčios Pastoracinės tarybos nare.

Vasario 24 d. Apie vieną svarbiausių liturginių laikotarpių gavėnią muziejaus darbuotojai susitikime „Gavėnios laikas“ kalbėjosi su Kauno šv. arkangelo

Mykolo (Įgulos) bažnyčios rektoriumi karo kapelionu kpt. T. Karkliu.

Kovo–birželio mėn. Įvyko trys muziejaus darbuotojų susitikimai su Lietuvos kariuomenės ordinariato kapelionais: Juozo Vitkaus inžinerijos bataliono kapelionato kapelionu kpt. T. Karkliu (pokalbių temos „Tarpkonfesinis dialogas“, „Popiežius Jonas Paulius II“) ir Didžiojo Lietuvos etmono Jonušo Radvilos mokomojo pulko kapelionato vyr. kapelionu mjr. Arnoldu Valkausku (pokalbio tema „Egzorcizmas“). Organizatorė Regina Rajeckienė, Edukacijos ir informacijos skyriaus vedėja.

Lietuvos kariuomenės kariniuose daliniuose, mokslo ir mokymo įstaigose, bibliotekose buvo eksponuotos penkios muziejaus kilnojamosios parodos: „Lietuvos valstybės ištakos“, „Kauno pilis amžių tėkmėje“ (parengė Archeologijos skyrius), „Kauno pilies gynyba 1362 m.“ (parengė Archeologijos skyrius ir LDK karybos istorijos skyrius), „Atkurtos Lietuvos kariuomenės uniformų raida“ (parengė Naujausiųjų laikų karybos istorijos skyrius), „1812 m. Lietuvoje“ (parengė Karybos istorijos (1795–1940) skyrius).

Edukacijos ir informacijos skyriuje 3 mėnesių praktiką atliko dvi Kauno buitinių paslaugų ir verslo mokyklos studentės. Praktikos vadove buvo paskirta Edukacijos ir informacijos skyriaus vedėja R. Rajeckienė.

Kovo 5 d. Muziejaus direktorius plk. K. Kuršelis pasirašė bendradarbiavimo sutartį su Kauno buitinių paslaugų ir verslo mokyklos direktore Sniega Marčiukaitiene.

Kovo 6 d. Surengtas Velykų rytmetys muziejaus darbuotojams. Jo metu į užtarnautą poilsį išlydėtas Fondų apskaitos ir apsaugos skyriaus Ginklų istorijos sektoriaus vedėjas Vladas Drupas, muziejuje išdirbęs šešerius metus. Koncertavo smuikininkė Ingrida Žibaitė ir pianistė Reda Stašinskienė (mokytoja Eglė Grigonienė).

Kovo 8 d. Vytauto Didžiojo karo muziejaus fondai sulaukė dovanų. Divizijos generolo Stasio Raštikio Lietuvos kariuomenės mokyklos viršininkas plk. Albertas Dapkus muziejui padovanojo šešias vertybes: instruktorių kvalifikacijos ženklų įrangą, keturis kvalifikacinius ženklus PM, antspaudą. Lietuvos šaulių sąjungos vadas plk. Antanas Plieskis padovanojo Šaulių

sąjungos Garbės kuopos šaulio uniformą, pasiūtą pagal prieškarinio kariuomenės uniformų pavyzdį.

Kovo 9 d. Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo dienos proga Kauno miesto moksleiviai pilietine akcija „Laisvė gyva!“ pasveikino Lietuvą. Daugiau nei tūkstantis Vienybės aikštėje susirinkusių jaunuolių, laikusių geltonos, žalios ir raudonos spalvos lapus bei balionus, sudarė gyvą Lietuvos trispalvę.

Kovo 12 d. Muziejuje įvyko bendra Lietuvos karinių oro pajėgų ir Vytauto Didžiojo karo muziejaus konferencija „Atkurtoms Karinėms oro pajėgoms – 20“. Pranešimus skaitė muziejaus, Karinių oro pajėgų, Vilniaus Gedimino technikos universiteto, Kauno apskrities viešosios bibliotekos, Kauno Stepono Dariaus ir Stasio Girėno gimnazijos, žurnalo „Aviacijos pasaulis“ atstovai. Muziejaus Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus vedėja Dalė Naujalienė perskaitė pranešimą „Lietuvos karo aviacija 1919–1940“, Naujausiųjų laikų karybos istorijos skyriaus vyriausioji muziejininkė dr. Aušra Jurevičiūtė pristatė jos parengtą parodą „Atkurtoms Lietuvos karinėms oro pajėgoms – 20“, kurioje eksponuotos nuotraukos, dokumentai, apdovanojimai, asmeniniai lakūnų daiktai, Karinių oro pajėgų išleistos knygos apie aviaciją, oro policijos misiją vykdžiusių Prancūzijos ir Danijos karo lakūnų dovanos muziejui ir kiti eksponatai.

Atnaujinta bendradarbiavimo sutartis su Kauno „Aušros“ gimnazija.

Kovo 14 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje lankėsi Estijos Respublikos kariuomenės vadas brg. gen. Riho Terasas (Riho Terras) ir jį lydinti delegacija. Svečias muziejaus sodelyje prie Nežinomojo kareivio kapo padėjo gėlių, po to drauge su Lietuvos Respublikos kariuomenės vadu gen. ltn. A. Pociumi apsilankė muziejuje. Estijos Respublikos kariuomenės vadą pasitiko muziejaus direktoriaus pavaduotojas A. Pociūnas. Išvykdamas brg. gen. R. Terasas pasirašė Svečių knygoje. Garbiam svečiui buvo įteikta dovana – istorinė nuotrauka „Suomijos, Estijos ir Latvijos karininkų delegacijos Kaune, Tautos šventės iškilmėse. Suomijos karininkai pasiruošę padėti vainiką prie paminklo „Žuvusiems už Lietuvos laisvę“ Karo muziejaus sodelyje. Kaunas, 1924 m. gegužės 15 d.“

Kovo 16 d. Įvyko Kauno šv. arkangelo Mykolo (Įgulos) bažnyčios rektoriaus karo kapeliono kpt. T. Karklio susitikimas su Vytauto Didžiojo karo muziejaus darbuotojais. Susitikimo tema – „Lietuvos kariuomenės kapeliono istorinės funkcijos XX a.“

Kovo 17 d. Muziejuje vyko plk. Oskaro Urbono (1892–1978) 120-osioms gimimo metinėms skirta popietė. Renginio organizatorius, muziejaus Naujausiųjų laikų karybos istorijos skyriaus vyriausiasis muziejininkas Antanas Jankūnas perskaitė pranešimą „Plk. Oskarui Urbonui – 120“. Kalbėjo šio skyriaus vedėjas Algirdas Markūnas, Karo akademijos prorektorius doc. dr. Valdas Rakutis, Vietinės rinktinės karių sąjungos Kauno skyriaus vadas Danielius Štaras, plk. O. Urbono anūkė Zinaida Urbonaitė-Kaminskienė. Koncertavo Kauno „Vyturio“ katalikiškos vidurinės mokyklos smuikininkė Raža Abbas (mokytoja Danutė Sunelaitienė).

Kovo 20 d. Įvyko popietė-susitikimas su ats. plk. Jonu Geču tema „Lietuvos kariuomenė 1990–1993 metais“. Svečias, buvęs vienas atgimusių Lietuvos kariuomenės kūrėjų, priminė karinių pajėgų organizavimo pradžią, sovietinės armijos išvedimo peripetijas, atsakė į dalyvių klausimus. Renginį vedė muziejaus direktoriaus pavaduotojas dr. Steponas Gečas.

Kovo 23 d. Muziejaus taryba patvirtino Edukacijos ir informacijos skyriaus ekskursijų vadovo Justo Motijausko parengtą ekskursiją po muziejaus sodelį „Ką žinai apie tautos panteoną“.

Kovo 24 d. Muziejuje įvyko darbuotojų susitikimas su karo kapelionu kpt. T. Karkliu tema „Tarpkonfesinis dialogas“.

Kovo 25 d. Minint Kauno pilies gynybos 650 metų sukaktį, 2012 m. vasario 16 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje buvo atidaryta paroda „Kauno pilies gynyba 1362 m.“, vėliau išgytas kompiuterinės grafikos paveikslas „1362 m. Kauno pilies apgultis“. Šis paveikslas – dar vienas muziejaus eksponatas, pasakojantis apie Kauno pilį. Vytauto Didžiojo karo muziejaus ekspozicijų lankytojų ir svečių aukų komisijos posėdžio 2012 m. kovo 20 d. sprendimu Nr. 1 lėšos šiam grafikos paveikslui išgyti (786,50 Lt) skirtos iš Vytauto Didžiojo karo muziejaus ekspozicijų lankytojų paaukotų pinigų.

Kovo 26 d. Muziejaus Fondų apskaitos ir apsaugos skyriaus restauratorė Vilija Panguonienė muziejaus restauravimo dirbtuvėse restauravo 1993 m. pasiūtą Didžiosios kunigaikštienės Birutės motorizuotojo pėstininkų bataliono kovinę vėliavą. Kovo 30-ąją restauruota vėliava buvo perduota bataliono kariams.

Kovo 27 d. Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto klasterio „Lietuvos karo istorijos ir paveldo tyrimai“ organizuotame moksliaame seminare-diskusijoje, įvykusiame Lietuvos kariuomenės Kauno įgulos karininkų ramovėje, pranešimus skaitė Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus vyriausiasis muziejininkas, VDU doktorantas Marius Pečiulis (pranešimas „Bandyamas sukurti tautinius lietuviškus karinius dalinius JAV XX a. 5-ajame dešimtmetyje–6-ojo dešimtmečio pradžioje“) ir Edukacijos ir informacijos skyriaus ekskursijų vadovas, VDU magistrantas Justas Motijauskas (pranešimas „Livonijos karo pirmojo etapo pradžia (1558–1563)“).

Balandžio–gegužės mėn. Muziejaus Archeologijos skyriaus vedėja K. Rikėvičiūtė ir šio skyriaus vyriausiasis muziejininkas Kęstutis Šeškevičius kartu su Juozo Vitkaus inžinerijos bataliono kariais Kauno miesto senųjų neveikiančių kapinių, esančių tarp Vytauto prospekto, Totorių, Trakų ir Bažnyčios gatvių, šiaurinėje dalyje vykdė žvalgomuosius archeologinius tyrimus gen. Silvestro Žukausko kapavietei nustatyti.

Balandžio 6 d. Edukacijos ir informacijos skyriaus specialistas Laurynas Tamulynas perkeltas į Fondų apskaitos ir apsaugos skyriaus Ginklų istorijos sektoriaus vyriausiojo muziejininko pareigas.

Balandžio 19–20 d. Muziejus kartu su VDU Humanitarinių mokslų fakulteto Kauno istorijos centru ir Istorijos katedra surengė tradicinę, jau 16-ąją,

mokslinę Kauno istorijos konferenciją, skirtą Kauno pilies gynybos 650 metų sukakčiai paminėti. Konferencijoje dalyvavo 26 pranešėjai iš VDU, VDKM, Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos, Klaipėdos universiteto, Lietuvos istorijos instituto, Lietuvos edukologijos universiteto ir kitų institucijų. Pranešimus skaitė šeši muziejaus darbuotojai: A. Pociūnas („Prancūzijos–Rusijos karinių veiksmų pabaiga Kaune 1812 m. gruodžio 12–14 d.“), dr. Steponas Gečas („Karo muziejus sovietinės okupacijos akivaizdoje“), E. Brusokas („Kauno pavieto įsijungimo į 1794 m. sukilimą akto ypatybės“), Danutė Gruzdienė („Kauno pilies atminimas Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkiniuose“), dr. A. Jurevičiūtė („Atsargos karininkų sąjungos (Lietuvos kariuomenės atsargos karininkų sąjungos) veiklos aspektai 1924–1940 m.“), Andriejus Stolarovas („Karo kalėjimas Kaune 1921–1940 metais“).

Balandžio 27 d. Kauno įgulos karininkų ramovėje įvyko Lietuvos kariuomenės Karinių oro pajėgų Oro erdvės stebėjimo ir kontrolės valdybos įkūrimo 20-ųjų metų šventinis minėjimas. Renginį vedė muziejaus Edukacijos ir informacijos skyriaus vedėja R. Rajeckienė.

Gegužės 4 d. Muziejaus Naujausiųjų laikų karybos istorijos skyriaus padalinyje Pogrindžio spaustuvėje „ab“ surengtas tradicinis renginys „Lietuviškų katakombų šviesoje“, skirtas Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos dienai paminėti. Ta proga buvo parengtos parodos „Laisvės besiekiant“ ir „Laukti nebuvo kada“. Renginys buvo išskirtinis, kadangi buvo minimas „Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronikos“ leidybos pradžios 40-metis. Šventės dalyvius pasveikino buvęs politinis kalinys, vienas iš kronikos leidimo organizatorių arkivyskupas Sigitas Tamkevičius, muziejaus Naujausiųjų laikų karybos istorijos skyriaus vedėjas A. Markūnas. Pranešimus skaitė Pogrindžio spaustuvės „ab“ įkūrėjas Vytautas Andziulis ir muziejaus direktoriaus pavaduotojas dr. S. Gečas. V. Andziulis pagrindinės spaustuvės įranga surinko ir atspausdino specialų leidinį „Domeikavos krivulė“, buvo eksponuojami „Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronikos“ originalai ir užsienyje spausdintos kronikos egzemplioriai, knygų ir dokumentų paroda „Laukti nebuvo

kada“, skirta Juozo Grušio atminimui. Renginyje dalyvavo krašto apsaugos viceministras Mykolas Juozapavičius, socialinės apsaugos ir darbo ministras Donatas Jankauskas, Kovo 11-osios akto signataras Liudas Simutis, sovietų kalintas už pagrindinės spaudos platinimą Seimo narys Justinas Urbo-

navičius ir kt. Koncertavo Vandžiogalos folkloro ansamblis „Griežlė“ (vadovas Andrius Morkūnas), eiles skaitė Domeikavos gimnazijos skaitovai.

Gegužės 8 d. Muziejaus Edukacijos ir informacijos skyriaus vedėja R. Rajeckienė ir LDK karybos istorijos skyriaus vyr. muziejininkė Vilija Sapjanskienė dalyvavo Lietuvos muziejų asociacijos organizuotame seminare „Muziejų ir bendrojo lavinimo mokyklų bendradarbiavimo svarba muziejų edukacinių programų sklaidai mokyklose“, kuris vyko Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus Mykolo Žilinsko dailės galerijoje.

Gegužės 15 d. Muziejaus direktoriaus pavaduotojas A. Pociūnas, Archeologijos skyriaus vedėja K. Rickevičiūtė ir šio skyriaus vyriausiasis muziejininkas K. Šeškevičius kartu su Juozo Vitkaus inžinerijos bataliono išminuotojais ir Kauno miesto savivaldybe dalyvavo ekspedicijoje „Generolo Silvestro Žukausko palaikų paieška“ (Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerijos kanclerio Leonardo Bakaičio 2011 m. lapkričio 15 d. pavedimas Nr. SP-115).

Gegužės 17 d. Muziejaus direktoriaus pavaduotojas dr. S. Gečas kartu su Naujausiųjų laikų karybos istorijos skyriaus vedėju A. Markūnu dalyvavo Šalčininkų rajono Eišiškių Stanislovo Rapolionio gimnazijoje surengtoje Kariuomenės dienos šventėje. Muziejininkai pristatė parodą „Atgimusios Lietuvos kariuomenės uniformų raida“, perskaitė pranešimą apie atkurtos Lietuvos Respublikos kariuomenės kūrimąsi, vienybės šventės ištakas ir prasmę.

Gegužės 18 d. Tarptautinę muziejų dieną Vilniuje, Rotušės aikštėje, vykusioje Lietuvos muziejų mugėje „Muziejai be sienų“ muziejus pristatė visureigį „Jeep Hotchkiss 106 SR“. Tai vienas pirmųjų automobilių, kuriuos besikurianti Lietuvos kariuomenė 1993 m. gavo iš užsienio partnerių.

Vilniaus rotušėje įvyko Lietuvos muziejų asociacijos Rinkinių mokslinio tyrimo sekcijos organizuota XV konferencija „Lietuvos muziejai: nuo Dionizo Poškos Baublių iki Valdovų rūmų“, skirta Muziejų metams. Konferencijoje Vytauto Didžiojo karo muziejui atstovavo ir pranešimus skaitė muziejininkės

V. Sapjanskienė („Grafų Tiškevičių kolekcijos istorija“) ir D. Gruzdienė („Grafų Čapskių ginklų kolekcija Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkiniuose“).

Tarptautinės muziejų dienos proga muziejaus darbuotojai vyko į pažintinę kelionę „Dzūkijos paveldas“, kurios metu aplankė Merkinę, Liškiavos Švč. Trejybės bažnyčią su dominikonų vienuolynu, piliakalnius, Druskininkuose – M. K. Čiurlionio memorialinį muziejų, kitas istorines vietas.

Gegužės 19 d. Muziejuje įvyko tarptautinės akcijos „Muziejų naktis 2012“ renginys „Istorijos epochų sąskambiai“. Lietuvos karo istorijos klubai pristatė senovės baltų, viduramžių (XIV–XV a.), Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikotarpio (1794 m.), Pirmojo pasaulinio karo (1914–1918 m.), nūdienos Lietuvos kario aprangą, ginkluotę, ekipuotę, buvo pademonstruotos viduramžių riterių dvikovos. Renginio dalyviai – senovės baltų kovų brolija „Vilkatlakai“, Kauno karo istorijos klubas prie Vytauto Didžiojo karo muziejaus, karo istorijos klubas „Kauno tvirtovės įgula“, muziejaus vyriausiasis muziejininkas Algimantas Daugirdas, Lietuvos kariuomenės Vytauto Didžiojo jėgerių batalionas, Lietuvos kariuomenės Karinių oro pajėgų orkestras (kapelmeisteris kpt. Ričardas Kukulskis), Kauno viešosios bibliotekos savanorių klubas, kompozitorius Giedrius Kuprevi-

čius, Kauno šokio teatras „Aura“ (vadovė B. Letukaitė), Kauno choreografijos mokyklos šokėjai ir J. Naujalis muzikos gimnazijos muzikantai. Muziejaus ekspozicijos buvo lankomos iki pat vidurnakčio. Visi renginiai, kuriuose apsilankė apie 3000 lankytojų, buvo nemokami. Renginio organizatorė R. Rajeckienė, muziejaus Edukacijos ir informacijos skyriaus vedėja.

Gegužės 23 d. Muziejui perduota atkurta Lietuvos Laisvės Armijos vėliava. Vėliavoje įrašyti žodžiai „Mano jėgos ir darbas Tėvynės laisvės garbei, LLA 1941“. 2003 m. gruodžio 19 d. ši vėliava buvo iškilmingai pašventinta Kaune, Istorinėje prezidentūroje, minint LLA įkūrėjo Kazio Veverskio (1913–1944) gimimo 90-ąsias metines.

Gegužės 23–25 d. Lietuvos nacionaliniame muziejuje vykusioje tarptautinėje numizmatikos konferencijoje „Numizmatikos rinkiniai: istorinės Lietuvos ir su ja susijusių šalių paveldas – įžvalgos švietimui ir mokslui“ dalyvavo muziejaus Fondų apskaitos ir apsaugos skyriaus vyriausioji muziejininkė Gerarda Dručkuvienė.

Gegužės 24 d. Vytauto Didžiojo karo muziejaus sodelyje startavo aštuntasis trijų dienų pėsčiųjų žygis „eXtreme 2 x 100 km – Kruvinuoju keliu“, kuriame dalyvavo 163 pradedantieji ir jau patyrę profesionalai žygeiviai. Šiais metais žygis buvo skirtas kunigaikščio Vaidoto vadovaujamos didvyriškos Kauno pilies gynybos 650-osioms metinėms. Žygio dalyvius pasveikino ir su Kauno pilies gynybos istorija supažindino LDK karybos istorijos skyriaus vedėjas E. Brusokas.

Gegužės 29 d. Muziejininkai susitiko su kapelionu mjr. A. Valkausku. Susitikimo tema – „Egzorcizmas“.

Birželio 4 d. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministrė Rasa Juknevičienė 2012 m. birželio 4 d. įsakymu Nr. V-590 „Dėl Vytauto Didžiojo karo muziejaus pareigybių, tarp jų ir pareigybių, kurias užimantiems asmenims reikia leidimų dirbti ar susipažinti su išlaptinta informacija ir asmens patikimumo pažymėjimų (NATO, ES), sąrašo ir struktūros patvirtinimo“ patvirtino Vytauto Didžiojo karo muziejaus struktūrą.

Įvyko muziejaus darbuotojų susitikimas su karo kapelionu kpt. T. Karliu tema „Popiežius Jonas Paulius II“.

Birželio 7 d. Sukako 20 metų, kai 1992 m. birželio 6-ąją Vilniuje, Katedros aikštėje, įvyko pirmoji iškilminga Brigados rikiuotė, kurios metu šauktiniai prisiekė Lietuvos Respublikai, o Brigadai buvo suteiktas „Geležinio Vilko“ vardas. Šiai sukakčiai paminėti Šv. arkangelo Mykolo (Įgulos) bažnyčioje ir Vytauto Didžiojo karo muziejaus sodelyje įvyko iškilminga Mechanizuotosios pėstininkų brigados „Geležinis Vilkas“ (MPB) 20-ųjų vardo suteikimo metinių iškilminga ceremonija. Pranešimą skaitė muziejaus direktoriaus pavaduotojas A. Pociūnas („MPB „Geležinis Vilkas“ dalinio istorija“). Renginio koordinatore R. Rajeckienė, Edukacijos ir informacijos skyriaus vedėja. Jiems įteiktos MPB „Geležinis Vilkas“ vado plk. Valdemaro Rupšio padėkos už bendradarbiavimą padedant organizuoti iškilmingą renginį.

Birželio 8 d. Muziejuje atidaryta paroda „1812 metai Lietuvoje“, skirta Prancūzijos kariuomenės persikėlimo per Nemuną ties Kaunu ir karo su Rusija 200-osioms metinėms paminėti. Nuotraukų, graviūrų ir dokumentų kopijų parodoje chronologine seka pristatyti pagrindiniai to meto įvykiai ir asmenys: Lietuvos Laikinosios Vyriausybės susidarymas, Prancūzijos kariuomenės persikėlimo per Nemuną vaizdai, prancūzų kariuomenės dalinių vadai, Lietuvos karinių dalinių Prancūzijos kariuomenės sudėtyje formavimasis ir jų vadovybė, pirmieji

karo veiksmai Lietuvoje, prancūzų kariuomenės traukimas nuo Maskvos per Lietuvą, Kauno gynyba. Ši paroda – vienas iš birželio 22–24 dienomis Kaune vykusio gyvosios istorijos festivalio „Europa. Napoleonas I Kaune. 1812“ renginių. Parodos organizatorius – muziejaus Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus vyriausiasis muziejininkas A. Daugirdas, dailininkė – R. Gumbrevičienė.

Birželio 14 d. 1941 m. birželio 14 d., 3 val. ryto, Sovietų Sąjungos represinės struktūros pradėjo masiškai tremti Lietuvos gyventojus į atokias šiaurines teritorijas. Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro duomenimis, per keletą dienų į gyvulinius vagonus buvo sugrūsta ir iš Tėvynės išvežta apie 18 tūkst. Lietuvos gyventojų. Nuo šio genocido nukentėjo visi visuomenės sluoksniai, bet labiausiai – šalies šviesuomenė: mokytojai, karininkai, politikai, dvasininkai, gydytojai.

Vidurdienį Vytauto Didžiojo karo muziejaus sodelyje įvyko Gedulo ir vilties dienos minėjimas. Miesto vadovai, Politinių kalinių ir tremtinių, Šaulių, Tautinio jaunimo sąjungų atstovai, Kauno įgulos kariai, muziejaus darbuotojai padėjo gėlių prie Nežinomo kareivio kapo ir Laisvės

paminklo. Renginį vedė R. Rajeckienė, Edukacijos ir informacijos skyriaus vedėja.

Birželio 22–24 d. Kartu su Kauno miesto savivaldybe ir krašto apsaugos ministerija surengtas gyvosios istorijos festivalis „Europa. Napoleonas I Kaune 1812 m.“. Birželio 23 d. Kaune maždaug 700 karo istorijos rekonstruotojų atkartojo Prancūzijos imperatoriaus Napoleono I persikėlimą per Nemuną, įvykusį prieš 200 metų. Mūšyje susikovė karo istorijos rekonstruotojai iš Čekijos, Rusijos,

Baltarusijos, Ukrainos, Lenkijos, Latvijos ir Lietuvos. Šių festivalių pradininkas ir konsultantas – karo istorikas A. Pociūnas, muziejaus direktoriaus pavaduotojas. Mūšio inscenizacijos metu muziejaus darbuotojai, Karo istorijos klubo nariai G. Dručkuvienė, A. Daugirdas ir E. Vaidotas šaudė iš dviejų XVIII a. pabūklų (originalo ir kopijos). Taip pat jie panaudojo du XVIII a. pradžios LDK raitosios artilerijos užtaisų vežimų kopijas. Muziejininkai dėvėjo 1792–1794 m. laikotarpio pėstininkų artilerijos uniformas ir buvo „ginkluoti“ minėto laikotarpio ginklų kopijomis. Renginio svečiai apsilankė Vytauto Didžiojo karo muziejuje šia proga atidarytoje parodoje „1812 metai Lietuvoje“.

Birželio 25 d. Dienos šviesą išvydo almanachas „Vytauto Didžiojo karo muziejus 2011 metais“. Almanachas leidžiamas nuo 2006 metų. Mes, muziejininkai, šį leidinį vadiname savo nuveiktų darbų ataskaita, galbūt ir tam tikru įvertinimu, nes nelengvomis darbo sąlygomis padarėme tikrai nemažai. Almanachą 270 egzempliorių tiražu išleido Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, spausdino Lietuvos kariuomenės karo kartografijos centras. Kalbos redaktorius Žilvinas Tamošaitis, fotografas Artūras Užgalis, dizainerė Vaiva Šimonienė. Leidinį parengė redakcinė kolegija:

Rimas Banaitis, mokslinis sekretorius, dr. A. Jurevičiūtė, Naujausiųjų laikų karybos istorijos skyriaus vyriausioji muziejininkė, R. Rajeckienė, Edukacijos ir informacijos skyriaus vedėja.

Liepos 3 d. Valstybės (Lietuvos karaliaus Mindaugo karūnavimo) dienos išvakarėse Vytauto Didžiojo karo muziejuje atidaryta nauja ekspozicija „Antinacinis ir antisovietinis pasipriešinimas Lietuvoje 1941–1956 m.“ ir atnaujinta tarpukario laikų Ginklų istorijos ekspozicija, kurią Karo muziejaus steigėjas brg. gen. Vladas Nagevičius įrengė dar 1936 m. vasario 16 d. ir pavadino „Šarvų ir ginklų evoliucija“.

„Džiaugiuosi, jog pagaliau įamžintas 1941–1956 m. laikotarpis. Ši ekspozicija leis mums geriau suprasti ir įvertinti anų metų įvykius“, – renginio metu kalbėjo Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministrė Rasa Juknevičienė. Naujos ekspozicijos „Antinacinis ir antisovietinis pasipriešinimas Lietuvoje

1941–1956 m.“ stenduose parodytos antinacinio ir antisovietinio pasipriešinimo laikotarpio periodinės spaudos, nuotraukų kopijos, asmeniniai daiktai, pokario partizanų ginklai, apdovanojimai. Lankytojai išvydo 1938-aisiais pagamintą motociklą „Harley-Davidson“, kuriuo Kaune 1941 m. birželio sukilimo dalyviams sukilėlis Antanas Ilgauskas vežiojo ginklus, lietuvių tremtinių kapų kryžius, 1989 m. parvežtus iš Igarkos (Sovietų Sąjunga). Svečiams ekspoziciją pristatė muziejaus Naujaisių laikų karybos istorijos skyriaus vedėjas, ekspozicijos „Antinacinis ir antisovietinis pasipriešinimas Lietuvoje 1941–1956 m.“ kuratorius A. Markūnas.

Atnaujinta Ginklų istorijos ekspozicija supažindina su pasauline ginkluotės istorija. Pristatydamas ekspoziciją, muziejaus Fondų apskaitos ir apsaugos skyriaus Ginklų istorijos sektoriaus vedėjas, Ginklų istorijos ekspozicijos kuratorius Vidmantas Airini akcentavo, kad muziejaus ginklų rinkiniams priklausančių eksponatų gausa ir įvairovė suteikia galimybę parodyti rankinių ginklų raidą nuo XVI iki XX a. neapsiribojant vien pavyzdžiais iš Lietuvos ir kaimyninių

kraštų, bet ir pristatant iš kone visos Europos, o taip pat ir tolimųjų kraštų (Tibeto, Japonijos, Malaizijos, Šiaurės Afrikos, Indijos, Irano, Turkijos ir kt.) pas mus atkeliavusius ginklus. Gausiausią (apie 300 eksponatų) ekspozicijos dalį sudaro originalūs ginklai iš Didžiosios Britanijos, Prancūzijos, Vokietijos, Rusijos, Belgijos, Jungtinių Amerikos Valstijų, Italijos.

Vėliau svečiai apžiūrėjo ekspozicijų sales. Partizanų ir tremtinių dainas dainavo Veronika Povilionienė ir Kauno liaudies dainos klubas „Blezdinga“. Ekspozicijų pristatymo renginyje dalyvavo krašto apsaugos ministrė Rasa Juknevičienė, Kauno miesto meras A. Kupčinskas, Kauno įgulos dalinių vadai, 1941 m. birželio sukilimo dalyviai, Vietinės rinktinės kariai, pokario partizanai, politiniai kaliniai, tremtiniai, disidentai, Sąjūdžio dalyviai, 1990–1991 m. savanoriai-kūrėjai, Kauno miesto muziejų vadovai, muziejaus darbuotojai, žiniasklaidos atstovai. Renginio organizatorė R. Rajeckienė, Edukacijos ir informacijos skyriaus vedėja.

Liepos 11 d. Kauno rotušėje miesto meras A. Kupčinskas įteikė padėkas karo istorikams, Lietuvos kariuomenei, Prancūzijos ambasadai, verslininkams, menininkams, visiems, prisidėjusiems prie gyvosios istorijos festivalio „Europa. Napoleonas I Kaune. 1812“ organizavimo. Padėka už kūrybiškumą, iniciatyvumą, geranorišką bendradarbiavimą ir didžiules pastangas organizuojant festivalį įteikta muziejaus direktoriui plk. K. Kuršeliui. Mero padėkomis pagerbti šie muziejaus darbuotojai: A. Pociūnas, direktoriaus pavaduotojas, G. Dručukvienė, Fondų apskaitos ir apsaugos skyriaus vyriausioji muziejininkė, Kauno karo istorijos klubo prie Vytauto Didžiojo karo muziejaus narė, A. Daugirdas, Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus vyriausiasis muziejininkas, Kauno pavietai laisvųjų šaulių Nuolatinės Rodos narys.

Liepos 16 d. Muziejaus direktoriaus pavaduotojas A. Pociūnas, Archeologijos skyriaus vedėja K. Rickevičiūtė ir šio skyriaus vyriausiasis muziejininkas K. Šeškevičius kartu su Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos, Vilniaus edukologijos universiteto ir Klaipėdos universiteto archeologais dalyvavo ekspedicijoje Pabaisko mūšio (1435 m.) vietoje.

Liepos 19 d. Klaipėdoje dislokuotas Lietuvos kariuomenės sausumos pajėgų LDK Butigeidžio dragūnų motorizuotasis pėstininkų batalionas minėjo įkūrimo 20-ąsias metines. Iškilmingoje ceremonijoje dalyvavo muziejaus direktoriaus pavaduotojas A. Pociūnas ir kiti muziejaus atstovai. Šiai progai paminėti klaipėdiečiams ir miesto svečiams Mažosios Lietuvos istorijos muziejuje atidaryta paroda „Lietuvos dragūnai XVII–XXI amžiuje“. Paroda parengta iš Vytauto Didžiojo karo muziejaus fondų rinkinių, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Butigeidžio dragūnų motorizuotojo pėstininkų bataliono archyvo rinkinių. Joje supažindinta su Lietuvos dragūnų istorija, siekiančia net XVII amžių.

Liepos 23–rugsėjo 10 d. Direktoriaus pareigas laikinai vykdė muziejaus direktoriaus pavaduotojas A. Pociūnas.

Liepos 30 d. Muziejaus Didžiojoje salėje įvyko direktoriaus plk. K. Kuršelio išlydėjimo į atsargą ceremonija. Išeinančiam į atsargą pulkininkui įteikta krašto apsaugos ministro vardinė dovana, Lietuvos šaulių sąjungos II laipsnio pasižymėjimo ženklas, Kauno miesto burmistro Jono Vileišio žalvarinis medalis. Tarnybos draugų vardu kalbėjo Lietuvos kariuomenės Personalo departamento direktoriaus pavaduotojas Romas Žibas, Lietuvos kariuomenės dr. Jono Basanavičiaus karo medicinos tarnybos Karių sveikatos priežiūros sektoriaus viršininkas plk. lt. Raimundas Blavieščiūnas, Kauno šv. arkangelo Mykolo (Igulos) bažnyčios rektorius karo kapelionas kpt. T. Karklys, muziejaus direktoriaus pavaduotojas, laikinai vykdantis direktoriaus funkcijas, A. Pociūnas. Ceremonijoje dalyvavo Krašto apsaugos ministerijos ir Lietuvos kariuomenės vadovybė, Lietuvos kariuomenės pajėgų ir dalinių vadai, Krašto apsaugos ir Vidaus reikalų ministerijų tarnybų vadai ir viršininkai, Kauno miesto savivaldybės atstovai, Vytauto Didžiojo karo muziejaus darbuotojai.

Išeinantis į atsargą plk. K. Kuršelis padėkojo Krašto apsaugos ministerijos, muziejaus darbuotojams, tarnybos draugams ir žengė pro simbolinius Garbės vartus, kuriuos, sukryžiuodami kardus, Didžiosios salės viduryje padarė Garbės sargybos kuopos karininkai, prisistatydamas: „Atsargos pulkininkas Kęstutis Kuršelis.“ Didelės sėkmės ateityje plk. K. Kuršeliui palinkėjo visi svečiai. Renginio organizatorė (kartu su KAM Protokolo skyriumi) ir ceremonijos vedėja – R. Rajeckienė, muziejaus Edukacijos ir informacijos skyriaus vedėja.

Rugpjūčio 13–rugsėjo 3 d. Direktorius pareigas laikinai vykdė muziejaus direktoriaus pavaduotojas dr. S. Gečas.

giminės reikšmė Lietuvos istorijoje“ skaitė ir parodą pristatė jos autorė LDK karybos istorijos skyriaus vyresnioji muziejininkė Virginija Gureckienė. Paroda veikė iki 2012 m. spalio 8 d.

Rugsėjo 20 d. Jonušo Radvilos 400-osioms gimimo metinėms paminėti Kauno įgulos karininkų ramovės Mažojoje salėje buvo atidaryta Vytauto Didžiojo karo muziejaus kilnojamoji paroda „Lietuvos didžiajam etmonui Jonušui Radvilai – 400“. Parodos atidarymo metu pranešimą „LDK didysis etmonas Jonušas Radvila ir Radvilų

Rugsėjo 25 d. Muziejuje lankėsi Lietuvai akredituoti užsienio valstybių gynybos atašė, dalyvaujantys rudens ture Lietuvoje. Ekskursijų vadovas J. Motijauskas pristatė muziejaus ekspozicijas ir supažindino su svarbiausiais Lietuvos istorijos ir Lietuvos karybos istorijos įvykiais nuo valstybės susikūrimo XIII amžiuje iki šių dienų.

Rugsėjo 26–28 d. Kaliningrado (Rusijos Federacija) istorijos ir dailės muziejuje vykusioje tarptautinėje konferencijoje, skirtoje 1812 m. Rusijos karo su Prancūzija 200-osioms metinėms paminėti, direktoriaus pavaduotojas A. Počiūnas perskaitė pranešimą „Paskutinis Prancūzijos kariuomenės mūšis Rusijos imperijoje 1812 m.“

Spalio 1 d. Muziejuje atidaryta Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus vyriausiųjų muziejininkų Mariaus Pečiulio ir Edvino Vaidoto parengta kilnojamoji nuotraukų ir dokumentų kopijų paroda „Pirmasis pasaulinis karas ir Lietuva“. Parodoje atspindimos šešios temos: „Vokietijos ir Rusijos pasirengimas karui“, „Lietuviai Pirmajame pasauliniame kare“, „Kovos Rytų Prūsijoje ir Lietuvoje 1914 m.“, „Vokietijos kariuomenės įsiveržimas į Vakarų Lietuvą 1915 m.“, „Karinių veiksmų pabaiga Lietuvoje“, „Vokietijos okupacija Lietuvoje“. Tai pažintinio-mokomojo pobūdžio paroda, skirta eksponuoti Lietuvos švietimo

įstaigose, krašto apsaugos sistemos kariniuose daliniuose ir kitur. Parodos dailininkė R. Gumbrevičienė.

Spalis 5 d. Muziejuje pristatyta prof. Onos Voverienės knyga „Antikomunizmas“. „Antikomunizmas“ tegul bus paminklas komunizmo aukoms. Jame jos turi būti įvardytos ir įamžintos. (...) Teisti genocido vykdytojus – mūsų pareiga“, – rašo profesorė. 2007 m. prof. O. Voverienei Vytauto Didžiojo karo muziejuje vykusios konferencijos „Asmenybės vaidmuo žadinant tautinę savimone“ metu pirmajai įteikta muziejininko, dailininko, archeologo, kraštotyrininko ir visuomenės veikėjo Tado Daugirdo premija. Tėvynės pažinimo draugija, įsteigusi šią premiją, ją skiria už nuopelnus puoselėjant tautos paveldą. Renginio organizatoriai – Vytauto Didžiojo karo muziejus ir Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių sąjungos Kauno skyrius.

Spalis 12 d. Įvyko muziejaus darbuotojų Vytauto Vilučio, Ūkio skyriaus energetiko, R. Banaičio, mokslinio sekretoriaus, ir Alos Musteikienės, Edukacijos ir informacijos skyriaus raštvedės, išlydėtuvių iš muziejaus popietė.

Spalis 15 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje įvyko reorganizacija. Iš viso patvirtinta 91,5 pareigybės.

Pareigybių sąrašas:

Vadovybė: direktorius, direktoriaus pavaduotojai (2), vyriausiasis fondų saugotojas, biudžeto vyriausiasis specialistas. Iš viso 5 pareigybės.

Bendrasis skyrius: vedėjas, personalo vyriausiasis specialistas, kultūros projektų vadovas, referentas, viešųjų pirkimų specialistas, inžinierius, darbo ir priešgaisrinės saugos specialistas (0,5). Iš viso skyriuje 6,5 pareigybės. Skyriaus vedėja V. Visockienė.

Edukacijos ir informacijos skyrius: skyriaus vedėja V. Sapjanskienė.

Edukacijos poskyris: vedėjas, vyriausieji muziejininkai (2), vyresnysis specialistas, specialistai (8). Iš viso poskyryje 11 pareigybių. Poskyrio vedėjas M. Grigonis.

Informacijos poskyris: vedėjas, kalbos tvarkytojas, kompiuterininkas, fotografas, dailininkas, technikas. Iš viso poskyryje 6 pareigybės. Poskyrio vedėja R. Rajeckienė.

Biblioteka: bibliotekininkas. Iš viso 1 pareigybė. Iš viso skyriuje 19 pareigybių.

LDK karybos istorijos ir archeologijos skyrius: vedėjas, vyriausieji muziejininkai (4). Skyriaus vedėjas E. Brusokas. Iš viso skyriuje 5 pareigybės.

Karybos istorijos (1795–1940) skyrius: vedėjas, vyriausieji muziejininkai (4). Skyriaus vedėja D. Naujalienė. Iš viso skyriuje 5 pareigybės.

Naujausiųjų laikų karybos istorijos skyrius: vedėjas, vyriausieji muziejininkai (2). Skyriaus vedėjas A. Markūnas. Iš viso skyriuje 3 pareigybės.

Pogrindžio spaustuvė „ab“: vyresnysis muziejininkas, ekskursijų vadovas (0,5), valytojas (0,5). Iš viso 2 pareigybės. Iš viso skyriuje 5 pareigybės.

Karo technikos Vilniaus skyrius: vedėjas, technikas, vyriausieji muziejininkai (2), ekskursijų vadovas, bilietų kasininkas, valytojas, kiemsargis, budėtojai (4). Skyriaus vedėjas V. Kudrauskas. Iš viso skyriuje 12 pareigybių.

Rinkinių apskaitos ir apsaugos skyrius: vedėjas, vyriausieji muziejininkai (5), vyresnieji muziejininkai (2). Skyriaus vedėja G. Dručkuvienė. Iš viso skyriuje 8 pareigybės.

Restauravimo skyrius: vedėjas, restauratoriai (4). Skyriaus vedėja R. Malinauskienė. Iš viso skyriuje 5 pareigybės.

Ūkio skyrius: vedėjas, vairuotojas, elektrikas, sandėlininkas, bilietų kasininkas, tiekėjas (0,5), budėtojai (9), kiemsargis, laikrodininkas (0,5), stalius, santehnikas, pagalbinis darbininkas, valytojai (2). Skyriaus vedėjas R. Danielis. Iš viso skyriuje 21 pareigybė.

Spalio 19 d. Muziejaus Naujausiųjų laikų karybos istorijos skyriaus vyriausiasis muziejininkas A. Jankūnas skaitė pilietinio ugdymo paskaitą „1941 m. birželio sukilimas“ Lietuvos kariuomenės Mechanizuotosios pėstininkų brigados „Geležinis Vilkas“ Generolo Romualdo Giedraičio artilerijos bataliono kariams.

Spalio 23–25 d. Muziejuje lankėsi Lenkijos kariuomenės muziejaus (LKM, Muzeum Wojska Polskiego) penkių asmenų delegacija, vadovaujama

direktoriaus pavaduotojo dr. Henriko Latkovskio (Henryk Łatkowski). Vizito metu lenkų delegacija susitiko su muziejaus direktoriaus pavaduotoju A. Pociūnu, vyr. fondų saugotoja J. Karosevičiūte, muziejininkais. Aptartas dvišalio bendradarbiavimo klausimas, kolegos buvo supažindinti su muziejaus istorija ir struktūra, šiuo metu esančiomis ir planuojamomis įrengti naujomis ekspozicijomis ir 1863 m. sukilimo laikotarpio eksponatais, tartasi dėl ga-

Varšuvos muziejininkų dovana muziejui

vietomis juos supažindino Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus vyriausiasis muziejininkas A. Daugirdas. Išvykdami svečiai pakvietė muziejaus vadovus ir muziejininkus atvykti į 2013 m. sausio 22 d. Varšuvoje įvyksiantį parodos, skirtos 1863 m. sukilimo Lenkijoje ir Lietuvoje 150-osioms metinėms paminėti, atidarymą. Lenkijos delegacijos vadovas pasiūlė pasirašyti VDKM ir LKM bendradarbiavimo sutartį ir pateikė šios sutarties projektą susipažinti.

Spalio 24 d. Įvyko bendras Vytauto Didžiojo karo muziejaus ir Lietuvos sveikatos mokslų universiteto (LSMU) renginys „Gyvūnų globos diena 2012“, skirtas brg. gen. Vladui Nagevičiui atminti. Pranešimus skaitė muziejaus LDK ir archeologijos skyriaus vyriausioji muziejininkė K. Rickevičiūtė („Lietuva ir Vladas Nagevičius“) ir skyriaus vyresnioji muziejininkė V. Gureckienė („Mėlynųjų vandenų mūšis: atminties sugrįžimas po 650 metų“). Kalbėjo LSMU Veterinarijos akademijos prof. habil. dr. Kazys Vytautas Trainys. Gražiu renginio

akcentu tapo LSMU studentų ir gydytojų korporacijos „Fraternitas Lituanica“ vėliavos įnešimo ceremonija, po kurios muziejaus direktoriaus pavaduotojas ir LSMU studentų ir gydytojų korporacijos „Fraternitas Lituanica“ pirmininkė Ieva Matulevičiūtė pasirašė bendradarbiavimo sutartį. Renginio metu žygeiviui raiteliui Vaidotui Digaičiui, 2012 m. su žemaitukais įveikusiam 6000 kilometrų aplink Baltijos jūrą, buvo įteikti Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ir vidaus reikalų ministerijų, Žemės ūkio rūmų, LSMU Veterinarijos akademijos apdovanojimai. Koncertinę programą „Istorijos puslapiai“ atliko vokalistas ir gitaristas Romas Naidzinavičius ir sunkiosios muzikos grupės „Thundertal“ atlikėjas Laimonas Staškūnas, grojantis Labanoro dūda.

Spalio 26 d. Muziejaus Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus vyriausiasis muziejininkas E. Vaidotas skaitė pranešimą „Nepriklausomybės kovų mūšiai prie Alytaus“ Didžiosios kunigaikštienės Birutės motorizuotojo pėstininkų bataliono kariams Alytuje.

Spalio 30 d. Muziejuje skambėjo padėkos žodžiai 39 metus restauratore išdirbusiai Onutei Ramoškienei, išeinančiai į užtarnautą poilsį. Rinkinių apskaitos ir apsaugos skyriaus darbuotojų vardu už nuveiktus darbus, aukštą profesinį meistriškumą Onutei padėjo vyriausioji fondų saugotoja J. Karosevčiūtė, už ilgametį darbą, kantrybę ir žmogišką šilumą – direktoriaus pavaduotojas dr. S. Gečas. Muziejaus darbuotojai Onutei palinkėjo didelės sėkmės ateityje, stiprios sveikatos ir gražių prisiminimų.

Lapkričio 9 d. Vilniuje, viešbutyje „Crowne Plaza Vilnius“, įvyko tarptautinė konferencija „Pirmasis pasaulinis karas. Bendra istorija. Bendra atmintis“. Konferencijos tikslas – dialogo vystymas ir daugiašalio bendradarbiavimo stiprinimas Pirmojo pasaulinio karo istorijos tyrinėjimo bei populiarinimo klausimais, bendras 2012–2014 m. projektų, skirtų istorijos paminklams, kariniams memorialams ir atmintinoms vietoms išsaugoti, įgyvendinimas. Konferencijos dalyvius pasveikino ir pranešimą „Tragiški Rusijos kariuomenės lietuvių karių likimai Pirmajame pasauliniame kare. 1914 m. rugpjūčio 16 d.–lapkričio mėn.“ perskaitė muziejaus direktoriaus pavaduotojas A. Pociūnas. Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus vyriausiasis muziejininkas M. Pečiulis perskaitė pranešimą „Pirmojo pasaulinio karo kovos Pietų Lietuvoje 1914 m. rugpjūčio–spalio mėn.“ Konferencijoje pristatyta kilnojamoji nuotraukų ir dokumentų kopijų paroda „Pirmasis pasaulinis karas ir Lietuva“.

Lapkričio 15 d. Įvyko darbuotojų susitikimas su Kauno šv. arkangelo Mykolo (Igulos) bažnyčios karo kapelionu kpt. T. Karkliu. Susitikimo tema „Advento belaukiant“.

Lapkričio 20 d.–2013 m. birželio 30 d. Kauno IX forto muziejuje eksponuota kilnojamoji paroda „Pirmasis pasaulinis karas ir Lietuva“.

Lapkričio 21 d. Minint Lietuvos kariuomenės dieną, Tbilisyje (Gruzija), garsaus gruzinų menininko skulptoriaus Zurabo Tseretelio (Zurab Konstantines dze Tsereteli) modernaus meno galerijoje, pristatyta Vytauto Didžiojo karo muziejaus Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus muziejininkų parengta fotografijų paroda „Lietuvos karo aviacija 1919–1940“. Lietuvos ambasadoriaus Jono Paslausko ir gynybos atašė plk. lt. Dainiaus Katiliaus kvietimu parodą aplankė Gruzijoje reziduojantys užsienio ambasadoriai, gynybos atašė korpuso atstovai, Gruzijos gynybos ministerijos, NATO, Europos Sąjungos ir kitų valstybės institucijų vadovai, lietuvių bendruomenės Gruzijoje atstovai. Parodoje pateikti faktai apie tuometės Lietuvos karo aviacijos kūrimosi ir vystymosi raidą, glaudų bendradarbiavimą su užsienio valstybėmis, kita dokumentinė informacija, atskleidžianti tuometės karo aviacijos vietą visuomenės gyvenime. Parodą, kurią padėjo parengti Lietuvos kariuomenės Karinių oro pajėgų personalas, planuojama eksponuoti ir kitose Gruzijos vietose.

Lapkričio 23–gruodžio 20 d. Didžiojo Lietuvos etmono Jonušo Radvilos mokomojo pulko istorijos ir meno muziejuje eksponuota kilnojamoji paroda „LDK didžiajam etmonui Jonušui Radvilai – 400“ (parodos organizatorė LDK karybos istorijos ir archeologijos skyriaus vyresnioji muziejininkė V. Gureckienė).

Lapkričio 23–30 d. Kauno įgulos karininkų ramovėje eksponuota kilnojamoji paroda „Lietuvos Respublikos kariuomenės generolai 1919–1940“ (parodos autorius Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus vyriausiasis muziejininkas A. Stoliarovas).

Lapkričio 23 d. Juozo Vitkaus inžinerijos bataliono kariai Vytauto Didžiojo karo muziejuje paminėjo Lietuvos kariuomenės 94-ąsias įkūrimo metines. Muziejaus direktoriaus pavaduotojas A. Pociūnas perskaitė pranešimą „Atkurta Lietuvos Respublikos kariuomenė 1918–1920 metais“.

Vidurdienį muziejaus sodelyje įvyko šventinis renginys, skirtas Lietuvos kariuomenės dienos 94-osioms metinėms paminėti. Vyčio Kryžiaus ordino vėliavą pakėlė rezistencijos dalyvis, Šaulių sąjungos narys, Vyčio Kryžiaus ordino kavalierejus dim. ltn. Stasys Dovydaitis. Renginyje dalyvavo Kauno miesto vadovai, kariai, Lietuvos laisvės kovų sąjūdžio dalyviai, šauliai, muziejaus darbuotojai, visuomeninių organizacijų atstovai, Generolo P. Plechavičiaus jaunojo kario mokyklos mokiniai, miesto gyventojai. Tylos minute buvo pagerbti žuvusieji už Lietuvos laisvę ir Nepriklausomybę, padėta gėlių prie Nežinomojo kareivio kapo.

Po pietų Kauno rotušėje miesto meras A. Kupčinskas Lietuvos kariuomenės dienos proga pagerbė ir apdovanojo karius, įstaigų darbuotojus, prisidėjusius prie kariuomenės ir visuomenės bendradarbiavimo. Įteikti du burmistro Jono Vileišio žalvariniai medaliai ir trys padėkos raštai, vienas iš jų – muziejaus

Edukacijos ir informacijos skyriaus Informacijos poskyrio vedėjai R. Rajeckienei už organizuojamus patriotinius renginius. Karinių oro pajėgų vadas perdavė Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktoriui K. Kuršeliui Oro policijos misijos Baltijos šalyse medalį (Nr. 3), kuris bus saugomas kaip eksponatas muziejaus fonduose ir eksponuojamas rengiamose parodose ir ekspozicijose.

Lapkričio 29 d. Generolo Adolfo Ramanausko kovinio rengimo centre įvyko partizanų generolo 55-ųjų žūties metinių minėjimas. Muziejaus Naujausiųjų laikų karybos istorijos skyriaus vedėjas Algirdas Markūnas minėjime perskaitė pranešimą „Generolas A. Ramanauskas-Vanagas (1918–1957)“.

Gruodžio 1 d. Muziejuje lankėsi šešiasdešimt Krašto apsaugos ministerijos ir Generolo Povilo Plechavičiaus jaunojo kario mokyklos tarptautinio projekto „Veiklus jaunimas“ dalyvių iš Lietuvos, Čekijos, Gruzijos ir Ukrainos. Moksleiviams surengta nemokama pažintinė ekskursija po muziejų.

Gruodžio 12 d. Muziejuje įvyko vakaras-pokalbis istorine tema „Kaunas 1812 m. gruodį“. Pokalbį vedė direktoriaus pavaduotojas A. Pociūnas ir Edukacijos ir informacijos skyriaus vedėja V. Sapjanskienė. Parodą „1812 m. Lietuvoje“ pristatė A. Daugirdas, Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus vyriausiasis muziejininkas. Akordeonu grojo tarptautinių konkursų laureatas Vytenis Danielius.

Gruodžio 14 d. Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus vyriausiasis muziejininkas A. Stoliarovas Vytauto Didžiojo universitete apgynė disertaciją tema „Lietuvos Respublikos kariniai teismai 1919–1940 m.“

2012 m. gruodžio 13 d.–2013 m. sausio 31 d. Mechanizuotosios pėstininkų brigados „Geležinis Vilkas“ vadovybės štabe eksponuota kilnojamoji paroda „1812 m. ir Lietuva“.

Gruodžio 17 d. Įvyko stacionarios parodos „Petro Tarasenkos gyvenimas ir veikla“, skirtos Petro Tarasenkos 120-osioms gimimo metinėms, pristatymas.

Parodos organizatoriai – LDK karybos istorijos ir archeologijos skyriaus vyriausieji muziejininkai K. Rickevičiūtė ir K. Šeškevičius. Renginyje prisiminimais apie P. Tarasenką pasidalijo jį pažinojusi garbi viešnia Tatjana Pacunskytė. Grojo Kauno Juozo Gruodžio konservatorijos jaunieji muzikantai Indrė Lapėnaitė ir Viktoras Rimša. Paroda veikė iki 2013 m. vasario 25 d.

Gruodžio 20 d. Surengtas šv. Kalėdų rytmetys „Šventų Kalėdų viltis“ muziejaus darbuotojams Kauno šv. arkangelo Mykolo (Įgulos) bažnyčioje.

2012 metų statistika:

Surengta renginių, kilnojamųjų ir stacionarių parodų – 70.

Išleista leidinių, parengta publikacijų – 72.

Suteikta konsultacijų interesantams – 370.

Įsigyta eksponatų – 2674 (1802 – pagrindinio, 872 – pagalbinio fondo).

Restauruota eksponatų – 6.

Konservuota eksponatų – 567.

Muziejaus lankytojų skaičius – 41 083.

Ekskursijų grupių skaičius – 617.

Gauta pajamų už edukacines programas ir ekskursijas, muziejinių vertybių kopijavimą, tiražavimą, filmavimą, fotografavimą – 86,2 tūkst. Lt.

Kadrai:

Priimta 18 darbuotojų.

Atleista 13 darbuotojų.

Įsteigtas 1 naujas skyrius.

Reorganizuoti 3 skyriai.

VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJUS 2012 METAIS.
Almanachas.

2013 02 19 Tiražas 250 egz. Užsakymas GL-81.

Išleido Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija,

Totorių g. 25/3, LT-01121 Vilnius.

Spausdino Lietuvos kariuomenės karo kartografijos centras,

Muitinės g. 4, Domeikava, LT-54359 Kauno r.

www.kam.lt

Gerbiamas skaitytojau,

Tavo rankose – almanachas

„Vytauto Didžiojo karo muziejus 2012 metais“.

Tai vieno seniausių Lietuvos muziejų,

tarnaujančio kariuomenei ir visuomenei,

visada atviro lankytojams, periodinis leidinys.

Svarbiausia muziejaus veikla – kaupti, saugoti,

restauruoti, tirti, eksponuoti ir populiarinti

materialines bei dvasines kultūros ir karinio

paveldo vertybes. Šiame, jau septintajame,

almanacho numeryje supažindiname Jus

su muziejaus istorija ir savo kasdienine veikla.

Kaip visada, čia rasite ir mokslinių bei mokslo

populiarinamųjų straipsnių, informaciją

apie naujausias ekspozicijas, parodas,

įdomiausius eksponatus.